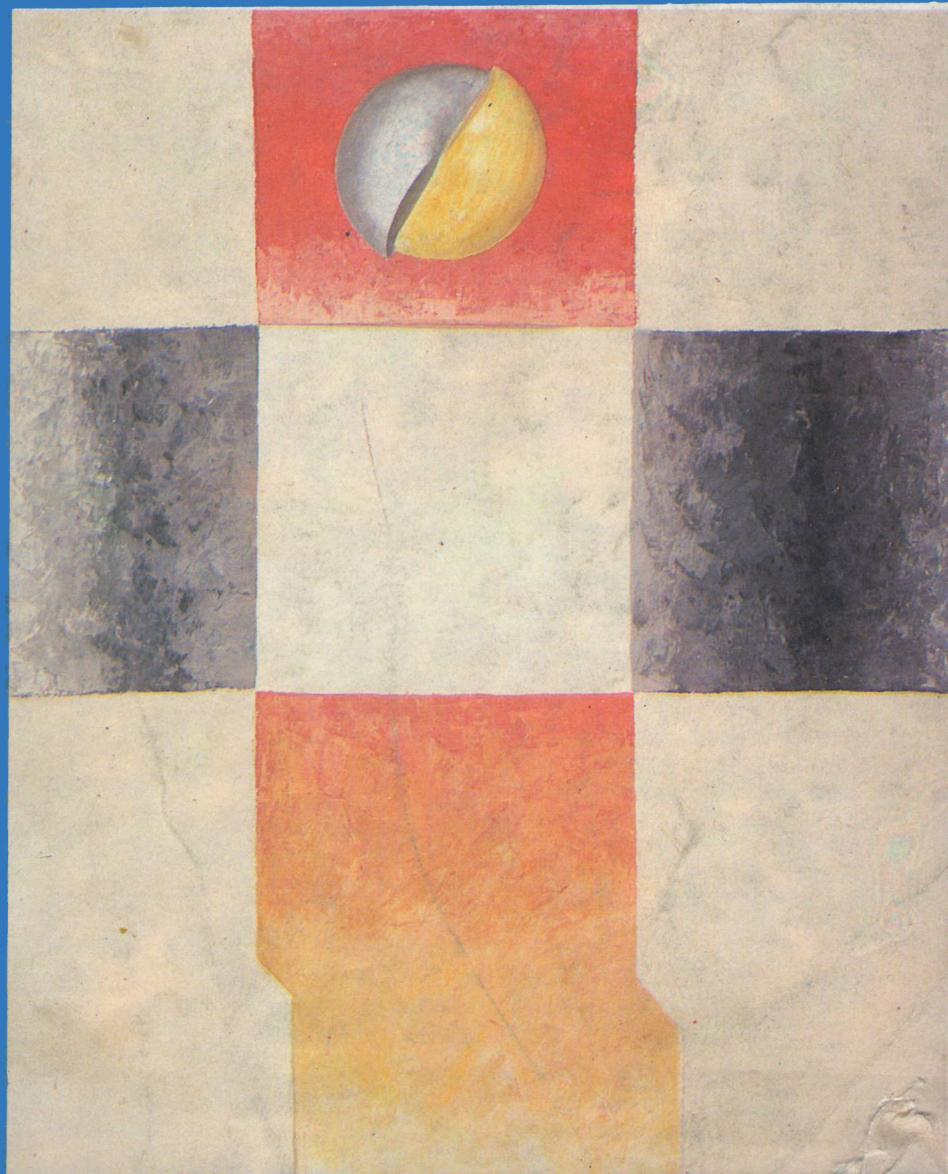

LUMRĂ

Romană

Nr. 1 (25) 1996 ANUL VI CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

Revistă
de știință
și cultură filologică

Fondator:
colectivul redacției

Nr. 1 (25) 1996
ianuarie-februarie

REDACTOR ȘEF
Alexandru BANTOS

SECRETAR DE REDACȚIE
Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE
Eugen BELTECHI (Cluj)

Silviu BEREJAN

Vladimir BEŞLEAGĂ

Valentina BUTNARU

Augustin BUZURA (București)

Mihai CIMPOI

Anatol CIOBANU

Ion CIOCANU

Gheorghe CHIVU (București)

Eugen COŞERIU (Tübingen)

Nicolae DABIJA

Traian DIACONESCU (Iași)

Boris DRUȚĂ

Stelian DUMISTRĂCEL (Iași)

Ion EȚCU

Ion HADÂRCĂ

Ion IACHIM

Dumitru IRIMIA (Iași)

Dan MĂNUCĂ (Iași)

Ion MĂRII (Cluj)

Nicolae MĂTCĂŞ

Vasile MELNIC

Ion MELNICIU

Vasile TĂRÂTEANU (Cernăuți)

Petru ȚARANU (Vatra Dornei)

Vasile ȚĂRA (Timișoara)

Grigore VIERU

SUMAR

ARGUMENT

Leo BORDEIANU. Ard rugurile limbii române

3

Agresivitate virulentă

4

STAREA DE VEGHE

Lidia ISTRATI. Și națiunea, și limba sunt date de Dumnezeu, și doar unul Dumnezeu le poate schimba

5

Alexandru MOȘANU. A ne lipsi de limba marilor clasici români, a ne înstrăina de istoria bimilenară a poporului este o tentativă de a ne transforma într-un conglomerat de oameni rătăciți

7

Vlad CUBREACOV. Himericul glotonim "limba moldovenăescă" va produce negreșit efectul bumerangului

9

Discursul lui Aurel CEPOI, deputat din partea Fracțiunii "Unitatea Socialistă", rostit în cadrul ședinței Parlamentului Republicii Moldova din 9 februarie 1996

11

Valeriu MATEI. Problema limbii este stîlpul infamiei la care va fi întinut Parlamentul actual

13

Petru LUCINSCHI. Timpul va sugera soluții mai potrivite

17

Mircea SNEGUR. Oficializarea glotonimului "limba moldovenăescă" este o acțiune falimentară

20

Declarația Uniunii Scriitorilor din Moldova

23

Declarația colectivului Institutului de Lingvistică al A.S. a R.M.

24

Unitatea spirituală a românilor dincolo de frontiere. Masă rotundă cu participarea lor E. Coșeriu, S. Berejan, A. Ciobanu, D. Irimia, P. Miclău și Gh. Moldoveanu, organizată în cadrul Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului (Suceava, 13—15 octombrie 1995)

25

OPINII ȘI ATITUDINI

Nicolae MĂTCĂŞ. În ce limbă a sădovenizat Sadoveanu?

35

Dumitru MATCOVSCHI. Elogiu sau blestem?	FONETICĂ ŞI FONOLOGIE
45	Adrian TURCULEȚ. Aspecte ale rostirii românești standard actuale (II)
OMUL DEPLINAL CULTURII ROMÂNEŞTI	109
Constantin CIOPRAGA. Poezia — mister și revelație	PRO DIDACTICA
48	Ion VICOL. Puncte de vedere la predarea foneticii
George NIȚU. Nostalgia raiului pierdut sau Memento mori . (Fragmentul dacic — prezentare generală)	114
52	SINTAXĂ
Ion BUZAȘI. Eminescu și Avram Iancu	Lumița LĂZĂRESCU. Sinonimia sintactică dintre părțile de propoziție și propoziții
59	119
ROMÂNI UNIVERSALI: MIRCEA ELIADE	VOCABULAR
Mircea Eliade la Chișinău	Anatol EREMIA. Dicționarul entopic al limbii române (Litera "C", I)
61	123
Mircea HANDOCA. Mircea Eliade despre spiritualitatea românească	ONOMASTICĂ
61	Maria GRAUR, Serafim FLOREA. Să ne cunoaștem și să ne păstrăm numele
Grigore VASILESCU. Mircea Eliade: dimensiuni ale gîndirii filozofice	131
68	INFERN TERMINOLOGIC
Nicolae LEONĂCHESCU. Intelectualul în perioada de tranzitie (Cazul lui Mircea Eliade)	Alexandru GROMOV. Perfidia pospărelui
73	135
Nicolae HAVRILIUC. Printre romanele lui Mircea Eliade.	CONTEXTE
78	Alexandru FURTUNĂ. Rolul păstorilor transhumanți la menținerea unității etno-culturale a românilor
Dumitru și Severina VASILESCU. Materiale noi din laboratorul de creație al lui Mircea Eliade	137
81	ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI
FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE	Anatol MORARU. Elemente de modernitate în opera lui A. Russo
Ana BANTOȘ. Forța integratoare a sacrului.	141
83	Noemi BOMHER. Adăvărul de dincolo de cuvînt (1. Literatura lui Marin Preda emite îndoială în 1968; 2. Interpretarea Celui mai iubit dintre pământeni astăzi. (Anacronie și catacronie)
"De unit ne-a unuit Dumnezeu, cum a crezut el că e bine. Noi ar trebui să ne reintegram." (Interviu cu scriitorul Ion ITU (Brașov))	145
86	CONGRESE, CONFERINȚE, SEMINARE
ANTOLOGIA "L.R."	Silviu BEREJAN, Vasile PAVEL. Reuniunea internațională a dialectologilor în Italia, 4—9 decembrie 1995
"Argo" — o revistă a diasporei literare	150
94	DIALOGUL ARTELOR
OBÎRȘII	Să avem conștiința valorilor noastre culturale. Interviu cu artistul plastic Mihai Tăruș
George RUSNAC. False polisemii în dicționare explicative românești	152
98	PREZENTĂRI ȘI RECENZII
Ion DRON. Cu privire la originea numelui topic <i>Renii</i>	Viorel DINESCU. Dragoș Vicol: Cornul de aur
102	154
CARTEA CĂRȚILOR	REVISTA REVISTELOR
Niculina IACOB. 200 de ani de la a doua traducere a Bibliei în limba română — Blaj, 1795	Cel de-al doilea SEMN
106	156
	CONCURSURI
	Mostenire. Ediția a III-a,
	157

ard rugurile limbii române

ard rugurile limbii române
vîlvătăi și nu se sting în nopți
geroase
ca o mîntuire ard
și ard
e nouă februarie 1996
cu lumînări aprinse-n vînt
subțați de frig
spre chișinău se îndreaptă
la judecată
călușarii dîrji
răsplata vine
dar se pare că nu va ajunge nici
mîne
că nu va ajunge nicicind

ard rugurile limbii române
necunten ard
hrănesc vîntul hoinar
ca niciodată ard
azi
cu îndărjire
e nouă februarie 1996
focul se îndeasă
basarabia a tresărit prin somn
l-o fi visat pe-al limbii noastre domn
se ridică-ncet înfometate
răbdătoarele sate
foc
zăpada-i arsă nu-ntr-un singur loc

ard rugurile limbii române
la coșnița la cocieri și la pîrîta
printre copaci printre morminte
ard la tiraspol răstignite
la tighina
în încisoarea de la hîlnaia
ard
la grigoriopol și la dubăsari

ard în frumoasele case
pe care le-au părăsit românii
dacă nu ar fi ger ar ploua
nu ar ninge
dumnezeu cu lacrimi roșii pînge

ard rugurile limbii române
la chișinău și la cernăuți în munți
printre piscuri
la ismail și la vîlcov
pe insula șerpilor ard și ard
ard pe mare
printre vapoare
ard sufletele celor împușcați
ard ruguri pe sînge și oase
e nouă februarie 1996

ard rugurile limbii române
sub ninsoare ard fără oprire
la balta la kirovograd și la kurgan
în altai și în urali
în caucaz
au încins nămeții
în noaptea polară ard
ard pe zăpadă
și nicidcum nu se sting
nu dispar
ochii ne sunt triști
și fețele ne sunt trase
e nouă februarie 1996
e frig și e zăpadă
roșie
în piata marii adunări naționale
doamne-ndurerat și tu cum ești
porțile-ai deschis cerești
o fi zăpada roșie și-n bucurești

Leo BORDEIANU

AGRESIVITATE VIRULENTĂ

au manifestat față de glotonimul "limba română"
deputații din fracțiunile majoritare
în cadrul ședinței Parlamentului Republicii Moldova
din 9 februarie anul curent.

Prin majoritatea de voturi a fost respinsă
inițiativa legislativă lansată de domnul Mircea SNEGUR,
Președintele Republicii Moldova,
în mesajul "Limba română este numele corect al limbii noastre"
prezentat legislativului în ziua de 27 aprilie 1995.

În numărul de față publicăm
luările de cuvînt ale cunoșcuților oameni politici de la noi —
Lidia ISTRAȚI, Alexandru MOȘANU, Vlad CUBREACOV,
Valeriu MATEI, Mircea SNEGUR,
care au pledat pentru oficializarea numelui veridic
al limbii noastre.

Opinie separată a făcut dl Petru LUCINSCHI,
Președintele Parlamentului Republicii Moldova,
care a optat, împreună cu deputatul Gheorghe LUNGU,
pentru o soluție de compromis:
constituționalizarea ambelor glotonime.

Din comunicările adversarilor LIMBII ROMÂNE
publicăm discursul deputatului Aurel CEPOI,
reprezentant al fracțiunii "Unitatea Socialistă".

Așa precum ușor se va convinge cititorul,
comunicarea întrunește întregul "arsenal al argumentelor"
agrosocialiștilor, care, sfidînd adevărul științific și istoric,
neglijînd cu cinism opinia intelectualilor din republică
și a forurilor științifice de resort,
inclusiv a Academiei de Științe a Moldovei,
au reconfirmat ostilitatea lor față de adevărata denumire
a limbii noastre.

Actualul Parlament al Republicii Moldova
a ratat din nou șansa
de a se feri de rușinea și ocara Iсторiei.
Și a viitorimii.

Războiul glotonimic continuă.
Pînă cînd?

"Limba Română"

Lidia ISTRATI,
deputat din partea Blocului
Tăranilor și Intelectualilor

**ȘI NAȚIUNEA.
ȘI LIMBA SUNT DATE
DE DUMNEZEU,
ȘI DOAR UNUL
DUMNEZEU
LE POATE SCHIMBA**

Domnule Președinte al Republicii, domnule Președinte al Parlamentului, doamnelor și domnilor deputați, onorată audiență!

Unii aduc argumente în folosul glotonimului "limba moldovenească" utilizând în calitate de bolizi pe cei dintre băstinașii noștri care pretind că fac politica oportună timpului. Alții aduc argumente în folosul glotonimului "limba română" înfricoșînd prin adevărul acestei afirmații pe cei care vor ca granița dinspre ASFINTIT să fie veșnică, iar cea dinspre RĂSĂRIT să nu fie pusă niciodată!

Stînga spune deschis că scopul celor care insistă că scriem și vorbim în limba română este de a schimba mai întîi glotonimul, adică denumirea limbii, apoi etnonimul, adică denumirea poporului, mai apoi toponimul, adică denumirea ȚĂRII. Această stîngă, bună cunoșcătoare a limbii române, ori se teme, anticipînd niște probabile evenimente care într-adevăr sunt de competență întregului popor, ori operează cu o logica de tip pervers, speculativ, pentru că nimeni nu ar pleda astăzi pentru glotonimul "limba română", dacă acest glotonim nu ar fi fost simuls, izgonit din casele, bisericile și școlile noastre

de către coloniști, fapt confirmat de fostul Soviet Suprem al fostei U.R.S.S. prin recunoașterea caracterului nelegitim al Pactului Ribbentrop-Molotov.

Moldovenii nu sunt de neam slavonesc, nici de neam turcesc, nici de neam evreiesc: moldovenii sunt de neam românesc, iar limba le este de origine latină. Moldova și moldovenii ei nu au fost niciodată de duh ruseasc, or, cei care vor cu orice preț să păstreze glotonimul inventat de coloniști în speranța bine camuflată că vor amăgi moldovenii ce locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova precum că ei nu ar avea nimic comun cu moldovenii de cealaltă parte a Prutului și că vorbesc altă limbă decât cea română urmăresc consecvent scopul de a se însăcuna aici pe veci și de a rusifica populația, lipsind-o și de mediul lingvistic, și de cel cultural.

Conștientizarea de către fiecare moldovean a faptului că aparține unei națiuni unice pe glob — prin felul ei de a simți, de a gîndi și de a vorbi — este imposibilă în condițiile când suntem privați de un mediu lingvistic permanent și dominant. Astfel degradarea națională devine de neocolit.

În satul meu, trei profesori cu școală românească au învățat a vorbi corect un sat de oameni, iar absolvenții instituțiilor superioare, au revenit fiind rusificați. Ei au schimonosit și schimonosesc în continuare limba română pe care o folosesc consătenii mei, în mintea căror LUMEA are hotarele propriului sat, și dacă în sat nu sunt rusofoni, apoi ei nu sunt nici în alte orașe și nici în capitală. Unele doamne de la țară, printre altele fie spus, îndeajuns de bine situate din punct de vedere material, afirmă că lumea "nu are nevoie de limbă". Dacă-i aşa, să-și prindă gura cu un clenci de rufe și să tacă, să văd eu că vor suporta. Lumea are nevoie

de limbă, zic eu, în măsura în care are nevoie de pîinea cea de toate zilele.

Situatia geopolitica a Republicii Moldova face transparent interesul țărilor limitrofe, interes de a păstra Republica Moldova în zona lor de influență, reducîndu-i considerabil gradul de independentă, iar dintre țările la care mă refer Rusia pretinde la rolul său dominator de totdeauna, trăgînd masiv sforurile pe toate căile și în toate zonele cu putință.

Ai noștri politicieni săr care și din ce parte, așternîndu-și cît mai moale peici, pe colo pentru cazul dacă o forță sau alta ar învinge, tot dibuind pe a cui carte să mizeze. Umble adevărul cu capul spart, ori fie nimicit de tot, pe ei personal vînt rece să nu-i ajungă.

Din păcate, nu există aşa ascunzătoare pe pămîntul nostru în care ne-am retrage ca să nu afle alte neamuri că suntem de neam românesc și că limba ne este română. Mulți se folosesc de lașitatea noastră, jucîndu-ne pe ată, dictîndu-ne voința lor, lucru ce reiese din interesele politice pomenite mai sus.

Anume din această cauză concetățenii de alte naționalități nu ar trebui să participe cu votul dumnealor la adoptarea amendamentului pus în dezbatere, dintr-o delicatețe ce se cere iminentă vorbitorilor de limba rusă. Știe o lume întreagă: le-am dat dreptul la cetățenie, la spațiu locativ, la proprietate, sunt apărăți de Constituție și de toate legile. SĂ NE LASE LIMBA ȘI CULTURA ca să ne salvăm copiii de rusificare.

Noi, acești mai în vîrstă, suntem lemne arse în foc; vom calchia și vom vorbi ca scăpați din cușcă tot restul vieții. Copiii însă nu avem dreptul să-i sacrificăm pe altarul lașității! Situația de criză ce o traversăm se caracterizează

printr-o stabilitate iluzorie, ce ascunde o monedă națională mult prea scundă, deși hrănita cu dolari, zic o stabilitate iluzorie, pentru că obraznic se face abstracție de mai mult de jumătate de milion de săraci care bat pragurile Fondului Social în speranța unui ajutor bănesc cît de mic, în timp ce noi suntem sustrași problemelor economice cu intenția de a ne diviza în mai multe tabere ce s-ar confrunta fără leac de noimă, zbătinîndu-se disperat în capcanele puse de alte forțe, extrastatale.

Mai de-a dreptul fie spus, este un anacronism să pui limba mamei la bătaie. Limba nu poate fi folosită ca armă, ca instrument politic, este o mare rușine să folosești limba în acest scop. Un referendum în problema limbii aici în Basarabia este o trădare.

Bine ar fi să înțelegem că nici națiunea, nici limba nu sunt date de oameni. Și națiunea, și limba sunt date de Dumnezeu, și doar unul Dumnezeu le poate schimba. Dumnezeu a făcut ORDINEA LUMII odată și pentru totdeauna, iar noi, dacă ne considerăm creștini, suntem obligați să recunoaștem dreptul DIVINITĂȚII SUPREME de a ne călăuzi în faptele noastre, fie rele, fie bune, fie comise cu buna știință, fie comise din neștire.

Să ne dea Domnul cuget ca să nu desființăm cele înființate în ceruri, să nu clintim în dreptul sfînt de a ne apăra neamul, limba și istoria.

Alexandru MOȘANU,
deputat din partea Blocului
Tăranilor și Intelectualilor,
vicepreședinte al Partidului
Forțelor Democratice

**A NE LIPSI DE LIMBA
MARIOR CLASICI
ROMÂNI. A NE
INSTRĂINA DE ISTORIA
BIMILENARĂ
A POPORULUI ESTE O
TENTATIVĂ DE A NE
TRANSFORMA ÎNTR-UN
CONGLOMERAT
DE OAMENI RĂTĂCITI**

Stimate dle Președinte al Republicii, stimate dle Președinte al Parlamentului, stimate doamne, domnilor, stimați deputați, onorată asistență!

Problema denumirii limbii face parte dintr-un cadru politic mai larg, la care mă voi referi în cele ce urmează. Anume acest cadru politic a transformat problema limbii într-o acută problemă politică.

Dlor deputați, supunîndu-se rigorilor timpului, forțele Mișcării de eliberare și renaștere națională au pregătit și proclamat independența Republicii Moldova. Pentru noi independența s-a transformat într-o luptă pentru a ne debarasa, de a pune capăt politicii comuniste de deznaționalizare a românilor moldoveni de la răsărit de Prut, de a restabili legăturile cu România.

Adversarii noștri politici au folosit situația de după 27 august 1991 pentru a ne zădărni ci intențiiile, pentru a ne submina libertatea obținută, pentru a ne impune o politică de revenire la ideologia și politica colo-

nială, aplicîndu-se în acest scop toate mijloacele, inclusiv cele militare. Teritoriul din partea stîngă a Nistrului și o fîșie din partea dreaptă a acestui rîu au rămas și fi ocupate de o armată străină. Frații noștri din stînga Nistrului și de la Tighina sunt lipsiți de cele mai elementare drepturi, sunt supuși în continuare deznaționalizării forțate, fapt ce este cunoscut de întreaga lume.

Nesupușii sunt lichidați, sunt ținuți, în frunte cu Ilie Ilașcu, în GULAG-urile regimului totalitar de la Tiraspol. Pentru a transnistriza și teritoriul Basarabiei am fost împinși în războiul din 1992. Actuala majoritate parlamentară și Guvernul ei, după alegerile din 1994, ignorând în mod sfidător Declarația de Independență, promovează o politică de dezorientare națională a moldovenilor.

Sub pretextul fals al necesității restabilirii legăturilor economice cu spațiul ex-sovietic, recurgîndu-se la metode de dezinformare, am fost împinși în C.S.I. cu scopul de a fi puși sub controlul total al Rusiei. Efectele dezastroase ale acestei politici le simte pe pielea lui fiecare din noi. Pînă și căpeteniile separatistilor sunt nevoie să recunoască: "Actualmente comerțul cu Rusia nu este convenabil. Prețurile la resursele energetice și materiale prime depășesc cu 25—70 la sută nivelul celor mondale, dacă luăm în calcul și cheltuielile pentru transport. Colaborarea cu Rusia nu este convenabilă. Rusia este atrăgătoare ca piață de desfacere a proprietelor mărfuri, dar nu ca furnizor de agenți energetici".

Iată, domnilor deputați, care sunt rezultatele aflării Republicii Moldova în C.S.I. Oare relațiile cu Rusia nu puteau fi dezvoltate pe baza acordurilor bilaterale, aşa cum prevede Tratatul privind principiile relațiilor interstatale dintre Rusia și Republica Moldova, semnat la 22 septembrie 1990? Dar acest Tratat, ratificat de Parlament imediat după semnare, nu a fost legiferat de puterea de la Moscova pînă în prezent, deoarece nu suntem

primiți și recunoșcuți ca stat independent. Dacă ar fi altfel, nu ni s-ar cere să acceptăm mai întâi recunoașterea statalității Transnistriei și numai după aceea, impunându-ne, pe deasupra, și o alianță militară cu Federația Rusă, să fie ratificate Tratatul din 22 septembrie 1990 și Protocolul Adițional din 10 februarie 1995. Majoritatea din actualul Parlament continuă să dezvolte acest curs politic de subminare a independenței Republicii Moldova prin abandonarea dezideratelor naționale reflectate în Actul Fundamental din 27 august 1991 și înlocuirea lor cu concepții caracteristice epocii coloniale. Astfel, din legislația adoptată de Parlamentul anilor 1990—1994 este exclusă noțiunea de regim comunist de ocupație, împreună cu definirea acestuia. Ziua de 24 august, când Chișinăul a fost reocupat de trupele sovietice, în 1944, este din nou marcată oficial. Sunt recunoscute, de organele statale, "meritele" celor care ne-au adus și implantat regimul totalitar de ocupație, "care au participat la înfăptuirea represiunilor împotriva populației băstinașe, la deportări, la deznaționalizarea acesteia, la exproprierea abuzivă a cetățenilor, la introducerea cu forța a sistemului falimentar de colhozuri și sovhozuri care, în prezent, tot cu forța este menținut. Supunerea noastră în fața voinței străinilor și a slugilor lor nu poate fi realizată deplin și ireversibil atât timp cât mai rezistăm spiritualicește. Iată de ce ținta atacurilor împotriva românilor de pe meleagul nostru este limba română și istoria românilor, ele fiind coloana vertebrală a sufletului nostru. Iată de ce majoritatea parlamentară, formată din deputații din parțea Partidului Democrat Agrar, a Partidului Socialist și a Interfrontului, a fixat în Constituție noțiunile de "limbă moldovenească" și "popor moldovenesc", inventate în perioada de ocupație țaristă și sovietică. Încercarea de a ne lipsi de limba marilor clasici români, a ne înstrăina de istoria bimilenară a

poporului nostru este o tentativă de a ne transforma într-un conglomerat de oameni rătăciți. Cei care încearcă acest lucru irealizabil nu-și dau seama că, de fapt, subminează propria lor intenție de a-și crea un stat. Un popor cu o limbă artificială, impusă cu forța de autoritățile țariste și sovietice, nu poate făuri o cultură națională autentică. În asemenea situație poate fi înșălat numai un aşa-zis stat de tipul R.S.S. Moldovenești în cadrul imperiului care e pe cale de a se reconstituire.

În ziarul comuniștilor din Moldova am citit un articolaș în care se spune că adeptii glotonimului limba română numără la noi nu mai mult de 3 % din populație. Aceștia fiind o parte din intelectuali, pedagogi. Autorul, care s-a sfăut să semneze cu numele lui adevărat, vrea să spună că acest număr infim, după părerea lui, de oameni nu merită să fie luat în considerație și nu trebuie să deranjeze pe nimeni, căci, organizând un referendum, ei pot fi ușor puși la punct. Asemenea autori, ca și părtășii organizării unui referendum în problema denumirii limbii, demonstrează o mentalitate caracteristică pentru indivizi din epoca de piatră și din epoca bolșevică. Același lucru l-a demonstrat de la această tribună și domnul raportor Cecan.

În condițiile când crivățul se înăsprește pe zi ce trece, când pericolul comunismului imperialist crește vertiginos, reprezentanții de bază ai puterii de la Chișinău își dau tot mai mult cărțile pe față. Devotați principiilor assimilate bine în perioada regimului totalitar comunist, ei cer fățis aderarea Republicii Moldova la structurile militare ale comunității statelor independente. Regimul de la granița de pe Prut devine tot mai rigid, opere ale clasicilor literaturii române și literatura istorică sunt sechestrante de grăniceri ai Republicii Moldova instruiți în spirit antiromânesc. Tendința de a ridica la Prut un zid nou este evidentă. Legiferarea glotonimului

"limba moldovenească" este un alt zid, tot atât de periculos, căci el are menirea nu numai de a ne izola de românii din dreapta Prutului, dar mai are și o altă menire — de a ne dezbină pe cei de la răsărit de Prut.

Domnilor deputați moldoveni din partea Partidului Democrat Agrar și a Partidului Socialist, dumneavoastră, după cum se vede, veți vota pentru menținerea Articolului 13 al Constituției în actuala formulă. Și veți mai obține o "victorie", vă veți mai îndărji o dată la Varlaam, Dosoftei, Miron Costin, Cantemir, Cogălniceanu, Alecu Russo, Alecsandri, Eminescu, Creangă, B.-P. Hasdeu, Xenopol, Mateevici, Iorga și la alți mari cărturari români. Dar aceasta va fi victoria lui Pirus.

Suștinem numeroasele demersuri, inițiativa domnului Snegur de modificare a Articolelor 13 și 118 din Constituție privind legiferarea denumirii corecte a limbii oficiale în Republica Moldova, limba română. Se afirmă de la această tribună că glotonimul "limba moldovenească" reflectă o realitate, dar trebuie să spunem că reflectă o realitate cu rădăcini din epoca țaristă și sovietică, o realitate impusă prin forță și minciună. S-a făcut referință la regulamentul organic din 1831, dar se uită că Principatul Moldovei s-a aflat sub ocupația Armatei Ruse, că elaborarea Regulamentului organic era dirijată de generalul Kiseleff.

Vă mulțumesc pentru atenție.

Vlad CUBREACOV,
deputat din partea
Alianței F.P.C.D.

HIMERICUL GLOTONIM "LIMBA MOLDOVENEASCĂ" VA PRODUCE NEGREȘIT EFECTUL BUMERANGULUI

Domnule Președinte al Republicii, domnule Președinte al Parlamentului, doamnelor și domnilor deputați, onorată asistență!

Problema abordată astăzi în Parlament este una de importanță majoră pentru viitorul nostru și probează o dată în plus capacitatea acestui Legislativ de a se plasa în relație de concordanță sau de contradicție cu adevărul obiectiv. Parlamentul ar trebui să-i fie recunosător șefului statului pentru inițiativa de a revizui articolele 13 și 118 din Constituție, oferindu-ne, în sfîrșit, prilejul rediscutării unui subiect pe care unii îl credeau consumat odată cu adoptarea textului Legii Fundamentale. Ne-ar plăcea să credem că inițiativa Domniei sale reprezintă o tentativă sinceră de abandonare definitivă a minciunii ridicate la rangul politiciei oficiale.

Poziția formațiunii noastre în această chestiune vă este cunoscută tuturor, întrucât Frontul Popular Creștin Democrat de-a lungul anilor a pledat consecvent pentru rostirea și afirmarea adevărului deplin, indiferent dacă acest adevăr place sau incomodează.

Cunoașteți de asemenea care a

fost atitudinea grupului nostru parlamentar în cadrul dezbatelerilor din anul trecut pe marginea proiectului de Constituție, în sprijă față de articolul 13. Adevărul despre limba noastră, una dintre cele mai unitare în Europa, stă la vedere și nu necesită demonstrații suplimentare. Cu toate acestea, lumea științifică de la noi și din străinătate a considerat necesar să aducă lumină asupra lucrurilor, dovedind, mai mult pentru adeptii dominației lingvistice străine, că limba vorbită în Republica Moldova este limba română. Nișiodată în ultimii 50 de ani problema denumirii limbii noastre n-a purtat un caracter eminentemente științific. În ultimii ani ea a fost transferată pe terenul confruntării dintre hegemonismul clătinat al vechii metropole și dorința năvalnică de emancipare etnică și lingvistică a românilor de la răsărit de Prut. După adoptarea Constituției se părea că politicul a strivit știința. A fost impusă din nou falsa dihotomie — "român—moldovean" — care ținea spargerea unității etnolingvistice românești. și totuși, astăzi putem constata că apologetii mitului ideologic al existenței "limbii moldovenești" au scăpat trenul istoriei. El a plecat odată cu dispariția regimului sovietic de ocupație. Pentru că impunerea și menținerea eufemismului "limba moldovenească" ca formă de tabuizare a adevărului a fost posibilă doar în condițiile dictaturii totale. Este clar că acum o dictatură parțială nu-i mai poate salva. Eșecul lor este implacabil. Ne aflăm într-o stare ambiguă de tranziție. Promotorii adevărului încă mai pot fi persecuți. Dar nu mai este aplicabil argumentul de ieri al naganului de comisar ideo-logic. Siberia este deja în altă țară. Teroarea ideologică, arma numărul unu a vechiului regim, nu mai este la fel de eficientă. Frica nu mai are forță paralizantă. Democrația, ca remediu

impotriva schilodirii conștiințelor, va da cîștig de cauză celor care imbrățișează adevărul.

Sfidarea evidențelor și cramponarea în continuare de himericul glotonim "limba moldovenească" va produce negreșit efectul invers celui scontat. Așa cum s-a mai întîmplat acum șapte ani, cînd exponentul ideologiei oficiale, Bondarciuc, din chiar această clădire, lansînd expresia de tristă faimă "Net, Net i Net!", provoca efectul bumerangului. Tocmai această frază a catalizat procesul de emancipare națională.

Ne dăm bine seama cu toții că, oricare ar fi decizia majoritatii parlamentare, discuțiile nu se vor încheia astăzi. Este limpede și faptul că opacitatea la adevăr va cauza doar o tragere inutilă de timp. Se vor consuma încă multe energii pînă la reașezarea limbii române în drepturile ei legitime.

Doamnelor și Domnilor deputați!

Astăzi acest Parlament are şansa de a se reabilita în istorie și de a săvîrși un act reparatoriu. Avem libertatea sa alegem între bine și rău, între lumină și întuneric, între adevăr și minciună, între laudă și hulă. Dacă suntem de partea adevărului, dacă avem convingeri morale și nu né este rușine de propriile noastre opțiuni, vă îndemn să recurgem la adoptarea deciziei prin vot nominal, aşa cum am votat Constituția. Cu atît mai mult cu cît poporul, la care se face atîta trimiterie, are dreptul să cunoască atitudinea fiecăruia dintre noi.

Vă mulțumesc.

**DISCURSUL
dului Aurel CEPOI, deputat
din partea Fracțiunii
"Unitatea Socialistă", rostit
în cadrul ședinței
Parlamentului Republicii
Moldova
din 9 februarie 1996***

Domnule Președinte al Republicii, domnule Președinte al Parlamentului, stimați membri ai Guvernului, doamnelor și domnilor deputați!

Sînt perfect de acord cu dl coleg deputat Cubreacov care spune că trebuie să se soluționeze problema asta prin vot nominal. Pentru că atunci se va mai micșora numărul fățărniciilor care există în toate parlamentele și în toate țările. Eu nu am insistat, nu am dorit prea mult să vorbesc, domnul Senic poate confirma că ieri, cînd el mi-a spus să vorbesc, eu am zis: "Lăsați-mă în pace că, dacă mă impuneți să vorbesc, atunci voi cere și eu glotonimul *limbă română*". Și el a spus: "Ei bine, atunci nu mai vorbi, dar, evident, dacă vorbești, nu mai cere glotonimul *limbă română*".

De ce?

În Constituția asta, care este cea mai bună din Europa — din lume, Dumneavoastră spuneți, — a fost copiată bine și atunci cînd ea a fost votată, cu 84 de voturi, unii colegi nu au vrut să voteze — și-i chestia lor, îi privește —, dar aicea, din fericire, cei care au alcătuit textul Constituției au plasat un articolaș care spune că deputații nu pot fi persecuati, deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului. Eu, întradevăr, mai am în continuare mandatul de deputat al Parlamentului. Și se creează impresia, cînd stăm noi

cu domnul Păpușoi și punem țara la cale, ni se pare că această discuție e inutilă și fără sorți de izbîndă, despre glotonim, este propulsată de anumiți tipi cu scopul de a ne distraje de la alte probleme, pentru că altfel am discuta despre corupție sau putem discuta despre pomicultură sau despre auditing în lectura a treia sau despre frontul rutier, despre tot.

Dar iată noi ce spunem: "Hai iar despre limbă să discutăm".

Una din cele mai bune scriitoare din Moldova, Lidia Istrati, pe care o stimez foarte mult pentru faptul că a scris acea bucată literară **Mai îngăduie, omule**, a scris-o (!), spune că limba moldovenească este o inventie. Și eu atunci stau, pur și simplu trăsnit, iată, această carte este **Letopisețul Tării Moldovei**, editat cu anumite greșeli, pentru că cei care au îngrijit această carte nu au scris acolo la sfîrșit că este și termenul "limba moldovenească" plasat aici. Eu am căutat cu lupa și nu am găsit unde scrie atât de frumos ca în acest letopiseț al lui Grigore Ureche: "Pentru limba noastră moldovenească", scrie el. Bine, cine poate să-l învinuiască pe Ureche că a fost prieten cu Păpușoi și cu Cepoi? Ce noi am schimonosit aici? Atunci cînd scria Grigore Ureche nu era nici România, nici Frontul Popular, nici Partidul Socialist, cu atît mai mult. Și omul stătea și scria: "așjdere și limba noastră din multe limbi este adunată și este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcar că de la Rîm ne tragem și cu ale lor cuvinte..." ř.a.m.d.

Uitați-vă, atunci cînd citesc eu aici, scrie clar, Stalin tot nu era, pe care îl învinuiți că a inventat. Dacă ar fi inventat astă chestie Stalin, l-aș chama și eu pe Stalin, dar n-a inventat-o el, a scris-o Grigore Ureche. Și eu, cînd citesc cartea, domnilor, cui să dau cu cartea asta în cap? Ce, cartea asta e fals?

Trec mai departe. Eu am o fetiță

* Textul e prezentat păstrîndu-se intact stilul autorului.

care este elevă la Liceul Român-Francez din Chișinău. Da, Român-Francez, aşa se intitulează liceul. Fetița îmi spune că ea este româncă. Eu îi spun: "Da, poate ești româncă, pentru că tatăl tău este moldovan, și mama rusoacă și-a apărut o formulă nouă care se numesc români. Dar, nu, zic, limba-i moldovenească", pentru că la școală o impun să spună că-i limbă română. Și ea spune: "Tată, cum?" Îi arăt Constituția: "Scric în Constituție". "Înțeleg". "Dar unde-i manualul?" "Iată, în manual scrie *limbă română*".

Vinovatul principal pentru faptul că lipsește în continuare acest manual este Guvernul, pe care-l conduce primul-ministrul Sangheli și prim vice-prim-ministrul Guțu. Ei sunt vinovații principali că nu există acest manual.

Eu le-am spus de mii de ori: "Dați-mi un milion de lei și vă pun eu pe masă manualul de "limbă moldovenească". Dumnealor spun că nu există scriitor care ar accepta să fie bucățile lor aici incluse. Păi, dați un milion și eu vă pun manualul pe masă. Senic îl scrie (*hohote de rîs în sală*). Acu, alți oameni spun așa; vin fel de fel de alegători și-mi spun mie așa: că, iată, adevarul științific ș.a.m.d., iacă, academicienii spun... Dumneavoastră înțelegeți, conform acestui articol, eu nu pot fi persecutat pentru că nu mă interesează opinia savanților. Da, au fost tipi care au vrut să ne fărime limba. În '47, cînd era Sesiunea I a Sovietului Suprem de Legislatura a II-a, o citesc eu, este în bibliotecă, toți o puteți citi, Comitetul Securității de Stat nu se numea Comitetul Securității de Stat, ci Comitetul Neprimejduri de Stat. Nu vroiau să spună *securitate*, pentru că le părea că este un cuvînt nemoldovenesc ș.a.m.d. Noi, cei de la Partidul Socialist, nu suntem adeptii celora care vorbeau cu "neprimejduire" ș.a.m.d., ș.a.m.d. Da, toți oamenii care spun... iată, Dumneavoastră spuneți: *nu există "limbă moldovenească"*. Cum nu există? Ia, uite, scrie în Constituție: "Limba de stat a Republicii Moldova este limba

moldovenească, funcționînd pe baza grafiei latine". Și eu am alegători care spun: "Scoateți "funcționînd pe baza grafiei""", că ei nu pot citi.

Dacă o să insistați cu atîta obrăznicie, eu am să lansez inițiativa și Păpușoi semnează și alți prieteni ai noștri și o să cerem...

Nu ne înrăuji!

Al treilea moment. Atunci cînd a fost votată Constituția — domnule Președinte al Parlamentului, vă rog, cînd îmi rămîne ultima minută să mă preveniți — atunci, cînd a fost votată Constituția, a dat Dumnezeu și Președintele Snegur a promulgat-o chiar aici, în fața noastră. Și eu insist ca pe viitor în broșurile iestea, Constituția, să fie nu numai iscălitura deputaților, ci și Decretul Președintelui Snegur care a promulgat-o. Ne-am urcat aici sus unde s-a servit puțină șampanie. Și a fost un lucru bun. Pe urmă eu m-am dus în concediu la aer, da Păpușoi a rămas în continuare să lucreze. Și noi am spus așa, este martor omul: "Mă, noi am scris articolul 13, amu lasă și să-l scoată. În țara asta în următorii 50 sau 100 de ani nu va fi un Parlament capabil să adune două treimi ca să scoată cel mai frumos articol 13, n-o să-l scoată nimenei, niciodată".

Dacă se adună studenții domnului Cernei în stradă și o să înceapă a striga și a se comporta necivilizat, spunînd că noi suntem analfabeți ș.a.m.d., eu i-am spus domnului Președinte Snegur că am dreptul, cum a spus și domnul Cubreacov, — fiecare are dreptul la opinie, și eu am dreptul la opinie. De ce mă presări, de ce mă faceți analfabet? De ce vreți să vă legați cu mine? Mă, duceți-vă și citiți cărti, citiți Constituția învățați-o pe de rost cum o știu eu, și **Letopisețul Tării Moldovei** și nu vă băgați nasul unde nu vă fierbe oala. Cînd veți fi oameni maturi și veți fi aleși deputați în Parlament, veți rezolva voi.

Acum, ultimul moment.

Eu cred că atîț timp cît voi fi... Eu am alegători la Ungheni care au votat

pentru mine, am un uncheș care are 75 de ani, un frate de-al tatălui, și îl întreb, și el spune: "Nu schimbați limba, nu schimbați!" Tatăl meu, Dumnezeu să-l ierte, îl știe dl Mihailă bine, nu mi-a spus niciodată că este român, Doamne ferește. Și nici bunelul nu mi-a spus că aş fi eu român. Eu sunt moldovan. De ce vă bateți joc și începeți: "Iacă, români..."? S-a spus foarte corect, iaca românilor din estul Prutului. Bă, cîți sănăteți, veniți cu problema voastră și o soluționăm. Scriți o petiție la Parlament, ceea ce vi se lezează vouă, și ne ocupăm. Dar, lăsați-ne și pe noi în pace, care suntem moldoveni, să ne considerăm moldoveni. Și să fim moldoveni. De ce ne vîrîți cu forță pe gît anumite adevăruri în care credeți dumneavoastră? Eu termin, mai am cred că timp, și vă citesc un vers, foarte fantastic. Noi nu putem vota această inițiativă, domnule Președinte Snegur, dumneavoastră știți că avem un comportament civilizat, cei de la Partidul Socialist, față de omul politic Snegur, cu toate că suntem opozanți politici, pentru că vrem și noi să fim aleși. Și dumneavoastră vreți să fiți aleși. Asta-i concurența politică. Da, ultima minută...

Trădarea nu se iartă

*Trădarea nu se iartă
Cum nu se iartă crima
Și ura cea de oameni
Ca piatra de mormînt.
Cel ce-a trădat iubirea,
Trădează și o țară.
Și, de-a scuipat un suflet,
Scuipă și un pămînt.*

Noi, care am votat Constituția astăzi și am venit în Parlament cu anumite obligații față de electorat, și electoratul, dacă ascultă, am să va confirma cel care m-a votat pe mine, că aşa a fost. Nu suntem trădători și nu vom fi trădători niciodată. De aceea nu vom modifica acest articol 13, măcar crape lumea!

**Valeriu MATEI,
deputat din partea
fracțiunii Blocul Tăranilor
și Intelectualilor,
președintele Partidului
Forțelor Democratice**

PROBLEMA LIMBII ESTE STÎLPUL INFAMIEI LA CARE VA FI TINTUIT PARLAMENTUL ACTUAL

Stimate domnule Președinte al Republicii Moldova, doamnelor și domnilor parlamentari, stimați radioascultători!

Cred că întreaga societate a obosit nu numai de sărăcie, de frig și de mizerie, dar și de această interminabilă discuție necontroversată, dar impusă conștient societății de anumite cercuri politice, în ceea ce privește denumirea limbii noastre materne. Discuția i-a fost impusă societății prin decizia arbitrară, antiștiințifică a actualului Legislativ, mai bine zis a majorității parlamentare, luată atunci cînd s-a adoptat Constituția. Întreaga societate a fost aruncată în discuții artificiale, care rămîn pînă la ora actuală sterile și inutile, fiindcă problema aceasta a fost soluționată de însăși evoluția limbii și a culturii, a întregii noastre istorii. La discutarea art.13, s-au adus aici, în Parlament, argumente cu nemiluita. Le-a adus și Academia de Științe, în avizul pe care vi l-a prezentat și care nu a fost citit, ca să-l cunoască toată lumea, inclusiv deputații. Savanți — istorici și lingviști — din întreaga lume și-au expus univoc punctul de vedere în cadrul conferinței științifice "Limba română este numele corect al limbii noastre".

Scriitorii și ziariștii — cei care realmente sunt creatori de limbă — și-au expus și ei punctul de vedere. Strămoșii și-au exprimat părerea în operele pe care ni le-au lăsat moștenire. Bineînțeles, strămoșii nu s-au gîndit niciodată că urmașii lor ar putea fi surzi la glasul istoriei și al adevărului, iar, pe lîngă toate acestea, și agresivi față de creatorii de limbă, față de creatorii de cultură. Nu s-au gîndit, bineînțeles, că unii dintre acești urmași ar ieși aici, la tribună, să citească texte scrisе de ideologii regimului sovietic de ocupație, nu s-au gîndit că la noi în republică brutarii nu vor coace pîine, nici cizmarii nu vor face cizme, ci vor face știință lingvistică, iar savanții vor fi blamați de unii indivizi care, temporar, sănt învestiți cu un mandat al puterii, dar care nu au și un mandat al culturii sau un mandat al limbii. Putea oare cineva să-și imagineze că niște consumatori, lipsiți de elementarul bun simț, ar ajunge, în orbirea lor politică, să-i deteste pe cei care ne-au lăsat moștenire acest suprem produs al spiritualității noastre — limba română? Iată că am ajuns să o vedem și pe aceasta! Marii creatori ai limbii române sunt astăzi interogați și răstălmăciți de acei "consumatori de limbă" ce nu sunt în stare să scrie corect cel puțin o frază. Nu vă revoltați, domnilor, termenul "consumator" nu e jignitor, mai ales pentru cei care beneficiază de operele clasincilor literaturii române, aducînd, în același timp, injurii limbii și istoriei noastre. Investiți temporar cu o anumită putere, aceștia își arogă și dreptul ingrat de a revizui întreaga evoluție a istoriei naționale și a limbii române. La ora actuală în lume sunt peste 32 de milioane de purtători ai limbii române. Dintre aceștia, mai mult de 30 de milioane știu foarte bine care e numele adevărat al limbii noastre. Iar mai puțin de 2 milioane — nu știu, și nu e vina lor că nu o mai știu. O parte a populației de la răsărit de Prut, mai ales intelectualitatea — profesori, medici, oameni de creație — dar și elevii, și țăraniii bâtrâni știu

foarte bine că numele adevărat al limbii noastre este limba română. O altă parte, care timp de 50 de ani, a suportat jugul ideologic și genocidul spiritual practicat de ocupanții sovietici mai râmîn încă prizonieri ai vechilor falsuri staliniste. Repet: nu e vina lor. E vina satrapilor ce au condus aici în numele Moscovei, desfășurînd o acerbă "muncă ideologică" și lipsind populația de adevărata noastră istorie, de cunoașterea unei limbi corecte, de valorile patrimoniului spiritual românesc. Unii dintre aceștia se află și astăzi în fotoliile puterii și ne conduc cu aceeași impertinență, uzînd de aceleași falsuri. Prin folosirea unor astfel de metode, majoritatea parlamentară a dezbinat societatea în problema denumirii limbii noastre, aruncînd-o, vorba lui Ion Druță, la "răscrucea celor proști". Consumînd produse alimentare, acești consumatori știu că pîinea se numește *pîne*, carne se numește *carne*, vinul se numește *vin*, pepsi-cola e *pepsi-cola*, însă limbii române îi refuză numele său adevărat, folosind patrimoniul acesteia nu pentru a slăvi cultura și strămoșii; ci pentru a le aduce insulte.

S-au rostit, în cadrul acestor interminabile discuții, argumente cu nemiluită și, probabil, nimeni dintre dumneavoastră nu va putea nega vreodată monumentele literare care stau la baza evoluției limbii române literare, începînd de la primele texte scrise. Dl zootehnician Popușoi s-a referit aici la rădăcinile stejarului lui Ștefan cel Mare și Sfînt, pe care el vrea să le apere cu orice preț. Nu cred că e nevoie, dle Popușoi. Vă aduc la cunoștință că marea voievod știa mai bine ca voi în ce limbă vorbește și din ce neam face parte. Jurămîntul voievodului, dat la Colomeea în 1485, a fost scris în română, fiind tradus, citez din latină: "*exvalachico in latinum*", adică *din română în latină* ("valahi" fiind numele dat românilor de către străini). Amintesc aici și "cronicile anonime" din secolul al XVI-lea, ce inserează o legendă în care

sînt amintiți doi strămoși ai voievodului Dragoș: Roman și Vlahata, unul fiind numele intern, *românesc*, și celălalt, extern — *vlah*. Nu cred că este inutil să vă amintesc, doamnelor și domnilor parlamentari din majoritate, că prima carte tipărită pe teritoriul Moldovei, în 1643 la Iași, s-a numit **Carte românească de învățatură duminicele și preste an în zilele marilor sfinti**, căreia noi îi spunem, conform tradiției, **Cazania** Mitropolitului Moldovei Varlaam. Marele cărturar consideră această carte a sa “un dar limbii românești” și că ea este destinată “înregii seminții românești”, tuturor românilor ce “lăcuiesc în Moldova, Țara Românească și Ardeal”.

Tot **Carte românească de învățatură de la pravilele împărațești** se numește și primul cod de legi, tipărit în Moldova de domnitorul Vasile Lupu la 1646. Daruri făcute “limbii românești” erau considerate de Mitropolitul Moldovei, Dosoftei, și cărțile sale **Dumnezeiasca liturghie și Psaltirea pre versuri tocmită** tipărite în “rumânește”, ceea ce dîntîi avînd ca prefată un “Cuvînt depreună către toată semenția românească”. Cîte alte argumente trebuie să vă mai aducem? Putem vorbi ore întregi, zile întregi, luni de zile despre valorile patrimoniului nostru literar, scrise în limba română. E cazul oare să mai amintim de cronicarii Miron Costin sau Ion Neculce, răstălmăciți și blasfemiați aici de plastografii și falsificatorii istoriei noastre, de marii clasicii ai literaturii române — Alecsandri, Creangă, Kogălniceanu, Eminescu, Caragiale, de marii scriitori din perioada interbelică — Sadoveanu, Arghezi, Bacovia sau Blaga, sau chiar de contemporanii noștri, scriitori de la răsărit de Prut care au slujit și slujesc cu cinste limba română, batjocorîți astăzi aici, în Parlament, de unii îndivizi agresivi ce nu au nimic comun cu limba și cultura noastră. Spun astea pentru cei care pun aici problema elaborării unor manuale noi, de așa-zisă “literatură moldovenescă” (aceştia au uitat să

amintească și termenul “sovietică”, pentru a-și arăta adevărata față). Zicea socialistul Cepoi că, vedetă dumneavoastră, “copiii se revoltă”. Da, domnilor, copiii se revoltă, dar nu împotriva literaturii române, ci împotriva părinților lipsiți de conștiință națională, care îi mint cu nerușinare. Acești copii se vor revolta și în continuare, fiți siguri de aceasta. S-a făcut astăzi chiar propunerea ca dl. Valeriu Senic să elaboreze manualul “moldovenesc”. Dar, domnilor parlamentari, Senic a elaborat deja, în 1991, un manual. Îl aveți în fața dvs. — Nicolae Onea, Valeriu Senic, **Literatura Română**, cl.VIII, editura “Lumina”. A luat atunci un onorariu bun, ar fi cazul să-i mai dăm un milion de lei? Cînd ai spus adevărul, dle Senic, în 1991 sau astăzi, cînd te erijezi în mare apărător al moldovenismului? Mă miră că acest cameleon își face din nou apariția. Da, domnilor, vă temeți de adevăr. De aceea nu ați acceptat să luați în discuție în Parlament, la timpul oportun, problema denumirii limbii noastre — atunci cînd și profesorii, și studenții, aflați în grevă generală, și-ar fi putut spune cuvîntul. Apropo de greva generală a studenților. Tinerețul, domnule deputat Popușoi, nu este “stradă” și nici “gloată”. Acești copii sunt viitorul societății, ei sunt conștienți, fiindcă știu care este adevărul. și chiar dacă nu sînt deputați, au, la fel ca și dvs., dreptul la opinie și cred că vor face uz de acest drept. Într-o altă ordine de idei, s-a vorbit aici, în Parlament, că profesorii, învățătorii nu ar ști ce fac, atunci cînd predau limba, literatura și istoria. O știu foarte bine, domnilor cenzori ai limbii și istoriei. Profesorii și învățătorii sunt cetăteni conștienți, care și-au înșușit și își înșușesc temeliile adevărătoarei noastre literaturi, ale adevărătoarei noastre culturi, pentru a le propaga copiilor. Dvs. vă temeți, fiindcă în subconștient vă dați seama că nu aveți viitor, la fel cum nu aveți trecut. Iată de ce ar trebui, doamna deputat Iachim, ca, înainte de a

propune plebiscit, să repunem în drept și în circulație toate valorile culturii și literaturii noastre naționale, valorile istoriei, ca să și le însușească foarte bine elevii, studenții, întreaga societate, chiar și deputații. și abia după ce ne vom însuși temeinic istoria și cultura, să vorbim despre plebiscit. Dar să speculăm consecințele unei ocupări, în timpul căreia am fost privați de limbă, de istorie și de cultură și să propunem plebiscit, este încă o crimă sau, cel puțin, încă un cuțit împlinitat în rânilor de care mai suferă poporul nostru.

S-au făcut aici referiri și la Mișcarea de Renaștere și Eliberare Națională. Această Mișcare a pornit în condițiile imperiului sovietic și atunci, la 1989, și-a propus anumite deziderate, cele mai importante fiind revenirea la alfabetul latin, pentru a le da tuturor posibilitatea să ia cunoștință de patrimoniul nostru cultural și literar. S-a dat luptă, în al doilea rând, pentru statalitatea limbii noastre și, în ultimul rând, s-a pus atunci problema denuimirii limbii, fiindcă fiecare intelectual onest era conștient de faptul că, în condițiile imperiului sovietic, acesta putea fi un ștreang de natură să stranguleze întreaga Mișcare de Renaștere și Eliberare Națională. Nu mai faceți speculări pe seama acestei mișcări și, mai ales, să nu speculeze cei care în acea perioadă au luptat împotriva limbii, împotriva alfabetului sau, dacă nu au luptat fără, cel puțin au stat lîngă soba caldă de acasă. În acest sens, nici cu "independența și statalitatea" nu stăm mai bine. Pentru că cei care au făurit cu adevărat independența față de imperiul sovietic au ajuns astăzi să fie declarați dușmani de către cei, care în zilele puciului din august 1991 au stat ascunși săpetindu-i pe puciști, și astăzi afirmă că recunoașterea adevărurilor lingvistice și istorice ar submina această independentă.

Suveranitatea și independenta sunt astăzi subminate, în primul rând, printr-o politică economică falimentară, printr-o politică socială

neavenită, prin faptul că majoritatea populației a fost redusă la tăcere, fiind lăsată pradă sărăciei și mizeriei. (Președintele ședinței sună expirarea timpului.)

Domnule Lucinschi, îmi citesc propriul meu text, vă rog — încă un minut-două.

Astăzi aş vrea să vă îndemn să dați, în sfîrșit, doavadă de înțelepciune și de responsabilitate. Îi îndemn, în primul rând, pe colegii parlamentari care nu ne cunosc limba să dea doavadă de bun simț și să nu se pronunțe în această chestiune. Dvs. nu aveți nici un drept să ne închideți astăzi ușa în soluționarea acestei probleme. Îi îndemn să dea doavadă de bun simț și, cel puțin, să nu participe la votare, pe cei care, fiind membri în prezidiul Interfrontului, în cadrul Comisiei din anii 1988—1989, au luptat împotriva statalității limbii noastre și a alfabetului latin. Ar fi un semn de cultură și de respect față de o altă limbă, față de o altă cultură.

Parlamentul ar trebui să stie că profesorii și învățătorii, scriitorii, ziariștii nu vor putea fi forțați vreodată să renunțe la adevăr, orice decizie arbitrară ar lua astăzi Parlamentul. În felul acesta, doamnelor și domnilor, problemele nu vor fi soluționate, ci se vor agrava. E cazul să spunem lucrurilor pe nume. Cercurile politice antinaționale au nevoie de adîncirea crizei în societate, legată de denumirea limbii noastre nu numai pentru a-și satisface ambiiile politice, ci și pentru a-și realiza interesele economice: în timp ce în sate se bat frate cu frate întrebîndu-se cine sunt — "moldoveni" sau "români" (de parcă ar exista vreo contradicție!) și în ce limbă vorbesc — "moldovenească" sau "română" —, cercurile guvernante îngemănată cu cele mafiole înstrâinează bănci (cazul Băncii de Economii, unde și-au depus banii majoritatea cetățenilor); devalorizează bonurile patrimoniale, fură întreprinderi (cazul fabricii de vinuri "Struguraș" de la Nisporeni), fac sute de alte abuzuri; ce duc populația la sărăcie. Iată.

scopurile adevărate ale perpetuării discuțiilor despre numele limbii noastre! Cred că dacă problema Băncii de Economii este ștreangul de care se vor strangula cel puțin doi potențiali candidați la președinție, problema limbii este stîlpul infamiei la care va fi țintuit Parlamentul actual, dacă nu va soluționa această problemă. Vă propun să judecăm la rece, să nu incităm iarăși populația la discuții sterile, să ne dăm seama că am aruncat-o deja în haosul săraciei, al frigului și al mizeriei, să-i lăsăm vie în inimi cel puțin flacără speranței și a spiritualității noastre naționale. Să purcedem la vot nominal și să facem dovada faptului că, în sfîrșit, suntem parlamentari, și nu niște oameni ambicioși ce vin aici și ne prezintă texte scrise de unii experți de pe aiurea. Fiți responsabili, doamnelor și domnilor deputați!

Vă mulțumesc pentru atenție.

**Petru LUCINSCHI:
TIMPUL VA SUGERA
SOLUȚII
MAI POTRIVITE**

**Alocuțiunea Președintelui
Parlamentului în cadrul
ședinței Legislativului
din 9 februarie a.c.**

Onorată asistență!

Îmi permiteți să-mi expun și eu punctul de vedere asupra problemei în cauză.

Pozitia mea rămîne aceeași pe care, împreună cu un grup de deputați, am încercat să-o promovez la adoptarea Constituției. Am în vedere confirmarea ambelor denumiri: "moldovenească", în paranteză "română". Dacă nu astăzi, atunci mâine, dăr, pînă la urmă, tot la astă o să ajungem. După părerea mea, aceasta este formulă cea mai adecvată realității sociolinguistice la ora actuală. O formulă de compromis, pe care ar trebui să o accepte toate fracțiunile parlamentare. Spunea cineva, și nu în zadar, că fundamentul democrației îl reprezintă compromisul, la care numai decît ar trebui să ajungă, la un moment dat, forțele puse pe harță.

Cu regret, caracterul polar al discuțiilor asupra denumirii limbii, atât în societate cât și în Parlament, argumentația diametral opusă ne dovedește, încă o dată, că prea devreme am revenit la această problemă. Cu alte cuvinte, premisele pentru a lua o decizie definitivă încă nu s-au maturizat.

Paradoxul constă în faptul că, drept rezultat al unor eforturi

"eroice", continuăm să discutăm două denumiri ale uneia și aceleiași limbi, ale limbii noastre materne — un adevăr clar pentru toată lumea și pe care aproape nimeni dintre noi nu-l contestă.

Originea confruntării zace în două poziții care, deocamdată, nu se împacă între ele. Prima ține de știință, a doua provine din specificul psihologic și politico-juridic al problemei. Majoritatea populației se pronunță pentru formula cu care s-a deprins din timpuri mai vechi și care, la rîndul ei, nu este recunoscută de savanți.

Indiscutabil este și adevărul că cea mai mare parte a populației băstinașe identifică glotonimul de "limbă moldovenească" cu apartenența sa național-statală și cere ca această denumire să fie păstrată. Vrem nu vrem, dar problema, odată ce a ajuns să fie pusă la vot, a devenit o problemă de ordin politic. A rezolva, fără a ține seama de ceea ce se întâmplă atât în republică, cât și în jurul ei, este imposibil. Sîntem nevoiți să ținem cont de cîteva raționamente obligatorii. Care este opinia celor mai mulți dintre alegători? Cum se va răsfrînge decizia noastră asupra problemei, încă nerezolvate, a păstrării integrității teritoriale a țării? Am în vedere, în primul rînd, Transnistria. Cum poate fi pusă în valoare, în această situație, poziția intelectualității, a tineterului studios, a oamenilor de știință?

Nu știu dacă este util să enumerez argumentele pentru una din cele două variante — "moldovenească" sau "română". În domeniul umanitar calculele și procentele nu întotdeauna sunt edificatoare. Mai ales în situația paradoxală cînd din una și aceeași sursă istorică oponenții extrag doar argumentele care le convin, ignorîndu-le pe cele ce intră în contradicție cu ideea promovată. De la unul și același Miron Costin, de exemplu, unii selectează "românisme" alții —

"moldovenisme". Din moment ce istoria este tratată atît de selectiv, e greu de spus în ce măsură ne putem întemeia concluziile pe argumentul istoric. Problema există de secole și n-ar trebui să facem din ea, mai ales astăzi, un măr al discordiei.

Pe de altă parte, trăim mai mult în prezent decît în istorie. În ultimul timp devine tot mai lipsită cine și cum exploatează litigiul lingvistic, în funcție de scopurile lor imediate sau mai îndepărtate. Unii cred că dacă vor fixa cît mai mult "românism" în uz, se va lumișna perspectiva unirii cu România. Alții apasă pe "moldovenism", văzînd în asta o garanție suplimentară a păstrării statalității Republicii Moldova. Îi lăsăm la o parte pe cei care camuflează scopuri pur personale în opțiuni.

Motivațiile pentru ambele variante sunt prea clare în cazul nostru și ar fi aberantă presupunerea că cineva, acum și aici, va ceda în fața oponentului. Făcînd abstracție de actualul raport de forțe din Parlament, putem presupune că încercarea de a adopta oricare din cele două variante nu va rezolva problema. Fie că votăm termenul "limba moldovenească", fie că votăm "limba română", inevitabil rămîne o minoritate sau chiar o majoritate neîmpăcată cu această decizie. Nu este greu de presupus care vor fi urmările, știind cît de categorice pot fi acțiunile unei societăți destabilizate. Se pot aștepta presiuni din partea majorității victorioase, care numai decît va dori să-și impună opțiunea. Nu mai trebuie demonstrat ce se întâmplă în asemenea cazuri: instabilitate socială, punere în pericol a valorilor democratice.

Cum am putea evita aceste dificultăți?

Sugestia potrivită o conțin unele surse istorice și documentare, selectate chiar în controversa de astăzi. O găsim și în anumite

exemple din practica internațională. Doar cunoaștem că pe parcursul istoriei au fost perioade în care limba era numită de unii "moldovenească", de alții "română". și mai mult. Chiar de unele și aceleași persoane ba într-un fel, ba în altul. Situația actuală e anume de așa natură și găsește că ar fi rezonabil ca această circulație paralelă să fie lăsată în pace.

Având în vedere că eventualitatea unor modificări în Constituție nu este susținută astăzi nici în societate, nici în Parlament, să convenim că ambele denumiri ale limbii pot fi utilizate la libera alegere a fiecărui om, excluzând orice învinuire sau, cu atât mai mult, restricții de ordin administrativ. Pentru a asigura, în acest sens, calmul și starea necesară de siguranță, aş propune să ne gîndim la adoptarea unei hotărîri speciale a Parlamentului.

Raționamentul nostru se bazează pe Articolul 10 al Constituției, prin care statul recunoaște și garantează tuturor cetățenilor dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor lingvistice. În același rînd, Legea organică, adoptată în 1989 și ridicată, în 1994, la rang de Lege Constituțională pe un termen de 7 ani, a creat cadrul legislativ al reglementării funcționării limbii de stat pe teritoriul Republicii Moldova, prin care este recunoscută identitatea lingvistică moldo-română. Aceste stipulații au trecut deja în practica lingvistică a țării, determinînd folosirea liber-consimtă a ambelor glotonime — "limba moldovenească" și "limba română".

În asta eu văd rațiunea unui acord, care ar mai echilibra pasiunile și ne-ar ajuta să păstrăm liniștea în țară, rugîndu-i pe toți să lase sfezile la o parte, ca să ne putem consacra în primul rînd nevoilor de toate zilele. Este evident că și în domeniul acesta, atât de subtil, ne mai aflăm

într-o perioadă de tranziție, care cere răbdare și îngăduință din partea tuturor.

Timpul va sugera, negreșit, soluții mai potrivite. Cu o condiție — să nu ne dedăm la noi confruntări care, cu cît vor fi mai drastice, cu atât vor aduce mai puțin folos.

Și încă ceva. Vreau să vă atenționez, că atîta timp cît vom lupta numai și numai pentru denumirea limbii, ne vom cheltui forțele atât de tare încît, pînă la urmă, nu vom mai fi în stare să ne onorăm obligaționarea principală: crearea condițiilor optime pentru însușirea ei. Pe cînd anume acest lucru ar trebui să ne preocupe cel mai mult.

De aici apare și o altă întrebare: de ce, în mod conștient, este deplasat accentul de la problema însușirii limbii la problema denumirii ei? Cred că este clar de ce.

În republică există probleme dictate de starea de lucruri sociolingvistică. Nominalizez pe cea mai actuală dintre ele: trebuie să întreprindem măsuri urgente pentru ca limba oficială să devină cu adevărat limbă de stat pe teritoriul Republicii Moldova.

Vă rog, domnilor deputați, să nu uitați încă un lucru, destul de important. Noi suntem printre primii politicieni ai acestui stat, nu și ultimii. Sînt convins că va veni o vreme cînd alți legislatori vor califica neînțelegerele dintre noi drept absurde.

Să nu excludem nici faptul că, peste un anumit timp, tot noi vom reveni la temă, într-o atmosferă mai prielnică.

Vă mulțumesc.

Mircea SNEGUR:
OFICIALIZAREA
GLOTONIMULUI "LIMBA
MOLDOVENEASCĂ"
ESTE O ACȚIUNE
FALIMENTARĂ

**Alocuțiunea Președintelui
Republiei Moldova
rostită la încheierea
dezbatelor parlamentare
în legătură cu inițiativa
prezidențială privind
modificarea articolelor 13
și 118 din Constituția
Republiei Moldova**

Doamnelor și domnilor, onorat Parlament!

Am urmărit cu multă atenție luarile de cuvânt ale Domniilor voastre, care s-au înscris într-un perfect pluralism de opinii. Deși punctele de vedere exprimate au fost diferite, adevărul științific, care trebuie consfințit în Constituția Republicii Moldova, este unul singur.

În proiectul de lege, pe care l-am prezentat spre examinare și aprobare, proiect pe care îl aveți în față, am propus ca în articolele 13 și 118 din Constituția țării să fie stipulat că "limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română", că "procedura judiciară se desfășoară în limba română", iar "persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba română" să dispună de "dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță prin interpret".

Nu cred că este cazul să repet acum toate argumentele pe care le-am formulat în mesajul meu "Limba română este numele corect al limbii noastre", prezentat la 27 aprilie anul trecut Parlamentului. La sigur că le

cunoașteți, după cum nu puteți să nu știți și despre multitudinea de dovezi în favoarea modificării denumirii limbii de stat, și despre faptul că acum, în aceste ore, o țară întreagă, poporul Republicii Moldova se află în aşteptarea răspunsului la întrebarea: ce decizie va lua Parlamentul?

Nu cred, de asemenea, că pot fi luate în serios contraargumentele de ordin lingvistic, cu care încearcă să opereze unii oponenți ai inițiativei prezidențiale. Astăzi, după ce în problema discutată și-a spus cuvântul Academia de Științe a Moldovei, după ce savanți de notorietate și prestigioase foruri științifice naționale și internaționale au demonstrat cu probe istorice, culturale, filologice că denumirea corectă a limbii noastre este limba română, după ce poporul însuși — lucru de care m-am convins nu o dată, discutând cu oamenii, — a înțeles ceea ce nici în ruptul capului nu vor să înțeleagă unii parlamentari, aleși de acest popor, încercările de reanimare a argumentelor pseudo-științifice de ordin lingvistic nu înseamnă altceva decât o vădită lipsă de respect față de știință.

În continuare, stimați deputați, vreau să subliniez un singur lucru: după ce și-au spus clar și univoc cuvântul oamenii de litere, întregul corp didactic, practic întreaga intelectualitate din Moldova, astăzi urmează să luă o decizie importantă, a cărei semnificație, în opinia mea, se reduce la următoarele:

În primul rând, trebuie să ne dăm bine seama ce anume se ascunde în spatele aşa-zisului război glotonimic, război care durează de atât timp și căruia ideologii din fracțiunile majoritare nu vor să-i pună capăt într-un mod echitabil și onorabil.

În spatele bătăliei terminologice "limba moldovenească — limba română" se ascunde, de fapt, încercarea unor forțe de a ridica la rangul ideologiei de stat o ideologie antinațională, antimoldovenească, care derivă direct din vechea politică de deznaționalizare a moldovenilor și de menținere a lor la un nivel scăzut de dezvoltare culturală și spirituală.

Această ideologie, erijată în veșmintele cusute cu ață albă ale unui pseudomoldovenism, contrapus întregului nostru patrimoniu cultural național, nu este în esență altceva decât o ideologie a antimoldovenismului. Concepția încă pe timpurile totalitarismului și promovată astăzi de unii nostalgiici, ale căror opusuri au fost inserate și în paginile unor publicații, editate sau controlate de reprezentanții fracțiunilor majoritare ("Pămînt și Oameni", "Moldova Suverană", "Nezavisimaya Moldova" și.a.), această ideologie respinge în mod rudimentar și agresiv limba română anume pentru faptul că ea înglobează toate valorile noastre culturale și spirituale, create de-a lungul istoriei.

Promotorii acestei ideologii încearcă să ne convingă, cel puțin aşa reiese din logica unor exponenti ai ei, că întregul tezaur spiritual național, creat în limba maternă a moldovenilor, adică în limba română, subminează integritatea și chiar însăși existența Republicii Moldova. Evident, se pune în circulație un fals ordinat, fiindcă nu trebuie demonstrat faptul că valorile noastre culturale nu pot exista în afara limbii române. Chiar și maestrul Ion Druță în cunoscutul său eseu **Răscrucea celor proști** fiind de acord că limba noastră trebuie să-o numim, "firește, limba română", continuă cu un gînd memorabil, pe care îmi permit să-l citez: "Adevărul e că noi suntem o parte din Moldova voievodală, rămasă datorită cunoșcutelor destine din Moldova veche, dar noi nu putem supraviețui cu limba de pe vremea lui Papură Vodă. Limba este un organism viu ce fierbe mereu în cazanele spirituale ale neamului, asimilînd noiuni noi, alimentînd și îmbrăcînd în veșminte respective anumite curente sociale, politice, culturale. Așa se face că noi azi, după ce-am călătorit prin alte imperii, ne folosim de limba fiartă și cizelată de frații de peste Prut în cazanele națunii" ... și mai departe... "fierberea acestor cazane a fost în mare parte asigurată de suferințele prin care a trecut și bucată de pămînt pe care

azi trăim și care se numește Statul Moldovenesc".

Dacă e așa, dar anume aşa este (!), care e atunci rostul ideologiei pseudomoldovenismului, promovat de unii parlamentari? Umblăm fiecare cu oala lui? Nu-i oare aceasta o formă ridicolă de separatism lingvistic și cultural? Se poate oare cu oasemenea mentalitate să contribuim la renașterea spirituală a poporului, pe care declarăm că îl iubim?

Este evident că impunerea ostentativă a glotonimului "limba moldovenească" se răsfrînge negativ asupra dezvoltării firești a limbii literare culte, a terminologiei naționale. "Moldovenismul" lingvistic înseamnă negarea fățușă sau escamotată a inovațiilor terminologice și lexicale, prin care se îmbogățește limba română literară contemporană. Anual, conform calculelor specialiștilor, în limba română pătrund în diferite domenii mii de neologisme, iar neacceptarea lor ar însemna o adevărată degradare științifică și culturală. Păstrarea în Constituție a articolelor 13 și 118 în redacția actuală ar duce cu timpul la constituirea în Republica Moldova a unei limbi române primitive, arhaice, necompetitive intelectual, a unei limbi, vorba lui Druță, de pe timpul lui Papură Vodă.

Sub toate aspectele — lingvistic, cultural, moral, ideologic — oficializarea glotonimului "limba moldovenească" este o acțiune falimentară, repet, profund antinațională și antimoldovenească, și întreaga răspundere pentru "opera" de deznaționalizare, pe care o promovează ideologii separatismului lingvistic, le va reveni tuturor celora ce astăzi, vorbind în numele poporului, lovesc în ființă lui națională.

Renașterea națională adevărată nu poate avea loc, dacă vom lipsi poporul de limba lui cultă, iar discuțiile fariseice despre falsele pericole pentru statalitate nu sunt altceva decât o insultă, o palmă dată acestui popor.

Semnificația politică a deciziei pe care urmează să-o luati astăzi, stimați parlamentari, constă de asemenea și în faptul că, fiind odată

făcută modificarea cuvenită în Constituție, de pe ordinea de zi să fi scoasă o problemă destabilizatoare anume din cauza nesoluționării ei corecte pînă în prezent. Și să nu-și facă iluzii partizanii ideii referendumului în problema limbii, că desfășurarea lui le-ar permite să se ascundă în spatele opiniei poporului, eschivîndu-se astfel de la datoria de a adopta ei însîși hotărîrea în cauză. Un eventual referendum în problema denumirii limbii ar provoca o adevărată destabilizare socială, un nou val de tensiuni interetnice.

În sfîrșit, nu mai puțin importantă, din punct de vedere politic, este și necesitatea de a menține o imagine favorabilă a Republicii Moldova în exterior, imagine care poate fi deteriorată datorită menținerii în Constituția țării a unei clauze izvorîte din ideologia vechiului regim. Putem oare, manifestându-ne cu asemenea recivide ideologice, să ne integrăm cu adevărat în casa europeană comună a popoarelor civilizate?

Cîteva cuvinte despre atitudinea mea față de aşa-zisa varianță de compromis, se are în vedere păstrarea denumirii limbii de stat ca "limba moldovenească" cu specificarea, între paranteze, "română". Cum am spus și la începutul cuvîntării, există numai un singur adevăr științific, ceea ce înseamnă că prevederile Constituției Republicii Moldova trebuie aduse în corespondere cu acest adevăr. Personal, nu admit compromisul acolo unde el trezește echivoci, el nu face decît să denatureze adevărul, să încurce și mai tare țele, care odată și odată trebuie descurcate.

Am propus, pornind de la prerogativele mele constituționale, modificarea a două articole din Constituție, și insist ca inițiativa mea legislativă să fie votată anume în redacția în care am propus-o.

Firește, nu pot interzice nimănui, inclusiv parlamentarilor, să caute o variantă de compromis. Aici însă trebuie să punem punctul pe ". Nu consider că este corect să vorbim despre necesitatea unui compromis între legislativ și instituția prezidențială în problema denumirii limbii. Parlamentul, fiind un organ reprezentativ, exprimă diversitatea opiniilor din societate, deci și problema compromisului ține totalmente de relațiile din interiorul

Parlamentului. În ceea ce mă privește, eu mi-am spus cuvîntul și nu am de gînd să-mi schimb poziția.

Vreau să subliniez că, înaintînd inițiativa de a numi limba de stat "limbă română", eram conștient de faptul că, în calitate de șef al statului, îmi asum nu doar o mare răspundere, ci și anumite riscuri. Riscul de a nu fi înțeles just de către o parte din populație și, deci, riscul de a pierde din sprijinul politic de care beneficiam, ceea ce nu s-ar fi întîmplat în cazul în care aș fi lăsat. Riscul de a fi învinuit în mod tendonțios de către unii lideri politici de tensionarea situației social-politice, ceea ce s-a și întîmplat, instituției prezidențiale aducîndu-i-se învinuirea de a fi, chipurile, organizatorul și dirigitorul grevelor studențești.

Totuși, cu toate riscurile posibile, am făcut acel pas, pe care l-am considerat și îl consider corect și necesar. Fiindcă, — și aici am să-mi permit să repet ceea ce am spus și în mesajul din 27 aprilie, "am convingerea că, la fel ca și mine, dumneavoastră, întreaga societate dorim ca astăzi... să punem capăt confruntărilor fără nici un sens pe marginea temei date, să întoarcem această regretabilă filă din istoria noastră și să o facem onest, fără alai și manifestări zgromoase.

În situația noastră concretă nu vor exista nici învingători, nici învinși. Adevărul este că noi toți, în loc să facem cel mai simplu și important lucru — să învățăm să vorbi și să scrie corect — am pierdut amar de vreme pentru ca să dovedim unul altuia ceea ce, de fapt, nu are nevoie de dovedă".

Astăzi Parlamentul Republicii Moldova are șansa reală de a pune punct în istoria discuțiilor inutile purtate în jurul problemei denumirii limbii, de a țrni societatea noastră de la binecunoscuta răscruce, la care ne-am oprit, făcîndu-ne de rîs în ochii lumii.

Îmi exprim speranța, onorată asistență, că prin hotărîrea pe care urmează să-o adoptați veți da doavadă de seriozitate, responsabilitate și clarvizuire.

DECLARAȚIA Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova

Am urmărit cu profundă indignare farsa politică ce s-a desfășurat în Parlamentul Moldovei în ziua de 9 februarie 1996. Această ședință, dominată de ambigații politice și analfabetismul total al adeptilor acestor "limbi moldovenenești", rămâne o pagină rușinoasă în istoria poporului nostru.

După respingerea inițiativei legislative a Președintelui Mircea Snegur de a fixa în Constituție limba română ca limbă oficială ne va fi incomod să intrăm în dialog cu lumea civilizată, care știe ce limbă vorbim, și vom încerca mereu un sentiment de vină în fața copiilor noștri, care știu prea bine adevărul științific și istoric.

N-a fost numai o respingere a acestui adevăr; a fost și o dovedă în plus a monstruoasei coaliziilor a deputaților agrarieni și socialiști-interfrontiști ce promovează un "moldovenism" primitiv și agresiv, ducând o politică de deznaționalizare pusă în slujba neoimperialismului rus.

S-a declarat, în fond, un război intelectualității noastre care reprezintă — conștiința neamului — care face tot ce-i stă în puteri pentru luminarea lui spirituală. Or, se știe că nimeni în istorie n-a cîștigat lupta cu intelectualii. Unii vorbitori, contaminati nu numai de românofobie, ci și de antimoldovenism total, de felul lui Vasile Stati, Valeriu Senic, Aurel Cepoi, au profanat memoria lui Nicolae Iorga, Alexie Mateevici, Ion Vatamanu. De ce să cităm din autorul **Limbii noastre** trecînd sub tacere categorica lui spusă din **Cuvîntarea la Congresul I. al învățătorilor moldoveni din Basarabia**: "Da, suntem moldoveni, fi ai vechei Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului, aşezat prin România, Bucovina și Transilvania. (...) N-am două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut".

Că numele corect al limbii noastre este limba română ne-au spus-o și continuă să ne-o spună Academia noastră, savanții romaniști din întreaga lume, inclusiv cei din fostă Uniune Sovietică.

Marele lingvist al epocii noastre Eugen Coșeriu, originar din Mihăileni—Bălti, a afirmat în mod categoric la Congresul al V-lea al Filologilor Români din 4—9 iunie 1994: "A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural".

Ce mai este de adăugat la această memorabilă spusă a lingvistului de talie mondială, născut pe meleagurile noastre basarabene?

Poate doar faptul că prin strategia politică cripto-comunistă antinațională ei vor să ne arunce nu numai în sărăcie, frig și foame, ci și în totală ignoranță, lipsindu-ne de valorile noastre spirituale, de accesul la marii clasicii români: Eminescu, Creangă, Alecsandri, Coșbuc, Blaga, Goga.

Declarăm cu toată fermitatea încă o dată că nu vom colabora cu textelete noastre la elaborarea falselor manuale "Limbă și literatura moldovenească".

Asemeni lui Jordano Bruno care a preferat să ardă în flăcări de dragul adevărului științific, și noi, scriitorii, în problema limbii române, susținem decizia Academiei de Științe a Republicii Moldova și declarăm ferm că nu ne vom supune aberantei decizii a Parlamentului din 9 februarie 1996.

Limba română este denumirea corectă a limbii noastre.

Susținem întru totul inițiativa Președintelui domnului Mircea Snegur în ce privește modificarea articolului 13 din Constituție și cerem dizolvarea Parlamentului.

**DECLARAȚIA
colectivului Institutului
de Lingvistică
al Academiei de Științe
a Republicii Moldova**

Călăuziți de dorința sinceră de a feri Parlamentul Republicii Moldova de riscul de a se acoperi de ridicol și ocară în fața întregii lumi civilizate și a istoriei, cum a scris într-unul din studiile sale conaționalul nostru, marele patriot basarabean, lingvistul cu renume mondial Eugen Coșeriu, noi, reprezentanții științei lingvistice de la Academia de Științe a Republicii Moldova, de acum după prima votare a articolului 13 din Constituție, ne-am considerat obligați să facem tot posibilul pentru a pune, în perioada de elaborare a Constituției, la dispoziția parlamentarilor noștri cît mai multe materiale de explicare a lucrurilor. Tocmai în acest scop Legislativului Republicii Moldova i-au fost adresate mai multe declarații, apeluri și rezoluții în care se demonstra cu lux de argumente necesitatea împeroasă de a fixa în Legea Fundamentală a Republicii anume denumirea corectă a limbii noastre de stat — **Limbă Română**, ca unicul mijloc de comunicare cultă, plămădit și sublimat în decurs de secole, capabil să reprezinte un stat civilizat la sfîrșitul secolului XX.

Răspunzînd la adresarea Parlamentului către conducerea Academiei de Științe, Institutul de Lingvistică a organizat și o conferință științifică cu genericul "Limba română este numele corect al limbii noastre", ce și-a ținut lucrările în chiar incinta Parlamentului (la 20 iulie '95), antrenînd, afară de specialiști locali în materie de limbă, de istorie, de filozofie și de jurisprudență, doi

romaniști notorii din fosta U.R.S.S.: prof. dr. Rajmund Piotrowski de la Universitatea Pedagogică "A. I. Herzen" din Sankt-Petersburg și prof. dr. Stanislav Semcinski de la Universitatea Națională "Taras Shevchenko" din Kiev.

Eforturile noastre s-au dovedit a fi zadarnice: ceea ce a înțeles perfect o mare parte a poporului nostru și, în primul rînd, partea lui cea mai conștientă, adică intelectualitatea și (după cum au demonstrat-o evenimentele din primăvara anului trecut) tineretul studios, au refuzat să înțeleagă deputații agrosocialiști și interfrontiști, respingînd, în ședința Parlamentului din 9 februarie a.c., inițiativa legislativă a Președintelui Republicii dl Mircea Snegur cu privire la modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova. În felul acesta în Constituție a rămas fixat și după a doua votare același neadevăr revoltător privind numele limbii oficiale, de stat, nume impropriu promovat de un grup de deputați.

Este lucru știut că în parlamente se face și trebuie să se facă politică, iar în instituțiile academice — știință, dar ignorarea ostentativă a științei de către legislatori de la Chișinău într-o problemă ce nu s-a pus niciodată la vot în nici un parlament din lume depășește prin iraționalitate orice limite.

De aceea în numele științei deideologizate pe care o reprezentăm, ne exprimăm nedumerirea și indignarea în legătură cu modul cum este tratată știința în parlamentul nostru și declarăm încă o dată sus și tare că există un singur adevăr științific care spune că numele corect al limbii noastre de cultură este limba română, și acest adevăr noi îl vom susține și în continuare. Răspunderea pentru nerespectarea lui să revină celor ce n-au manifestat dorința de a apela urechea la glasul rațiunii.

***Declarația a fost aprobată la
adunarea colectivului din 20
februarie 1996.***

UNITATEA SPIRITALĂ A ROMÂNIILOR DINCOLO DE FRONIERE

Masă rotundă cu participarea dlor **Eugen COŞERIU**, academician (Tübingen), **Silviu BEREJAN**, academician (Institutul de Lingvistică al A.Ş.M., Chișinău), **Anatol CIOBANU**, membru-corespondent al A.Ş.M. (Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău), **Dumitru IRIMIA**, profesor universitar, doctor (Universitatea "Al.I.Cuza", Iași), **Paul MCLĂU**, profesor universitar, doctor (Universitatea din București) și **Gheorghe MOLDOVEANU**, profesor universitar, doctor (Universitatea "Ștefan cel Mare", Suceava).

În zilele de 13—15 octombrie 1995 la Facultatea de Litere și Științe a Universității "Ștefan cel Mare" din Suceava s-au desfășurat lucrările celei de a III-a ediții a Cocolcivului Internațional de Științe ale Limbajului. Avându-l și de această dată drept spiritus rector pe profesorul Eugen Coșeriu, manifestarea s-a bucurat de o participare prestigioasă, în program fiind înscrise comunicările unor invitați din Franța, Germania, Spania, Italia, Danemarca, Cehia, Uruguay, Ucraina (regiunea Cernăuți). Republica Moldova a fost reprezentată de un grup de savanți de la Academia de Științe, precum și, pentru prima dată, de o delegație de la Universitatea de Stat din Chișinău și de la Universitatea Pedagogică "Alecu Russo" din Bălți. Participanții au fost unanimi în a aprecia în modul superlativ organizarea și desfășurarea lucrărilor reuniiunii, întinuta științifică a comunicărilor și a discuțiilor situând-o la nivelul european al manifestărilor în domeniul. Un loc aparte l-a avut în cadrul colocviului masa rotundă pe tema Unitatea spirituală a românilor, dincolo de frontiere, organizată în cea de a treia zi, la Cîmpulung Moldovenesc. Discuțiile care s-au purtat, avându-l ca moderator pe prof. Dumitru Irimia de la Universitatea "Al.I. Cuza" din Iași, vor fi redate în cele ce urmează.

Dumitru Irimia: Tema abordată e de mare actualitate, fiind pusă frecvent în discuție în ultimul timp. Aș propune ca de această dată să se trămătă sub semnul problematicii pe care o ridică unitatea spiritualității românești. Se pare că cele mai stringente probleme se referă la limbă. Ele au fost analizate sub două aspecte, la începutul și la sfîrșitul ultimei perioade de 5 ani. Un aspect era cel al unității, readucîndu-se în atenție o teză pe care o credeam abandonată, teza celor două limbi — română și moldovenească. În ultimă instanță acest eşafodaj a pierdut totalitatem terenul, în afară de cîteva excepții, care nu interesează. A mai rămas "în dezbatere" doar cel de-al doilea aspect vizînd denumirea limbii unice în teritoriul care reprezintă azi Republica Moldova, denumire care are reflexele ei și în Bucovina: regiunea Cernăuți. În legătură cu problema numelui pe care trebuie să-l poarte această limbă unică, n-am nici o îndoială că toți cei care sănsează aici disponem de informații de date recentă. Am să-l rog pe dl prof. Ciobanu să le actualizeze, apoi orice moment pe care îl veți considera interesant va fi discutat. E vorba, în primul rînd, de limba română și de căile prin care ea poate fi readusă și în aceste teritorii — Basarabia și Bucovina — la condiția de limbă modernă de cultură. Îngăduiți-mi să-l rog pe dl prof. Anatol Ciobanu să ne pună în temă și sub raport instituțional, care este foarte important acum.

Anatol Ciobanu: În prea puține țări există o legislație lingvistică, legi speciale despre limbă. Noi, cei din Republica Moldova, avem o legislație lingvistică adoptată în 1989, cînd ne aflam în componența fostei Uniuni Sovietice și ne, numeam încă Republică Sovietică Socialistă Moldovenească. Sub presiunea forțelor progresiste și a intelectualilor s-au făcut cedări înspre bine. În august 1989 am obținut trei legi. Prima lege privea statutul limbii de stat. Era recunoscută în calitate de limbă de stat "limba moldovenească". Nu se putea face mai mult pe atunci. Sînt aici martori oculari. În prima linie a luptei se află dl academician Silviu Berejan. În articolul introductiv se recunoștea unitatea lingvistică moldo-

română, dar limba de stat era denumită moldovenească. A doua lege viza revenirea (nu trecerea!) la grafia latină. Lingviștii s-au opus ideii de "trecere" la grafia latină, căci nu era vorba de o simplă trecere, ci de revenire, pentru că anterior am avut grafie latină și alfabet românesc. Această lege a demolat falsa teorie despre existența a două limbi, limba moldovenească fiind, cum declară încă în 1956 C. Tagliavini, limbă română scrisă cu alt alfabet. Cînd am revenit la alfabetul nostru, a dispărut și teoria despre existența a două limbi.

A treia lege, care a stîrnit cele mai multe controverse (și azi se mai luptă împotriva ei!) a fost cea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul republiei. E de observat că nu se vorbește despre o singură limbă, ci de mai multe. De fapt, se avea în vedere limba rusă, în primul rînd, apoi găgăuză, bulgara, ucraineana. În 1989 s-a emis o hotărîre specială pentru traducerea în viață a acestor legi.

Însă pînă în prezent s-a realizat foarte puțin din ceea ce prevedea legele, în afară de revenirea la grafia latină. Limba română nu stă în capul mesei. E și nu e limbă de stat. Ce înseamnă limbă de stat? Limba care se folosește de la opinia pînă la vîădică sau, cum zicem la Chișinău, de la portar pînă la parlamentar. Această limbă trebuie să funcționeze în toate sferele vieții. Ea nu funcționează. Cei ce n-o posedă nu doresc să o învețe. Anul 1991 ne-a adus o foarte mare bucurie; a fost adoptată Declarația de independentă. A căzut Uniunea, s-a destrămat. Atunci și noi ne-am declarat independenti. În declarația de la 27 august 1991 este înscrisă cu litere de aur teza: "Limba de stat a Republicii Moldova este limba română". A fost reparată greșeala din 1989.

În anii 1991, 1992, 1993 limba română era în toate școlile, în toate programele, manualele; se predă istoria românilor dar nu istoria nu știu cui (a Moldovei — care Moldovă?). În 1994 ne-am pricopisit cu un partid de guvernămînt — Partidul Democrat Agrar —, care este majoritar în Parlament. În vara aceluiși an, cînd s-a votat Constituția, articolul 13 a fost

formulat astfel: "Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească". Deci, s-a trecut peste Declarația de independentă și am revenit la situația din perioada sovietică. Treptat glotonimul "limba română" a început să fie marginalizat, invocîndu-se Constituția.

În școli, de exemplu, limba română este înlocuită în orar cu limba moldovenească. La facultatea noastră, grătie dului decan, care e om de înîmă, de suflet și de bună credință, nu s-a făcut acest lucru, deși s-a insistat "de sus". Impunerea falsei denumirii a limbii oficiale a generat tensionarea societății. Greva studenților, acțiune de mare amploare, a durat patru săptămîni și a avut drept principale revendicări oficializarea în Constituția Republicii Moldova a denumirii corecte a limbii noastre, introducerea în învățămînt a istoriei românilor. Sub presiunea tineretului la 27 aprilie 1995, Președintele Republicii adresează Parlamentului un mesaj în care propune modificarea articolului 13 din Constituție. Fiind o replică hotărîtă la campania de înjosire și discreditare a moldovenilor, mesajul face precizarea că susținerea denumirii "limba română" se bazează pe argumente științifice, făcîndu-se trimitere la lucrările oamenilor de știință, inclusiv ale prof. Eugen Coșeriu. Cu alte cuvinte, Președintele Snegur a trecut de partea adevărului științific. Spiritele s-au mai calmat.

Cît privește situația lingvistică, cred că în primul rînd noi, băstinașii, trebuie să ne învățăm mai bine limba. Deși sunt multe obstacole, vorbirea noastră s-a ridicat la un nivel net superior celui de pe timpuri, pentru că ni s-a deschis calea spre izvoarele românești, spre sursele autentice ale culturii noastre. În România se află la studii circa 10.000 de elevi, studenți, doctoranți, stagiari.

Referitor la minorități, trebuie să spunem că între 1990 și 1993 alofonii (aceștia constituie circa 35 % din populația Moldovei — în cea mai mare parte rusofoni) se apucaseră să învețe limba română. Chiar le plăcea. Cînd a început predarea limbii române în școlile rusești, copiii frecventau bine, cereau chiar ore suplimentare pentru

deprinderea limbii române (și cu plată). Limba română e o limbă respectată. E o limbă vorbită de peste 30 de milioane de oameni. România nu e o țară necunoscută. Limba moldovenească era recunoscută doar în U.R.S.S. Trei ani s-a mers pe ascendență. Din 1994, însă, și mai ales după aprobarea Constituției, cînd s-a readus glotonimul "limba moldovenească", s-au destrămat cercurile de studiere a limbii române. Unii chiar bravează cu faptul că nu o învăță, pentru că în articolul 118 se precizează că, paralel cu limba moldovenească, se folosește limba rusă, deci ei nu au nevoie de limba de stat. Așteptăm rezultatele revotării din Parlament, dar e greu de crezut că actualul corp legislativ va pleda în favoarea adevărului științific.

Dumitru Irimia: Aș face cîteva precizări privind modul în care ne-am implicat noi, cei din dreapta Prutului, în problema denumirii limbii. Poziția pe care a adoptat-o președintele Snegur, în această chestiune este și un rezultat al activității neobosite a filologilor basarabeni. Noi, la rîndu-ne, organizăm de vreo 4 ani conferințe naționale ale filologilor români, în a căror rezoluție se afirmă cu consecvență unitatea limbii, insistîndu-se asupra necesității respectării denumirii care corespunde adevărului și esenței limbii noastre. O rezoluție similară, mai exactă în formulări, a adoptat și Congresul al V-lea al Filologilor Români, desfășurat în 1994 la Iași și Chișinău. Dl prof. Coșeriu a prezentat raportul fundamental al congresului și atitudinea pe care trebuie să o accepte oamenii de știință în ce privește Parlamentul. Vreau să vorbesc în continuare despre niște momente care au urmat acestui congres și care privesc stabilirea adevărului, altminteri ar rezulta că, în sfîrșit, Parlamentul, Moldova, în fine savanții au aflat de la dl Snegur care este numele corect al limbii române. Solicitarea de a respecta adevărul științific apare în rezoluțiile conferințelor invocate mai sus și în rezoluția Congresului al V-lea al Filologilor Români. și Congresul, și rezoluția au fost condamnate imediat în presa din Moldova, sigur, de ziare extremiste, blamarea având și un tip

de atac bine cunoscut: și ce dacă zic savanții, și ce dacă sunt scrise zeci de tratate — cel care știe adevărul este poporul.

Al doilea moment: Mircea Snegur organizează un congres, "Casa noastră — Republica Moldova", la care vehiculează ideea aberantă că există două limbi și, implicit, două popoare: poporul moldovenesc și poporul român. Teza aceasta a fost susținută insistent, deși au apărut totodată și materiale care au protestat (m-am aflat printre cei care au scris un asemenea material). Aceasta a fost în 1994, în februarie, și vreau să spun că noua schimbare de poziție este importantă. Dar trebuie să recunoaștem că acest revîrtere nu rezultă dintr-o convingere științifică sau de altă natură, ci dintr-o necesitate care a apărut în urma mișcărilor studențești. Noi ne situăm pe aceeași poziție, dar să se ia aminte că noi apărăm un singur lucru: adevărul științific.

În legătură cu referendumul cerut de agrosocialiști, aș sublinia un detaliu: se pot supune referendumului numai acțiuni de tip politic, dar nu denumiri de limbi și de popoare. Ca atare, această acțiune ar putea avea o singură consecință: acutizarea stărilor de tensiune deja existente. Aș face încă o precizare, pentru a sublinia rolul foarte important pe care l-a avut și înainte Academia de Științe a Moldovei. După congresul "Casa noastră — Republica Moldova", mai exact, după votarea Constituției, Parlamentul a cerut Academiei să-și spună cuvîntul în privința denumirii limbii. Academia a avut o poziție extraordinară, cred că grație dlui Silviu Berejan: ea a votat în unanimitate adevărul științific. A urmat reacția neînțîrziată a oficialităților, care s-ar putea rezuma prin: "Dar oare domnii academicieni nu respectă Constituția? Ei, cum de nu respectă Constituția?" Este vorba deci de o situație exclusiv în plan politic a unei probleme de natură pur științifică.

În acest punct al discuției, îngăduiți-mi să dau cuvîntul dlui prof. Coșeriu, care a fost foarte clar, răspicat în expunerea Domniei-sale și în toate luările de cuvînt care au urmat, avînd un rol fundamental în clarificarea

problemelor.

Eugen Coșeriu: O să vă spun foarte puține lucruri, fiindcă trebuie să vorbească și colegii noștri din Basarabia și din Bucovina.

Mie personal, ca fiecărui om de știință, mi-e rușine că trebuie să susținem că limba vorbită, literară, limba comună din România și limba literară, exemplară din Republica Moldova sunt pur și simplu aceeași limbă, adică, cum spunea foarte bine dl Berejăn, nu sunt limbi identice, căci asta ar însemna că totuși admitem că sunt două, ci, pur și simplu, este aceeași limbă, una singură. Din datorie față de știință și față de națiunea română, de acea parte a națiunii române din Basarabia și din toată Republica Moldova, și de dincolo de granițele Republicii Moldova, a trebuit, se înțelege, să susțin cu argumentele bine cunoscute această identitate și să arăt că este o singură limbă, deși considerăm că problema, limitată la limbă sau la nume, este o problemă superficială și, într-un sens, marginală. Problema numelui limbii, la care s-a redus opoziția (fiindcă altfel cei ce scriu împotriva limbii române și pentru limbă moldovenească scriu românește foarte curat și foarte bine; nu se poate deosebi în nici un fel limbă română pe care o scriu ei de limbă română pe care o scriu ceilalți, pe care o scriem noi), nu e o problemă numai de nume; nu e nici măcar o problemă de limbă numai, ci prin limbă se tinde la destrămarea poporului român și a culturii române.

Se merge așa: avem două nume, pentru că în realitate sunt două limbi. S-a propus și s-a încercat să se stabilească o limbă moldovenească, diferită de limba română, fără să se reușească, se înțelege, fiindcă, dacă se bazează pe graiurile locale, nu poate fi altfel decât limbă română, deși nu identică cu limba literară din România. De la limbi se trece la popoare. Se recunosc atunci nu numai două popoare, ci patru ori cinci, care țin toate de limbă română cum o cunoaștem noi, adică, dacă limbă moldovenească este altă limbă și corespunde unui alt popor, cu atât mai mult, săn alt popor, vorbesc altă limbă aromânii, istorromâni și, eventual, meglenoromâni. Din nefericire,

această situație s-a creat și cu ajutorul mai multor lingviști români din România. Desigur, Țara a traversat momente grele, dar, trebuie să spun, nu toți lingviștii au adoptat această atitudine servilă față de Uniunea Sovietică și cu privire la cunoșcuțele teze "lingvistice" staliniste.

Se înțelege că, dacă sunt două popoare, ele au istorie diferită și atunci, cum s-a făcut la Chișinău, se pretinde să nu se mai facă istoria românilor, ci istoria Moldovei, eventual numai a Republicii Moldova. Si nu se știe bine când începe această istorie: uneori începe din 1812, cînd a fost răpăită Basarabia pentru prima dată, alteleori începe chiar mai tîrziu, cu perioada sovietică.

Aceeași este situația culturii. Cultura începe în 1812 ori mult mai tîrziu, abia cu "lumina" venită de la răsărit, în perioada sovietică. Deci se presupune existența a două literaturi, a două culturi, ceea ce, să spunem direct, constituie nu numai fraudă, ci, într-un sens, fraudă criminală. De exemplu, s-a încercat, s-a pretins a-l "traduce" pe Sadoveanu în limba moldovenească, dat fiind că Sadoveanu era considerat scriitor român. Sadoveanu cu pronunțarea lui moldavă, se spune că ar fi răspuns: "Auzi, mișăii, să mă traducă pe mine în limba mea!"

Chestiunea este cu mult mai gravă, este începutul unui genocid etno-cultural. Aspirația acestor grupuri, în realitate dușmani ai culturii, ai limbii, ai poporului român este să smulgă poporului de dincolo de Prut rădăcinile sale istorice, reprezentate prin limba și prin tradițiile pe care le are, și să-l altoiască pe alt trunchi ori, în realitate, în vid, cum s-a făcut cu alte popoare, de exemplu cu limba tadikă și poporul tadik.

Limba literară tadikă era persana, însă a fost creată limba tadikă, pretinzîndu-se că toată cultura tadikă începe în 1925, cînd s-a hotărît că există limba tadikă.

Și în alte țări s-a încercat același lucru, s-a promovat aceeași politică de deznaționalizare și, cum spun moldovenii din stînga Prutului, de mancurezare. Aceasta este un mit plăsmuit de un scriitor kirghiz — Cinghiz Aitmatov — și înseamnă

pierdere identității și a memoriei istorice. În urma mancurzării, pe care dușmanii o aplicau kirghizilor printr-o operație la cap, acești mutanți deveneau servitori ai propriilor dușmani.

Am mai menționat anterior: chestiunea cu Constituția este fundamentală, ca să poată da o armă în mînă; nu victoria încă, fiindcă aceasta nu se ciștigă numai prin faptul că se declară, ci ca să dea o armă în mînă celor care susțin limba română, unitatea limbii române, unitatea culturii române, a literaturii române și.a.m.d. Se poate vedea care este tendința celorlalți și cu privire la falsificarea totală a istoriei. Nu știu dacă ați văzut cartea lui Petre Moldovan, tot român și el, *Moldovenii în istorie*, unde sunt citați exact aceiași autori pe care-i cităm și noi, dar numai cînd aceștia spun din întîmplare *moldovenesc, moldovenește* și nu apare nici unul dintre pasajele în care aceiași scriitori, aceiași istorici spun: *noi vorbim românește, suntem români* și.a.m.d.

Tot așa se procedează cu privire la unitatea literaturii. De exemplu, cînd se citează Mateevici, care vorbește despre limba noastră moldovenească, nu se spune și părerea lui, că "avem o singură limbă, ținem de marea trunchi al românilor și n-avem două literaturi, avem o singură literatură, să se termine cu această concepție..."

Ecu totul alta problema cultivării limbii și a afirmării limbii române în Basarabia, nu și a literaturii române, pentru că literatura au salvat-o intelectualii, care, într-un sens, au salvat și limba din Basarabia. Avem scriitori mari, scriitori buni, pe care ar trebui să-i respecte și critica de dincoace de Prut, ceea ce nu se face totdeauna, fiindcă nu s-a înțeles că acești scriitori și poeti au trebuit să-și asume și o anumită misiune istorică și națională, la un moment dat. Dacă uneori, celor care ne considerăm mai rafinați, ne par pașoptiști, acest pașoptism este justificat și absolut necesar. Aceasta nu înseamnă că nu s-ar fi produs mare literatură în Republica Moldova: aceasta tocmai în ultimii ani s-a produs, începînd cu această revoluție, care a fost, la început, și revoluție lingvistică. Din nefericire, îmi spunea chiar un poet bucureștean: "Domnule, sănătate

înapoiată scriitorii și poetii de acolo. Ei au rămas la Eminescu!" Si vreau să vă repet ce i-am răspuns atunci: "Nu, domnule, ei au ajuns la Eminescu!"

Deci, două probleme ne rețin atenția în această privință. Mai întîi, după victoria legală, recunoașterea limbii, recunoașterea literaturii, lupta continuă pentru cultivarea limbii și pentru predarea istoriei. Trebuie să ținem seama nu numai de ce vine de sus, de legi, ci și de situația reală a limbii în Republica Moldova. Situația limbii este, într-un fel, tragică: se găsește într-o poziție de inferioritate, de inferioritate radicală. Limba aceasta (graful moldovenesc) e vorbită în realitate, mai mult sau mai puțin bine, de țărani care, atunci cînd nu se referă la noțiuni tehnice sau de organizare a statului, vorbesc foarte bine, cu o gramatică normală și corectă. O vorbesc bine intelectualii, care au învățat-o din nou, dar care nu au uitat-o, fără îndoială, niciodată, însă care au acceptat de la început, în noua revoluție lingvistică, să treacă la norma de la București, la norma limbii române exemplare. Ei nu și-au permis măcar o anumită autonomie moldovenească, cum îmi permit eu, de exemplu: eu spun *pîne* și *cîne*. Ei au adoptat *pîne* și *cîne*, pentru a nu se deosebi deloc de limba română literară, cu norma ei de exemplaritate, de la București. Nu și-au permis nici măcar să spună: "noi susținem pentru toată limba română altă normă, norma noastră, cea de la Iași", cum aș fi făcut-o eu.

Foarte mulți intelectuali, exceptînd scriitorii și profesorii de limbă, vorbesc o limbă împestrînată cu tot felul de rusisme, cu calculuri care ajung, în afară de vocabular, pînă la sintaxa elementară a limbii. Nu a fost distrusă limba română nici în acest caz, fiindcă și acești intelectuali, cînd sunt conștienți, recunosc că fac greșeli de limbă. Cînd au tendința să vorbească mai bine, ajung uneori la forme hipercorecte. Un academician de la Chișinău, de exemplu, crede că în limba română se spune *noștri* (pronunțat într-o singură silabă), fiindcă el a auzit că /final este asilabic și atunci el gîndește că e la fel și în cazuri ca *noștri, tigri, membri* (chiar

dacă nu era lingvist, era academician!). Deci, în acest sens, e nevoie să se predea această limbă, e nevoie să se cultive prin literatură la toate nivelurile.

Care este prestigiul limbii române în momentul actual? Într-țările pe care le cunosc — nu cunosc Tadjikistanul — Republica Moldova este singura țară din lume în care te poți duce oriunde cu o limbă a unei minorități colonizatoare, însă nu te poți duce peste tot cu limba țării și cu limba poporului băstinaș și majoritar din Republică. Te duci la un mare hotel, și se adreseză în limba rusă, și românește și tu puțini sau știe numai femeia de serviciu; te duci la poștă, formularele și se dau în limba rusă; la un spital ești întrebăt în limba rusă; la aeroport — numai rusește. și chiar scriitorii academicieni, care mă însotesc la aeroport, încercau să vorbească rusește cu funcționarii care nu știu românește.

Deci limba română se găsește la acest nivel de prestigiu, adică aceasta este funcțiunea ei în societate. Celelalte minorități conlocuitoare au adoptat și ele limba rusă. De aceea, după statistică pe care o cunoșteam eu, rușii ar fi în totală republică, și în Transnistria, 12% (dl Anatol Ciobanu spune că după o statistică mai recentă ar fi 13%), ucrainenii — 13%, însă rusofonii sunt mai mulți, fiindcă rusofoni sunt și ucrainenii, și bulgarii, și găgăuzii — evrei sunt foarte puțini — și, în plus, manciurii noștri, care sunt, în realitate, rusofoni, chiar atunci când nu se declară rusofoni. Lupta se duce între 63—64% din populație, pe care o formează românii, în mare parte fără cultură românească, fiindcă este lumea de la țară, și o parte din populație, care ar fi 35%, 36% și chiar 37%, care este în mare parte urbană — mai cultă și cu funcții importante în stat, în societate. Așa că este o luptă cu totul inegală în Republica Moldova, fiindcă atunci când spunem că suntem 64% cu tot cu Transnistria, pierdem din vedere că suntem atâtia, dar suntem la Mihăileni, la Nisporeni, la Hîncești, însă nu la Chișinău, nu la Bălți, nu la Tighina, uneori nici în centrele raionale. Orașul cu cea mai mare proporție de românofoni, de

cunoscători ai limbii române, deși vorbesc și ei rusește, în parte, e Chișinăul, care acum a ajuns la 700.000—800.000 de locuitori, cel mai mare din republică, al doilea oraș românesc din lume.

Avem majoritatea numai în centre mici: poate la Orhei, poate la Soroca, la Leova, nici chiar la Cahul, unde proporția e mare — sunt 49% români, însă rusofonii sunt 51%. Numai în orașelele mici și în sate. De la această situație trebuie să plecăm.

Un alt aspect al problemei se referă la datoria românilor din Țară. Speranța noastră, a românilor de dincolo de Prut, este că vom putea schimba, în mai mulți ani, panorama lingvistică actuală din republică, încă dinainte de Unirea pe care o dorim mulți dintre noi, numai prin elevii și studenții care vin să studieze în România și cu ajutorul statului român, concretizat în manuale, material didactic și pentru școlile de dincolo. Pentru români de dincolo de Prut aceasta înseamnă o datorie morală, mai mult decât morală.

Mai întâi, ar trebui ca români din dreapta Prutului să înțeleagă care este situația dincolo de Prut și, cînd îi primesc pe elevii și studenții de dincolo, să nu spună: "Aștia nici nu știu românește!" Mulți știu puțin, dar nu știu românește fiindcă au învățat în alte limbi, au făcut disciplinele științifice în alte limbi. Cultura lor a fost în mare parte rusească. Dacă la venirea în România elevii și studenții ar fi întrebată în ce măsură cunosc cultura rusă, s-ar vedea că o cunosc mai bine decât români de aici, chiar decât cei care au făcut 10 ani de limbă rusă. Ca atare, ar trebui menajați pentru lacunile pe care, fără îndoială, le au. O parte din ei, cei silitori (sperăm că se vor întoarce să lumineze poporul și dincolo), cînd pleacă de la aceeași bază, de la zero sunt mai buni decât elevii și studenții din Țară.

Tot așa să se înțeleagă, și regret că la o masă rotundă științifică trebuie să vorbim și despre aceste aspecte politice, că între acești studenți care vin vor fi agenți și spioni, dar să nu fie toți considerați spioni și agenți. Dacă vreți, putem accepta că 5%, chiar 10% sunt, dar 90% nu sunt. Ar trebui să-i considerăm pe toți

neagenți și nespioni. Să nu se generalizeze, cum se face în presă, că sunt hoți, sau că bursa o cheltuiesc, o beau ori o folosesc pentru întreținerea familiei din Basarabia, sau că două basarabence au omorit un iranian care era amantul lor... și se trage o singură concluzie: "lată ce fac basarabencele, iată ce fac studențele din Basarabia". Nu trebuie făcute generalizări de acest fel.

Dumitru Irimia: Sînt reprezentate aici trei-patru universități unde vin studenții din Basarabia și există această poziție de (eufemistic spus) distanțare de studenții din Basarabia. Dar există și studenți români care își folosesc bursa în scopuri dubioase.

Eugen Coșeriu: Eu vă cer chiar mai mult. Vă cer să-i acceptați și pe cei care par dușmănoși, bănuitori, fiindcă s-a schimbat cu totul situația și dincolo de Prut: nu mai avem atmosfera din 1917—1918. Atunci exista o conștiință, o deschidere, o dorință de unitate națională, și unitatea României s-a făcut la Chișinău (a doua revoluție tot la Chișinău a început și aceasta trebuie să ne dea de gîndit!). Atunci ardelenii erau primiți cu flori la Chișinău. Onisifor Ghibu era la Chișinău. Goga publica și el la Chișinău; Legiunea ardeleană s-a format în Rusia și s-a constituit apoi la Chișinău ș.a.m.d. Atunci țărani și soldații reuniți la Tiraspol cereau înaintea Sfatului Țării unirea cu România și Bălți—regiunea mea—a fost prima care a cerut unirea cu România, înainte de Sfatul Țării. Acum nu mai există această atmosferă. Propaganda comunistă, antiromână, a ajuns foarte adînc. S-a vorbit mereu despre români ca despre un alt popor, românilor care bat, românilor care vă iau totul. Așa că și acele atitudini bănuitoare, șovăitoare sau chiar dușmănoase trebuie înțelese.

Dumitru Irimia: Există chiar un poem, **Jandarmul român bătea**, pe care Dvs. îl știți cel mai bine și v-am ruga să-l spuneti.

Eugen Coșeriu: Îl spun, dacă mi-l mai aduc aminte. Poemul are un subtitlu: **Litanie moldavă**.

Se spune în Basarabia, spun

mai ales cei tineri, care nu știu nimic despre asta: "Da, da: jandarmul român bătea!" Și asta s-a întipărit aşa.

Jandarmul român bătea*

*E vremea rănilor ce dor,
Dor în popor și dor și-n mine.
(Recunoașteți intertextualitatea!)
Jandarmul român bătea;
Rusul omora,
Rusul deporta.
Jandarmul român din Oltenia
Bătea-n Basarabia;
Rusul deporta în Siberia.
Jandarmul român din Basarabia
Bătea în Oltenia;
Rusul omora peste tot.
Jandarmul român bătea;
M-a bătut și pe mine unul
Și era de la noi din sat.
Rusul deporta;
A deportat-o și pe mama unul
Și era de undeva de pe Don.
Rusul omora;
L-a omorât și pe tata unul
Și era de undeva din Ural.
Rusul omora,
Rusul deporta...
Da, dar jandarmul român bătea!
E vremea rănilor ce dor.*

Asta e o poezie despre jandarmul român, care bătea...

Dumitru Irimia: ... dar a prins foarte exact fenomenul, pentru că Basarabia are a se lupta și cu acest proces de exacerbare a românofobiei și atunci aceasta era și este arma principală: jandarmul român a fost aici și ne-a bătut.

Eugen Coșeriu: Pentru a înțelege această atitudine, trebuie să avem în vedere răspunsul înțeleptului la observația că rusul deporta, rusul omora: "Da, dar ei nu ne erau frați!" lată de ce persoanele de acolo spun: "Se înțelege că vom face Unirea, dar nu o mai putem face în condițiile din 1918", fiindcă, din anumite motive, pe care le cunoaștem cu toții, nu s-a recunoscut unirea Basarabiei, deși aceasta a fost prima provincie care s-a unit cu România, România fiind aliat al Rusiei în primul război mondial,

* Variantă. Textul poemului poate fi consultat în nr. 2, 1994 al revistei noastre.

iar Basarabia era sub stăpînirea Rusiei, nu s-a recunoscut unirea Basarabiei decât destul de tîrziu și numai din partea cîtorva state: Italia, Anglia, Franța și, mai tîrziu, Japonia. Deci, România interbelică, chiar cînd a avut la guvernare un mare basarabean, pe Averescu, consideră situația Basarabiei ca foarte labilă: vom putea păstra Basarabia sau la un moment dat vin rușii din nou și ne-o iau pentru că nu avem sprijin internațional?

S-a creat, cu timpul, o anumită atmosferă. Basarabia era o regiune în care s-a construit foarte puțin, nu s-au făcut șosele, căi ferate și era considerată de unii politicieni (poate idiotați!) un fel de loc de surghiun, o Siberie a României. Așa că atunci, cînd era amenințat cineva care făcuse ceva, i se spunea: "Te trimît în fundul Basarabiei!" Această atitudine trebuie schimbată. Și trebuie să se înțeleagă că, dacă există anumite reticențe, chiar din partea celor mai binevoitori din Republica Moldova, acestea au rădăcinile lor istorice și au motivele lor.

Silviu Berejan: Iubiți colegi și frați înrăuți neam! Vreau să vă spun și eu cîteva lucruri care, poate, v-ar interesa. Noi nu avem pretenții deloc, absolut deloc: chiar cînd simțim că nu suntem înțeleși pînă la capăt, nu purtăm nici o pică celor care, poate, exagerează uneori. Noi suntem mereu alături de dvs., chiar atunci cînd cineva, poate, nu are dreptate.

Vreau să completez alocuțiunile lor profesori Ciobanu și Coșeriu făcînd o retrospectivă în istoria recentă.

Între hotărîrea luată de Parlament cu privire la articolul 13 și grevă au mai fost un sir de acțiuni care au jucat un anumit rol în derularea evenimentelor. După adoptarea hotărîrii Parlamentului din 28 iulie, data publicării, realitatea ne-a cutremurat. Pe 19 august, la mai puțin de trei săptămîni, noi, lingviști, membri ai Academiei — acad. Corlăteanu, prof. Anatol Ciobanu și cel ce vă vorbește — am semnat un articol pe care l-am publicat în "Literatură și artă" și în care afirmam că știința nu are nimic comun cu politica. Știința este permanentă, iar politica este trecătoare. Acest articol a fost urmat de alte materiale, scrise nu numai de specialiști, de filologi, de literati, ci și de reprezentanți ai altor științe (am în vedere știința academică și cea universitară), dar anume acest prim pas al lingviștilor,

membri ai Academiei, a și determinat poziția Academiei de mai tîrziu, a prezidiului Academiei, unde nu suntem numai filologi, nu suntem numai lingviști. În scurt timp după publicarea respectivului articol, la 9 septembrie, a fost convocat prezidiul Academiei pentru a examina răspunsul ce trebuia dat de Academie la apelul Parlamentului. Apelul a fost lansat concomitent cu adoptarea hotărîrii vizînd art. 13. Unii deputați se întrebau: "Ce facem dacă Academia nu acceptă votarea noastră?" Dl Lucinschi a promis că se va solicita opinia Academiei și s-a solicitat. Dar... post-factum: după ce s-a votat, fiind sigur că pe vremea cînd era secretar al C.C., că nu putea să apară decât soluția unică: Academia, avînd în vedere hotărîrea luată, va da singurul răspuns posibil: hotărîrea Parlamentului este ceea ce corespunde adevărului. Probabil că nu și-au făcut nici un fel de probleme în privința noastră.

Dar a fost să fie altfel. Noi, semnatarii articolului din "Literatură și artă", și alți filologi, am formulat răspunsul pentru parlament și am spus clar că respingem categoric poziția Parlamentului și considerăm că adevărul trebuie să fie respectat de toți, inclusiv de parlamentari. Răspunsul a fost publicat în presă nu numai la Chișinău, ci și aici (la Iași, în "Academica", în "Literatorul" ș.a.m.d.). Aceste evenimente au determinat convocarea, la sfîrșitul lui octombrie 1994, unei conferințe a Prezidiului Academiei Române, unde au fost invitați și reprezentanți ai Academiei din Moldova și s-a pus problema varietăților locale ale limbii române. Peste o jumătate de an, în iunie, apără și lucrarea **Limbă română și varietățile ei locale**, la care au participat dl Eugen Coșeriu, invitat special, lingviști și filologi din alte părți.

Acesta a fost un jalon al nonconformării noastre la decizia Parlamentului și la adoptarea Constituției, care a fost considerat un act de lesemajesté, asemenea Congresului al Valea al Filologilor Români, care a avut loc la Iași și la Chișinău, și despre care s-a spus și s-a scris că a fost o palmă răsunătoare dată moldovenismului și statului independent Moldova de către niște elemente răuoitoare.

Dumitru Irimia: S-a pus întrebarea: interesele cărui stat apără Academia de la Chișinău?

Silviu Berejan: Un ultim și deosebit de important jalou l-a constituit Conferința "Limba română este numele corect al limbii noastre", organizată în sprijinul interpellării legislative a Președintelui Mircea Snegur în vara acestui an, la 20—21 iulie, la Chișinău. În cadrul acestui forum științific s-a subliniat încă o dată cu argumente covîrșitoare că anevoiosul proces de demonstrare a adevărului evident continuă... Lucrările Conferinței au fost publicate integral în nr. 4 al revistei "Limba Română" (Chișinău). Acestea au fost etapele și jaloanele noastre spinioase, cu care suntem obișnuiți.

În consecință, firește, am nimerit în dezgrația protipendadei chișinăuiene: nu am avut atâtea zile bune și luminoase cîte zile rele și posomorite.

Dumitru Irimia: E de spus că între aceste jaloane, care se cheamă stări pozitive, au existat și articole de condamnare nu numai a conferințelor și a congresului, ci și a celor doi lingviști, dl Berejan și dl Mătcaș, care erau declarati dușmani ai statului.

Paul Miclău (Universitatea București): De multă vreme, de peste 40 de ani, se discută această problemă. Noi am dezbatut-o la lingvistica generală și se consideră că cercetarea științifică trebuie să meargă înainte și să se demonstreze prin teoria relației dintre limbă și dialect ș.a.m.d. Însă, cum a subliniat și dl prof. Coșeriu, această chestiune nu este lingvistică: e o problemă care nu este nici măcar și lingvistică și politică, ci este numai și numai politică. Deci va trebui să discutăm nu în termeni științifici, ci în termeni politici: să schimbăm deciziile politice și nu să căutăm aderență la teze lingvistice.

În al doilea rînd, aş vrea să mă refer la studenții care au făcut manifestații la Chișinău. Atrag atenția că, față de mariile mișcări studențești din Europa, această mișcare a fost, în ultimii ani, una dintre cele mai mari posibile. Nu Universiada de la București a fost expresia neamului românesc, ci mișcarea de la Chișinău. A fost una dintre cele mai frumoase.

Studentii și profesorii care sunt împreună cu ei trebuie să meargă mai departe, căci aceasta e garanția că Constituția va fi schimbată, iar nu micle tratative care se fac pentru a obține nuante.

Iar dacă este vorba de referendum, nu trebuie adoptată o atitudine defensivă,

pentru o campanie trebuie să te luptă pe teren, nu în Academie, să mergi în orașe, în universități, în școli, în sate, ca lumea să înțeleagă pentru ce se duce lupta. Așa se cîștigă referendumul, cu acțiuni politice concertante și cu eforturi politice extraordinare. Îmi pare rău că această chestiune, politică, e tratată marginal. Dezbaterea noastră trebuia transmisă în direct pe postul național. Atrag atenția că România în această problemă este, din punct de vedere politic, foarte rezervată și ambiguă. Trebuie să lămurim lucrurile la noi acasă și să facem un curent de opinie generală, care să treacă peste Prut, să meargă pînă la bază. Nu există victorie electorală cîștigată fără o luptă electorală dusă constant și peste tot, în fiecare zi, ceas de ceas și în proporție de masă.

O problemă foarte importantă e mediatizarea în România a problemei Basarabiei. În ce ne privește pe noi, astă e datoria noastră: să discutăm problema lingvistică. Și nu e cazul, decât dacă avem o vocație și o poziție politică, să discutăm problema în termeni politici. Și tot aşa din punct de vedere cultural, istoric ș.a.m.d. E necesar de a se crea o opinie susținută care să intre masiv în mijloacele de comunicare în masă. Dvs. observați că în țara noastră nu se discută problema Basarabiei în mass-media? Presa nu scrie, televiziunea nu se angajează cu nimic. Nu se dezbat, cu regret, deloc problema.

Dumitru Irimia: Anul trecut la Chișinău eram eu pe poziția lui Miclău, aproape de aspectul politic al problemei. Durata problemei a Basarabiei nu-i privește numai pe români din Basarabia, e o problemă a tuturor românilor. Din acest punct de vedere, mi s-a părut că guvernările noastre uită că există și principiul conform căruia cupolul care și-a pierdut un braț își păstrează mereu senzația brațului pierdut. Noi am uitat acest principiu, care este universal.

Eugen Coșeriu: Vă voi povesti, foarte pe scurt, un mit moldovenesc din Moldova dintre Prut și Nistru: mitul peștelui de aur din Nistru. Și în Nistru sunt pești de aur, fiind cei care acestui fluviu. Un pescar moldovean a pescuit într-o zi în Nistru un pește de aur. Și peștele de aur, care știa să vorbească, i-a spus: "Dacă mă lași — eu sunt fiul unui zeu al fluviului — îți îndeplinești trei dorințe, însă să nu ceri prea mult, fiindcă zeii fluviului sunt foarte cruci și sunt neîndurători cu

nesăbuții". Pescarul a spus: "Da, am și eu trei dorințe: aş vrea să mor unde m-am născut, aş vrea să-mi văd copiii mari și aş vrea să pot vorbi peste tot, chiar și la stăpînire, în limba mea". "Ceri prea mult, nesăbuțuit", i-a răspuns peștele și, dintr-o zvîcnicitură, a sărit din nou în Nistr.

Gheorghe Moldoveanu (Universitatea Suceava): Două probleme vreau să aduc în discuție, ambele lingvistice cu profunde implicații politice. Una se referă la românii din Republica Moldova cu cele 64 % din populația republicii, ei reprezentă majoritatea. Prin impunerea "denumirilor" "limbă moldovenească" și "popor moldovenesc" pare a se urmări scindarea populației autohtone și majoritare, pierzându-se avantajul, și așa fragil, al numărului, căci, neîndoilenic, vor fi destui cei care vor accepta să-și declare naționalitatea "moldovean" și limba maternă "limbă moldovenească". Mărturie în acest sens e situația românilor din nordul Bucovinei, regiunea Cernăuți, unde se încină, se pare, să se folosească denumirea ce se va accepta oficial în Republica Moldova.

La recensământul din 1992, etnicii români reprezentau 19,64 % din populația regiunii Cernăuți, împărțiti în români și moldoveni, au declarat că vorbesc limbă română 5,66 % și limbă moldovenească 8,51 %. Luându-i în calcul pe cei care s-au declarat români, 53 % au indicat ca limbă maternă limba română, 11,7 % — limba ucraineană și 2,9 % — limba rusă. Ceilalți, 32,4 %, apar la rubrica "limba altor naționalități", neprezentând vreo importanță. Confuzia cultivată printr-o politică lingvistică deznaționalizatoare a dat roade: considerind că limba română se vorbește în România, iar în Republica Moldova (deci și în nordul Bucovinei!) se vorbește limba moldovenească, între ele neexistând, în fapt, nici o deosebire, cei ce se declaraseră români, cu limba maternă moldovenească, s-au găsit în situația că, vorbind propria limbă, vorbesc "limba altor naționalități", limba altor etnii. Și aceasta în Bucovina, acea parte a patriei românilor unde lupta pentru limba română a constituit, timp de aproape un secol și jumătate, o componentă de seamă a luptei pentru păstrare identității naționale a românilor.

Și pentru că ne aflăm în Bucovina, rog să mi se permită ca, în încheiere, să prezint un fragment din testamentul marelui român de la Cernauca, Eudoxiu Humuzaki, din anul 1857: "... aveți de

îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care veți răspunde în fața lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserică.

Românească este țara aceasta, în care trăim, cîștiagă și păstrată cu singele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei.

Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpii barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărată limbă a acestei țări: nici un drept nu s-a aflat în putere ca să-o desființeze.

Biserica țării noastre este biserică ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre care, cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află în împrejurările de față amenințată de niște jurări nefavoritoare și cere ajutorul filor săi ca să-o apere.

Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea voastră și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfînt ca să fiți urmași demni de străbunii și părinții voștri, ca să vă nevoiți cu toată virtutea nu numai ca să apărați drepturile, religiunea și limba patriei voastre, ci să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înfloritoare decât le-ați primit.

Iar pentru binele și fericirea națiunii române să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămînta intrigei și a invidiei, spiritul de partid, egoismul și pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le insufle spiritul armoniei, al frăției și al bunei înțelegeri între sine spre înființarea mărețului scop ce le stă înainte."

Vă mulțumesc pentru participare și vă așteptăm la dezbatările pe care le vom organiza peste doi ani.

*Au consemnat:
conf. univ.
Gheorghe MOLDOVEANU,
lector univ. Niculina IACOB*

Prof. univ. dr.
Nicolae MĂTCĂȘ
Chișinău

ÎN CE LIMBĂ A SADOVENIZAT SADOVEANU?

Stilul inconfundabil al marelui romancier Mihail Sadoveanu a dus la apariția vocabulei "a sadoveniza" — "a face o descriere a oamenilor și a plaiului mioritic cu harul lui Sadoveanu". Prin extindere, "a sadoveniza" mai înseamnă și "a-l imita pe Sadoveanu". A scrie imitându-l pe Sadoveanu, a scrie sau a vorbi ca Sadoveanu înseamnă a scrie sau a vorbi "sadovenește". Atunci cînd, bunăoară, lingvistul numărul unu al contemporaneității Eugen Coșeriu vrea să ne redea starea de indignare la culme a maestrului Sadoveanu în legătură cu inepția ce i se adusese la cunoștință, și anume că moldovenii din dreapta Prutului l-ar fi tradus din românește în modlovenește, Domnia sa recurge la mijloacele lingvistice (lexicale, fonetice, gramaticale) proprii lui Sadoveanu, încît nici nu pui la îndoială faptul că fraza respectivă nu i-ar apartine romancierului român: "Auzi, mișăii?! Să mă traducă pe mine în limba mei..." Coșeriu îl face pe inconfundabilul ca expresie Sadoveanu să rămînă cel care este, prin tot scrisul lui: un scriitor moldovean (ca vorbire, ca expresie, dar și ca simțire, temperament, cugetare) în marea literatură a tuturor românilor (alături de "bucovineanul" Eminescu, ardeleanul Reboreanu etc.). Sadoveanu știa că, scriind *moldovenește* (cu particularitățile de vorbire proprii locuitorilor din

Moldova), scrie, de fapt, *românește*, căci limba națională a românilor, ca orice limbă a oricărui etnos, include în ea toate varietățile de vorbire (teritoriale, profesionale etc.). Sadoveanu era conștient de faptul că un scriitor, pe lîngă datoria de a promova normele unice ale limbii literare, mai are și libertatea de a reda vorbirea vie, nenormată, a personajelor artistice plăsmuite astfel încît acestea să semene cu cele din lumea reală, ba chiar și, dacă e un adevărat creator, misiunea de a orienta norma literară, în temeiul unui simț lingvistic rafinat, spre alte modele, spre alte idealuri, adică de a fi creator de noi norme. Scriind toată viața "moldovenește", Sadoveanu a scris, în realitate (și nu numai a scris, ci și a trăit, a simțit, a cugetat), ca și dascălii săi Dosoftei, Varlaam, Ion Neculce, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu și.a., *românește*, tot așa cum, fiind prin obîrșie *moldovean* (dar oltean prin nume și prin "spiritul pandur"), el a fost și rămînă, ca și scriitorii enumerați, un mare *român*. Apartenența locală nu trebuie confundată cu cea etnică (*moldovean* — originar din Moldova, dar de naționalitate *român*) și cu cea lingvistică (vorbim sau grăim *moldovenește* — ca în Moldova, dar *limba literară și cea națională e limba română* și, în sensul acesta, vorbim românește chiar și atunci cînd comunicăm fie în *graful moldovenesc*, fie în *cel bănațean*, fie în *cel maramureșean* și.a.m.d.), aşă cum o mai fac unii din ignoranță sau din considerente de ordin politico-ideologic (actuala Constituție a Republicii Moldova este cea mai ilustră moștră pentru ultimul caz).

Tinînd cont de aceste precizări, vom ști că moldovenii din Republica Moldova (de altfel, ca și cei din Moldova din dreapta Prutului, ca și cei din Ucraina, Kazahstan, Federația Rusă, Țările Baltice, statele din Caucaz sau mai puținii așezăți cu traful în diverse

țări ale Europei, în S.U.A., Canada, Australia și.a.), ca și bănățenii din România, din Serbia și.a.m.d., *nu constituie o altă națiune, ci fac parte din națiunea română*, chiar dacă sunt cetățeni ai altor state decât România, și nici *nu vorbesc o altă limbă decât română*, chiar dacă ei vorbesc uneori oarecum diferit, specific, utilizând unele regionalisme fonetice lexicale, gramaticale și.a.m.d.), în funcție de locul de obârșie (ca în Moldova — "moldovenește", ca în Banat — "bănățenește" și.a.m.d.).

Ideologii partidului comunist de ieri și ai partidului de guvernămînt de azi din republică speculează necunoașterea acestor adevăruri de către omul de rînd, opun națiunile-specie "moldovean", "moldovenesc", "moldovenește" națiunilor generice "român", "română", "românesc", "românește", căroră le sunt subordonate, și promovează în continuare teoria absurdă despre existența a două națiuni și a două limbi românice est-europene diferite: română și moldovenească¹. Mai mult decât atât, ei pescuiesc cuvintele "moldovean", "moldovenesc", "moldovenească", "moldovenește" întrebuițate în lucrările oamenilor de litere, știință, cultură, artă din trecut și de astăzi cu semnificațiile despre care am vorbit mai sus, tăinuind de cititori și auditori acest adevăr, le rup din context și le prezintă drept afirmații ale acestor personalități în favoarea aberantei teorii despre națiunea și limba "moldovenească".

Atare speculații cu nume sfinte pentru istoria și cultura românească din partea unor herostrăi ai neamului au fost dezvăluite într-o serie de materiale². În cele ce urmează ne vom referi la manevrele frauduloase pe care le întreprind acești ioani fără de țară, folosindu-se de numele autorului **Baltagului, Fraților Jderi** și al altor opere din patrimoniul culturii românești și al celei universale.

Ca român ce este, Sadoveanu nu-și scoate la meztat numele poporului din care face parte și al limbii pe care o vorbește, de aceea nu-și făcea probleme nici din utilizarea — normală pentru el și pentru orice român — a unor cuvinte de tipul "moldovean", "moldovenesc", "moldovenească", "moldovenește", precum nu și le făcea cînd folosea cuvinte ca "muntean", "muntenesc", "bucovinean", "bucovinesc", "oltean", "oltenesc", "ardelean", "ardelenesc", "dobrogean", "oșean" etc. — toată opera lui e țesută din acest material de bătătură care ține de ceea ce e propriu poporului român și limbii sale. Este firesc pentru orice om cu dreaptă judecată ca să-i spui, atunci cînd vorbești despre el, omului de loc din Oltenia — oltean, celui din Dobrogea — dobrogian, celui din Tara Oașului — oșean, celui din Bihor — bihorean, celui din Muntenia — muntean, celui din Ardeal — ardelean, celui din Banat — bănățean, celui din Bucovina — bucovinean, celui din Moldova — moldovean, celui din Basarabia — basarabean etc., fără a-i zice de fiecare dată *român* (lucrul acesta fiind de la sine înțeles). Așa procedează (pe alocuri explicitându-ne în mod expres, parcă presimțind că ar putea fi interpretat greșit) romancierul Sadoveanu, scriitor român din Moldova (adică moldovean): "Despărții fiind, și-au zis, după pămîntul în care trăiesc: *Ardeleni, Munteni și Moldoveni*, — însă fiecare în parte își zice și *Români* (aici și în continuare sublinierile ne aparțin — N. M.), așa cum li-i numele cel vechiu, dintr-un neam și dintr-o obârșie fiind cu toții"; "Moldovenii au **cortel** și **Ardelenii ploier...**"³; "Astfel, cei dintîi strămoși ai noștri *moroșeni* (adică *maramureșeni*) s-au aşezat la apa Bistriței și au răzbit mai pe urmă la șesul cel încîntător și dulce al Moldovei"⁴; "Oșenii — cum își zic ei — sănătățile bine legați, foarte bruni și cu nasul acvilin" (M.⁵, 174); "Deci, nu *bihorenii* vorbesc ca noi,

“ci noi vorbim ca *bihorenii*” (E, 140); *dobrogenii*?; “Acum patru ori cinci ani, am avut placerea să cunosc la Turnu-Severin pe un simpatic profesor de liceu și caligrafie, *moldovean de baștină*, cu numele Răzmireță” (M., 223) ș.a.m.d. Scriitorul îi numește deci *după baștină*, fără a avea nevoie de a specifica naționalitatea. Exact așa cum procedăm noi cînd vorbim, bunăoară, de *chișinăueni*, de *bâlțeni*, de *orheieni*, de *drepcauți*, de *vădași*, *mântăși* (locuitori ai satelor Vadu-lui-Isac, raionul Vulcănești, Manta, raionul Cahul) sau, ca să mai extindem, împreună cu Sadoveanu, aria, de *humuleșteni*, *botoșăneni*, *vrînceni*, *fălticeneni*, *ieșenii*, *bucureșteni*.

Cînd e nevoie de precizarea apartenenței naționale, scriitorul o face și ea vine să dezvăluie trișările la care recurg alde V. Stati, P. Moldovan și Cº: “Dintre fruntașii Ardeleanilor s-au ridicat mari căpitani de oști subt crai și împărați. Dar stăpînii vremelnici i-au socotit din neamul lor și n-au scris în cărțile istoriei că au fost Români” (LIV, 32); “Ș-au făcut Muntenii cumplit măcel și zdrobire în oastea lui Craiu” (LIV, 94); “Ș-a fost în acest războiu cea dintâi întîlnire a Românilor (e vorba de aceiași *munteni*, dar era nevoie de precizare, fiindcă anume *românii ca exponenti ai creștinătății le-au stat stăviliț turcilor ca exponenti ai altei credințe* — N.M.) cu păgînii” (LIV, 96). Pentru Sadoveanu (și purtătorii mesajului său ideatic din operă) *ardeleanii*, *muntenii* și *moldovenii* (la care pot fi adăugate și celealte nume-specii) sunt *frați de sănge*, adică de *limbă și neam*, săi români. Astfel, ieromonahul Veniamin din schitul Sfântului Grigore de pe Sfântul Munte, ajuns aici de la sfânta mănăstire Rîșca din Tara Moldovei (deci moldovean și el de obîrșie!), scrie o carte despre originea și istoria zbuciumată a *întregului neam românesc*, deși vorbește în capitole aparte despre *ardeleani* (LIV, p.p. 31—47), *moldoveni* (p.p. 49—92) și *munteni* (p.p. 93—130).

Însăși carteau *Lacrimile ieromonahului Veniamin*, apărută la Iași în 1926, poartă subtitul ce precizează că e vorba de *un singur neam românesc* (nu de mai multe neamuri, cum vrea s-o întoarcă cineva): “Carte în care se vede, încă de acumă 100 de ani, tainica vestire a *unirii neamului românesc*”. Alte mărturii din Sadoveanu despre apartenența noastră a tuturora la poporul român: “... în cartea aceea rătăcită găseam scrisă, cu durere și dragoste, istoria *neamului nostru românesc* dintru începuturile lui și pînă la vremea cînd ieromonahul Veniamin a pribegit din țară” (LIV, 10); “Și se unesc și *Moldovenii Basarabiei și Bucovinenii*, și *Ardelenii*, cu cei de un sănge, întregind neamul și statonicind hotarele: De la Nistru pîn-la Tisa...” (LIV, 12); “Atuncea, în acel an de la Hristos 1813, Domnul mi-a sădit în inimă ca o floare dorul să scriu o carte despre tot neamul românesc” (LIV, 15); afîndu-se la Roma, un călugăr papistaș îl întreabă pe ieromonahul Veniamin care venea din Moldova “ce neam trăiește’ acumă în părțile Daciei și cum se numește”, la care “moldoveanul” răspunde: “— Cînstite părinte, acolo trăiesc Români!” (LIV, 21); “Ș-a domnit Vasile-Vodă Lupu ani nouă-sprezece și-a purtat și războaiet cu Matei-Vodă din Tara muntenească, căci îi era gîndul la măriri și la cucerire. Ci nu i-a ajutat Dumnezeu la războiu între frați, și l-a biruit Matei-Vodă bâtrînul” (LIV, 88—89); “Ș-așa au socotit ei (*turcii* — N. M.) amîndouă țările acestea ca niște moșii ale lor, la care trimeteau vechilli. Și pe acești vechilli îi schimbau cînd potfeau. Dacă făcea vreo greșală îi băgau la închisoare, în temnițele Mării Negre, ori le tăiau capetele. Și trebuiau să trimeată bir mult pentru haznaua împărătească și podvezi și zahără pentru oști. Și au ajuns pămînturile *românești* (nu *moldovenești* și *românești!* — N. M.) și norodul românesc (nu

*norodul moldovenesc și cel românesc! — N. M.) vaci de mulș și oi de tuns pentru mai marii păgânilor” (LIV, 91); “Și s-a făcut astfel faptă mare din voia lui Dumnezeu, în anul acesta 1600. Că s-au spart hotarele cele vechi ale neamului românesc, și s-au aflat *toți Români* într-un singur hotar: și *cei din Ardeal*, și *cei din Muntenia*, și *cei din Moldova*; aşa cum fuseseră altădată “în străvechile vremuri” (LIV, 122); “Și din ce am fost noi *neamul românesc* rupt și împărțit în trei din vechi, acumă și mai tare ne-au sfîrțicat și nă-au stricat dușmanii” (LIV, 133).*

Atunci cînd se retrage de la mănăstirea Rîșca din Moldova, la mănăstirea Vatopedi de pe Sfîntul Munte, ieromonahul Veniamin nu-i spune egumenului că vine dintr-o țară neromânească, dimpotrivă: “I-am spus că săt un priebeag din *fara românească*, că m-am luptat în războiu și abia am scăpat din robia turcilor” (LIV, 6).

În conferință ținută la Ateneul Român la 12 martie 1951, Sadoveanu îl numește pe “moldoveanul” Ion Creangă “cel mai original și *mai românesc* dintre scriitorii noștri”⁸. Tot acolo Sadoveanu își exprimă regretul în legătură cu minimalizarea geniului lui Creangă: “scriitorul român (e vorba despre același “moldovean” Ion Creangă — N. M.) e pus alături de Frații Grimm și Charles Perrault, adunători de basme populare în Germania și în Franță” (DPM, 6). Într-un dialog imaginar cu venerabilul său predecesor și învățător Ion Creangă Sadoveanu pune în gura “moldoveanului” din Humulești o vorbă care-i arde ca focul pe-alde Stati, Senic, Lazarev și Cº: “— Vezi dumneata, aşa suntem noi: din cînd în cînd ne mai ridicăm ochii către soare; asta-i mîngîierea *românului*” (E, 106). Doi “moldoveni” vorbesc între ei românește și se înțeleg, ba încă susțin sus și tare că săt români!...

Un interlocutor al lui Sadoveanu, interlocutor care

împărtășește teoria lui Philippide privind geneza poporului român, îi explică scriitorului că români ce s-au constituit pe teritoriul fostei Dacie s-au extins în două valuri: “Din Oltenia și Banat, *românii vechi* s-au întins spre Bihor; din Bihor au trecut în Maramureș și apoi s-au revărsat în Moldova și dincolo de Prut... Al doilea val a suit către Muntenia și a răzbit pînă în sudul Ardealului” (E, 140).

În notele sale de drum din Basarabia din 1919 Sadoveanu relatează că acum 15—20 de ani la Soroca poposise “o trupă românească de operetă, sub conducerea unui vechi rătăcitor, A. Bobescu”⁹, interlocutorul său basarabean avea știile că aceștia “sunt moldoveni de dincolo de Prut” (DB, 17), adică din România, dar nu cunoștea istoria propriei sale origini, apartenenței sale de neam, de aceea, împreună cu alți conaționali basarabeni, asculta explicațiile autorului “despre nefericirea *neamului rupt în patru vînturi*, sub stăpîniri străine” (DB, 17). De altfel, însuși scriitorul remarcă în aceleași note: “Dacă după atîta zbucium, după atîtea jertfe, am răzbit la limanul unde ne aflăm și *ne-am înfrățit* *cei despărțiti* (e vorba de Unirea din 1918 — N.M.) și ne-am găsit iarashi în bătrîna noastră ocină moldovenească, apoi soarta a avut asta scris în cărțile ei tainice” (DB, 12).

Sadoveanu știe că, deși provinciile românești aveau istoricește nume diferite, deși s-au aflat sub stăpîniri diferite, ele erau totuși toate provincii românești, adică ținuturi locuite de români (pămînt romanesc, cum ar spune Iorga): “De atunci și până azi, țara aceasta (e vorba de Țara Moldovei — N. M.), ca și celelalte țări românești, n-a avut decît hodina vîntului și liniștea valurilor” (LIV, 51); “De altfel, într-o regiune ca asta a Moldovei, ca și în celelalte ținuturi românești, are grija Dumnezeu să deschidă din cînd în cînd calea spre locurile depărtate și ascunse” (E, 159); “A lucrat

(Nicolae Bălcescu — N. M.) la o monografie a lui Mihai Vodă Viteazul, print al Valahiei, care a izbutit la un moment dat (1600) să aibă sub sceptrul său *tutorele provinciile locuite de români: Valahia, Ardealul și Moldova*" (M, 574).

Unitatea de limbă și de neam Mihail Sadoveanu a apărut-o cu demnitate într-o perioadă cînd era aproape imposibil să abordezi chestiunea aceasta (deceniul săse), într-o convorbire pe care a avut-o la Moscova cu academicianul rus V. V. Vinogradov (fapt despre care revista noastră a mai scris). Dar și întreaga moștenire literară sadoveniană este o mărturie a unității limbii de pe toate teritoriile unde locuiesc români, limbă pe care "moldoveanul" Sadoveanu o numea cu termenul adecvat: *română, românească*. Întrucît un impostor ce se ascunde sub pseudonimul P. P. Moldovan a încercat să inducă în eroare lumea neințiată, sugerîndu-i, prin fraude științifice, că Sadoveanu ar fi fost adeptul etnonimului *moldovean* și al glotonimului *limba moldovenească* (opuse lui *român, românesc* și, respectiv, *limba română*)¹⁰, rugăm cititorul să ne însotească și la elucidarea acestui aspect.

Am spus de la bun început că Sadoveanu, ca și oricare alt scriitor român, vorbind despre români din partea locului din diverse provincii românești, îi numește și după locul de origine (munteni, ardeleni, dobrogeni, oșeni, bihoreni, maramureșeni, bucovineni, moldoveni, basarabeni etc.), ceea ce nu înseamnă că le-ar atribui statut de seminții (neamuri, popoare, națiuni) diferite. Or, alde P. P. Moldovan tocmai acest scop îl urmăresc. Moldovan spune, bunăoară, că pe la 1919, deci imediat după Unirea din 1918, "ia amploare pe toate căile și prin diferite mijloace campania" de înlăturare din uz în Moldova dintre Prut și Nistru a expresiei "limba moldovenească"; populația este

rebotezată oficial: "români" (p. 126). Spune un neadevăr, pentru că nimeni nu i-a rebotezat niciodată, pentru că "moldovenii dintre Prut și Nistru (ca și cei dintre Prut și Milcov) au fost dintotdeauna și au rămas, să fie în continuare moldoveni, dar au făcut și fac parte din națiunea română, din poporul român. Recitați-i pe moldovenii Creangă, Alecsandri, Eminescu, Kogălniceanu, Negruzz, Mateevici, Sadoveanu și vă veți convinge de justițea acestui adevăr. Ce face P. P. Moldovan? El spune în continuare că "în pofida presunilor politico-ideologice românești" (p. 126), Sadoveanu ar fi zis că basarabenii sunt moldoveni și că ar vorbi moldovenește. Iată cum e citat Sadoveanu: "Aproape toată viața am consumat numai vinuri moldovenești (aici și în continuare sublinierile sunt ale lui P. P. Moldovan — N. M.) și am scris numai cu limbă și pană de moldovan, pentru că toate acestea fac să fii original și, pe undeva, nemuritor ca și istoria Moldovei" (p. 127). Să fie aceste argumente care ar demonstra că Sadoveanu se pronunță în favoarea unei națiuni și limbi noi, deosebite de cea română? Să fim serioși. Dacă românul Sadoveanu a consumat toată viața numai vinuri moldovenești, el nu putea să le numească ardeleni sau olteni, ci numai aşa (la fel cum negrului de Purcari nu i-aș putea spune "de Cotnari" sau "de Odobești" și viceversa). Fiți siguri că dacă Sadoveanu ar fi vorbit și de alte vinuri: franțuzești, nemțești sau de altă specă, în cazul acesta ar fi fost îndreptăjit să substituie (și ar fi făcut-o) imbinările "vinuri moldovenești", "vinuri olteni", "vinuri ardeleni" prin sintagma — nume generic — "vinuri românești". Aflându-se acasă și fiind vorba de vinuri autohtone, românești, el nu putea să le numească decât prin termenii ce indică locul unde se produc (moldovenești sau de Cotnari, de Purcari etc.), termenul generic fiind

superfluu.

"Am scris numai cu *limbă și pana de moldovan...*". Am vorbit mai sus ce înseamnă "a sadoveniza", a scrie în "limba și [cu] pana de moldovan" a lui Sadoveanu, a scrie "moldovenește". Ne-o spune și Tudor Vianu în **Artă prozatorilor români**: "Sadoveanu a notat cu multă precizie *limba poporului, mai cu seamă pe aceea a moldovenilor săi...* [...] ... ceea ce îl preocupă, din punct de vedere lingvistic, nu este redarea realistă a vorbirii curente, ci stilizarea ei, înălțarea ei artistică la un nivel care-i dă nu știu ce timbru grav și sărbătoreșc, deopotrivă cu un text al liturghilor"¹¹. Luati seama, mai întâi, la titlul studiului lui Vianu: ar reieși că *un prozator român scrie în altă limbă decât... româna*. În al doilea rînd: Vianu folosește sintagma "limba... moldovenilor săi" nu în sensul de "altă limbă romanică decât cea română", ci exact în sensul în care vorbim în mod curent de "limba lui Creangă", "limba lui Eminescu", "limba lui Caragiale", "limba lui Reboreanu", "limba lui Sadoveanu". Acești scriitori firește că se deosebesc ca limbaj, ca formă de expresie (ca să nu mai vorbim de alte deosebiri), unul scriind "crengește", altul — "eminescianește", al treilea — "caragialește", al patrulea — "rebrenește", al cincilea — "sadovenesc", însă ei toti creează în limba română. Creangă, Eminescu, Sadoveanu, originari din Moldova și analiști mai cu seamă ai sufletului și simțirii românilor moldoveni, firește că scriu întâi de toate "moldovenește", precum scriu "ardelenește" Goga, Reboreanu, Iosif, originari din Ardeal, însă ei toti, fără excepție, scriu în dulcea, preafrumoasa, inconfundabilă, nemuritoarea limbă română. A interpreta expresia "limbă... de moldovan" ca "o altă limbă romanică decât româna", cum vrea să ne orienteze prin falsul său P. P. Moldovan, cum o fac prin scrisul lor alde Senic, Stati și C°, ar însemna să cazi în absurd, căci ar rezulta, din continuarea citatului din Sadoveanu, că poți fi original scriind numai în această limbă — "moldovenească" — de pe fața pământului! În realitate Sadoveanu

afirmă că, pe fundalul limbii naționale românești, numai recurgînd la mijloacele de limbă (și nu numai la ele, desigur!) proprii locurilor și oamenilor pe care îi descrii poți să fii original.

Alt citat din Sadoveanu reprobus de Moldovan în favoarea "moldovenilor" (care n-ar fi români) și a "limbii moldovenești" (care ar fi alta decât româna): "Nimeni nu poate tăgădui *moldovenismul Basarabiei*, cîtă vreme pe ogoarele ei lucrează brațele *moldovenilor* și-n satele ei răsună aproape pretutindeni *graiul moldovenesc*" (p. 126). Dar Sadoveanu nu opune "moldovenismul Basarabiei" românismului Tării (și al ei însăși) din care făcea parte la acea vreme urgîșita de atîta vreme de soarta-vitregă Basarabie, ci rusismului, ideologiei conform căreia Basarabia ar fi un străvechi pămînt ruseasc, că în ea s-ar vorbi în exclusivitate rusește, că în ea n-ar mai exista urmași de-al lui Ștefan cel Mare, și că ea, din această cauză, ar trebui să fie rusească, și nu românească. Exact ce spun impostorii de azi din Transnistria și instigatorii lor din Rusia! Sadoveanu (ca și contemporanul său O. Ghibu, artizanul și constructorul edificiului Unirii Basarabiei cu Patria-mamă România de la 1918, care găsise aici mai mult o Basarabie rusească — în sensul de mutilare a conștiinței naționale a românilor moldoveni, deznaționalizare, rusificare aproape totală a intelectualității și a păturilor suspuse¹², dar nu și a celor de la coarnele plugului) constată că *pîinea o cresc și o coc locuitorii de baștină ai acestui ținut, moldovenii*, și nu veneticii și foștii stăpîni de odinioară ai guberniei pe care o considerau rusească; tot el constată că acolo unde s-a născut veșnicia "răsună aproape pretutindeni *graiul moldovenesc*", și nu cel străin, de aceea, cîtă vreme mai există aceste două elemente de bază, Basarabia e moldovenească (iar *moldovenească* înseamnă și

românească, la fel cum moldovean (înseamnă și român), nu rusească. E cazul să atragem atenția și asupra îmbinării *grai moldovenesc*, pe care o întrebuiștează Sadoveanu, știind prea bine că noțiunile de *grai*, dialect se subordonează celei generale de *limbă*, iar *graiul moldovenesc*, alături de cel muntenesc, bănățean, crișean, maramureșean, face parte din *dialectul dacoromân al limbii române*.

Al treilea citat din Sadoveanu: "Când a apărut **Atlasul lingvistic român**, am putut verifica, cu ajutorul hărților... exactitatea informațiilor mele culese pe teren... Am văzut acolo consemnate *moldovenismele lui Creangă*, care *nu sunt simple regionalisme*, ci *cuvinte populare*. Multe vorbe din cronicarul Neculce continuă să fie întrebuiște astăzi în popor" (p. 127). Anonimul nici nu și dă seama că prin acest citat își taie creanga de sub picioare. Căci citatul, deși trunchiat după urșul obicei al șarlatanului, nu e în favoarea "moldovenismului", ci a... romanismului: Sadoveanu constată cu vădită satisfacție că multe dintre cuvintele pe care unii critici și editori ai operei lui Creangă le considerau cu întrebuiște limitată, adică regionalisme ("moldovenisme"), și pe care le prezintau la finele operei crengiene într-un glosar aparte cu explicația semnificațiilor pentru purtătorii limbii române naționale comune, aceste cuvinte, repet, aveau, în realitate, o răspîndire mult mai extinsă, ele întîlnindu-se nu numai în vorbirea moldovenilor, ci și în cea a muntenilor și mai cu seamă a ardelenilor. Adică nu erau numai cuvinte specifice graiului moldovenesc, ci aparțineau întregului areal lingvistic dacoromân, erau cuvinte general românești. De aceea Sadoveanu se pronunță pentru reducerea registrului glosarului de la finele operei editate a lui Creangă sau chiar pentru suprimarea lui, odată ce "crengismele" nu mai sînt regionalisme ("moldovenisme"), ci sînt niște veritabile cuvinte populare, cuvinte cunoscute de întreg poporul român (nu numai de moldoveni ca parte integrantă a acestuia). Unde dai și

unde crapă, cum ar spune un "prieten" de-al lui P. P. Moldovan, tot moldovean, însă nu ca dînsul, "prieten" care l-a făcut de rîs în ochii lumii, demonstrîndu-i că-l citează fără a-l fi citit cum se cade: "moldoveanul" moș Ion Roată este în realitate un țăran... român¹³, iar copilul (fie moldovean, fie munțean, fie ardelean) din **Abecedar** rostește cu gură de îngeraș cuvinte de aur: "Eu sunt de națiune română, pentru că și părinții mei sunt români, eu am o țară română mare și frumoasă, care este patria mea"¹⁴.

Al patrulea mod de citare din Sadoveanu le pune vîrf la toate: "Țărânamea *grăia moldovenește*... Deodată veniră acești români. De grăit *grăiau cam ca moldovenii*. Se întelegeau... Cu alții... Iucurile mergeau mai greu..." "Iștelalți îs țigani, domnule, căută să mă încredințeze surîzînd un mazîl. Mai întîi sudue de spurcă pămîntul. Apoi toți se laudă că-s de neam mare și au moșie..." (p. 126).

Este vorba de venirea din regat în Basarabia reunită la 1918 cu Patria-mamă a unor soldați, funcționari și jandarmi români, pe care băstinașii îi numeau *romani*. Politica rusească de ocupație și de înstrăinare de neam își atinsese parțial scopul, căci, deși "pentru marea majoritate a moldovenilor din Basarabia, *romanii* sunt oameni minunați care au venit de dincolo de Prut" (**DB**, 64), deși "basarabenii întelegeau că au de-a face cu oameni de-o lege și de-o limbă" (**DB**, 65), deși "încet-încet se recunoșteau, *sîngele apă nu se face*" (**DB**, 65), totuși, acești români erau "niște oameni de departe, pe care basarabenii nu-i cunoșteau..." (**DB**, 64). Este bine că măcar țărânamea basarabeana mai "grăia moldovenește" în urma acțiunilor de rusificare cu forță întreprinse de țărism; la orașe aproape toți moldovenii își uitaseră graiul matern, apartenența națională, iar de limba română literară nici vorbă nu putea fi¹⁵. Tocmai la acest miracol de a rezista în fața asimilării se referă Sadoveanu, și nu pentru a opune așa-zisa "limbă moldovenească" limbii române. Iată contextul: "În tîcna satelor, nesupărați

nici de învățător (care ar fi fost obligat să le înevețe copiii în limba rusă, aşa cum o făceau cei de la orașe — N. M.), nici de cinovnic (care, de regulă, nici nu era băstinaș, nici nu cunoștea limba autohtonilor și care ar fi promovat cu zel politică de rusificare forțată, aşa cum o făcea în orașele din fosta gubernie țaristă — N. M.), țărăniminea grăia moldovenescă; știa ceva despre țar și despre marea împărătie a Rusului, dar altceva, despre altă lume, nu cunoștea, și amintirile trecutului căzuseră ca într-o mare a uitării..." (DB, 64). "Împărăția întunericului" țarist ne-a păstrat totuși "o rază de lumină" — lumina graiului matern, astfel încât ar trebui să-l completăm pe marele filozof al plaiului mioritic că veșnicia nu numai s-a născut, ci și s-a păstrat la sat. Având trista experiență de "luminare" de către bolșevici (citește: de dezmoștenire, de deznaționalizare, de rusificare, de mancurtizare), prin școală și prin alte metode (inclusiv deportările în masă, eliberarea din sau neangajarea în funcție din cauza necunoașterii limbii ruse, intimidarea, umilierea etc., etc.), mai că îți vine să crezi uneori că ar trebui să-i fim recunoșcători țarismului pentru "meritul" de a ne fi ținut mai departe de "lumina civilizațioare" al cărei misionar se pretindea...

Să revenim la citatul din Sadoveanu reprobus de escroc anonim. Anonimul se face a trece cu vederea trista precizare pe care nu poate să n-o facă un mare artist realist ca Sadoveanu și anume — că "ofițerii acestor muscali romani rechiziționau cam mult și des; unii, tineri, fără mustață, grăiu peste umăr și ziceau tu mazililor și răzășilor cărunți, oameni cu greutate și cu cinste; argumentele solide și neprețuită înjurătură au dezonorat icicolo întâlnirea frătească, după mai bine de o sută de ani de despărțire..." (DB, 65). Anonimul nu spune, aruncând astfel injurii la adresa întregului neam românească din regat, că erau două categorii de ofițeri români și lumea locului își dădea perfect seama de aceasta: unii oameni de o cumsecădenie exemplară, din care cauză "la ușa lor, pentru sfat și

dreptate, se îmbulzeau totdeauna gospodari și muieri și totdeauna se întorceau alinați" (DB, 65), și alții — "mai svînturatici și mai neînțelegători ofițerași" (DB, 65), cu care "lucrurile mergeau mai greu"; aceștia zvîrleau cuvîntul *bolșevic*, ca o palmă, în dreapta și-n stînga, înaintând ca într-o țară inamică... (DB, 65). Anume pe aceștia din urmă, precizează Sadoveanu, frații lor basarabeni îi botezau "cu numele prieagului neam al lui Faraon" (DB, 65), altfel spus, cu numele de țigani; anume pe aceștia, și nu pe toți români, îi caracterizează atât de pitoresc interlocutorul local al reputatului scriitor. Români care se comportă ca niște țigani de pe vremuri, vrea să ne spună mazilul: înjură "de spurcă pămîntul", se laudă c-ar fi bogăți și de viață nobilă, îți zic *tu* ca mojicii, te pradă ca pe străin. De parcă noi, urmașii de azi ai mazilului, n-am face distincție între marele și înțeleptul popor rus și între ocupantul rus care s-a comportat aici, în Basarabia, în Transnistria și în Bucovina, nu numai înjurând ca un mujic, ci și tăind, spinzurînd, deportînd, numindu-ne "cap de bou" și fălindu-se că el ne-ar fi dat jos din palmieri și ne-ar fi fericit cu "ușancă", cu "bușlat" și cu ciubotă de pînză impermeabilă...

Fiind moldovean prin obîrșie și simțire, descriind în temei în întreaga operă realitățile moldovenescă, Sadoveanu n-a avut niciodată conștiința că el și moldovenii săi ar constitui altă seminție (alt neam, alt popor) și că ar vorbi altă limbă decît români. P. P. Moldovan, însă, și-l ia drept complice în mîrșava sa uneltire: "Marele scriitor Sadoveanu a fost unul dintre acei mulți înțelepti curajoși care a susținut prin fapte, întîi de toate prin creație, conștiința națională și lingvistică a moldovenilor, "firea moldovenilor"" (p. 68). "Firea" — da, patriotismul local moldovenesc, dar și cel general românesc — da, însă "conștiință națională și lingvistică" moldovenescă ce s-ar opune celei a românilor de pretutindeni — niciodată. Martor e opera și Domnul, mărturii pot depune încă descendenții direcți în viață ai romancierului. Am reprobus mai sus pasaje întregi care

demonstrează că Sadoveanu a susținut totdeauna fără echivoc conștiința națională și lingvistică de români a trăitorilor de baștină din diferitele ținuturi românești (inclusiv a moldovenilor). Lui Sadoveanu nu i-a trebuit mare curaj să folosească termenii *moldoveni*, *moldovenesc*, *moldovenește*, *basarabeni*, pentru că în țară la el nimeni n-a interzis vreodată întrebunțarea lor. Iar dacă a venit vorba de curaj, este de datoria noastră să subliniem că Sadoveanu l-a avut atunci cînd i-a spus lui Vinogradov că românii și moldovenii sunt frați de sine și de limbă, ca și atunci cînd și-a exprimat indignarea în legătură cu afirmația stupidă că frații din fosta R.S.S.M. i-ar fi tradus opera din română în "moldovenească".

Dar să-l mai ascultăm pe marele scriitor: "Și mă punea el de multe ori să vorbesc *românește*..." (e vorba de ieromonahul moldovean Veniamin venit de la mănăstirea moldovenească Rîșca pe Sfântul Munte Athos — N. M.) (LIV, 22); "Și cum cobora (Dragoș-Voievod, descălecătorul din Maramureș — N. M.) prin munti, vedea văi frumoase, și poieni în codri, și ape limpezi, și găsea sate cu bătrîne așezări *românești*" (LIV, 50); "Cu ce-a greșit acest neam românesc de cînd l-așezat Tu, Doamne, pe acest pămînt?" (LIV, 134); "Creangă nu le (e vorba de basmele lui "moldovenești" — N. M.) face numai *românești* prin limbă și amânuște caracteristice; el pune în ele puternica suflare a creației, care înlvie peisagliu, om și animal, care caracterizează în purtare și vorbere, care determină momente și scene dramatice de neuitat" (DPM, 29) ... **Mirtil și Hloe**, cea dintâi piesă (adusă pe scena teatrului moldovenesc din Iași de Gh. Asachi la 1816 — N. M.) în limba românească..." (E, 64); "Sub pana lui Eminescu limba românească (nu o numește *moldovenească* sau *bucovineană!* — N. M.) s-a înmlădiat armonios, s-a înnoit și s-a îmbogățit, s-a cristalizat în juvaere artistice" (E, 73); "— Într-un rînd, se zice că a mai venit Creangă pe-aici (la Humulești copilăriei sale — N. M.), spune învățătorul tînăr, — să-și vadă și casa părintilor; și cum ieșe odată la poartă,

iaca vede niște români care stăteau de vorbă la fintină..." (D, 84); "Românii (vorbitorii de limbă română din satul moldovenesc Brătești, în care locuiau și lipoveni — N. M.) rîdeau veseli și închinau; lipovenii își scuturau bărbile moi, băteau cu pumnu-n mese și se uitau tulbure, chiind răgușit" (D, 127); "Locuiesc în satul Niculișelului români cu nume frumoase. [...] Graiul li-i limpede, fără împerechieri străine. Deosebiri dialectice nu sînt. Deosebitele muntești (Sadoveanu nu le zice românești, cum ar vrea P. Moldovan — N. M.) și *moldovenești* (e vorba de diferențierile locale — N. M.) aici se amestecă" (D, 186); "Alecu Russo și o pleiadă de scriitori moldoveni (adică din Moldova — N. M.) care s-au grupat în jurul "Convorbirilor literare" au dat o luptă aprigă pentru înlăturarea oricărei încercări de a falsifica limba așa de frumoasă și de unitară a poporului românesc" (M, 192); "Cînd publicul englez a cetit, cu ani în urmă, o colecție de *traduceri din limba românească*, în care figurau toți așii, recordul l-a realizat Ion Creangă cu al său **Moș Nichifor Coțcariul**" (M, 236); "Cînd eram în clasa a două primară, încercam să-mi reprezint pe viu această proprietate. Nu înțelegeam nimic; înclinam să cred că-i vroba de o afecțiune, îmi era oarecum milă de acel român. Eu nu eram român; eram copil" (M, 250); "generația mea le-a știut pe de rost (e vorba de poezile de dragoste ale lui Eminescu — N. M.); generații de tineri le vor murmură și de-acum înainte în primăvara vieții, 'cît va suna pe lumă dulcea limbă românească'" (M, 466).

În concluzie ar trebui să subliniem pentru a nu ţiu că oară că:

a) nimeni și niciodată nu i-a "rebotezat" pe moldoveni (respectiv — pe munteni, ardeleni, băňăteni, bihoreni, oșenii, maramureșenii, bucovineni, dobrogenei, basarabenii, transnistreni etc.) în români, ei s-au nașcute români și au rămas români ca popor și ca limbă;

b) nimeni și niciodată nu le-a interzis în țară românească locuitorilor de pe străvechiul pămînt al Moldovei să-și spună și moldoveni (respectiv —

muntenilor — munteni, ardelenilor — ardeleni etc.) și să vorbească, acolo unde găsesc ei de cuvîntă, în dulcele grai moldovenesc, la nivel literar însă (în școală, biserică, administrație, armată etc.) este normal, în vederea asigurării unei bune înțelegeri, să se ceară a fi respectate normele limbii literare unitare — ale limbii române;

c) nici un om de bună-credință, care știe ce înseamnă limba română, nu s-a îndoit niciodată de faptul că, indiferent de coloritul de vorbire local (că moldovenii grăiesc "moldoveniște", că bănățenii își au graiul lor bănățean etc.) *toți românii vorbesc una și aceeași limbă — Limba română;*

d) a pescui în creațiile scriitorilor (în cazul nostru, în opera lui Sadoveanu) folosirea cuvintelor *moldovean, moldoveni, moldovenesc, moldovenească* în scopul de a și-i face adeptii întru susținerea aberației că ar exista o națiune moldovenească și o limbă moldovenească aparte, diferite de cea română, și de a induce în eroare o lume întreagă este nu numai o faptă imorală, ci și o fraudă științifică demnă de atenția supraveghetorilor Codului penal.

NOTE:

¹ A se vedea, mai recent, informația despre așa-zisa Conferință științifico-practică "Moldovenii: dreptul la nume", organizată la 23 decembrie 1995 la Ungheni de către așa-numita Mișcare patriotică "Pro Moldova" (în frunte cu Vasile Stati), și rezoluția adoptată la această întrunire // "Pămînt și oameni", nr. 3 din 13 ianuarie 1996, p. 1.

² A se vedea "Limba Română", Chișinău, nr. 5, 1995, p. 96, nota 3. Cf. și extrem de documentată în materie de drept internațional critică ce se conține în lucrarea: Dr. Iftene Pop, **Basarabia din nou la răscrucă**, Editura Demiurg, 1995, 271 pag.

³ Mihail Sadoveanu, **Lacrimile ieromonahului Veniamin**, Institutul de Arte Grafice "Viața Românească", Iași, 1926, p. 30 (abreviat: LIV).

⁴ Mihail Sadoveanu, **Evocări**, E.S.P.L.A., B., 1954, p. 38 (abreviat: E).

⁵ Mihail Sadoveanu, **Mărturisiri**, E.S.P.L.A., B., 1960, p. 616 (abreviat: M).

⁶ Recurgem la abrevierile propuse,

după care urmează numai cifra ce indică pagina.

⁷ Mihail Sadoveanu, **Drumuri. Însemnări de călătorie**, Editura Sport-Turism, B., 1977, p. 203 (abreviat: D).

⁸ Mihail Sadoveanu, **Despre marele povestitor Ion Creangă**, Ediția a II-a, E.S.P.L.A., 1954, p. 5 (Abreviat: DPM).

⁹ Mihail Sadoveanu, **Drumuri basarabene**, Editura Antares, B., 1994, p. 16 (abreviat: DB).

¹⁰ P. P. Moldovan, **Moldovenii în istorie**, Poligraf-Service, Chișinău, 1993, p.p. 68—69, 126—127. În continuare la reprodusă citatelor din acest "opus" vom indica în text numai pagina.

¹¹ Reprodus după: Mihail Sadoveanu, **Drumuri basarabene**, p. 92—93.

¹² Onisifor Ghibu, **De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Analiza unui proces istoric**, Cluj, 1926.

¹³ A se vedea: Nicolae Mătcaș, **Cum i-a păcălit un țăran român pe doi orășeni moldoveni** // "Literatura și arta", nr. 30 din 21 iulie 1994, p. 2—3.

¹⁴ Reprodus după: "Limba Română", Chișinău, nr. 3, 1995, p. 33.

¹⁵ La Congresul țărănimii basarabene din 21—22 mai 1917, căre-și ținea lucrările la Chișinău în limba rusă, Onisifor Ghibu îi întreba pe doi țărași ca voi de ei din Noua Suliță, participanți și ei la reunioane, dacă știau rusește. Răspunsul lor a fost şocant: "Da cum n-am ști, dacă suntem ruși?" A se vedea: Onisifor Ghibu, **În vîltoarea revoluției rusești. Însemnări din Basarabia anului 1917**, Editura Fundației Culturale Române, B., 1993, p. 125. Cât despre limba literară, numai Pantelimon Halippa, care își făcuse studiile la Universitatea din Iași, și încă vreo cățiva intelectuali basarabeni mai cunoșteau româna literară. Pentru detalii a se vedea: Nicolae Mătcaș, **Onisifor Ghibu — adept al politonimelor "popor moldovenesc", "limbă moldovenească"?** // Onisifor Ghibu, **unitatea românească și chestruinea Basarabiei**, Editura Fiat lux, B., 1995, p. 198—199.

Dumitru MATCOVSCHI,
academician
Chișinău

ELOGIU SAU BLESTEM?

M-am născut în Basarabia cu opt luni înaintea pretinsei eliberări. Soarta mea și soarta BasarabiEI sunt Una. A propos, îmi aparțin cunoșcutele astăzi versuri: "trecută prin foc și prin sabie, furată, trădată mereu, ești floare de dor, Basarabie, ești lacrimă neamului meu!" Ei bine, nu e lacrimă Basarabia? Deși versurile au fost scrise la începutul anilor optzeci, ele nu-și pierd actualitatea. Sîngerează mereu. Or, mă întreb: au nu Basarabia se numește astăzi Republica Moldova? Unde e suveranitatea noastră mult trîmbițată? A moldovenilor e Transnistria? Nu e a smirnovilor? Nu e a pologovilor? Băierile răbdării ca mîine vor plesni. A doua Cecenie va fi "țărișoara". În cap de masă și astăzi stă, gheboasă, minciuna. "Vai de biet român, săracul!" Român, domnii mei, român a fost și este Eminescu, română este limba pe care o vorbea, română este literatura pe care o scria, română este Patria lui, română este conștiința lui. "Eliberatorii" i-au interzis opera, moldovanii l-au moldovanizat, mancurjii la stîlpul infamiei l-au legat. Mai întîi... Ca mai apoi să-și facă nume cu numele lui, astfel să atenteze la tot ce are basarabeauN mai sfînt, la icoana conștiinței noastre naționale. Astăzi tot cu numele lui Eminescu în gură "eliberatorii" vor să poarte și coroană pe frunte. De lauri coroana! Vor, tare vor. Mi-e milă de ei. Nu suport

tîritorismul! Nu suport machiavelismul, nu suport mediocritatea, nu suport nulitatea. Să ne știm lungul nasului! Măcar un pic, un pic, un pic de curaj să avem: există legi mai sus de noi ce stau, se numesc: bună-cuvîntă, bună-credință, bună-omenie, bună-creștere, obraz în sfîrșit.

În fine, nu fac politică. Constat. Mă pronunț pe marginea realității. Mai mult, pe marginea dilemelor academice mă pronunț. E vorba de specialitatea Literatura Română. De specialitatea mea. Măgulit la început, credeam că voi concura cu Grigore Vieru, Spiridon Vangheli, Nicolae Dabija, Aureliu Busuioc... Îmi făceam iluzii. Și vail! Descopăr pînă la urmă că minoritățile din Basarabia insistă să aibă un academician-specialist în domeniul literaturii române. Contracandidatul tace și face. Mă întreb de aceea: e vorba de literatura română sau de altă literatură?

Nu sunt sfînt, cheie de biserică nu sunt, am păcate, le recunosc pe toate, muștrări de conștiință am, nu am însă pete pe conștiință, or, crime nu am comis, deși m-am poticnit (și nu o dată), am lunciat, am căzut; mă bucur totuși că pînă la urmă am știut să mă ridic, să-mi cer iertare... A greșe și omenește. Dar nu e omenește să insiști în cele multe sau puține greșeli. Am încercat întotdeauna să nu fiu tîrtoare. E o nerușinare, e o mare nerușinare să tîrtoresc! Cine a zis că nu există verbal a tîrtoi? În dialectul moldovenesc al limbii române există; mai mult, e cuvînt autohton. Așadar, tîrtoarele, de-a lungul anilor, ne-au făcut neamul de ocară. Nu e o întîmplare, după mine, că tot moldovean a fost și iuda care l-a vîndut pe Ioan Vodă (Ieremie), alături de el (Bogdan P. Hasdeu scrie) Cain a fost un sfînt. Ce vréau să spun? Toate-toate-toate trec, dar lasă urme!

Mărinimoși bărbății-soldații sunt,

talentele. Ne vom aminti versurile Poetului: "E unul care cîntă mai bine decît mine? Cu-ătît mai bine Țării și lui cu-ătît mai bine!" Scribii nu-și vor da niciodată seama cît l-a costat pe Alecsandri acest poem. O, nu, nu e vorba de un patriotism fals. E vorba de mărinimia lucidă a bardului! Cu-ătît mai bine Țării, auziți? Țării, domnii mei, Țării! El, boierul, omul de înaltă cultură, avea inimă cu inima țării care bătea în unison!

E nevoie să ne întoarcem la clasicii întru a-i înțelege, întru a încerca să urcăm la culmi pe nou, să agungem la ei, dacă, bineînțeles, vom fi în stare. Un exemplu: *Donici, cuib de nțelepciune...* Ce l-a făcut pe Eminescu să scrie acest vers? Înțelepciunea fabulelor? Nu! Mari fabuliști au mai fost. Mai înțeleapt decît toți înțelepții vremii a fost acest mare basarabean. Scrie Pușkin: "Țigane șumnoiu tolpoi po Bessarabii kociuieut". Traduce Donici: "Cu șatrele din loc în loc țiganii prin Bugeac se poartă!" Unde-i Basarabia din traducerea fabulistului? Cel l-a făcut pe Donici să traducă liber poemul? Adevărul, după mine, adevărul! Or, sinonimul cuvîntului *Basarabia*, hai să nu uităm, e *Bugeac*. Rușii au mutat hotarele Basarabiei pînă la rîul Răchitna, Pușkin ne-a țigănit Basarabia, Donici a protestat în mod civilizat ca un mare înțelept! Noi... am tăcut, mai mult, pe Donici l-am învinuit: nu a fost în stare să traducă, să încapă în vers. Ei, bine! Nimic mai ușor pentru un traducător decît traducerea formală: "Prin Basarabia țiganii, / nomazi, cu șatrele se poartă!" Asta era traducerea corectă, nu?

Frica (nu-i aşa?), frica păzește bostănăria!

Cineva, știu eu, se poate întreba: bine-biné, dar ce au toate astea cu literatura română? Răspunsul meu ar fi: Basarabia vine din adîncă istorie, mai vitrege timpuri însă decît anii de ocupație sovietică nu a cunoscut; pentru o vorbă românește

spusă călăii limbă din gură ne smulgeau. Din păcate, uneori cu ajutorul înaltei instituții de cultură care trebuie să fie academia. Concret: în anul 1970 mi-a fost arestată o carte de poeme; arestată din librării à propos, fapt nemaiîntîlnit pînă atunci prin părțile noastre. Ca astăzi volumul a fost pus în vînzare și ca mîine retras, ca să fie dat la cuțit. A fost... Si eu am fost... eliberat din post: creația mea, mi-a spus unul de sus, în prezența unui expert de la academia grosuleană, nu corespunde postului pe care-l ocup; eram redactor-adjunct la săptămînalul "Cultura".

În fine, ce a fost a trecut. Dar astea nu se uită! Pe de altă parte, anume după acest caz eu am început să fiu poet. Durerea pe mine mie m-a redat. Trăiesc, vasăzică, în cuvînt, nu vîntur vorbele pe vînt: am editat pînă astăzi peste 50 de volume, am și acum rubrici permanente în diferite publicații. Astfel, băgătorii de seamă boghiuiliști mi-au făcut un bine.

Ziceam de unul de la academie. Nu vreau să-i pomenesc numele: nu merită. Academia întotdeauna a avut personalități, dar... și lichele. Personalitățile nu au ocupat, nici azi nu ocupă, posturi-cheie. Lichelele au dat cu barda în Dumnezeu, astăzi își fac cruce cu mîna stîngă. Oaspeți poftiți la academie au fost oamenii de artă. Au rămas oaspeți nepoftiți. Cineva, nu știu cine, a făcut din academie ocină personală.

Nu, domnii mei, nu! Menirea unei academii de științe e să întrupeze cît mai mult adevăr. Menirea unei literaturi e să întrupeze cît mai multă simțire. Templu al Cunoașterii, academia, Templu al Simțirii, literatura. Ambele temple nu pot fi aziluri de noapte pentru imorali, fonfi, analfabeti. Au făcut, mai fac și azi literatură, știință... oameni care nu au nimic comun cu moralitatea. Canalii fizici și moral decrepite, le spunea Eminescu. Poetul rus Tvardovski zugrăvea libertatea trîmbițată a regimului totalitar astfel:

"Vot mașina, vot mașina skoroi pomoșci idiot! Sama edet, sama davit, sama pomoșci podaiot!"

Asta e poziția mea. Or, "poziția poetului contează mai mult decât poetul propriu zis!"

Și acum, cîteva elogii aş fi vrut să aduc savanților care au trecut în lumea celor drepti, dar nu și-au schimbat crezul nici dincolo de moarte. Unul din ei se numea Ion Vasileenco. Astăzi Mircea Snegur declară că numele corect al limbii noastre este Limba Română. Astăzi Ion Vasileenco a declarat aceasta, cel puțin eu l-am auzit, la finele anilor șaizeci. Săracul!

Alt elogiu — Nistrului: e rîul nostru sfînt, e rîul nostru național. În timpul foamei europenește ne-a ospătat: cu scoici. Pentru moldovenii de dincoace de Prut fluviul Nistru e ca și o mare. Marea Nistru!

Și încă un elogiu — Poetului anonim, celui care a scris cu verde pe frunză verde cel mai verde poem al dărurii: balada Meșterului Manole.

Și încă un elogiu — geniului eminescian. Suntem vinovați în fața Zburătorului. Aproape tot ce s-a scris pînă mai ieri-alătăieri pe marginea vieții și operei Poetului sunt, după mine, compunerii școlărești. S-au lustruit pe ei autorii. Unde mai pui că-și permiteau nepermisul (citez): "reconsiderarea patrimoniului eminescian". Adică interpretarea dintr-un punct de vedere așa-zis nou, din punctul de vedere al lui Postovoi și Bodiu. Rușinea rușinii! Eminescu a fost coborât la genunchiul broaștei, el, Poetul care știa să toarne în versuri eternitatea. Un singur vers al Poetului — "pe mine mie redă-mă" — reduce la zero o întreagă literatură sovietică moldovenească și nemoldovenească.

Nu pot aduce nici un elogiu culturii, teatrului în special. Dar și cîntecului. "Politicist-politicist, tu exiști, eu exist, ole-lea, ole-lea, te aştepț pe dumneata." Niște fonfi, niște castrați reprezentă astăzi "țărișoara" în lume.

Ne așteaptă un dezastru moral.

În concluzie: e timpul să ne dăm seama: burta nu e totul, omul fără inimă nu e om, e robot, omul fără suflet e brută.

Nu le vom permite moțocilor să fie mai moțoci decât sunt!

Moldovo! Mamă! Mamă!

Sfîntă e Mama la moldoveni. E unică noastră icoană. E unică noastră zeie. Mama și Tara întotdeauna Una sănăt. Maria o fi numele adevărat al Moldovei. La fel cum Mariana e numele Franței.

Trecută de optzeci, cu două clase primare, ori de câte ori își amintește de bunica, mama și versurile Poetului și le amintește: "O, mamă, dulce mamă, prin negura de vremi, prin freamătul de frunze la tine tu mă chemi..."

O poezie, o singură poezie de-ar fi să rămînă din tot ce pe hîrtie-am așternut!

**Toate sunt, ah, toate în declin,
negurile toamnei s-au lăsat,
scuturată floare de pelin,
eu de viață nu m-am săturat.
Nu mai bate nici un vînt hoinar,
pasărea să cînte a uitat,
scîrșie în vîrf de deal un car...
eu de viață nu m-am săturat!
Moldovo, mamă, mamă!**

*Înger palid cu priviri curate,
Voluptos joč cu icoane și cu glasuri
tremurăte,
Strai de purpură și aur peste tărâna
cea grecă...*

Constantin CIOPRAGA
Iași

POEZIA — MISTER ȘI REVELAȚIE

La a doua sa prezență în **Convorbiri literare** (august, 1870), debutantul, care tocmai împlinea douăzeci de ani, venea cu o poezie-manifest, autodefinindu-se și denunțând o generație "epigonică" în raport cu precursori monumentalni, de mărimea lui Cantemir, sau cu modeștii Sihleanu și Beldiman, "inimi mari, tinere încă"... Profilurile acestora sănt schițate în modul lui Baudelaire din **Les Phares** — "faruri" fiind Rembrandt, Michelangelo, Watteau, Goya și alții —, fără să existe proba vreunei influențe! "Rubens, fluviu de uitare, grădină de lene" — zice Baudelaire; sau: "Leonardo da Vinci, oglindă adîncă și sumbră, / În care îngeri fermecători, cu blînd surîs / Încărcați de mister, apar în umbra / Ghețarilor și pinilor ce-nchid ținutul lor" ... Să remarcăm însă la Eminescu și altceva decât frapanta antiteză între "gîndurile sînte" ale înaintașilor și epigonii "mici de zile (...), inimi bătrîne, urîte"; diatriba sfîrșește, paradoxal, într-un sceptism generalizat, extins asuprat tuturor lucrurilor. Aproape abdicare! Cugetarea, în principiu act "sacru", e sofisticare: "combinare măiestrită" a unor experiențe; lumea e o "carte tristă și-nclîcătă / ce mai mult o înciftează cel ce vrea să descifre" ... Cu **Epigonii**, Eminescu se lansează, de la început, în domeniul marilor întrebări; de menționat acum, totodată, și cea dintîi definiție eminesciană, cu mijloace plasticizante, a Poeziei însăși:

Altfel spus, poezia e transcendentă, arhitectură plastică și sonoră, transfigurare, în același timp joc superior al spiritului și căutare în tensiune, de unde în monologurile demiurgului frecvența a două perspective opozante: *tainicul* și *revelatul*. Într-un sens, tainicul e o față a necunoscutului, în altele ceva indescifrabil, ascuns perceptiilor curente. La poeții în descendență lui Alecsandri, lumea e cvasiintegral tangibilă, la cei în descendență lui Eminescu ori Blaga misterul, cripticul, învăluitorul alternează cu vizibilul, chiar dacă acesta nu e totuna cu transparență. Oricum, geniul limbii e plin de surprize. Basil Munteanu afirma că "limba literară relativ recentă", limba scriitorilor români e precumpărător concretă: că "îndărătul cuvîntului" vezi imediat lucrul, care "trăiește încă și scînteiază cu toate fațetele colorate și sonore, de-abia rezumate în noțiuni, de-abia deflorate, decolorate și stilizate prin travaliul abstracționiști"! La Eminescu însă, resursele limbajului individual în cadrul celui general, termeni ca *izvorul*, *pădurea*, *luna*, *teiul*, *marea* fac să acționeze coarde speciale, punînd în mișcare nu numai conștiința, ci și mecanismele subconștiștientului. Erosul este "enigma însăși a vieții"; noaptea e mister, tainicul care înfășoară lumea se sustrage insidios asalturilor luminii. "Nu cumva îndărătul culiselor vieții e un regizor, a cărui existență n-o putem explica?" — se întreabă autorul **Sămanului Dionis**. În cele din urmă, privilegiul cuvîntului în poezie nu e de a explica, ci de a fi un instrument mediator, formă de limbaj intensiv, mijloc de inițiere într-o ordine spațială și spirituală nouă. Baudelaire admira

pe Victor Hugo fiindcă acesta "a știut să exprime prin intermediul poeziei misterul vieții" ... Pentru că e înzestrat cu vedere specială, în concepția lui Heidegger poetul e mai mult încă: un profet.

Inși instruiți dar "fără talent propriu" sînt un fel de "ființe moarte", la care ideile străine intră prinț-o ușă, trec prin întunericul salei și ies pe cealaltă, indiferente, singure și reci. Persoana poetului, continuă Eminescu, trebuie să respire lumini. "Capul unui om de talent e ca o sală iluminată, cu păreți de oglinzi. De-afară vin ideile într-adevăr reci și indiferente — dar ce societate, ce petrecere găsesc. În lumina cea mai vie ele-și găsesc pe cele ce s-asamân, pe cele ce le contrariază"; între "ideile cele mari", "quintesențe" ale "vieții sufletești", se angajează, disputînd "dacă și cum s-ar potrivi toate fără să se contrazică". "La mulți oameni instruiți, sufletul are un *fond negru*"; cel al oamenilor de talent e totdeauna *luminos*, ideile lor vizînd o "lume armonică"². Elegiacul Rilke, citabil aici pentru aparente similitudini cu Poetul, crede totuși în Noapte: "Obscuritatea originilor, / te iubesc mai mult decît flacără / ce mărginește lumea. / Ea luminează un cerc oarecare / dincolo de care nimeni nu știe nimic de ea. / Dar tu, obscuritate, tu legi totul de tine: / figuri, flăcări, dihăni, pe mine însumi, / precum niște prăzi, / oameni, puteri" ... (**Obscuritatea originilor**). Între naștere și moarte, existența nu e decît o "pauză obscură" — un interval — conchide Rilke. Între un *focus* care e tainic și alt *focus* care e revelarea, Eminescu stabilește conexjuni de alt gen, poezia nefiind doar o tristă constatare a *limitei*, ci și o superbă provocare. Nebulosul e regresiune, cădere în tenebrele vîrstei primare, dinainte de Adam; lumina e "albul munte" ori "fața mării de senin"; iubita

din **Sonete** se desface din "neguri" ori din "umbra vremilor", sfidînd "puterea nopții". Între nebuloase și transparente, tainicul, nedezlegatul, misterul pot lua înfățișări infinite, oscilația între contingent și transcendent generînd antinomii perpetue. "Oamenii din toate cele fac icoană și simbol" — sună enunțativ un vers din **Epigonii**, ceea ce, în planul larg al creației, înseamnă că tainicul și revelatul alcătuesc și vor reprezenta totdeauna plasma poeziei; — o lume în care individul stă cînd la un pol, cînd la altul. Rîul sacru din **Egipetul** "povestește cu-ale undelor lui gure / de-a izvorului său taină"; un moment erotic e un "vis misterios și blînd din cale-afără"; tînăra fată "cuprinsă de dor și taină" e *demon și înger*, departajările dovedindu-se iluzorii.

Magul egiptean conjură forțe occulte, le exorcizează. În spațiul limitat al oglinzi lui de aur se răsfringe firmamentul; analogic, universul "se adună" în poezie, care e tot oglindă. Poetul, un mag *sui generis*, face ca fenomenele *tăinuite* să devină *căi găsite*, poezia fiind *aflare*, epifanie: "A dorului tărie / Cuvînte dă duioaselor mistere" — notează Eminescu *Iubind în taină*, relevînd că *Erosul*, și *Poezia* implică aceeași aspirație spre absolut. Iubita lui Toma Nour din **Geniu puștiu**, seducătoare, se numește Poesis, apelativ fluctuant, echivoc. Zelos să-și păstreze misterele, "ceasul tainei" rezistă explorărilor; "gura dulce-a altor vremuri" rămîne "mută", de unde drama, alergarea crispantă "sub raza gîndului etern". În căutarea absolutului, Rafael ("suflet îmbătat de raze și d'eterne primăveri") asediază misterul într-o dispoziție proprie: *pierdut în visuri*; analog, moralistul din **Epigonii** se confundă "ca într-o mare de visări dulci și serine", instăndu-se ipotetic în "dulci și mîndre primăveri..." Sub impulsul fantaziei

aprinse, cuvîntul *pune văluri*, ori, dimpotrivă, tinde să sfîșie vălul, motiv de mîhniri. Aliaj de stări contrarii, **Dorința** se zbate între adorația erotică și povara tainicului ("Să-ți desprind din creștet *vălul*, / Să-l ridic de pe obraz..."), dar "vălul alb" (invocat în **Pajul Cupidon**) persistă. Timpul, Noaptea, Marea sînt, la rîndul lor, receptacole de mister, motive deci de referiri obsesive; în raport cu ele, poezia vrea să fie *revelație*, iar poetul, înzestrat cu specială perceptie, un vizionar și un *auditiv* la nivel demiurgic:

O! te văd, te-aud, te cuget, tînără
și dulce veste
Din-tr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri,
cu alți zei...

Mărturii ca aceasta (din **Venere și Madonă**) vorbesc de participarea la misterul universal și, prin extrapolare, de captarea lui; normal deci ca poetul, Argus neadormit, să se împartă între nopți ce-ntind deasupră-i "oceanele de stele" și "zile-cu trei sori în frunte..." Expansiunea celui care, văzînd "vise-ntrupate gonind după vise", tinde să atingă absolutul, se sprijină pe o mitologie particulară. Din perspectivă hyperionică, universalizantă, autorul **Luceafărului** plasează poezia sub semnul incandescențelor cosmice, în încordată concurență cu fulgurațiile de ordin lăuntric. Totuși, nici vedere, chiar de excepție, nici auzul nu duc în absolut ("urechea te minte și ochiul te-nșală"), de aici multiforma obsesie a dorului: — un dor-întoarcere și dor-proiecție, un "dor fără de nume" (precum cel erotic), un "dor nemărginit" ca acela punînd în mișcare astrele (**Scrizoarea I**), implicit tentația de a străpunge "universul himeric". Nevoia de absolut, "setea cea eternă" implică ieșirea din sine, însă idealitatea pură, romantica *floare albastră* — la Novalis

sinonimă cu transcendentul — e intangibilă. Utopia limbajului leagă pe poet, ca pe îndrăgostit, de himere. Anticipînd cu mult vizuinile lui Blaga și Brâncuși, o pasare enigmatică, în zbor planat, simbolizează la Eminescu condiția eternă a poeziei: un univers în care spiritul nu se odihnește niciodată. Goethe definise poezia ca *durată în mișcare* (Dauer im Wechsel); pentru Eminescu, poezia e, identic, metamorfoză perpetuă, bovarysm la modul sublim:

Pe bolta alburie o stea nu se arată,
De departe doară luna cea galbenă —
   o pată;
Iar peste mii de sloiuri de valuri
   repeziție
O pasare plutește cu aripi ostenite,
Pe cînd a ei pereche nainte tot
   s-a dus
C-un pîlc întreg de pasări,
   pierzîndu-se-n apus...

Simbolul păsării-miraj revine în postuma **Numai poetul**, acesta emblemă a zborului infinit — peste "valuri" și "timp". Păsările cerului și îndrăgostitii se pot dispensa de vorbe; îndrăgostitii își spun cuvinte "abianțelese, pline de-nțeles — / cum ascultau poeții vechi de muză" (**Tu mă privești cu ochii mari...**)

Finalmente, marea poezie e logocentrism, instaurare prin cuvînt a universului gîndit ori simțit de creator, care îi imprimă propria matrice afectivă și rațională. Atîtea nexuri posibile, cîte milioane de poeți! Prin cuvinte cumpănite (formulă anticipînd viitoarele cuvinte potrivite argheziene), poezia înfruntă neantul, vizînd imposibilul. Iubita și Poezia sînt parcă — în 'Nu mă înțelegi — realități interșanjabile:

În ochii mei acumă nimic nu are preț
Ca taina ce ascunde a tale frumuseță;
Căci pentru care altă minune decît tine

*Mi-aș risipi o viață de cugetări seneșe
Pe basme și nimicuri,
cuvinte cumpănlind,
Cu pieritorul sunet al lor să te cuprind,
în lanțuri de imagini dulosul vis
să-l ferec,
Să-m piedec umbra-i dulce de-a
merge-n intuneric...*

Poezia, lubita, Poetul — iată un triunghi de forțe care se caută în perpetuitate. Poezia, va spune aproape eminescian Ion Bârbu, nu poate fi "umplută de toată coloristica sau de toată muzica", pentru că "e mai bogată, într-un fel, și mai săracă în altul, decât amândouă..." Nu o dată cuvîntul şovăie. Ca urmare, "cuprins de-adîncă sete a formelor perfecte", reflexivul din **Icoană și privaz** (un fel de preludiu la **Scrisoarea II**) se autoflagelează:

*Voit-am a mea limbă să fie ca un rîu
D-eterنă mîngiiere... și blînd
să fie cîntu-i:
Acum... acumă visul văd bine
că mi-l mîntui.
Căci toată poezia și tot ce știu, ce pot,
Nu poate să descrie nici zîmbetu-ți
în tot,
Te-am îngropat în suflet și totuși
slabii crieri
Nu pot să te ajungă în versuri
și descrieri.
Frumșteea ta divină, nemaigîndită,
sfîntă,
Ar fi cerut o arfă puternică, ce-ncîntă;
Nu pot să scriu frumșteea cea vrednică
de Dante...*

Ideilor ce "ard în frunte" ori "bat sub tîmpile" li se dă "îmbrăcăminte" nepotrivită (**Cu gîndiri și cu imagini**), de unde masca amară. În clipe de maximă tensiune poetul e, totuși, zeu omniprezent, ca într-o variantă la **Nu mă înțelegi**.

*Și azi, cînd am puterea ce-o are numai
Domnul,
Din chaosul uitării s-alung pe-o clipă
somnul (...)*

*Azi, cînd ești prea mult înger și prea
puțin femeie,
Frumoasă cum nici Venus nu a putut
să steie,
în loc de-a fi un soare al astei lumi
înregi.
Tu îmi ucizi gîndirea, căci nu mă
înțelegi...*

Liberat de servituitoare timpului, poetul de geniu devine un *demiurgos*. Dúbla mască a lui Eminescu, una a suferindului, arzînd "ca Nêssus", alta a faurului însorit, zîmbind eternității cu "nepăsare tristă", ilustrează poziția creatorului de totdeauna față cu *limita* — în sens kantian.

NOTE:

¹ Basil Munteanu, *Avant-propos la Poemes de Maurice Guerin*, "Euphorion", 1942.

² M. Eminescu, *Fragmentarium*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1981. Ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamanuic, p. 544.

George NIȚU
Pitești

**NOSTALGIA RAIULUI
PIERDUT SAU
"MEMENTO MORI"**

(Fragmentul dacic –
prezentare generală)

Poet de factură orfică, născut într-o epocă pe care romantismul își pusese pecetea, Eminescu va reînvia, în spiritul acestui curent, zilele de aur ale scripturilor române și originile acestor scrieri. Ideea fundamentală pe care romanticismul românesc o aduce în interpretarea istoriei este aceea a dacismului¹, ca matcă și spirit al patriei noastre originare. Astfel se va naște în creația lui Eminescu mitul Daciei asociat cu mitul fundamental romantic al Paradisului pierdut. De aceea propria sa viață îi pare poetului "un rai în asfintire" (poemul **Codru și salon**).

Acest amurg al zeilor pe un tărîm ce constituia Axis Mundi, al unui rai pierdut în negura istoriei ostile, va fi laitmotivul discursului grandios al poetului în fața prezentului mic și decăzut.

Dacia reprezintă în conștiința poetului Spațiul Paradisiac al neamului, spațiu ce devine mioritic sub zodia tiranică a destinului la Lucian Blaga. Ca entitate a acestui spațiu de vis, codrul apare asemenei unui templu plin de o cosmică sacralitate. Dacia este în concepția lui Eminescu centrul unei lumi a cărei panoramă o înfățișează în poemul sociogonic, după expresia lui Vianu, cunoscut de noi sub numele de **Memento mori** (**Panorama deșertăciunilor**). Poemul, redactat în perioada 1870–1872, a cunoscut mai multe versiuni, amplificări și retușări, fiind o operă

adînc gîndită și elaborată. La "Junimea", Eminescu a citit episodul **Eglipetul** din dioramă, după cum arată procesul verbal întocmit de A. D. Xenopol. Poemul a cunoscut mai multe titluri (părăsite în cele din urmă): **Panorama deșertăciunei; Panorama deșertăciunilor; Tempora mutantus; Vanitas, Vanitatum Vanitas; Skepsis; Cugetări**².

Cugetând profetic asupra destinului omenesc, ca și înțeleptul Solomon, Eminescu ajunge la aceeași amară concluzie că totul este deșertăciunea deșertăciunilor într-o lume din care au rămas numai umbra visurilor, iluziile ce pier și ele ca fumul în noaptea uitării.

Regretul după lumea apusă a paradisului dacic învăluie opera lui Eminescu ca o aură de vis și melancolie profundă.

Universul poemului **Memento mori** se deschide și se închide ca un miracol cu umbra visului dirijat³ de poetul orfic în scopul de a-și crea comuniunea peste timp și spațiu cu lumea Paradisului pierdut:

*"Turma visurilor mele eu le pasc
ca oi de aur
Cînd a nopții întunerec —
înstelatul rege maur —
Lasă norii lui molateci îinfoiați
în pat ceresc,
lară luna argintie, ca un palid dulce
soare,
Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor
ninsoare,
Cînd în straturi luminoase basmele
copile cresc":*

Fiecare vers, fiecare strofă, fiecare metaforă și simbol conțin ca într-un joc de ape și oglinzi imagini încifrate ce par a fi dezlegate de poetul inițiat, cu scopul de a ne introduce în lumea de taine a ceea ce a fost odinioară.

Poetul, "beat de visul magic", ca și "feciorul de împărat fără de stea", își făurește, ca și acesta, ca și Sarmis, o luntre "din norii cei mai deși" cu care lunecă pe val. "Luntrea, un vis de aur",

cum se destăinuie poetul în poemul **Feciorul de împărat fără de stea**, constituie un lăcaș simbolic de evadare pe valurile visurilor și ale fanteziei spre umbra Paradisului pierdut:

*"Mergi, tu, luntre-a vieții mele,
pe-a visării lucii valuri,
Pînă unde-n ape sfinte se ridică
mîndre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci
de chiparos,
Unde-n ramurile negre o cîntare-n veci
suspină,
Unde sfîntii se preîmplă în lungi haine
de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre
și cu chipul ei frumos".*

Antiteza trecut—prezent fiind pentru poet viața în devenirea ei și nu numai un procedeu romantic, Eminescu se destăinuie mai departe în **Memento mori**:

*"Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei
visuri fericite,
Alta-i lumea cea aievea, unde
cu sudori muncite
Tu încerci a stoarce lapte din a stînci
coaste seci:
Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei mîndre
flori de aur,
Alta unde cerci viața s-o-ntocmești,
precum un faur.
Cearc-a da fierului aspru forma
cugetării reci".*

În acest chin al cugetării reci sub care palpită magma fierbinte a creației se află cheia înțelegerii seninătății serafice a poeziei eminesciene, joc aparent ce ascunde în fond fiorii unei neliniști existențiale, ca și la Arghezi ori Blaga mai tîrziu.

Poetul, descifrînd tainele lumii prin miturile și basmele ce le păstrează umanitatea, ascultîndu-și înfiorat glasul gîndurilor, întoarce uriașa roată a lumii:

*"Și privesc... Codrii de secoli, oceane
de popoare
Se întorc cu repejune ca gîndirile
ce zboară*

*Și icoanele-s în luptă — eu privesc
și tot privesc
La vo piatră ce însamnă a istoriei
hotără,
Unde lumea în că nouă, după nou
cîntar măsoară—
Acolo îmi place roata cîte-o clipă
s-o opresc!"*

Epoca uneltelor de piatră, a vînătorilor cu căciuli de lup și piei de urs pe umeri este evocată ca treaptă primară a vrăjmășiei dintre om și animalele ce-l hărțuiau, animale care pînă la urmă, înfrînte, devin totem al popoarelor, ca lupul la daco-geți. Babilonul, "cetate mîndră", Asia copleșită de plăceri, Nilul dătător de viață pe cîmpiiile Egiptului, Memphisul trufaș și eternele piramide sunt evocate ca o lume ce zace acum în pustia prevestită de Magul cititor în stele.

Acestei lumi periferice centrului ce le-a zămislit — Dacia preistorică, îi prezice sfîrșitul Magul — exponent al religiei orifice:

*"Și se poate ca spire răul unei ginji
efeminante,
Regilor pătați de crime, preotîmei
desfrinate,
Magul, gard al răzbunării, a cîtî
semnul întors.
Și-atunci vîntul ridicat-a tot nisipul
din pustiuri,
Astupînd cu dînsu-orașe, ca gigantice
siciuri
Unei ginji ce fără viață îngreulia
pămîntul stors".*

Ca și soarele care "privește galben" (deci trist și stins) spectacolul lumii, poetul, evocînd civilizațiile Palestinei, Libanului și Greciei antice, învăluie totul în umbra tristă a cugetării.

Chiar și din miticul Orfeu, strămoșul său de har, nu a rămas decît măreția umbrei:

*"Iar pe piatra prăvălită, lîngă
marea-ntunecată
Stă Orfeu — cotul în razim
pe-a lui arfă sfărîmată..."*

Ochiu-ntunecos și-ntoarce și-l aruncă
aiurind
Cînd la stelele eterne, cînd la jocul
blind al mării.
Glasu-i ce-nviase stînca, stîns
de-aripa disperărei,
Asculta cum vîntu-nșală și cum
undele îl mint".

Orfeu, cel ce-a îmblinzit fiarele și natura umană, Zeul progresului spiritual al omenirii, lăsat în umbră pe nedrept de Zeul progresului material, Prometeu, civilizatorul umanității prin binefacerile focului, miticul Orfeu este surprins de Eminescu în ipostaza declinului său tragic într-o lume pe care n-o mai înțelege⁴. Dacă ar vrea, Orfeu ar săvîrși iar minuni:

"De-ar fi aruncat în chaos arfa-i
de cîntări îmflată,
Toată lumea după dînsa, de-al ei sunet
atîmată,
Ar fi curs în văi eterne, lin și-ncet
ar fi căzut...
Caravane de sori regii, cîrduri lungi
de blonde lune
Și popoarele de stele, universu-n
rugăciune,
În migrație eternă de demult
s-ar fi pierdut".

Dar rănitul de moarte Orfeu nu mai dorește, deși îi stă în putință, să schimbe cursul vremii, deoarece pentru el viața, după ce o pierde pe Euridice și după prăbușirea valorilor pe care le-a creat, nu mai are nici un sens. De aceea, Orfeu, al cărui glas e stîns acum de "aripa disperărei", privește aiurit rotația universului străin pentru el, căutătorul de absolut în viață și în dragoste... S-a întors crugul vremii și lumea a decăzut. Înforat de această decădere, poetul orfic Eminescu se consolează că poate această prăbușire a fost doar o iluzie de o clipă a unei dispariții care s-ar fi petrecut demult și a cărei umbră o vedem abia astăzi ca lumina din **La steaua**. De aceea poetul se întrebă profetic:

"Dar mai știi... N-auzim noaptea
armonia din pleiade?

Ştim de nu trăim pe-o lume,
ce pe nesimțite cade?"

Și, ca un mag al orfismului, Eminescu se întreabă și ne interoghează retoric, amintindu-ne de cultul străbun al soarelui atotputernic:

"Sau ghicit-ăți vre odată ce
socoate-un mîndru soare
Cînd o rază de gîndire ține lumi
ca să nu zboare,
Să nu piard-a lor cărare, să nu cadă-n
infinit?"

După declinul Greciei apare triumful Romei cu tot cortegiul ei de tiranii ce ajung pînă la Portile Daciei.

Dacia, paradisul strămoșilor autohtoni, este evocată ca o lume de basm peste care domnește zîna Dochia. Dacia e tărîmul de vis populat cu dumbrăvi de aur și codri de argint, tărîm în al cărui centru se ridică mîndru palatul Dochiei. Era epoca de comuniune a omului cu natura, cînd "pasarea măiastră" a văzduhului înșenină viața tuturor la chemarea Dochiei. Era lumea cînd prin "pădurile de basme trecea fluviul de cîntări", iar zîna Dochia se plimba pe oglinda apelor cu luntrea trasă de lebede sub ocrotirea atotputernicului soare. În mijlocul acestei lumi minunate se profila semet, cu fruntea ridicată-n soare, muntele "jumătate-n lume — jumătate-n infinit", în al cărui mijloc e poarta din care ies zorile, în roiuri lumoioase:

"Zeii Daciei acolo locuiau —
poartă solară
în a oamenilor lume scările de stînci
coboără —
Și în verdea-ntunecime a pădurilor
s-adun;
Și pe negre stînci trunchiate stau
ca-n tron în verdea lume
Și din cupe beau auroră cu de neguri
albe spume,
Pe cînd mii de fluvii albe nasc
în umbră și răsun".

Caii lor, vestiții cai ai dacilor, sunt

chemați cu cornul de aur și călăriți de zei prin codrui fără de sfîrșit. Adeseori, cînd caii dorm în neagra depărtare, luna, zîna Daciei, vine la petrecerea zeilor, la care poposește și "soarele, copil de aur al albastrei sfintei mări". Sfioasă, luna privește serbarea zeilor, dar, mai ales, se uită la fratele ei ceresc, soarele, și de melancolie îi este sufletul cuprins... Să fie oare aici ceva din regretul eternei neîmpliniri ce le-a fost hărăzită și evocată în balada populară **Soarele și Luna?**

*"Înainte de plecare, ea, doinind
din frunză, cheamă
Zimbrii codrilor cei vecinici,
îi desmiardă sura coamă.
Li îndoiaie a lor coarne, pe grumaz
îi bate lin
Și pe frunți ea îi sărută, de rămîn
steme pe ele,
Apoi urcă negrul munte, pe șivoaiele
de stele,
Lin alunecă ș-alene drumul cerului
senin.*

*Îndărătu-acestui munte, infinita
întinsoare
E frumoasa-mpărație [mîndră]
a săntului soare"*

Această lume de palate și livezi, de dumbrăvi cu rodii de aur nu este altceva decît raiul pe pămînt întrupat de Dacia Felix, după însăși spusa poetului:

*"Ăsta-i raiul Daciei veche, —
a zeilor împărație:
Într-un loc e zi eternă — sara-n altu-n
vecinicie,
Iar în altul, zori eterne cu-aer răcoros
de mai;
Sufletele mari viteze ale-eroilor Daciei
După moarte vin în șiruri luminoase
[ce învie] —
Vin pe poarta răsăririi care-i poarta
de la rai".*

Credința orfică în comuniunea de har între cei plecați și cei rămași în viață este evidentă și semnifică faptul că Eminescu reprezintă în cel mai înalt rang orfismul în poezia românească.

Martorii acestui Rai pierdut sunt Dunărea bătrînă, ce-și rostogolește valurile gînditoare în "marea dê amar",

metaforă ce exprimă tragedia ce s-a produs prin invazia Romei asupra Daciei, ultima cetate a libertății pe pămînt. Atunci s-a răsturnat o lume, răsturnare evocată de poet în imagini teribile de cataclism universal.

Lupta dintre armiile lui Zamolxe și invadatorii este surprinsă în imagini de Apocalips:

*"Nori ca de bazalt de aspri se zidesc
pe-albastra boltă,
Parc-auzi a Mării Negre și a Dunării
revoltă
Și a lumii-ncheieture parcă le auzi
troasnind;
Răsculatu-s-a-Universul contra
globului din aer?
Stelele-n oștiri se mișcă? Împărații sorii
se-ncaiere?
Moare lumea? Cade Roma? Surpă
cerul pe pămînt?*

*Nu. Din fundul Mării Negre,
din înalte-adînce hale,
Dintre stînce arcuite în gigantice
portale
Oastea zeilor Daciei în lungi șiruri
au ieșit —
Și Zamolx, cu uraganul cel bătrîn,
prin drum de nouri,
Mișcă caii lui de fulger și-a lui car.
Călări pe bouri,
A lui oaste luminoasă îl urma
din răsărit".*

Zeii Romei au în sprijinul lor pe Marte și pe Joe, care au eliberat titanii pentru a-i avea în lupta contra lui Zamolxe.

La această luptă privesc din depărtare, stînd la soare, zeii nordici în frunte cu Odin, împăratul Valhalei. Comuniunea dintre zeii Valhalei scăldăți în lumina soarelui și Zamolxe, zeul Daciei — împărația soarelui — este evidentă.

Atât timp cât s-au aflat sub lumenă neumbrită a soarelui, ca și împărația lor lipsită de umbre, dacii, ca și zeii lor, au fost nemuritori. Știind că în comuniunea cu soarele neîntunecat stă forța de neînvins a dacilor, care trăgeau cu săgeți în norii ce-l acopereau uneori. Joe, șiret că și muritorul Ulise, folosește în uraganul luptei ce părea fără învingători o strategie fatală pentru soarta războiului purtat de daci:

"Joe vulturilor lasă frânele.

Cu-a lor aripe
Lungi și negre ei întunec soarele. Iară
în rîpe
Goale și adînci de nouri e Zamolxe-n
a lui car —
El văzu capul lui Joe, cum l-apus
de soare-n vale
Vezi un vîrf de munte negru scris
cu raze triumfale,
Pe cînd el în întuneric peste văi stă
temerar".

Imaginea surprinde, în fond, lupta pentru suprematie dintre două imperii, fiecare cu credința și zeii săi, lumi ce se înfruntă în numele crezului ce le domină.

Rănit de moarte, Zamolxe își adună zeii Daciei și, firesc, se retrage spre matca de unde răsare veșnicul soare: marea, ultimul lor refugiu:

"Zeii daci ajung la marea, ce
deschide-a ei portale,
Se reped pe trepte nalte și cobor
în sură hale.
Cu lumina, ei îngroapă a lor trai
întunecos;
Dară ea, înfiorată de adîncia ei durere,
În imagini de talazuri cînt-a Daciei
cădere
Și cu-albastrelle ei brațe țărmii-i
mîngîie duios".

În templul Daciei, Sarmisegetuza, conducătorii daci stau adunați la masa morții, ei, bărbații viteji și drepti, semizei acestui pămînt, pe care nu vor să traiescă în sclavie. De aceea ei preferă moartea, sfidînd-o cu dispreț suveran după un ritual orific:

"Cupele — teste de dușman —
albe, netede, uscate,
În argint, cu toarte de-aur prea
maestru cizelate —
Și cu ele-n mînă-nconjur lunga masă
de granit;
Vor mai bine-o moarte crudă decît
o viață sclavă
Toamă-n testele mărete vin și peste
el otravă,
Și-n tăcerea sînt-a nopții ei ciocnesc,
vorbesc și rîd.
Rîd — și rîsul însenină adîncita
lor paloare.
Se sting una cîte una faciele
mirositoare,

Se sting una cîte una viețile ducilor
daci;
De pe scaune cad pe piatra rece, sură,
ce podește
Sala. — Toți, toți pîn'la unul. Unul încă
tot trăiește,
Arde sînta lui coroană, fulger ochii
lui audaci".

Cel care mai trăiește este mîndrul Decebal, cuprins acum de paloarea morții. În această clipă dinaintea trecerii sale pe tărîmul de dincolo, el vorbește profetic, prevestindu-i tiranului ce-l ascultă uimit sfîrșitul dramatic. Discursul lui Decebal din **Memento mori** pare prologul la **Rugăciunea unui Dac**:

"—Vai vouă, romani puternici! Umbră,
pulbere și spuză
Din mărireava-s-alege! Limba va muri
pe buză,
Vremi veni-vor cînd nepoții
n-or pricepe pe părinți —
Cît de naltă vi-i mărirea tot aşa
de-adînc' căderea
Pic cu pic secînd paharul
cu a degradărei fiere,
Îmbăta-se-vor nebunii — despera-vor
cei cumînți".

Prevîstind astfel căderea Romei pe ton de profeție amară, Decebal își sfîrșește discursul nu pe ton de bocet funerar, ci de blestem, ca formulă sacramentală a Logosului originar, blestem prin care seminția tiranilor e condamnată pe vecie:

"Veți ajunge ca-n tîmpire, în sclavie,
degradare.
Pas cu pas cade-n rușine neamul
vostru sînt și mare:
Că-n iloți se va preface gîntea
de-nțelepți și crai,
Cînd barbarii vor aduce delta sîntelor
lor vise,
Îmbrîncind în întuneric toate cele
de voi zise.
Vai vouă, romani puternici, vai vouă,
de trei ori vai!"

Prin acest blestem repetat din stîncă se pecetluiește soarta unei lumi ce părea eternă și se prăbușește credința în nemurire a

unui popor de semizei, după expresia lui Eminescu. Cezarul, uimit, se întreabă ca un învingător ce a cîştigat nimicul:

„Cugeți tu, pămînt? — ei zise — Avem noi în mîni a lumei soarte sau cortegi de vise?”

De aici, din această matcă a durerii provocate de pierderea Raiului străbun, se vor naște toate liniile de forță ce vor genera revolta, ironia, sarcasmul și disprețul olimpian ce sălăsluiesc în universul poeziei eminesciene, alături de nostalgia și candoarea ce-l cuprind cînd evocă vremurile de aur ale Daciei. Meditație asupra destinului popoarelor, Eminescu scria sentențios:

“Vrei viitorul a-l cunoaște, te întoarce spre trecut”.

Că profet al seminției sale de la care a moștenit o picătură din harul credinței în nemurire, Eminescu se destăinuie, dezvăluind astfel esența gîndirii sale:

*“Din agheazima din lacul, ce te-nchină nemurirei,
E o picătură-n vinul poeziei
— și-a gîndirei,
Dar o picătură numai. Decât altele,
ce mor,
Ele țin mai mult. Umane, vor pieri
și ele toate.
În zadar le scrii în piatră și le crezi eternitate,
Căci eternă-i numai moartea,
ce-i viață-i trecător.”*

*Și de aceea beau păharul poeziei
— înfocate.
Nu-mi mai chinui cugetarea cu-ntrebări nedezlegate
Să citesc din carte lumii semne,
ce mai nu le-am scris.
La nimic reduce moartea cifra vietii cea obscură —
În zadar o măsurăm noi cu-a gîndirilor
măsură,
Căci gîndirile-s fantome, cînd viață este vis”.*

Acest scepticism amăr își are originea, după cum am văzut, în faptul că paradisul vietii noastre, Dacia-mamă, a fost cotropit de tirani, schimbîndu-se soarta

unei lumi ce părea vesnică. Această meditație tragică asupra vietii se continuă în contemporaneitate, mai bine zis în planul simultaneității fenomenelor istorice, poetul fiind astfel contemporan cu Odin și zei Valhalei, la care coboară pe fundul mării împietrit de durerea și suferința poporului său.

În **Odin și Poetul**, Eminescu exclamă cu durere:

*“O, mare, mare înghețată, cum nu sunt De tine-aproape să mă-nec în tine!
Tu mi-ai deschide-a tale porți albastre,
Ai râcori durerea-mi înfocată
Cu iarna ta eternă. Mi-ai deschide
A tale-albastre hale și mărețe;
Pe scări de valuri coborînd în ele,
Aș saluta cu aspră mea cîntare
Pe zeii vechi și mîndri ai Valhalei”.*

În această lume tăinuită pe fundul mării albastre, bardul își închipuie că este primit de Odin, care, rîzînd, l-ar saluta ca pe un “înălță cu ochi din ceruri”. În această lume de “dulci suveniri”, poetul s-ar simți că este un uriaș care le povestește zeilor de lumea “de pitici” ce viermuiește pe țărîna ce au locuit-o ei. Evadarea în trecut devine iluzie a prezentului. Odin îl îndeamnă să lase pustiei mizerabila seminție din zei născută. Numai bătrînul Decebal nu are liniște și-l întreabă, ridicîndu-și cupa de mied:

*“— Ascultă,
Nu mi-i ști spune ce mai face țara
Ce Dacia se numea — regatul meu?
Mai stă-nrădăcinată-n munți de piatră,
Cu muri de granit, cu turnuri gote,
Cetatea-mi veche Sarmisegetuza?”*

Întrebare la care bardul răspunde, văzînd în el măreția Daciei:

*“— Nicicum, o, Decebal. O văd
Pentru întîia dată acum înălțată
Prin părul tău ca o coroană mîndră,
Lucrată-n pietre scumpe ca-n granit”.*

Dialogul e totuși trezire la realitate, prilej de reamintire a prezentului decăzut:

*“— Dar urmașii acelor romani?
— Ce să vorbesc de ei? Toți oamenii
Pigmei sunt azi pe vechiul glob...
dar ei*

*Între pigmeii toți sunt cei mai mici —
Mai slăbi, mai fără suflet, mai mișei”.*

Răspuns la care Decebal exclamă cu satisfacție, bucurîndu-se că i s-a împlinit blestemul:

*“— Ah! ce-am dorit în ora morții mele,
Roma să guste pîn-în fund păharul
Mizeriei și-a decăderii, într-atît
Încît să se disprețuiască ei pe sine —
Asta s-a împlinit... Romanii vechi
și mîndri,
Învingătorii lumii, au devenit
Romunculi...”*

Dialogul aparent, în fond, monologul bardului orfic cu suflet de titan în fața micimii vietii, intră iar pe făgașul mitic, poetul exprimînd acum fără echivoc menirea lui sublimă, luciferică și obîrșia dacică:

*“— De unde vii, întreabă Odin blînd.
— Am răsărit din fundul Mării Negre,
Ca un luceafăr am trecut prin lume,
În ceruri am privit și pe pămînt
Și-am coborât la tine, mîndre zeu”.*

Aici, zbumciumul, ardoarea lui sufletească își găsesc liniștea, pacea sufletului, bînd auroră din cupa de aur, alături de zei. Aici este lumea raiurilor visate, unica frumusețe întreruptă de o copilă ca un crin — iluzia dulce a visurilor sale...

Alături de copila mării, bardul orfic va evoca, îndulcind astfel veșnicia cea amară a mării în care trăiesc, umbrele strămoșilor săi. Alături de regina frumuseții și a lumii, ce-i îndulcește tot chinul, tot amarul cu care lumea l-a adăpat, Orfeul sufletului românesc își va găsi alinarea, minunîndu-se de regăsirea Paradisului ce părea pierdut pe vecie...

Cuprins de acest farmec sfînt al tainei începutului, poetul îl va reînvia mereu pentru a alunga din juru-i umbrele "mizeriei și decăderii". Aici se află resorturile intime ce au declansat titanismul și scepticismul poeziei eminesciene, serafismul și demonismul ei, lumea de visări dulci și senine, dar și cugetările pline de revoltă.

Ruga și blestemul, bocetul sublimat în poezia cu plîns elegiac, oda ca rugăciune a stingerii, dar și ca

imn al renașterii noastre perpetue, sunt expresii simbolice ale universului unei poezii prin care sufletul românesc se va proiecta definitiv în constelația valorilor universale³.

Numai în această accepțiune Mihai Eminescu poate fi situat în timp și în spațiu alături de marii rapsozi, gînditori și creatori ai omenirii, lîngă care a adus stropii săi de lumină în poezia universală⁴.

Lumea de mit și de simbol a poeziei eminesciene, lumea de vis și de aur a trecutului nostru legendar se constituie ca o dominantă, ca o axă a operei sale, în jurul căreia gravitează constelațiile pure ale dragostei față de neam, de iubită și de gloria ce l-a zâmislit întru eternitate.

NOTE:

¹ Ioana Em. Petrescu, **Eminescu. Modele cosmonogonice și viziune poetică**, Colecția "Universitas", București, Editura Minerva, 1978, p. 142.

² G. Călinescu, **Opera lui Eminescu**, 1, București, Editura Minerva, 1969, p. 35.

³ Ioana Em. Petrescu, **op. cit.**, p. 209 (Note).

⁴ George Nițu, **Orfeu // Elemente mitologice în creația populară românească**, București, Editura Albator, 1988.

⁵ Ion Dumitrescu, **Metafora mării în poezia lui Eminescu**, Colecția "Universitas", București, Editura Minerva, 1972.

⁶ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, **Eminescu — cultură și creație**, București, Editura Minerva, 1978.

⁷ Constantin Noica, **Eminescu sau gînduri despre omul deplin al culturii românești**, București, Editura Eminescu, 1975.

Ion BUZAȘI
Blaj

EMINESCU ȘI AVRAM IANCU

Lectura memorialistică despre popasul eminescian la Blaj lasă loc unor nedumeriri. Dintre acestea una mă frapează în mod deosebit: de ce lipsește din aceste aducerii-aminte, convorbiri reconstituite după aproape o jumătate de secol, numele lui Avram Iancu? Oare tinerii clerici blăjeni, urmașii celor care au fost sufletul Revoluției de la 1848, niște înflăcărăți Toma Nouri sau Ioani, nu îl-au povestit nimic despre Craiul Munților, eroul național al românilor din epopeea ce se desfășurase și pe aceste locuri în urmă numai cu 17—18 ani? Dar preoții și țărani din satele Blajului pe unde a colindat Eminescu în răstimp de 3—4 luni petrecute la Blaj? Cum de poetul nu și-a exprimat dorința să-l caute, să-l cunoască și să stea de vorbă cu Avram Iancu, care la acea dată avea 42 de ani! Cum de nu i-au pomenit blăjenii măcar de revenirea lui Iancu la Blaj pe Cîmpia Libertății în 1855, unde, ne spune Silviu Dragomir, "cînd ajunse în cîmpul larg, smâlțuit cu flori veștede, își descoperi capul ca în fața unui altar". Dacă rememorările prietenilor blăjeni ai poetului sunt fidele, aceeași manifestare de cucernică prețuire o arăta și Eminescu locului unde s-a strigat odată voința de libertate națională a unui neam. În aceeași monografie clasică despre Avram Iancu citim că în 1865, deci în anul trecut față de prezența poetului la Blaj, Avram Iancu se refăcuse fizicește, Barițiu chiar încercînd "să-l înduplece, la rugămintea prietenilor, a-și relua activitatea de avocat".

Ecouurile istoriei transilvane în

opera de tinerețe a lui Eminescu sunt cunoscute. O însemnare manuscrisă, "Horiadele. Răsunet. Iancu", ne arată proiectele literare inspirate din istoria Ardealului: poemul **Horea**, poemul dramatic **Andrei Mureșanu**, cu cele trei variante, și romanul neterminat **Geniu pustiu**. Acest roman este în esență un jurnal al Revoluției de la 1848, cu însemnări și fapte de viață ce dovedesc lectura **Istoriei Românilor în Dacia Superioară**, vol. II de Al. Papiu-Ilarian și zguduitoare scene povestite de "un student din Transilvania". După părerea noastră, acesta nu poate fi decît Filimon Ilaea, despre care Gh. Bogdan-Duică ne spune că era originar din Munții Apuseni, era mai cultivat decît mulți alumni blăjeni și, așa cum reiese din poezia-dedicăție **Amicului F. I.**, era unul din partenerii favoriți ai convorbirilor filozofico-literare ale poetului. O lectură paralelă a romanului **Geniu pustiu** și a monografiei **Avram Iancu**, de Silviu Dragomir ne duce cu gîndul la cîteva similitudini: multe pagini din roman amintesc de luptele săngeroase din jurul Abrudului. Considerăm că episodul trădării lui Toma Nour și a lui Ioan de către un morar sas s-a petrecut aievea în jurul Abrudului, și el a fost cunoscut de către poet din timpul șederii la Blaj. Pagină antologică de literatură istorică, acest episod din romanul **Geniu pustiu** amintește de sfîrșitul tragic al lui Ioan Dragoș, victimă a neîncrederii și îndoielii de care erau cuprinși fruntașii revoluției. Alt episod al romanului ne amintește de martirul lui Petru Dobra. Episoadele acestea sunt asemănătoare în conținut cu cele narate în balada populară **Visul lui Iancu**, culeasă din jurul Abrudului și pe care, probabil, Eminescu o cunoscuse.

Comparînd imaginea Revoluției de la 1848 cu imaginea lui Iancu, așa cum apar în **Geniu pustiu**, suntem oarecum descompărîți. Despre revoluție ni se vorbește, parcă de la fața locului: puterea de sugestie, plasticizarea sunt atât de puternice,

Încât chiar vedem tumultul uman, confruntări, expresii, chipuri; trăim în revoluție. Când este evocat Avram Iancu, stilul se schimbă treptat, devine solemn, retoric, se simte intenția unui simbol: "Prin sate colinda vesteau cum că se ridicase românii și împăratul Codrilor bătrâni și al muntelor, suri și sterpi, aduna pe vulturi din vizuinele lor stîncoase împregiușul flamurei românești. În creierii împietriți ai muntelor și-n aerul lor cel rece flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei". În pasajul următor apare panorama focurilor pe culmile muntelor, iar cîteva pagini următoare înfățișează tinerii "ce o apucase de mult la Iancu" și "cum satul era adeseori vizitat de către tribunii lui Iancu". Lectura romanului ne îngăduie însă și o altă interpretare: dacă Iancu este numai evocat, personajul principal al romanului, Toma Nour, este o posibilă imagine literară a lui Avram Iancu însuși, care, înfrînt în acțiunea revoluționară, se retrage în munte și în vis. Nedreptatea, ororile săvîrșite de către autoritățile habsburgice, trădarea cumplită nu mai au ieșire decît în zona visului. Iancu dispără din istorie (nici o stăruință a lui George Barițiu nu-l convinge să reentre în istorie!) și intră în legendă diriguind de acolo, simbolic și mitic, crezul unui neam în aspirația lui spre libertate. Judecînd astfel, înțelegem semnificația metaforică bogată a titlului. Că aşa stau lucrurile ne-o dovedește și o poezie consacrată popasului eminescian la Blaj. Frămîntat de aceleași întrebări și nedumeriri, înfățișate aici, poetul identifică pe Avram Iancu cu "Geniul pustiu" eminescian: "Purtînd credința celor mulți / În steaua altui calendar / Geniul pustiu trecea prin Munți, / Cu tot amarul sub șerpar" / (Nicolae Nicoară). Pentru Eminescu, Avram Iancu era un mit, un simbol, cu care întîlnirea în realitate nu este semnificativă, ci o altfel de întîlnire în lumea ideală a reconstituirii istorice. De aceea are dreptate poetul cînd continuă: "Iar Celălat venea anume / Dinspre Moldova ca un mit / și parcă

cineva îmi spune / Cei doi demult s-au întîlnit". Nu e un cuvînt hiperbolic — scrie Nichifor Crainic — "să spunem că, mai mult decît Șincai și Maior, mai mult decît filologii Blajului, Iancu e cel care a vărsat în sufletul Ardealului conștiința de stăpîni din neamul împăratesc, care a strălucit odinioară în Dacia. Ideile acestora erau înțelese de elita restrînsă, dar fapta lui eroică străpungea cu fiorul mîndriei inima oricărui țăran simplu, făcîndu-l să ridice capul pînă la legenda reînviață a strămoșilor stăpîni de țară. Întreg neamul nostru de dîncolo participă la adorarea eroului cu sentimentul că el e Regele Muntelor, capul încoronat în spirit al națiunii" (Revista "Gîndirea", anul XXII, nr. 3/1943).

În acest sens este evocat Avram Iancu de către Eminescu, aşa cum citim într-o poezie consacrată popasului eminescian la Blaj și intitulată chiar **Eminescu și Iancu**: "Cînd Eminescu îmi vorbea de Iancu / Cîntau în amîndoi românii toti".

Comunicare prezentată la Congresul al XX-lea al Academiei Americano-Române de Științe și Arte, care a avut loc între 22 și 27 august 1995 la Universitatea din Nevada, Reno, S.U.A.

MIRCEA ELIADE LA CHIȘINĂU

După ani de instrăinare Mircea Eliade, moldovean de sănge, a pogorît și pe meleagurile noastre. Pe Aleea clasicilor s-a înălțat un bust al lui — primul bust al scriitorului și gînditorului la Chișinău! S-a editat un Caiet de cultură "Mircea Eliade". Tot la Chișinău. Primele manifestări prilejuite de ziua de naștere a lui Mircea Eliade în arealul cultural românesc au avut loc tot la Chișinău... Ele au impulsionat rezistența noastră culturală și spirituală în condițiile cînd se încearcă tot mai insistent de a anula cuceririle primilor ani de independență, de a dezbină unitatea noastră spirituală de neam, de istorie, de credință. În acest sens scopurile pe care și le-au pus organizatorii Zilelor Mircea Eliade ce au avut loc în 1995, la Chișinău, — Liceul Academic român-englez "Mircea Eliade", Secția de Științe socio-umane a Academiei de Științe și Uniunea Scriitorilor din Moldova — de a atrage atenția cercurilor intelectuale din republică asupra necesității studierii și propagării unicalei și valoroasei creații a lui Mircea Eliade — au fost realizate deplin, urmînd, așa după cum s-a convenit unanim, ca de acum înainte Zilele Mircea Eliade să se desfășoare la Chișinău tradițional în prima lună a primăverii.

Propunem cititorului revistei cîteva din comunicările prezentate în cadrul Zilelor Mircea Eliade.

Mircea HANDOCĂ
București

MIRCEA ELIADE DESPRE SPIRITUALITATEA ROMÂNEASCĂ

Una din obsedantele idei ale eseisticii interbelice a lui Mircea Eliade este încrederea nestrămutată în destinul excepțional al României, insistînd asupra fertilității sale spirituale. Efervescența noastră culturală este comparată cu sterilitatea din Franța, Italia sau Spania. Aceste constatari nu sînt făcute de un diletant demagog, ci de unul dintre cei mai avizați cunoșcători ai literaturii universale, autor — încă de pe atunci — al cîtorva pătrunzătoare analize asupra spiritualității occidentale și orientale, clasice și moderne. Cît de tonifiant ne apare azi — tocmai de aceea — optimismul prin care Mircea Eliade opune forța creațieare a talentelor și geniilor românești superficialității și decadentei politicianismului: "Există ceva în România pe care nici o gafă politică și nici o tragedie istorică nu o va putea suprima. Există forță creației, există acea vînă bogată și peste putință de secat. Lumea ni s-ar fi părut infinit mai tristă, ticăloșia politicii noastre mult mai dezastruoasă — dacă n-ar fi această forță de creație pe care o simțim pulsînd și manifestîndu-se în jurul nostru. Avem cel puțin mîngîierea că istoria noastră nu a rămas în întregime pe mîna ministrilor și a bancherilor"!¹

Numai atunci cînd vom avea la îndemînă **Operele complete** ale lui Mircea Eliade ne vom putea da seama cît de numeroase elogii consacră el poporului cu a cărui soartă se identifică. Desprindem deocamdată un fragment dintr-un vibrant omagiu-sinteză, în care, enumerînd meritele,

nu uită să amintească felul cum neamul românesc a reușit să supraviețuiască vicisitudinilor istorice și să-și păstreze vitalitatea și geniul său creator:

"Un popor care creează neîncetat de șapte veacuri, dar ale cărui creații au fost spulberate și alterate de forțe întâmplătoare.

Un popor care și-a păstrat unitatea lingvistică și spirituală, deși asuprit și împărțit între neamuri deosebite. Un popor care, în mai puțin de jumătate de veac, a izbutit să-și creeze o limbă literară și filozofică și o literatură întru nimic inferioară vecinilor săi civilizați (Ungurii, Polonezii). Un popor a cărui fertilitate folclorică a dominat în tot Evul Mediu și în timpurile premoderne întreaga peninsulă balcanică; și care a realizat cele mai frumoase tipuri din sutele de legende care au circulat în Europa de Răsărit timp de veacuri"².

Geneza culturii autohtone a fost cercetată de Hasdeu, Pârvan și Blaga, care au arătat importanța dacilor și a fondului autohton în plămădirea poporului român.

Se știe că a urmat — în preajma celui de-al doilea război mondial — o exagerare a rolului acestora, în speculații sterile, nebazate pe documente, ceea ce a adus interpretilor respectivi ironica denumire de tracomani.

Amendind orice excess și stridentă, Mircea Eliade a cercetat cu acribie piece urmă oferită de epigrafie ca și de istoricii antici, stabilind noi relații, trăgând concluzii și oprindu-se asupra străvechilor rituri și simboluri din spațiul carpato-dunărean.

"România a avut o preistorie egală, dacă nu superioară neamurilor din fruntea Europei. Protoistoria ne aşază pe picior de egalitate cu semințiiile germanice și latine..."

Aici, pe pămîntul nostru, a crescut un "fenomen originar". Aici s-au manifestat simboluri, s-au transmis tradiții. Lucrurile acestea, de un mediocru interes acum 30—40 de ani, au ajuns astăzi la mare preț. Originea unui simbol prețuiește că descoperirea unei dinastii de faraoni. Precizarea leagănului unui popor

interesează mai mult ca descifrarea unui manuscris medieval"³.

Străvechiul fond autohton al acestei spiritualități va fi cercetat în eruditile studii comparative înmănușcate în 1970 în volumul **De la Zalmoxis la Gingis-Han**. Aici își vor afla locul și cele două magistrale analize ale culmilor poeziei populare românești **Miorița și Meșterul Manole**. Aceasta din urmă își avea exegetul încă din 1943 tot în Mircea Eliade — autorul primei cărți de folclor comparat consacrat unei singure creații din cultura românească: **Comentarii la legenda Meșterului Manole**.

Nu vom face o catagrafie a tematicii foiletoanelor lui Mircea Eliade, ci ne vom mulțumi să arătăm că aproape nu există în cultura noastră vreo valoare majoră care să nu-i fi atrăsă atenția, să nu fi prilejuit reflecții și comentarii.

Literatura română contemporană se află în centrul eseurilor sale. Asta nu înseamnă că ignorează epoca veche. Urmărește studiile lui N. Cartojan, considerându-l cel mai meritos continuator al lui Hasdeu și Gaster. Nu lasă de-o parte cercetările lui Emil Turdeanu și Al. Ciorănescu. Articolele lui Mircea Eliade despre volumul **Cercetări literare** și cel despre **Cărțile populare în literatura română** sunt studii de referință unde întîlnim supozitii, pertinente criterii axiologice, comparații și concluzii de o deosebită importanță. Astfel se arată că literatura română populară, ca și întreaga noastră spiritualitate din Evul Mediu, nu se explică numai prin izvoarele slave și bizantine, ci și prin manifestările de viață spirituală ce-și au obîrșia în Iran și India.

La curent cu ultimele noutăți științifice, nu ezită să le popularizeze, chiar dacă uneori ele infirmă ipotezele unor savanți dragi lui (de pildă, teoria bogomilică a lui Hasdeu corectată radical de Demostene Russo e amintită într-un amplu studiu)⁴.

Apariția traducerii românești a **Călătoriei în China** a Spătarului Milescu îi prilejuiește o recenzie în care laudă strădania acestei personalități de a aduna date etnologice, istorice și culturale din

îndepărtatele ținuturi străbătute. Dar în primul rînd remarcă deosebita valoare literară a cărții.

"Și-a scris **Jurnalul** cu nerv. Lectura notelor de-acum două veacuri și jumătate nu obosește. Stilul e vioi, iar faptele sînt povestite cu vădite însușiri literare."⁶

Publicarea unei versiuni în proză a **Istoriei ieroglifice** determină scrierea unui foileton, unde, pe lîngă numeroasele date de istorie literară asupra manuscriselor, variantelor și tipăriturilor printului moldav, face o comparație între Grigore Ureche și Miron Costin, pe de-o parte, și Dimitrie Cantemir, pe de alta. Reținem doar prima parte a analogiei, deoarece ni se pare că între zărim un ușor suflu lîric, descoperind în Mircea Eliade un cititor atenit al cronicarilor moldoveni.

"Grigore Ureche și Miron Costin au fermecat. Generație după generație i-au cetit, i-au iubit, i-au avut aproape în ceasuri potrivnice. Multii scriitori le-au deprins limba, le-au împrumutat cuvintele și întorsătură frazei".⁶

Spiritualitatea românească era și este cunoscută în întreaga lume în sculptură prin Brâncuși, în muzică prin George Enescu, în arheologie prin Pârvan, în istorie prin N. Iorga, iar în filozofie prin C. Rădulescu-Motru și Lucian Blaga. Aceste nume vor fi prezente mai mult sau mai puțin frecvent în eseurile lui Mircea Eliade din deceniul al patrulea, în memorialistica sa din deceniile al săptalea și al optulea.

S-a creat "legenda" că lui Eliade i-ar fi fost complet străine realitățile satului românesc. Nimic mai inexact. Să exemplificăm:

În 1934, sub îndrumarea lui D. Gusti, s-au trimis echipe studențești în 9 sate, iar un an după aceea în 28, cu scopul de a cunoaște modul de viață rural și de a ajuta țărănește. Într-unul din articolele sale Mircea Eliade nu numai că aprobă, dar nu face economie de superlativă înfățișînd această muncă a studenților, cărora li se alăturaseră medici (umanii și veterinarii), agronomi, maștri de gospodărie, instructori de educație fizică.

Alături de bogățiile folclorice ale Țării Oașului, au fost descoperite niște crunte realități: analfabetism, mizerie, sifilis, pelagră, alcoolism. Eliade urmărește datele statistice și glosează pe marginea lor. Nu se lamenteză, ci, analizînd rezultatele muncii acestor destoinici tineri care au realizat atâtdea cu puțini bani și cu multă muncă, încearcă să vadă ce s-ar mai putea face.

În 1936, cînd în Luna Bucureștilor s-a inaugurat muzeul satului românesc, Mircea Eliade glorifică școala sociologică a lui D. Gusti, comentînd în același timp unitatea și autenticitatea civilizației noastre țărănești.

Desigur că existau și atunci, după cum mai există și azi, oameni care simplificau totul, pretinzînd că dacă un scriitor folosește mediul rural sau un vocabular țărănesc, realizează o operă specific românească. Imitația, calchierea nu înseamnă înrîurare folclorică. Zecile de opere literare încercînd să valorifice mitul Meșterului Manole nu au reușit să fie decît niște avortoni, față de singura creație viabilă din aceeași categorie purtînd semnatûra lui Lucian Blaga.

Eliade arată că în diferitele ramuri ale culturii moderne s-au afirmat în universalitate tocmai acele personalități ce poartă în esență lor specificitatea noastră. Căci ce poate fi la urma urmei mai autentic românesc și țărănesc decît **Coloana infinitului** de la Tîrgu Jiu și **Elogiul satului românesc**, discursul de recepție rostit la Academia Română? Si ce poate fi mai original și mai universal decît sculptura lui Brâncuși și filozofia lui Lucian Blaga? Ei doi "poartă aceeași pecete stilistică și ce revindică de la aceeași matcă țărănească".

Primul eseu publicat de Eliade este consacrat filozofului Vasile Conta, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la moarte⁸.

Datoria pe care o avem de a ne cunoaște înaintașii l-a făcut ca zece ani după aceea să revină, amintindu-și cu pietate că prietenul lui Eminescu, răpus la 37 de ani de tuberculoză, e autorul unor cărți originale de filozofie ateistă. Chiar dacă scrierile lui cuprind

informații mai rudimentare, ele au superioritatea unei limpezimi și originalități în gîndire. Claritatea este dominanta ipotezelor prin care Vasile Conta explică lumea și societatea.

Din viața și opera acestui pionier al filozofiei românești Mircea Eliade desprinde cîteva semnificații majore: "Mai întîi pasiunea cu care și-a închinat existența studiilor filozofice, setea cu care a gîndit și lucrat singur. Și nu printre cele din urmă calmul cu care se spune că discuta și încercă să înțeleagă alte sisteme filozofice sau alte puncte de vedere opuse lui"⁹.

Maturitatea de gîndire surprinzătoare pentru un tînăr publicist de 20 de ani ne întîmpină la tot pasul încă în 1926—1928, în special din articolele apărute în "Cuvîntul".

"Creația nu poate ignora tradiția. Dar această tradiție trebuie cu multă pătrundere cercetată și cu mult calm preluată. Numai astfel munca va fi fecundă și continuitatea generațiilor organică"¹⁰.

Multe din eseurile de-acum sunt inundate de lirism, adevărate poeme în proză. Cunoaștem un Eliade "violent", corosiv, pamphletar, bătîndu-se pentru originalitate și autenticitate, împotriva mimării și contrafacerii. Un nonconformist cu o încredere oarbă în "steaua" sa, ce nu ezită să scrie ceea ce gîndește, să calce pe cărări nebătătorite, să scuipe ceea ce e de scuipat, să dărime statui și să înalte altele.

Fervoarea acestor foiletoane "sorbite" cu venerație de elevi de liceu și studenți va fi rememorată pespre ani de unul din înfrigurății lectori de atunci, ajuns marele stilist Emil Cioran: "Cîtă erudiție, vervă și vigoare au fost cheltuite în aceste articole care nu durau decît o zi"¹¹.

Vocația marilor sinteze I-a preocupat încă din adolescență. Pledînd pentru necesitatea unei astfel de lucrări, îndeamnă la cîtezanță: "Nu trebuie să ne temem. Oricîte greșeli de amănunt ar avea, o sinteză fecundează cultura și îi deschide orientări — mai mult decît o bibliotecă ticsită

de documente"¹². În celebrul **Itinerariu spiritual** își caracterizează propria generație drept "torturată de imperativul sintezei".

Entuziasmul și pasiunea caracterizează tot ceea ce scrie acum, cînd reflectează că trebuie să subordoneze totdeauna marii "cauze" propriile preocupări: "Autenticii savanți nu pot fi decît pătimăși, dăruiți pînă la uitare de sine cercetării"¹³.

Studiile arheologice ale lui Vasile Pârvan, **Getica** acestuia în special, constituie una din sursele de primă mînă ale cercetărilor savantului Mircea Eliade. Argumentele, faptele și concluziile științifice ale cercetărilor lui sunt discutate și interpretate în special în studiile volumului **De la Zalmoxis la Gingis-Han**, sinteză a spiritualității fondului autohton românesc.

Iorga a constituit fără îndoială un model, un exemplu pentru adolescentul Mircea Eliade. A spus-o — nu o dată — că atunci cînd se simtea cuprins de oboseală, de neîncredere, se uita la cele cîteva zeci de volume ale lui Iorga pe care le avea în modesta bibliotecă a mansardei din strada Melodiei și căpăta forțe noi.

Un prim elogiu adus marelui istoric va publica în revista liceului Spiru Haret¹⁴. Numai doi ani după aceea, recenzînd **Essai de Synthèse de l'histoire de l'humanité**, schițează cîteva obiecții critice, deși arată încă de la început că este unul din puținii care îl urmăresc și îl admiră. Aceasta o face — scrie el — "de teama ca nu cumva să se socotească notiile acestea drept niște înveninate și dușmănoase întepături, pornite din prejudecată sau ignoranță"¹⁵.

E drept că tînărul recenzent face puțină paradă de erudiție, reproșînd lui Iorga că nu cunoaște cea mai recentă lucrare asupra persoanelor, ceea ce-i aduce "admonestarea" din partea lui V. Bogrea într-un articol publicat de

acesta în **Societatea de mîine**.

Toate acestea nu-l conving să renunțe la proiectul de a scrie carteasă **Cetind pe Iorga**. Din păcate, această intenție nu s-a materializat în afara cîtorva fragmente publicate în "Cuvîntul". Într-unul din ele face o distincție netă între lucrările de creație și cele documentare.

În prima parte a articolului, folosind un stil excesiv metaforic, Mircea Eliade își exprimă admirarea și patima față de numeroasele articole, studii, portrete și polemici.

"Șuvi incandescent, fluid, frâmînat, torturat — rostogolind stîncile și pietrișul erudiției, tulbureala patimei și covîrșind. Covîrșind prin viziunea nesfîrșită, sîngerată de jăratecul amurgurilor apocaliptice, frîntă de zăbala fulgerelor cu tăinuite și profetice tîlcuri. Viziune ce orbește ochii și aplăcă frunțile. Si închioară rodnic adîncurile sufletului"¹⁶.

Urmează o amplă caracterizare de ansamblu a cărților lui Nicolae Iorga. O imagine de sinteză asupra unicitatii acestei extraordinare prolificăți, asupra caracterului contradictoriu, al geniului și patimei care entuziasmează, copleșește, obosește, încîntă, pentru ca această splendidă apoteoză să se încheie cu următorul pasaj: ..."Cărțile lui Nicolae Iorga... Ale sale. Numai ale sale. Nimeni nu se va încumeta să le citească pe toate. Sînt cărți sfinte. Nu vor fi niciodată pătrunse de un singur om, în adîncurile și tîlcurile lor. Vor avea, în veci, un singur stăpîn: Nicolae Iorga. Sînt ale sale. Să dăm Cezarului..."¹⁷.

Asupra lui Hasdeu se oprește încă din 1925, în două numere consecutive ale "Foiș tinerimii", subintitulându-și eseul **Studiu critic**¹⁸.

La 10 august 1927 e neliniștit de soarta manuscriselor marelui învățat, e vehement cu Iuliu Dragomirescu, stăpînul acestor

documente, e nerăbdător să consulte măcar un catalog al cărților din biblioteca lui Hasdeu. Dar Mircea Eliade cere ceea ce el însuși va înfăptui parțial abia peste un deceniu: "Editarea întregii opere a lui Hasdeu cu prilejul comemorării e un fapt de bun simț național"¹⁹.

Cîteva zile după aceea scrie într-un articol că așteaptă de la un tînăr o lucrare închinată marelui mag: "Cartea asupra lui Hasdeu va trebui să fie erudită, scrisă cu dragoste, cu mult spirit critic și cu înțelegătoare simpatie. Nu o biografie, nu o culegere de rezumată și anecdote, nu o înșiruire de titluri, ani și epitete. O carte care să fie o reconstituire a personalității lui Hasdeu și, deci, o oglindire a necesităților generației noastre. O carte care să fie înainte de toate o construcție organică"²⁰.

În anii următori Eliade va aprofunda opera lui Hasdeu, îi va cunoaște viața, și în numeroase articole se va opri asupra istoricului, filologului, literaturii, umanistului.

Nu poate, de pildă, să nu atragă atenția că, într-o vreme când studiile se făceau pe baza istoricilor clasici și a arhivelor occidentale, Hasdeu cercetează bibliotecile poloneze și descoperă materiale documentare.

Filosofia și literatura română erau complet ignoreate peste hotare. Marile valori trebuie în primul rînd traduse în limbile de circulație.

În orice domeniu de activitate românilor sunt competitivi țările europene cu bogate tradiții culturale, consideră M. Eliade. Astfel, Eliade arată că un lingvist — Al. Graur —, după ce a lucrat cîțiva ani la Paris, a obținut cu ușurință cîteva succese răsunătoare, fapt ce își pare firesc și normal.

Într-o cultură complexele de inferioritate nu-și au locul. "Îmi amintesc cu ce emoție scria odinioară un ziarist despre dl prof. Rădulescu-Motru, accentuînd mai cu seamă asupra amănuntului că a fost citat de Bergson. Meritele filozofice ale lui Rădulescu-Motru întrec cu mult articolul la care se referă Bergson într-o notă din **Introducerea în**

metafizică, dar, pentru mentalitatea noastră de vasali culturali, a fi citat chiar în treacăt de către o mare autoritate apuseană este supremul elogiu²¹.

Cunoașterea de către străinătate a esenței manifestărilor spiritualității românești este o datorie a oficialităților. În 1935 Mircea Eliade numea politica noastră culturală și propaganda ei în străinătate drept inconștiență sau demență. Atașații de presă incapabili, gazetarii, milionarii și cinicii coexistau cu scriitorii muritori de foame.

"Nu puteam opune geniul creatorilor în fața lichelismului politicianilor români? Lucrurile acestea nici n-ar costa prea mult. **Pădurea spînzuraților și Drumul ascuns** să fie traduse în cîteva limbi europene și lansate cu succes. Își dă cineva seama ce-am cîștiga noi — ca țară, nu ca literatură — după asemenea opere?"²²

Încrederea nestămată în valorile perene ale literaturii noastre este prezentă în zeci de articole, eseuri și interviuri. Mircea Eliade argumentează că în mai puțin de două decenii s-a făcut un imens progres în limba literară, în meșteșugul scriitoricesc și receptivitatea publicului: saltul de la semănătorism la Hortensia Papadat-Bengescu.

Cuvîntul care revine adesea în titlul foiletoanelor sale este *Renaștere*. La curînt cu întreaga literatură europeană, nu are complexe de inferioritate și spune lucrurile răspicat, arătînd în același timp că nu e cazul să ne îngîmfăm sau să ne mirăm:

"Mă întreb cîți își dau seama că țara cu romanele cele mai bune ale anului poate fi România. Nu numai pentru că anul acesta au apărut **Patul lui Procus** și **Răscoala**, ci mai ales că romanele tipărite anul acesta sănt în totalitatea lor mai bune, sau în orice caz mai interesante, decît cele din Italia și Franța. Poate părea paradoxal ce spun, dar mie mi se pare că se scrie mai bine la București decît la Paris. Nu numai literatură, ci și gazetărie. Comparați trei-patru ziară bucureștene cu trei-patru ziară

pariziene și aflați unde e mai mult spirit, mai multă inventivitate, mai mult curaj"²³.

Judecățile de valoare din 1935 continuă să rămînă — în linii mari — și azi aceleași. Chiar dacă în 1927 scrisese cîteva foiletoane anti-argheziene, și-a dat curînd seama că autorul **Cuvîntelor potrivite** reprezintă unul din piscurile poeziei moderne. Așa că nu ezită să-l fixeze printre "geniile literare" ale epocii. În paranteză fie spus, atitudinea lui Eliade față de poezia argheziană nu e cunoscută într-o lumină reală. Chiar atunci cînd la teribilismul celor 20 de ani (neîmpliniti) el încearcă să clatine "mitul arghezian" preciza, de la început: "Nu sîntem împotriva literaturii D-lui Arghezi. Dimpotrivă. Îi recunoaștem toate însușirile talentului său și îi admirăm originalitatea"²⁴. În continuare apreciază versurile reușite din **Psalm** și **De-a v-ați ascunsele**.

Revenind la articolul din 1935, în aceeași categorie a geniilor mai include pe Lucian Blaga, Ion Barbu, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu și Camil Petrescu. Azi, după 6 decenii, nu a fost infirmat nici unul dintre aceste nume. Trebuie să recunoaștem că este o performanță, mai ales că astfel de... pronosticuri au dat greș și la cele mai proeminente personalități ale istoriografiei și criticii literare universale și autohtone.

În articolul amintit autorul își exprimă bucuria că cititorii din România sînt corespunzători acestei strălucite literaturi. Din păcate, mediul este nu numai nepriehnic, îci și ostil.

O trăsătură esențială a spiritualității românești asupra căreia atrage atenția Mircea Eliade este prezența vie, permanență a istoriei. Aceasta "a dominat cultura românească încă de la începuturile ei, de la Cantemir. Nu putem uita că toți creatorii de seamă ai neamului nostru au făcut într-un fel sau altul istorie. Ușor de înțeles obsesia aceasta a istoriei în cultura românească modernă"²⁵.

Îngemânarea dintre specificul național și universal, continuitatea filonului românesc de-a lungul

veacurilor și creația populară ca permanent izvor al culturii noastre — în muzică, plastică și literatură — iată dominantele spiritualității românești în viziunea lui Mircea Eliade: "De la folclor la Eminescu și Lucian Blaga, de la arta populară (cu rădăcinile în preistorie) la Brâncuși și G. Enescu, de la apocrifele și legendele poporane la Creangă și Liviu Rebreanu — succesiunea "rômânească" este neîntreruptă. O sincopă definitivă n-a existat niciodată. Literatura și plastica noastră "cultă", a căutat mereu prezența artei populare, rădăcinile sale spirituale. Si în acest caz a izbutit să fie artă universală și artă specific românească"²⁶.

NOTE:

¹ Simplu comentariu // "Vremea", an. VIII (1935), mai 19, nr. 388, p. 6.

² Destinuri românești // "Vremea", an. X (1936), martie 22, nr. 430, p. 3.

³ Protoistorie sau Evul Mediu // "Vremea", an. X (1937), octombrie 17, nr. 509, p. 9.

⁴ Vezi Cărțile populare în literatura română // "Revista Fundațiilor Regale", an. VI (1939), aprilie, nr. 4, p. 132—147.

⁵ Spătarul Milesescu // "Cuvîntul", an. III (1927), ianuarie 18, nr. 663, p. 1

⁶ Romanul lui D. Cantemir // "Cuvîntul", an. III (1927), martie 24, nr. 717, p. 1."

⁷ Muzeul satului românesc // "Revista Fundațiilor Regale", an. III (1936), iulie, nr. 7, p. 193.

⁸ Filozoful Conta // "Ziarul științelor populare și al Călătoriilor", an. XXVI (1922), mai 23, nr. 21, p. 247—248.

⁹ Vasile Conta // "Cuvîntul", an. VIII (1932), aprilie 22, nr. 2516, p. 1.

¹⁰ Cetind pe Iorga. Lecturile // "Cuvîntul", an. III (1927), aprilie 1, nr. 724, p. 1.

¹¹ Emil Cioran, *Les débute d'une amitié* // *Cahier de L'Herne*, 1978, p. 261.

¹² Documente și sinteză // "Cuvîntul", an. III (1926), decembrie 20, nr. 642, p. 3.

¹³ Itinerariu spiritual (IV) — Între catedră și laborator // "Cuvîntul", an. III (1927), septembrie 16, p. 1.

¹⁴ Vezi Iorga // "Vlăstarul", an. II (1925), februarie, nr. 3, p. 4—7.

¹⁵ Sinteză istorică a D-lui Iorga // "Revista universitară", an. I, 1926, nr. 3.

¹⁶ Cetind pe Iorga — Impulsul poligrafic // "Cuvîntul", an. III (1927), martie 9, p. 1.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Vezi Bogdan Petriceicu Hasdeu // "Foala tinerimii", an. IX (1925), oct. 15, nr. 19—20, p. 211—213 și 15.XI., p. 230—231.

¹⁹ Opera lui Hasdeu // "Cuvîntul", an. III (1927), aug. 13, nr. 835, p. 1.

²⁰ O carte asupra lui Hasdeu // "Cuvîntul", an. III (1927), august 13, nr. 835, p. 1.

²¹ Români peste hotare // "Vremea", an. VIII (1935), septembrie 29, nr. 407, p. 6.

²² Roumain, Rumenian, Rumans, Rumane // "Vremea", an. VIII (1935), iunie 2, nr. 390, p. 3.

²³ Renaștere // "Cuvîntul", an. IX (1933), aug. 17, nr. 2985, p. 1.

²⁴ Mitul arghezian // "Cuvîntul", an. III (1927), ianuarie 12, nr. 657, p. 1.

²⁵ Istorie, folclor, speologie // "Cuvîntul", an. XV (1938), februarie 3, nr. 3135, p. 2.

²⁶ Realități românești // "Vremea", an. VIII (1935), iunie 16, nr. 392, p. 6.

Grigore VASILESCU
Chișinău

MIRCEA ELIADE:
DIMENSIUNI
ALE GÎNDIRII
FILOZOFOICE

Opera filozofică a lui Mircea Eliade, în comparație cu alte realizări ale geniului său, e cercetată poate cel mai puțin, deși despre ideile, principiile și concepțiile lui au scris mai mulți cercetaitori, printre care Victor Crăciun, Mircea Handoca, Georges Dumezil, Dumitru Micu, Ion Lotreanu, Petru Ursache, Magda Ursache, Elena Cornea, Nicolai Georgescu și alții. Noi vom prezenta o serie de judecăți și dimensionări fără a pretinde la concluzii definitive, rezervându-ne posibilitatea dezvoltării și detalierei ulterioare a celor enunțate.

Mircea Eliade a studiat toate sistemele filozofice și biografiile majorității filozofilor lumii — de la cei antici pînă la cei moderni. În indicele bibliograficale operei eliadești se întâlnesc și se contrapun aproape toate orientările filozofice și aproape toți marii filozofi. Filozofia sa însă nu devine din această cauză un conglomerat de nume și de idei. Orice filozofie este de fapt o sinteză, iar cea a lui Mircea Eliade este o sinteză dublă: a filozofilor universale și naționale și a eu-lui propriu, a culturilor trecute prin creuzetul proprietății gîndirii.

Principiul inițial al filozofiei lui Mircea Eliade este formulat de gînditor deja în *Soliloquii*, prima sa scriere neliterară publicată în 1932: "Singurul mijloc de a crea o filozofie supraumană ar fi de a pleca de la om ca atare. Dar nu e vorba de omul mutilat și redus al economiei politice, al sociologiei sau al umanismului. Nici de omul, fiu al lui

Dumnezeu, căzut în păcat; omul filozofiilor creștine. O filozofie care pleacă de la om înseamnă a ține și a da seamă de toate dimensiunile în care se mișcă omul, fără a le amesteca însă, fără a le simplifica, ci ordonîndu-le ierarhic, cosmizîndu-le"¹. În această ordine de idei Mircea Eliade numește dimensiunile fundamentale, definițorii ale omului, care, după părerea lui, trebuie puse la baza filozofiei: instinctul de transcendere, setea de a se elibera de sau de a ieși din sine, de a trece în sau de a se contopi cu altcineva, nevoia imediată de a rupe cercul de fier al individualității, fuga de limitele singurătății, avîntul către o libertate perfectă în libertatea celuilalt².

Așadar, în filozofia sa Eliade pornește de la om, de la necesitatea ieșirii lui din sine, de la libertatea lui perfectă dorită. Este vorba de un principiu cardinal, pe care se bazează orice filozofie existențialistă. Or Mircea Eliade a promovat anume o asemenea filozofie. Totodată e nevoie să specificăm că în cazul lui Eliade avem de-a face cu un existențialism aparte, deosebit de cel promovat de Jean-Paul Sartre sau de Martin Heidegger. Omul filozofiei lui Eliade nu este omul empiric, real, pămîntesc; este omul credinței, omul cerului, omul sacru, — *homo religiosus* — principala categorie a existențialismului eliadesc.

Ce este viața, ce este existența umană, ce este moartea și nemurirea — acestea-sîn fond problemele-cheie pentru gîndirea lui Eliade. Convingerea fermă a filozofului român e că viața aceasta n-are nimic comun cu nemurirea. În viață pămîntească nu ți se cere să fii nemuritor, nici indestructibil. Ți se cere doar să fii viu. În schimb nemurirea vine de la creativitate — singurul lucru real existent pe care Eliade îl prețuiește ca valoare supremă. Creativitatea, la rîndul ei, în concepția lui Eliade, e posibilă numai în cazul trecerii de la pămîntesc la ceresc, de la profan la sacru.

O altă dimensiune a gîndirii filozofice eliadești, este filozofia sacrului și a profanului. Oscilația omului, a conștiinței lui între profan și sacru a fost surprinsă de Mircea Handoca, care menționa că "sacru și profan" este o expresie-cheie în studiile științifice ale filozofului.

Mircea Eliade examinează aceste două modalități de a fi ale omului în istorie în lucrarea **Sacrul și profanul**. Este vorba de un studiu fundamental, o introducere generală la cercetarea fenomenologică și istorică a faptelor umane religioase. Religiozitatea este considerată de Mircea Eliade drept o structură intimă a conștiinței, independentă de formele și manifestările ei concrete. În vizuirea filozofului aceasta-i o trăsătură umană definitorie, chiar dacă societățile moderne par a fi areligioase, pentru că în fond omul logic al tradițiilor culturale contemporane nu se deosebește în gesturile și comportamentele sale cele mai simple ale vieții cotidiene de omul religios de tip arhaic, iar "profanul" nu este altceva decât o nouă manifestare a ceea ce este veșnic, netrecător, a "sacrului".

Deci, de la "sacru și profan" — temă esențială, centru al creației — după cum consideră și Charles Long — Eliade ajunge la centrul sistemului său filozofic, la *homo religiosus*, o categorie a timpului inversat, în care și prin care realul se umple de sens, de adevăr. Pornind de aici, Eliade elaborează tezele sale despre omul nou și despre libertatea umană.

Eliade în **Drumul spre centrul** remarcă următoarele: "Cel care izbutește să depășească orgoliul, umilința, remușcarea, ura — singur omul acela poate fi un om nou. Să nu sufere niciodată pentru o înfrângere personală; să nu-i pese de opinia publică; să nu urască pe cel care i-a trecut, pe nedrept, înainte! Un om care să nu aibă o memorie personală, mai ales; adică o memorie sentimentală, nostalgică, prin care actele nu se consumă, oamenii nu se uită, durerile și bucuriile însămînțează alte acte in-

utile"³. Conform proprietății deloc abstracte, în majoritatea lor verificate pe viu (însăși viața filozofului fiind un exemplu elovent al unui om nou), numai astfel omul poate căpăta libertatea scontată. M. Eliade formulează o definiție proprie a libertății umane: "A fi liber înseamnă, înainte de toate, a fi responsabil față de tine însuți. Ești liber pe viața ta — adică orice act pe care îl faci te angajează; trebuie să dai socoteală de el. Participarea la drepturi, însă, nu te angajează cu nimic, este o "libertate" exterioară, automată; este un permis de liberă circulație în viața civilă și privată. Cu un asemenea permis nu riști nimic: nu te angajezi nici moral, nici social.

Să ne gîndim puțin ce înseamnă, în adevăratul înțeles al cuvîntului, un om liber, cu desăvîrșire liber. Este un om care răspunde cu propria lui viață pentru oricare act pe care îl săvîrșește. Nu poți fi liber dacă nu ești responsabil. Libertatea adevărată nu implică "drepturi" — pentru că drepturile îți sănătate date de alții, și ele nu te angajează. Ești liber atunci când răspunzi pentru orice act pe care îl faci. Răspundere gravă — căci e vorba de propria ta viață, pe care o poți pierde (adică te poți rata) sau pe care o poți fertiliza (adică poți crea). În afară de aceste două polozi — ratarea și creația — nu văd ce sens ar avea libertatea. Ești liber — adică ești responsabil de viața ta; o poți pierde sau o poți crea; devii automat și ratat, sau om viu și întreg"⁴. Astfel, libertatea omului în vizuirea lui Eliade este strîns legată, în primul rînd, de răspunderea personală, de responsabilitatea pentru cele săvîrșite și, în al doilea rînd, de creativitatea proprie, care în cele din urmă e un fel de echilibru interior strict necesar pentru existența fiecăruia.

Filosofia lui Mircea Eliade, alături de alte trăsături și caracteristici esențiale, e și o filozofie a simbolului și a simbolismului. "Simbolismul, menționa Georges Dumézil în *Prefață la lucrarea lui Mircea Eliade Imagini*

și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios (București, 1994), există pretutindeni în gîndirea religioasă, în orice domeniu al gîndirii.⁵ În ce constă atunci meritul lui Mircea Eliade la acest comportament?

La începutul secolului nostru, cînd printre cercetători și filozofi însăși noțiunea de simbol nu prea era răspîndită, cu toate că simbolismul ca instrument de cunoaștere era cunoscut în Europa și mai înainte, pînă în secolul XVIII, Mircea Eliade a fost acela care a înaintat cercetarea pe o cale cu totul deosebită. Meritul lui constă în transformarea simbolismului într-o metodă a analizei, aşa cum el, simbolismul, este un limbaj al culturilor și civilizațiilor timpurilor inversate, al începuturilor nu numai decît preistorice. „Gîndirea simbolică — susține filozoful — nu este apanajul exclusiv al copilului, al poetului sau al dezechilibratului; ea e consubstanțială ființei umane: precedă limbajul și gîndirea discursivă. Simbolul relevăază anumite aspecte ale realității — cele mai profunde — care resping orice alt mijloc de cunoaștere. Imaginele, simbolurile, miturile nu sunt creații arbitrale ale psihicului: ele răspund unei necesități și îndeplinește o funcție: dezvăluirea celor mai secrete modalități ale ființei”⁶. Concomitent cu aceasta Mircea Eliade subliniază în repetate rînduri importanța deosebită a simbolismului pentru filozofia secolului XX, pentru depășirea “scientismului” gîndirii filozofice, ca reacție împotriva raționalismului, pozitivismului etc.

Simbolurile și simbolismul în genere, prezente în majoritatea lucrărilor sale, avînd o foarte importantă funcție în definitivarea principiilor gîndirii, a existenței și a conștiinței, în concepția lui Eliade sunt cu totul specifice și joacă un rol deosebit, dublu. Pe de o parte, “un simbol, aşa cum preciza scriitorul în *Jurnal*, strînge la un loc diferite lături ale realului (simbolismul acvatic, de exemplu, relevă solidaritatea struc-

turală între ape, lună, devenire, vegetație, feminitate, naștere, renaștere etc.); pe de altă parte, simbolul e totdeauna deschis, adică susceptibil să dezvăluie semnificații “transcendente” care nu sunt “date” (nu sunt evidente) pentru experiența imediată”⁷.

Această strîngere la un loc a diferitelor lături ale realului” prin intermediul simbolurilor este frecventă în scrierile lui Eliade cînd filozoful scrie despre simbolismul lunii, al pămîntului, al civilizațiilor arhaice, despre simbolismul “Centrului” (al arhetipurilor istorice, al imaginii lumii, al ascensiunii), despre simbolismele indiene, despre simbolismul nodurilor (mai ales al situațiilor-limită, foarte frecvente în istorie), despre simbolismul scoicilor (al lunii și apelor, al soarelui, al fecundității etc.), simbolismul în istorie (botez, potop, simbolisme acvatice și creștine), simbolismul în culturi și.a.m.d. Este vorba de fapt de un principiu metodologic de cea mai mare importanță, anume simbolismul dându-i posibilitate lui Eliade să transpună realul în ideal, profanul în sacru, efemerul în etern.

O particularitate a gîndirii lui Mircea Eliade este capacitatea de a face investigații filozofice următe de concluzii în diverse aspecte ale esenței, începuturilor, materiei inițiale din care e făcută lumea și din care această lume se dezvoltă. Chiar cînd analizează probleme speciale, ce țin, de exemplu, de un domeniu sau altul al formelor religioase arhaice, al miturilor și riturilor, concluziile de ordin general nu se lasă mult așteptate. Astfel, în capitolul *Apelul din Tratatul de istorie a religiilor*, autorul, pornind de la apele primordiale, apele începutului, apele nașterii, apele tuturor germenilor și tuturor latențelor, (pentru că toate din lume își au începutul în ape, pentru că apele în cele din urmă reprezintă realitatea precosmogonică, pentru că din ape se va naște întreg Universul), ajunge să vorbească despre originea acvatică a

umanității, despre credințele care își au obîrșia în acest fenomen. Eliade vorbește în repetate rînduri despre apa germinativă ("La început au fost apele, iar Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor", "Facerea", 1,2), despre apă ca matrice universală, ca substanță prin excelență magică, despre "apa vie" — eficientă, spornică, despre "apa neîncepută" ca apă primordială, neprofanată și.a.m.d., pentru ca să concluzioneze că apele sunt temeliile întregii lumi. Această aserțiune este în consens cu textele indiene în care se afirmă că apele alcătuiesc esența vegetației, sunt elixirul nemuririi, asigură viață lungă, forță creatoare etc.

Caracteristic pentru stilul lui Eliade este că el în orice context — științific sau existențial — caută să găsească sensurile cele mai profunde, filozofice ale lucrurilor, ale fenomenelor spirituală și culturale. Aceasta se evidențiază în toate scrierile sale. În conferința **Eseul european și eseul românesc** Eliade scrie: "Folclorul românesc, deși mult mai cercetat, a fost pînă în prezent prea puțin interpretat filozoficește. Nu s-a creat, încă, un comentariu la **Meșterul Manole**, care să lumineze toate tîlcurile adînci, universal umane ale acestei legende. S-ar putea scrie o întreagă istorie filozofică a culturii românești; de la **Miorița** la Vasile Pârvan. Rolul unui eseist român ar fi acela de a stabili valorile universale, umanistice, ale culturii românești — nu cultura didactică, se înțelege, aceasta e de dată foarte recentă, ci ale culturii spirituale ale poporului"⁸.

Însuși Eliade a făcut mult pentru scrierea acestei istorii filozofice a culturii românești elaborînd ample comentarii filozofice la **Meșterul Manole** și alte studii de etnologie și mitologie.

Mircea Eliade s-a interesat și de altă problemă principală — ce este nou și deosebit în filozofia europeană a secolului XX. În eseul **Gînduri pentru un nou umanism**, publicat pentru prima dată de revista

"Manuscriptum" abia în 1986, Mircea Eliade nu este de acord cu savantul An. Whitehead, care susținea că istoria filozofiei occidentale ar fi în esență numai o serie de note la filozofia lui Platon. "Este însă îndoelnic — zice filozoful român — că gîndirea occidentală se mai poate menține în continuare în această, splendidă izolare. În această privință lumea modernă se deosebește mult prea mult de epociile precedente. Caracteristica ei este întîlnirea cu *necunoscutul*, cu *străinul* și cu lumile lor atât de neobișnuit de străine, de exotice sau arhaice"⁹. (Eliade compară această întîlnire a culturii în general și a filozofiei occidentale moderne în special cu lumile necunoscute arhaice de tip asiatic-orientalist, cu descoperirile astronomice, și geografice ale Renașterii care au modificat din temelie concepția despre lume a europenilor.)

Necesitatea istorică a întîlnirii cu "celealte" popoare, cu "necunoscutele", cu culturile și filozofile, modelele de gîndire arhaice, cu religiile acestora, întîlnirea (sau chiar ciocnirea) a celor două civilizații cu diferite atitudini spirituale și cu diferite religii — toate acestea, împreună cu descoperirile lui Freud a lumii inconștientului și a lui Jung privitoare la existența inconștientului colectiv, au provocat și provoacă, formează, după opinia lui Eliade, o experiență a întîlnirii cu o lume străină, experiență ce aduce cu sine, fie că suntem noi conștienți sau nu de acest fapt, *experiența unei structuri religioase*. Este vorba de fapt, și Eliade a prezis acest lucru, de *un fel cu totul nou de religiozitate*. Fenomenele evidențiate pregătesc apariția unui nou umanism, bazat pe cunoașterea *cuprinzătoare a umanității*, pe o nouă atitudine față de alte lumi — vechi, arhaice. M. Eliade era ferm convins că atitudinea occidentalilor trebuie să se schimbe grație întîlnirilor cu *necunoscutul*, deoarece "însăși cea mai străină comportare trebuie considerată ca un

fapt omenesc", deoarece "a te aprobia de un mit, de un mod de comportare arhaic ca de expresia unor situații existențiale înseamnă a-i accepta o valoare omenească și o importanță filozofică"¹⁰. Occidentul deci va fi pus în situația de a nu mai considera lumile arhaice ca "sălbătăci" și obtuzitate "preistorice", ca "episoade copilărești și eronate ale unei istorii exemplare a umanității", ci ca lumi ale culturii omenești, ale "istoriei secrete și larvare" a omenirii, lumi, ale căror cunoaștere îl va ajuta pe omul occidental să se cunoască pe sine însuși, odată ce "efortul de a înțelege în mod corect moduri de gîndire străine Occidentului, adică în primul rînd descifrarea miturilor și a simbolurilor, conduce la o lărgire considerabilă a conștiinței"¹¹.

Întîlnirea cu lumea necunoscută, străină, voința de a-l înțelege "pe celălalt" în vizionarea lui Eliade ar putea să aibă efecte de înnoire a punerii problemelor filozofice, aşa cum descoperirea artei primitive "preistorice" a deschis artei europene noi perspective. În această privință studierea adâncă a simbolisticii, a naturii și a funcțiilor ei, după cum considera Eliade, ar putea stimula filozofia occidentală, lărgindu-i orizonturile.

Prezicerile lui Mircea Eliade în mare parte se adeveresc, mai ales că el însuși a făcut foarte mult pentru dialogul contemporan al culturilor, prin toată activitatea sa științifică și culturală, inclusiv prin cea de editor (alături de Ernst Junger) al revistei "Antaios" — "o mare enciclopedie de cultură, o arhivă a umanismului acestui secol, un Banchet al valorilor și al reprezentanțelor culturilor mari și mici, cunoscute și necunoscute, străvechi și moderne"¹².

NOTE BIBLIOGRAFICE:

¹ Eliade Mircea, **SoliloCVII**, București, 1991, p. 20.

² **Ibidem**, p. 47.

³ Eliade Mircea, **Drumul spre centrul // Oceanografie**, București, 1991, p.63.

⁴ **Ibidem**, p. 134.

⁵ Eliade Mircea, **Imagini și simboluri**, București, 1994, p. 5.

⁶ **Ibidem**, p. 15.

⁷ **Fragments d'un Journal**, Paris, 1973, p. 10.

⁸ "Manuscriptum", nr. 3, 1986, p.

89.

⁹ "Manuscriptum", nr. 3, 1986, p.

96.

¹⁰ **Ibidem**, p.98

¹¹ **Ibidem**.

¹² Bucur Marin, **Despre o întîlnire necesară** // "Manuscriptum", nr. 3, 1986, p. 94.

Nicolae LEONĂCHESCU
București

**INTELECTUALUL
ÎN PERIOADA
DE TRANZIȚIE
(CAZUL
LUI MIRCEA ELIADE)**

I. TRANZIȚIA

Evoluția unui sistem socio-politic pe un set structurat de idei fundamentale se face lin, neconvulsiv și în mod curent poate fi caracterizată ca o stare staționară. Oamenii au imaginea stabilității, a unei siguranțe și mici viteză de variație a parametrilor vieții sunt suportabile și nu-i alarmează.

Trecerea la un alt set de idei fundamentale în evoluția unui sistem socio-politic, la o altă stare staționară poartă, de regulă, numele de **tranzitie**.

În perioada de tranzitie, vechile structuri intră în involuție, reducându-și sfera de acțiune și poziția, iar noile structuri se dezvoltă din starea embrionară pînă la expresia deplină a lor în noua stare staționară, în care parametrii evoluției stabilizate marchează un alt tip de sistem socio-politic.

Durata perioadei de tranzitie depinde de amplitudinea antagonismului forțelor implicate și de nivelul de conștiință al factorului uman și al grupurilor de putere. Cu cât convergența intereselor este mai accentuată, tranzitia se scurtează. Un antagonism limită duce la catastrofă, la război civil, în timpul căruia interesele grupurilor de putere se racordează la spații externe sistemului.

În timpul unei tranzitii, viteza de evoluție a parametrilor ce caracterizează un sistem socio-uman este mare și obligă indivizi și grupurile organizate la efort major de adaptare. Certitudinile, pozițiile în societate, agregarea grupurilor, comoditățile etc.

devin nesigure, amenințate de schimbarea majoră impusă de noile idei de structurare a activității sociale și, deci, a vieții indivizilor.

Suntem, astăzi, în plină tranzitie de la societatea bazată pe o economie centralizată, dominată de dogme, la o societate a economiei de piață liberă, structurată pe ideea democrației și a societății civile. Cum toată lumea își simte viitorul incert și situația personală și de grup amenințată, intelectualul parcurge aceeași traectorie. Neliniștit, el se întreabă și caută răspunsuri la problemele vieții lui, ale familiei și neamului său.

Mircea Eliade este un exemplu clasic de intelectual aflat într-o permanență tranzitie. Experiența vieții lui, precum și creația științifică a sa, constituie un răspuns la problematica dură cu care se confruntă intelectualul în regim tranzitoriu.

Traectoria vieții sale începe în România, trece prin India, Portugalia, Anglia, Franța, Statele Unite ale Americii etc.

Purtător al matricii spirituale românești, el a trebuit, ulterior, să asimileze valențe ale culturilor indiene, portugheze, engleze, americane etc., definindu-se spre sfîrșitul vieții sale ca un gînditor de factură prometeică, o personalitate cu o viziune universală, integratoare și sintetică asupra multor laturi ale culturii și civilizației umane.

Din considerente cunoscute, opera sa științifică și literară ne este accesibilă de abia acum, după Revoluția din 1989 și, în general, lumea științifică românească se află în fază de receptare a operei sale, de identificare a limitelor pînă la care efortul de ideatie și sinteză al marelui gînditor român a mutat zidul cunoașterii. De aceea, este greu a se prezenta, acum, comunicări științifice în domeniile în care a creat Mircea Eliade, care ar lărgi și mai mult sfera cunoașterii.

Cunoscînd opera lui Mircea Eliade, realizăm, astăzi, profunzimea gîndirii sale și exactitatea de bisturiu a analizelor pe care le face diferitelor teme abordate. În același timp, emoționează acuratețea și frumusețea frazei în care și îmbracă gîndurile și cărora le dă forme foarte greu de perfecționat.

II. CREAȚIA

Pentru tema noastră, este uimitor faptul că problema intelectualului în epoca de tranziție, ca aceea pe care lumea românească o străbate azi, are o soluție dată de Mircea Eliade în anul 1934.

Într-un eseu [1] publicat la 1 noiembrie 1934, Mircea Eliade constată: "Ceasul de azi sau de mîine poate fi stăpînit de oricine; poate fi stăpînit chiar de dușmani, fără ca o națiune să piară. Forțele care mușcă din eternitate, forțele care susțin istoria unei țări și-i alimentează misiunea ei n-au nimic cu politicul, nici cu economicul, nici cu socialul. Ele sunt purtate și exaltate numai de către "intelectualii" unei țări, de avangarda care, singură, pe frontierele timpului, luptă contra neantului".

Analiza continuă la nivelul acțiunii concrete îndată ce au fost identificați vectorii purtători de progres: "Mare sau mică, biruită sau victorioasă, o națiune nu înfruntă eternitatea nici prin politicienii ei, nici prin țărani sau proletarii ei — ci numai prin ce se gîndește, se descură și se creează între hotarele ei".

Adevărul acestor afirmații poate fi ilustrat de către oricine. Pentru a supraviețui într-un spațiu geopolitic ostil, români au creat foarte mult. În acest timp, popoare care se anunțau ca pline de vitalitate au dispărut de pe scena istoriei pentru că n-au creat: s-au ocupat numai cu consumul, cu jaful, cu crima. Din acest punct de vedere, definiția de "popor plin de vitalitate" trebuie redimensionată în coordonatele creației, nu cantonată pe imagini primitive cum ar fi viteza de deplasare a cailor sau tenacitatea cu care promovează crima, jaful și distrugerile.

Situația intelectualului în epoci de tranziție este punctată elegant de Mircea Eliade: "În ceasul unei revoluții sau unei crize, intelectualul adevărat se află prea departe ca să se mai poată întoarce înapoi. El a trecut demult pe acolo. Ceea ce pare nou pentru mase este demult trăit, asimilat, consumat pentru el".

Atragem atenția asupra "intelectualului adevărat" la care se referă savantul român. Sunt excludu-

deci, cei care ruinează efortul intelectual, cei sterili în planul creației și, evident, toate mediocritățile care fac operații cosmetice lamentabile spre a se infiltra în categoria intelectualilor.

Lată, deci, că Mircea Eliade identifică soluția pentru problema intelectualului aflat în tranziție: **creația**. El o spune cu responsabilitate, nici nu se putea altfel, punând-o în opozitie cu "politicul" care ne-a infectat redundant gîndirea atîta amar de vreme și ne-a irosit forțele creative în zone dogmatice sterile.

"În ceasul în care ceva se întîmplă politic, deci se consumă, intelectualul se află cu mult înainte, ocupat să creeze ceva care să muște din eternitate, sau să facă ceva care numai după mulți ani va fi precipitat în stradă, va căpăta valoare politică."

Cît de exact punctează Mircea Eliade politicul ca ceva care, bineînteles, "se consumă" și trăiește din ceea ce a creat intelectualul! Teza nu mai trebuie demonstrată, doar ilustrată prin exemple. De cîte ori omul politic și-a arogat merite științifice, a devînit imoral; gestul sau intervenția sa a impus "concluzii" cu argumentul forței în dauna argumentației științifice bazate pe criterii valorice și de metodă.

Interesantă ni se pare și poziția omului politic față de intelectual. De multe ori, mobilitatea intelectualului spre alte fronturi ale cunoașterii prin creație este taxată drept "trădare". Oamenii politici ar dori ca ideile pe care ei își construiesc acțiunea politică să nu se schimbe și ei să nu-și piardă pozițiile de "consumatori" privilegiați. Viața o ia însă înainte și obligă la modificări și în modelele politice, obiectiv pe care intelectualul îl sesizează și-l onorează. De aceea, detașarea intelectualului este prezentată drept "trădare" și pe "trădător" îl persecută și-l suprimă chiar. Cazul savantului Nicolae Iorga este notoriu și crima nu va putea fi iertată niciodată celor care au comis-o sau au inițiat-o!

Soluția creației intelectuale avansată în 1934 de Mircea Eliade este singura operantă în perioade de tranziție și la ea se pot racorda numai cei cu har.

III. IZVOARE

O întrebare își cere un răspuns, fie el și parțial, în finalul rîndurilor noastre: de unde-și trage seva Mircea Eliade în opera sa? Care sunt sursele primare? Nu ne propunem să răspundem exhaustiv la problemă, dar putem identifica în cultura poporului român principala sursă de inspirație a savantului.

Este vorba, evident, de fondul cultural scris, pe de o parte, și de cultura populară orală, pe de altă parte.

Să nu ne imaginăm că fondul cultural scris este de dată recentă sau de importanță minoră. Acum, realizăm mai bine ce loc au ocupat și ocupă în cultura europeană scrierile patristice ale unor protoromâni ca: Dionisie Exiguul, Iorga Cassian, Ioan al Tomisului, Teotim I și Teotim al II-lea — episcopii Tomisului etc.

Informația că protoromâni aveau o scriere și lucrări scrise devine certitudine în lumina unor descoperiri recente. În *Psaltirea Scheiană*, datând din prima jumătate a secolului al XVI-lea și copiată în Nordul Transilvaniei, la pagina 483 se află o criptogramă al cărei text a fost decriptat de Emil C. Grigoraș:

“În sfintele mănăstiri Mearăoța i Dorohoi i Humoru au etaforisit psaltikia Teologu, la 823”.

O țară a valahilor este menționată în *Oguzname* la anul 839: “Cînd căpetenia cumanilor a crescut mare și a devenit voinic, țările rușilor, valahilor, maghiarilor și bașkirilor au devenit dușmane, n-au vrut să se supună” [3], [15].

Într-o asemenea țară se putea deci folosi limba valahă în administrație și biserică.

Alte două surse, mai tîrziu, consemnează același eveniment. Într-o carte bulgărească intitulată *Tarstevnica*, apărută la Budapesta în anul 1844, se află pasajul următor:

“S-au însemnat în niște cărți vechi, scrise de mînă, că după repausarea patriarhului bulgar, Sfîntul Ioan, care a ridicat pe Asan la împărătie, a chemat pe Asan de la Ohrida pe părintele Teofilact, a lumenat și a curățit toată Bulgaria de eresurile care se aflau atunci în ea. După aceea a invitat pe împăratul Asan de a trecut

în Valahia, să o cucerească și să o curețe de eresul rorhan, care pe atunci domnea în ea; și a silit Asan pe valahi, care pînă atunci cîteau în limba latină, să lese mărturisirea romană și să nu cîtească în limba latină, ci în cea bulgară; și a poruncit ca celui ce va cîti în limba latină să i-e taie limba; și de atunci valahii au început să cîti bulgărește” [4].

Afirmăția cum că valahii “cîteau în limba latină” trebuie înțeleasă, foarte probabil, ca echivalentă cu “cîteau românește în biserică”, după cărți scrise în limba română.

De altfel, prin similitudine acceptată, “a cîti bulgărește” se înțelege că echivalează cu “a cîti slavonește în biserică”.

Paleograful Dumitru Șerbu a semnalat [5] că Nicolae Bălășescu, în *Gramatica* sa tipărită la Sibiu în anul 1848, are o notă la pagina a II-a cu următorul conținut:

“În cartea intitulată: *Sazavo Emmauskoe Sveatoe Blagovesťovanie*, tip. la Praga, fasa XVII, nota 12, stă scrisu cum că românnii, în suta XII, pe la anul 1100 ar fi ayut în limba română tradusă *Liturghia*. Aici, vorbindu de papa Inochentiu IV (1243—1258), zice așa: “Nam etsi recentissimus quoque temporibus, i.e. vix ab hinc sesquiseculo, Daciae Valachi slavicam graeci ritus liturgiam, ante apud se quoque usitatam sensum in vernacula suam converterunt, tacente et cōnniventie ut videtur, aut vel ignorantie et inconsulta Poliplimoni matre Constantinopolitana, etc.”.

Acest locu mi-lă arătă prea Sf. D. Episcopul Ardealului Andrei Șaguna în această carte, ce se află în biblioteca sa. Traducerea textului latin: Într-adevăr, în timpurile cele mai noi, adecă de un secol și jumătate, valahii din Dacia traduseră pe nesimțite în limba lor liturghia slavică de ritul grecesc, mai nainte uzitată și la dînsii, pe tăcute și nebăgate de seamă, precum se pare, sau chiar fără știrea și neconsultată fiind Poliplimoni mama Constantinopolitană, etc.”.

Îată, deci, aflat că în anul 1100 “românnii foloseau în biserică limba românească și că foloseau scrisul în această limbă”. Intervenția papei Inochentie al IV-lea pe lîngă Patriarhia

din Constantinopol avea scopul de a-i aduce sub ascultare pe români din Dacia pentru că limba română nu era "sfîntă".

Profesorul Dumitru Șerbu ne-a mai făcut o bucurie: studiind **Codicele de la leud**, a găsit în el dovadă documentară a scrisului românesc la anul 1391—1392 și a semnalat-o specialiștilor și publicului [6]—[9].

În acest codice, limba vorbită acum șase veacuri în Maramureș apare în toată frumusețea ei arhaică: "Posłanie gospodstva Boga našego Isus Hrista a să nibse spadsee v Ierusalim. De întru ceriu cădu întru Ierusalim. Poveast bîvsă divna vă sfeteam gradea Ierusalimea. Văleat 6900 <1391—1392>. Poveaste fu de demult întru sfînta ceatace Ierusalimului întru atîtea ai. Văleat 6000 <492>. Înții cuvînt feace și spuse di mare minune ce fu întra sfînta besearică întra cetate Ierusalimu. Ascultați oameni iubitori la oameni adîncul și blîndeatele ce feace Dumnedzău derept lucrurile noastre cele higleane. Cădu o piatră mică și rece de întru ceriu întru Ierusalim, și de greutatea ei nime nu putea spune..."

Povestea se desfășoară pe 27 de pagini și jumătate. Alte două texte (**Învățătura întru sfânta și marea Dumineca Paștilor; Învățătura la sfânta cuminetcătuřa**), scrise de același "grămatic" cu aceeași limbă românească arhaică, frumoasă și clară, fac din **Codicele de la leud** un document al lingvisticii românești de o importanță remarcabilă.

Îată o tradiție a scrisului în limba română care de abia acum își dezvăluie coordonatele.

Să consemnăm și faptul că din cultura română scrisă și-au extras substanță și alte culturi vecine, interferențele fiind inevitabile.

În 1992, prof. dr. doc. Pandele Olteanu a publicat ediția critică [10] a versiunii a operei florilegice **Floarea darurilor** sau **Fiore di Virtù**, după originalul italian de la Siena, datat circa 1350.

Versiunea slavonă ucraino-rusă, nepublicată încă, are la început mențiunea următoare: "Cartea **Florile virtușilor și viților**, tradusă din limba taliană în cea română (valahă) sau

bogdănească de Gherman Românlui și apoi în limba română în limba slavă de ieromonahul Veniamin, ucrainianul, în anul 1592".

Această versiune a publicat-o acum Pandele Olteanu pentru prima dată. Mențiunea "prevedena z vloskago jazika na Voloskii albo bogdanskii črežu Germana vološina" dă răspuns celor care mai "văd" încă în glotonimul "limbă moldovenească" altceva decât limbă română.

Cu aceste cîteva exemple marcăm în cultura scrisă a poporului nostru una din sursele operei lui Mircea Eliade.

Cea de a doua sursă a constituit-o, cum era și firesc, zona culturii populare orale. În lumea satului românesc de astăzi au supraviețuit datini și obiceiuri, legende și mituri bogate în mesaje care se cer decriptate.

Avem încă un folclor viu; se mai creează încă folclor și studiile de specialitate se fac pe fenomene reale din satul românesc.

Ne-a atras în mod deosebit atenția interesul pe care Mircea Eliade l-a manifestat față de problematica dansului popular al Călușarilor [11], [12], dans cultic românesc de vechime ancestrală "foarte probabilă preistorică, vădit preromană".

În fiecare an, la Slatina județul Olt, se desfășoară un festival al Călușului la care participă formații din toată țara. La ediția din 19—28 iunie 1993 a participat și cercetătoarea din Italia Monica Denise care-și elabora teza de doctorat [13] pe această temă și a filmat întregul festival. Ea a relatat cu emoție un fapt particular care a impresionat-o profund.

O echipă de tineri călușari de 10—12 ani și-a epuizat repertoriul și s-a retras în spatele scenei. O femeie cu un copil înfășurat în scutece, pe care-l ținea în brațe, s-a apropiat de un membru al formației și s-a retras cu el după un bloc. A pus copilul jos pe pămînt și tînărul călușar a început să joace în jurul lui și să sară peste el din cînd în cînd, aşa cum cerea ritualul jocului. Femeia credea în puterile miraculoase de vindecare ale acestui joc, semn că vechile credințe au supraviețuit și pot fi regăsite în satele noastre.

Pe aceeași linie se înscrise și documentul din 12 iulie 1801 referitor la comportamentul locuitorilor din satul Stroești, județul Argeș [14].

Aceștia luptau împotriva epidemiei, apelând la practicile dacice privind tehnologia de eliminare a vîrcolacilor făcători de rele. Dacă mureau rudele unui mort, cei rămași în viață trăgeau concluzia că decedatul s-a transformat în vîrcolac și-și "fa rudele cu el". Identificarea certă a vîrcolacului se făcea prin dezgroparea mortului. Dacă era răsucit, cu față în jos, în cosciug sau dacă nu a putrexit, erau indicii că este un vîrcolac. În acest stadiu se trecea la "eradicarea" lui, care cuprindea trei faze: citirea unei sfesătanii și îngroparea lui din nou; scoaterea și tocarea cadavrului; arderea cadavrului.

Trecerea de la o fază la alta se făcea dacă decesele în rîndul rûdelor (contaminate) continua și obștea satului nu ținea seamă de protestele preoților și ale organelor administrative. Aceste credințe specifice populațiilor sedentare nu au nimic de-a face cu creștinismul. Sub o formă puțin modificată, ele se mai găsesc și azi, în fază crepusculară, deoarece satul ieșe din fază etnografică și trece în cea a civilizației moderne.

Aceasta constituie la Mircea Eliade o a doua sursă bogată de inspirație pentru elaborarea operei sale.

Întregul său demers științific și literar oglindește cum nu se poate mai bine gîndul că "în afara culturii, timpul este drum spre moarte".

Iar în ceea ce privește viitorul poporului român, el a fost convins că va fi remarcabil, dintr-o rațiune foarte simplă: "în zbumicinata sa istorie acest popor a făcut prea mari sacrificii și a dat prea mulți eroi ca să eșueze în lupte civile și într-un balcanism fără orizont".

Sunt aici destule teme de meditație, dar, mai ales, de acțiune practică și cu rezonanțe în planul culturii. Pentru intelectuali, soluția dată de Mircea Eliade — creația — este singura care poate să scoată din impas indivizi, grupuri și națiuni, indiferent de tipul și coordonatele tranziției.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Mircea Eliade, **De ce sunt intelectualii lași?** // "Criterion", nr. 2, 1 noiembrie 1934, p. 2.
2. Em. C. Grigoraș, **Criptografia și istoria românească** // *Cultura națională*, București, 1924, p. 9—10 (a etaforisi—a traduce).
3. Mehmet Ali Ecrem, **Civilizația turcă**, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 51.
4. Ion Rotaru, **Formarea poporului român și a limbii române prin raportare la răspîndirea creștinismului** // *Tara înainte de toate*, editat de Uniunea "Vatra Românească", București, 1994, p. 40.
5. Dumitru Șerbu, **O scriere în limba română la anul 1100** // "Contemporanul", 2 aprilie 1982, p. 7.
6. Dumitru Șerbu, **Manuscrisul românesc din Codicele de la leud (1391—1392). Mărturie documentară a vechimii limbii noastre** // "Tribuna", 3 aprilie 1977, p. 9.
7. Dumitru Șerbu, **Manuscrisul românesc din Codicele de la leud. Mărturie documentară a vechimii limbii noastre** // "Tribuna", 24 martie 1977, p. 6.
8. Liviu Petrina, **Cel mai vechi text românesc păstrat (și cunoscut) în Codicele de la leud 1391—1392. Con vorbire cu prof. Dumitru Șerbu** // "Tribuna", 27 aprilie 1978, p. 6.
9. Dumitru Șerbu, **Primele documente de limbă română scrisă**, Comunicările Ia-X-a Sesiune științifică de vară a Societății Cultural-științifice "Stroești—Argeș", 26 iulie 1981.
10. Pandele Olteanu, **Floarea darurilor sau Fiore di Virtù**, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992, p. 123.
11. Ion Ghinoiu, **Vîrstele timpului**, Editura "Ştiință", Chișinău, 1994, p. 313 și 314.
12. Ion Ghinoiu, **Călușul**, Comunicare la Societatea Cultural-științifică "Getica", București, 19 iunie 1993.
13. Monica Denise, **I Calusari ed rituali di pentecoste in Romania (Călușarii și ritualurile de Rusaliu în România)**, Teză de doctorat. Università degli Studi di Roma "La Sapienza", Facolta di Lettere, 1994 (360 pagini).
14. Nicolae Leonăchescu, Năndrașu-Stroești-Argeș. **Documente și mărturii**, vol. I, Editura "Litera", București, 1971, p. 100 și 101.
15. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, **De la statul geto-dac la statul român unitar**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. I, 1983, p. 83.

Nicolae HAVRILIUC
Bucureşti

PRINTRE ROMANELE LUI MIRCEA ELIADE

Pentru cultura română fenomenul Mircea Eliade rămîne un hrisov al literaturii naționale interbelice evaluate la dimensiunea universalității. **Maitreyi** (1933) este cartea unei libertăți căutate în erotism. **Maitreyi** este biografia unui sentiment înfățișând prin mirajul său personaje reale (este știut că Mircea Eliade pleacă, în noiembrie 1928, cu o bursă de studii, în India, pentru a pregăti teza de doctorat: **Istoria comparată a tehnicilor Yoga**. La Calcutta, unde poposește, este găzduit de profesorul universitar Dasgupta. Acolo o va cunoaște pe Maitreyi, fiica profesorului, iar povestea lor de dragoste va inspira romanul cu același titlu). Concepindu-și romanul sub forma unui jurnal, autorul reface fiorul timpului trecut situîndu-se pe o buclă oseilatorie: fie pătruns de incandescența clipei, fie renunțînd la tonul de confesiune, fie sedus de îndoială, fie distanțat și rece. Dar jurnalul său admite un control al rațiunii prin curgerea stufoasă a trăirilor. Acea succesiune a fragmentelor de jurnal (așezate ca într-un dialog al personajelor) imprimă romanului un plus de vivacitate prin învăluirea clipelor cu adevărul lor de viață. Cum jurnalul indică o participare subiectivă a naratorului și deci un primat al liricului, în distincție cu epicul politicos, Eliade ordonează discursul din fărime de jurnal (cu pauze între ele): Dacă "a fi lîric înseamnă a nu putea rămîne închis în tine însuți" (Emil

Cioran), autorul prin aceste fărime selectează din întregul jurnalului pentru a închide rotunjind (sau a prinde în expresie și formă de trăire) o experiență de viață. Fluенța gîndului pur al autorului (pentru că pînă la urmă nevoia de dragoste presupune o trecere peste gînd) se substituie imaginii carnale a iubitei ca într-un vis. Priveleștea "straniului și de neînțelesului din ochii" Maitreyiei îl face pe Allan s-o vadă diferit: la început este șocat de apariția ei, ca de o urîtenie "cu ochii ei prea mari și prea negri, cu buzele cărnoase și răsfînte, cu săni puternici de fecioară bengaleză", apoi, tot mai preocupat s-o reîntîrnească, impresia se schimbă: "ochii ei prea mari, buzele ei prea roșii creau parcă o viață mai puțin umană în acest trup înfășurat și totuși transparent care trăia, s-ar fi spus, prin miracol, nu prin biologie". Sensibilitatea lumii, în care Allan se infiltrase din dorința cunoașterii unui absolut, este dezvăluită în lumini mai mult întunecate și fără prezență unei voințe care să corecteze sau să dirijeze pe un anumit făgaș cuplul îndrăgostitilor. Totul se desfășoară ca după un plan dinainte stabilit, căruia nimeni nu încearcă să-i surprindă ceva, să-i reproșeze ceva, ca și cum legătura dintre ei "e dragoste pe care o voiseră" cei din jur. "Maitreyi" este un frumos vis indian sporit de autor prin dilema introdusă în final drept tâlmăcire. Inginerul Allan se desprinde de civilizația europeană spre a contribui la înăltarea unei Indii materiale. Desprinderea aceasta este declanșată de nevoia regăsirii în libertatea primordială a ființei. Or, Allan întîlnește în drumul său India mitologică, panteistă și erotică. Ființa străinului Allan se află între îngerescul și misteriosul chip al Maitreyiei și privirea deschisă și adîncă din spatele lentalor negre ale lui Sen, tatăl acesteia. Iubirea dintre Allan și Maitreyi, prin acel unic și specific, se smulge din limita cotidianului,

înălțîndu-se prin puritate în sfericitatea cosmică. Dar ochiul neprevăzutului strivește cuplul îndrăgostitilor tocmai în clipa cînd se arăta atît de minunat. Mărturisirea nevinovată a lui Chabu pune capăt acestui fior al marilor iubiri. Îndrăgostitii se mișcă în spațiul cenușiu cu rezonanțe de clopot greu al tragediei. Îi apropie tocmai ceea ce-i diferențiază, justificîndu-le atitudinea: eliberarea prin iubire la Maitreyi admîșînd o revenire à părții la întreg și deci o rupere a legăturii de ființă; adîncirea în ființă lui Allan printr-o adorare voită a existentului. Forța necunoscutului se lasă ca un blestem. "N-a avut nimeni curajul să vă atragă atenția", afirmă unul din personajele care asistă la dramă. Desprinderea de ancestral conferă acestui cuplu patima iubirii înstrăinată și lipsite de rod. Retragerea lui Allan din civilizația europeană și renunțarea Maitreyiei la "simțirea și judecata indiană" aşază iubirea în atemporal. Însă vraja ei se spulberă în contact cu cotidianul.

Tristețea și rătăcirea lui Allan se înrudesc cu neliniștea metafizică a lui Muersault, eroul camusian. În timp ce Muersault ucide fizic, răzbunînd individul aversat și umilit, Allan probează mental, interogînd perimetru de viață din familia Sen.

În finalul romanului, Eliade își aşază eroul, miștuit de iubirea pierdută și retras în vis și contemplație, față în față cu înstrăinata Jenia, ademenită și ea de "o altă lume dincolo de simțuri". Discuția și scena lor de dragoste nasc un spectru al trăirilor ce se refac și se comunică de dincolo, din oglindă, și între care se interpune imaginea Maitreyiei. Imaginea pură a iubitei stăruie în răceala memoriei. Chiar dacă sentimentul carnal este uitat, rămîne clișeul. Se supune imaginea din clișeu reconstituîrilor? Răspunsul ar putea fi afirmativ,

deoarece "cunoașterea este un sir neîntrerupt de readuceri aminte", zicea Platon. Romanul se încheie fără a da lămuririle necesare, în sensul învinovătării sau absolvirii de vină a personajelor din cuplu, dar adaugă la "problema Maitreyi" o altă enigmă — "eternul feminin".

În *Şarpele* (1937) eroii lui Eliade, pentru a evita traumele cotidianului, urmează travaliul inițiatic. Suferind de conformism și blasare citadină, grupul mondén este supus unor exaltări de ființă printr-o succesiune de trăiri organizate de Andronic spre a înlesni regăsirea de sine. De fapt naratiunea romanului își poartă eroii într-o cursă cu obstacole, prin intermediul căror se realizează treptat desprinderea de profan și intrarea în sacrul ființei și al existenței. Întîmplările povestite sau trăite de grupul mondén au semnificație în plan psihologic. Scena încelui, relatată de Andronic, este creațoarea, șocului prin care membrii grupului de vîlegiaturiști se trezesc din amorțeala existenței. Tihna din sufletul lor începe să fie asediată de neliniște. Obstacolul următor, jocul cu gajuri în pădure — acest spațiu al necunoscutului —, sporește neliniștea eroilor cînd, prin spontaneitate și sinceritate, vor elibera elanuri frînte sau zăvorîte. Starea de expansiune sufletească, trăită diferit de fiecare participant la joc, va fi oprită de Andronic, în crama mănăstirii, prin relatarea unei întîmplări necunoscute despre moartea frumoasei Arghira, înținînată cu sute de ani în urmă. Ca și la Eminescu, motivul transmigrării eului metafizic, prin timp și spațiu, este folosit pentru a spori aura de mister a protagonistului. Momentul cheie al romanului, apariția și dansul șarpelui, se încarcă în semnificații atît pe plan psihologic, cât și erotic. Personajele, așezate în cerc, prin

cădereea în transă, se vor reașeza în sine. Vraja transmisă de acest animal totemic va revigora asistența, pregătindu-i intrarea în sacru, fie prin erotism, fie prin retrăirea unor amintiri ale spațiului inițial, cum ar fi cel al copilăriei. Identificarea lui Andronic cu șarpele, prin crearea imaginii "bărbat-șarpe", este provocată de renașterea acelor impulsuri primordiale potrivit cărora ființa umană, în vremurile sale preistorice, prinsă de efluviile locului de pe pămînt, se credea armonizată cu ritmurile cosmice. Îndemnul țesut din vraja dragostei va fi resimțit cu acuitate de Dorina, însesind triumful sacrului. Ea va părăsi grupul vilegiaturiștilor pentru a se întîlni cu Andronic în insulă și va refa, astfel, prin iubire, cuplul întru sfîntenie din acea "insulă a lui Euthanasius".

Cu **Nuntă în cer** (1939) Eliade realizează un transfer în timp. Întreg romanul reprezintă reîntîlnirea lui Allan și Maitreyi într-o ipostază dintr-un spațiu al unei alte vîrste. Andrei și Ileana se supun orbește poruncii destinului, întregind nucleul existențial. Erotismul lor blajin urmează legile unui *dat* pe care nu-l cunoșc și, din păcate, nu-l depășesc. Andrei este un creator într-ale spiritului, Ileana e roasă de grija maternității. Iubirea lor "celéstă" se vrea eternă, dar inițierea în rigoarea "nunții în cer" se face în ritm teluric. Nici cuplul Barbu—Lena (aceasta fiind aceeași cu Ileana, dar sub o altă înfățișare) nu-și învinge limita. Regăsirea timpului pierdut este întrevăzută de Barbu în procrearea trupului. Lena refuză legătura, pentru că experiența lor conjugală nu presupune dăruire. Plecarea Lenei apare ca un protest. Înfruntând destinul, ea se eliberează de marasmul ființei. Andrei și Barbu, urmînd prin hazard fluxul vieții, rămîn cu imaginea iubitei învăluite de mister. Eliade constituiește cu **Nuntă în**

cer o clepsidră a iubirii ce reface timpul din *mereu același*, dar care în fond e un necunoscut. Generațiile parcurg vîrstă eroică a iubirii, posedăți de îndemnul ei și dezlănțuți la întîmplare. Ca niște martiri rătaciți în necorespondență, ființele lui Eliade nu trăiesc nici "nunta în cer", nici "nemurirea" pe pămînt. Ei rămîn atîrnăți între situații, dincolo de care sûrîsul lucrurilor le completează neînțelegerea. Există mai mult cu mister.

Construindu-și romanele ca pe niște labirinturi, unde prin coridoarele mai luminate sau întunecate circulă personaje cu însemne ale realului și ale fantasticului, Mircea Eliade restituie spațiului cultural românesc imaginea unei ființe ce include deopotrivă aşezările inițiale, arhetipale, dar și posibilitatea multiplicării ei prin oglindirea în timp și în spațiu.

Dumitru și Severina
VASILESCU

**MATERIALE NOI DIN
LABORATORUL
DE CREAȚIE
AL LUI MIRCEA ELIADE**

Operele marilor gînditori și scriitori au toate o trăsătură comună: ele poartă semnul, pecetea, amprenta autorilor lor, așa încît aceste creații și creatorii lor devin un întreg. În conștiința noastră Eminescu se asociază cu **Luceafărul** creat de el, Bacovia — cu simbolul de plumb, Marin Preda — cu salcmii singuratici... Creația lui Mircea Eliade, asemenea **Oceanografiei** sale, asemenea unei **Încercări a labirintului**, este un ocean imens, un ocean de drumuri labirintice și încercări inițiatice, un ocean de numeroase idei care ne copleșesc și ne îndeamnă, de cunoștințe din cele mai diferite domenii, de informații vaste, în fine, o Encyclopédie a spiritului uman însetat de cunoaștere și de credință.

Nu s-au scurs nici zece ani de la trecerea lui Mircea Eliade în neființă. În această perioadă au devenit cunoscute multe detalii despre viața și activitatea marelui nostru gînditor și scriitor. Multe s-au publicat. Dar opera unui mare gînditor și scriitor, chiar fiind editată și cunoscută, ascunde aspecte nebănuite, urmînd ca fiecare nouă generație să-o citească din nou, să-o redescopere, să-o valorifice. În cazul lui Mircea Eliade lucrurile se complică, dat fiind că încă nu dispunem de opera lui publicată integral.

În anii ce s-au scurs de la începerea destinului postum al operei lui Mircea Eliade, datorită muncii oamenilor de știință, a cercetătorilor, au fost puse în circulație mai multe materiale noi despre viața și activitatea marelui savant român. Un merit în acest sens îl au diversele ediții periodice din România, printre care trebuie menționate revistele "Astra", "Jurnalul literar", "Convorbiri literare", "Poesis", "Orizont", "Evenimentul", "Revista de istorie și teorie literară", "Steaua" și.a. Am vrea să subliniem în special activitatea deosebită, sistematică a revistei "Manuscriptum", editată de Muzeul literaturii

române și avîndu-l ca director fondator pe D. Panaiteanu-Perpessicius. E de menționat că aproape toate materialele noi cu și despre Mircea Eliade publicate de această prestigioasă revistă poartă, în calitate de îngrijitor, alcătitor, comentator etc., semnatura neobositului cercetător, a profesorului Mircea Handoca, căruia îi revine meritul nu numai de a cerceta, dar și de a pune în circulație noi pagini din viața și activitatea, lui Mircea Eliade.

Începînd cu 1986, deci de la decedarea lui Mircea Eliade, revista "Manuscriptum", datorită inițiativei și insistenței lui Mircea Handoca, publică sistematic materiale inedite care dezvăluie noi lături și aspecte ale vieții și activității enciclopedistului român. Remarcind fascinația personalității lui Mircea Eliade în calitatea lui de orientalist, istoric al religiilor, folclorist, eseist, romancier, dramaturg, gazetar, conferențiar, personalitate care încă nu e cunoscută în toată profunzimea ei, M. Handoca constată următoarele: "În nici una din aceste lături nu vom întîlni șovăieile și poticnelile diletantului, stîngăciile debutantului. Pasiunea caracterizează fiecare rînd scris de Mircea Eliade, chiar dacă din cînd în cînd o neglijentă stilistică a fost semnalată de malitiozitatea unui exeget. Ineditele reprezintă încă o latură a acestei opere monumentale" ("Manuscriptum", nr. 3/1986, p. 84).

Din materialele inedite cu și despre Mircea Eliade publicate în ultimii ani de revista "Manuscriptum" semnalăm cîteva serii mai importante.

1. Mai întîi de toate merită atenție materialele publicate la rubrica "Din laboratorul de creație". Începînd cu nr. 2/1988 revista "Manuscriptum" publică (iarăși sub îngrijirea și cu cuvîntul introductiv al lui M. Handoca) versiunile originale ale uneia din principalele lucrări ale lui M. Eliade — **Prolegomenelor de istoria religiilor**, apărute inițial la Paris, în 1949, cu denumirea **Tratat de istorie a religiilor**, lucrare care precede monumentalala **Istorie a credințelor și ideilor religioase** și care, după cum ne mărturisesc datele, a entuziasmat inimicabil savanții, criticii, marea public, provocînd la apariția sa o serie întreagă de elogii. Publicarea versiunilor originale ale acestei lucrări eliadești cu o mulțime de note, variante inițiale, adăugiri, schimbări, redactări, precizări au o foarte mare importanță și semnificație, ele vorbindu-ne elovent despre stilul autorului. Este impresionant și admirabil modul în care lucrează M. Eliade,

felul cum folosește diferite variante pînă găsește versiunea, formula cea mai potrivită, îndînjirea cu care caută cuvintele, termenii cei mai exacti pentru exprimarea gîndurilor sale, gradul de informare, de documentare a lui în cele mai diverse domenii. M. Handoca scrie: "Cele cinci capitole ale **Prolegomenelor** pe care le putem cerceta în definitiva versiune inițială au fost revăzute și şlefuite îndelung. Trebuie remarcat limbajul modern, preocuparea pentru exactitatea terminologiei (peste două mii de ștersături, adaosuri, reveniri, într-un text de 200 de pagini dactilografiate, nu e puțin lucru), dar și acea tensiune interioară specifică atât omului de știință, cât și scriitorului Mircea Eliade" ("Manuscriptum", nr. 1/1990, p. 124).

2. Din ineditile lui M. Eliade un capitol aparte reprezintă conferințele rostită de el la Radio-București. Mircea Handoca este acel care a extras din Arhiva Societății de Radiodifuziune textele a 54 de conferințe. Revista "Manuscriptum", începe în 1986 publicarea acestor lucrări cu **Eseul european și eseul românesc**, citit de autor la microfon la 2 noiembrie 1933; și conferința **Caracterul subiectiv al fizicii indiene**, apreciată ca fiind sub semnul total al eruditiei și al originalității — două caracteristici majore pentru întreaga eseistică a lui Mircea Eliade.

Tot în 1986 revista "Manuscriptum" publică un material foarte interesant, semnat de Marin Bucur, intitulat **Despre o întîlnire necesară**, cuprinzînd informații puțin cunoscute despre revista "Antaios", publicată de Mircea Eliade și Ernst Junger începînd din 1960, revistă de orientare deosebită, consacrată unui nou umanism bazat pe universalismul culturilor.

3. Un interes deosebit prezintă corespondența lui Mircea Eliade cu numeroși oameni de seamă ai timpului, savanți, istorici ai religiilor, orientaliști etc. Revista "Manuscriptum" în ultimii ani a publicat mai multe materiale din corespondența lui Mircea Eliade cu C. G. Jung și Nicolae Iorga (nr. 4/1987), Raffaele Pettazzoni din anii 1929—1938 (nr. 3/1989), Ionel Jianu (nr. 4/1989 — 22 de scrisori, nr. 1/1990 — 15 scrisori), Ananda Coomaraswamy (nr. 2—4/1991) și a. Vom menționa că numai Mircea Handoca a publicat în diferite reviste mai mult de 200 de documente epistolare cu Mircea Eliade. Apreciind importanța acestora, cunoscutul cercetător subliniază: "Corespondența lui Mircea Eliade constituie o bogată mină informațională. Atât scrisorile expediate, cât și cele primite luminează diferențe aspecte din biografia spirituală a marelui scriitor și a

savantului, de-a lungul a peste șase decenii. Atunci cînd expeditorii sunt personalități ale spiritualității românești sau universale — textele respective se transformă din simple relații epistolare în documente de filozofia culturii, artei sau literaturii".

4. Încă un comportament din ineditile cu și despre M. Eliade îl constituie filele din **Jurnalul** gînditorului, diferite notițe, amintiri, publicate și de revista "Manuscriptum". Din acestea vom menționa, spre exemplu, fragmentele din **Caietele de jurnal** ale lui M. Eliade din anii 1920—1925, descoperite de M. Handoca printre manuscrisele din țară ale scriitorului. M. Handoca a comparat aceste caiete și în general **Jurnalul** lui M. Eliade după dimensiunile și valoarea lui cu **Jurnalul** lui T. Maiorescu și cu lucrările similare ale altor iluștri predecesori. Însuși M. Eliade, aducîndu-și aminte de felul cum a luat naștere **Jurnalul**, nota: "Scrim mai cu seamă noaptea, uneori tîrziu, după miezul nopții, cînd eram sigur că tata nu va mai veni să mă controleze". Si încă o caracterizare: "Un jurnal intim sporește atenția. Scriind, vezi mai clar lumea din jurul tău și îi uiți mai anevoie culorile" (octombrie, 1944).

Materialele noide despre M. Eliade, care, săntem siguri, vor continua să apară, ne vor ajuta să înțelegem mai bine cine a fost și cine este pentru noi și pentru umanitate M. Eliade. Ionel Jianu, marele critic de artă, prietenul apropiat al lui Mircea Eliade, încrezîndu-i scrisorile de la acesta lui Mircea Handoca ca celui "care are cel mai complet dosar despre Mircea", scria despre fascinația exercitată de prietenul său prin curiozitatea sa intelectuală și prin intensitatea trăirii: "Cu toată modestia lui înfățișare, simțeai în el o flacără vie, o ardere în alb. Trăia la o înaltă tensiune. Vorbea și lucra cu feroare. Știa să descorepe mereu tîcuri noi, nebănuite, în interpretarea realității. Știa să ne dezvăluie o nouă dimensiune a lumii. Era un spirit viu."

Era un spirit viu. Iar creațîile sale, aşa cum spunea Dînu Noica, stau sub "blestemul eruditiei". Să rămînă viu și să ne mai rodească neamul din cînd în cînd cîte un asemenea "blestemat". Să avem cu ce și cu cine intra în lume, aşa cum ne stă bine nouă, românilor, cu **MIRCEA ELIADE!**

Ana BANTOS
Chișinău

FORTA INTEGRATOARE A SACRULUI

Din perspectiva amplă a poeziei românești, poezia din Basarabia este mai aproape de primordii. Academicianul Mihai Cimpoi, într-un dialog cu Nichita Stănescu, realizat la Chișinău în 1976 cu prilejul zilelor literaturii din fosta Uniune Sovietică în Moldova, dar publicat abia în 1992, observa fenomenul "filologizării" și al unui anume fel de "îndepărțare de natură", ca să zicem așa, în poezia română din Țară. Autorul **Stării poeziei**, prezența căruia la Chișinău dădea evenimentului o semnificație aparte, a confirmat ideea în felul următor: "Poezii basarabeni sunt mai aproape de natură, de primordii. El transfigurează natura gîndirii în natura naturii. Am observat lucrul acesta la Vieru, Damian, la mai tinerii poeti." (M. Cimpoi, **Spre un nou Eminescu**, Ed. Hyperion, Chișinău, 1994).

Cum se explică fenomenul acesta care diferențiază lirica basarabeană în planul mai mare al poeziei românești? De la bun început trebuie remarcat faptul că apropierea de natură a poeziei basarabene se află în directă legătură cu nevoia de sacru și cu un anume fel de lirism cultivat mai cu seamă în anii 60—70 și înțeles ca posibilitate de apărare contra invaziei socialistului, mai bine zis, a ideologicului. Acest fel de lirism s-a intensificat în perioada amintită sub acțiunea unui sentiment acut al nevoii de firesc îndreptat împotriva elanului exagerat, rupt de pămînt, elan în care valorile umane riscau să fie substituite. Între "acțiunile" de redescoperire a firescului se înscriu și tentativele de restituire a dimensiunilor autentice ale artei. George Meniuc, de exemplu (în eseul **Cadrان solar**), aprecia

asiduitatea cu care criticul Vasile Coroban milita "împotriva nefirescului, împotriva premeditatării artificiale, deci, potrivnic actului adevărat al creației". Să amintim, de asemenea, că poetul Liviu Damian definea în anii 70 poezia drept "partea noastră de zbor, iar mai înainte prozatorul Vladimir Beșleagă, originar din Transnistria, și-a intitulat unul din romanele sale **Zbor frînt**. și poetul Gheorghe Vodă și-a ales pentru una din cărțile sale titlul **Aripi pentru Manole**. "Conservarea" eului în starea de grătie, de zbor este continuată cu pledoaria pentru cîntecul cu semnificația sa din expresia populară: "Cu cît cînt, cu atîtă sînt". Este și epigraful selectat de Grigore Vieru pentru carte **Numele tău** (1968), compartimentată în **Cîntece pentru pămînt**, **Cîntece pentru mama**, **Cîntece de iubire**. și Anatol Ciocanu își intitula două din cărțile sale în aceeași terminologie. **Cîntece de-acasă** și **Alte cîntece de-acasă**. Iar Mihai Cimpoi, în articolul publicat în ziarul "Tinerimea Moldovei" **Spre un nou Euforion**, diseca sensurile cîntecului, pornind de la starea de inspirație.

În condițiile unei vieți denaturate prin intervenția ideologicului obsesiv și a deznaționalizării lirismul poetilor din Basarabia implică, la un moment dat, și dorul de ființă națională. Mai mult ca atât, liricul și baladescul implicând șansa de a proteja ființa națională caracterizează poezia românească din stînga Prutului. Vorbind la modul general, însă, la noi se întîmplă exact ceea ce se întîmplă în tot spațiul țărilor din Răsăritul Europei, adică în țările fostului lagăr socialist. Italianul Marco Cugno, într-o comunicare făcută la Roma în 1991 (publicată în revista "Viața românească"), definea acest fenomen drept "evaziune estetică". Făcînd referință în primul rînd la poezia română, el susține: "Nici în celealte țări ale Răsăritului îspita esteticului pur nu era absentă, nici în România n-au lipsit cu totul luările de poziție prin actul împlînat în realitate. Nu e mai puțin adevărat că un fel de linie generală se putea desprinde, de "sabotare a realului". Asemănătoare cu sabotarea istoriei".

Situatia era similară și în stînga Prutului. În poemul său intitulat **Melcul** Liviu Damian, spre exemplu, sfida marșul

triunfal spre comunism. Să și între altele alte exemple pe care nu le vom aminti aici din lipsă de timp.

Deci, ispita esteticului le apărarea salvatoare și poeților noștri. Revelația, jocul, ludicul — la Grigore Vieru în primul rînd — exprimă dorința de redobîndire a candorii. Poetul urmărește restituirea dimensiunilor firești ale universului copilului, copilăriei și jocului ca ipostază a libertății. În toată poezia sa este prezentă o dorință imensă de descătușare.

Cultura românească, în virtutea poziției geo-politice a Țării, după cum a demonstrat Lucian Blaga, are un caracter de sinteză și de dezvoltare prin saluturi recuperatoare, beneficiind de influențe modelatoare (cea a culturii franceze) și de influențe catalizatoare (a literaturii germane) în sensul apelului "la propria fire, la propriul duh etnic" (Lucian Blaga. *Trilogia culturii*, E.L.M., B., 1968, p. 242—243). Reieșind din această concepție, constatăm că în perioada de după cel de al doilea război mondial influența contextului unional asupra literaturii din Basarabia a fost de natură catalitică, la fel ca și influența poeziei din Țară în persoana unui Blaga, a unui Arghezi, sau a lui Nichita Stănescu. De dată mai recentă este influența exercitată de poezia lui Ion Barbu. În ciuda orientării forțate spre socialismul înalt dezvoltat și spre valorile aproximative, literatura din Basarabia, ca de altfel și cea din republicile baltice, s-a dovedit a fi păstrătoarea fidelă a rădăcinilor etnice, aşa încât astăzi, cînd i se poate ușor impăta excesul de traditionalism, e necesar să precizăm diferența semnificației tradiției în contextul românesc cultural pașoptist și din perioada interbelică, și în condițiile de izolare a unei părți de Țară prin zidul chinezesc al fostei Uniuni Sovietice. Tradiția în această situație are nuanțele sale și a trece peste ele înseamnă și rata orice discuție despre Basarabia. În ce ne privește, includem elementele tradiției — larg răspîndite în poezia basarabeană — în orientarea spre un timp sacru. Se desprinde din creația poetilor basarabeni un fel de concentrare în jurul elementelor cardinale ai domniei celei despre care vorbea Andrei Pleșu referindu-se la pictura lui Ioan Andreescu, în care imaginea dominantă a cerului și pămîntului face dovada elementarității lumii. (A. Pleșu *Pitoresc și melancolie*, p. 102). În condițiile apropierei de primordii, atitudinea religioasă față de viață este de neocoltit. Cu atît mai

mult cu cît, după cum afirma și Mircea Eliade, "pînă și existența cea mai desacralizată păstrează încă valorizări religioase ale Lumii" (Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Ed. Humanitas, București 1995, p. 13).

Basarabia lui Nicolae Dabija, bunăoară, descinde din vechimea cronicilor și a atmosferei sacre de biserică ce e comună cu cea a lui A. Mateevici. E un tărîm în care cerul, greu de zborul îngerilor, se apropie de pămînt. În felul acesta este și mai evident contrastul între păgînătatea ce-i invadăeaază meleagul și sfîrșenia nedescifrată la care este raportat totul în poezia sa. Nuci "grei de rod", brazi, salcâm, dealul plin de strămoși, indicînd o zonă primară sacralizată declarăsează în poezia sa o suferință izvorită din prea mult suflet. E o atmosferă în care "ninge cu fluturi ce se sting" și se "deschide greamul doar cu respirarea", iar "sărbătorile sănt triste". Un tablou alternativ este cel în care predomină ironia și sarcasmul, provocate de sentimentul disperării: "disperat, firul ierbii-n granit se împlîntă", "tutunul este crescut în glastră", "uzinele sănt plantate în ciormoziomul cel sfînt", "ninsoreala miroase a fierărie". Atmosfera e de "grecie ostenită din care eresuri evadă". Durerea ce se lasă greu mascată și sarcasmul ating culmea intensității atunci cînd acesta din urmă e îndreptat împotriva pîngăririi simbolurilor sfinte ale unității de neam: limba, biserică, cetățile. Sacralizarea începuturilor devine la el condiția *sine qua non* a vieții pe pămînt:

*Cît durea-ne-vorizvoare
Ori un cîntec ce dispără
Cît există ceva sfînt
Vom trăi pe-acest pămînt.*

Un cadru peisagistic asemănător celui eminescian și blagian, și totuși deosebit, ne întîmpină la Grigore Vieru. Magia umbrei ciocîrliei pe cîmp și a pomilor verzi prin care melcișii stelelor umblă se destramă în toamna rece "ca sfedla de Zahăr" sau în arșița cu soarele "prelungindu-se peste pita din ștergar, ca uleiul fierbințe de răsărită!", odată cu apariția la orizont a pomilor ciudăți de tabac "prin care mama înaintează cu greu". Poetul ascultă mierla ca să nu uite, la fel cum privește și teiul, și izvorul, și floarea soarelui, și amurgul ce pe coline fuge "cu o ramură-n gură de măr înflorit". Dorul basarabeanului ce corespunde perfect plaiului în accepție blagiană se compune din verdele pictat

pe apa lină a unui rîu, din vîntul liber printre ulmi și din "zăpada sclipoare pe răcoroase culmi", din stoluri de lacrimi "trecind pe deasupra sufletului" și din verbul matern" ce cade de sus ca ciocârlia din clara dimineată", "se mai compune din liniștea credinței în muntele sfînt, în izvorul ce nu trădează, în existența unui împede loc, pe care poetul Grigore Vieru îl cucerește cu "pașii cuvîntului tipăriti în zăpada de sare căzută pe inima noastră". O imagine mai recentă ce se desprinde din poezia lui Grigore Vieru coincide cu pămîntul pe care Dumnezeu se întoarce acasă după ani grei de deportare în "siberii de gheăță".

Gravă și complexă apare și Basarabia lui Liviu Damian (1935—1986), care se opune pitorescului manevrat ușor de unii confrăți. Elementele de creștinism cosmic prezente în lirica sa se cer explicate nu atât în sensul de revoltă pasivă, de boicot al istoriei în acceptă blagiană din **Spațiul mioritic** sau în sensul atribuit acestei noțiuni de către Mircea Eliade în **Istoria credințelor și ideilor religioase** (II, p. 383) de "liturghie cosmică", cît în sensul necesității recuperării organicității vieții:

*Frajilord din iarbă,
Frajilord din ramuri,
Ați rămas pe lume
Ale stelei neamuri,*

Tăcerea și seninătatea, adîncul din suflet și "tristețea trează" ("e trează pîinea doar și sarea", mai scrie poetul), conștiința că nu totul se împarte și un glas izvorit parcă de sub pămînt spunând: "v-am dat un măr — întorceți-mi semințele", așteptarea tensionată și starea de zbor, "afîția muguri suferinzi în prag de verde dimineată" și "spicul de grâu proptit ca-n lance un străjer", arderea și renașterea din cenușă:

*— Dar, dacă zici că totu-i ars,
de ce ești așteptare?
— Poate că partea ce-a rămas
încă n-a dat în floare.*

(Dialog)

— toate acestea vorbesc în favoarea aceleiasi închideri-deschideri și vin din aceeași "permanentă, legănată înaintaré într-un infinit ondulat" descifrat de poetul filozof din Ardeal. Dar nu trebuie trecute cu vederea impulsurile intermitente ale unei trăiri vehemente, ce riscă să scoată din echilibru monotonul suis-coborîș, aşa încât blagianul "pămînt de cumpănă" la basarabeau Liliv Damian este "margină a vuindelor fruntarii". "Năzuința sa orizontică" (L. Blaga) vizează zări "ca mura în omături", "rîuri cu rosturi tainice ducînd spre mare sau urcînd la deal", un relief ascendent aproape inaccesibil, în preajma căruia poetul se întreabă:

Ce iarbă crește blestemată

Pe munți-aceia de omăt

Că fără tine niciodată

Nu vreau s-o știu, nu pot s-o văd?

Astfel încât creștinismul cosmic se explică prin nostalgia continuății neamului și prin nevoia acută de solidaritate umană:

Cu ochii în funduri de mare,

cu spatele-n piatră de munte,

aștept visător o plecare

și visele mele-s cărunte.

"Sacru" fiind, după cum menționează Mircea Eliade, un element în structura conștiinței, nu un stadiu în istoria conștiinței (M. Eliade **Nostalgia originilor**, p. 60), este prezent la poeții basarabeni ca un tărîm al statorniciei. Întrebîndu-se ce este sacrul, Ghoete răspunde astfel: "Ceea ce ține unite mai multe suflete", Raportul cu pămîntul, cu strămoșii, cu graiul sănătății motivele care pun în valoare năzuința basarabeau lui spre unitate. De remarcat aspectul dublu al acestor raporturi: de conexiune la aceeași matrice stilistică a românismului și de regenerare a sentimentului religios, de credință în Dumnezeu. Așa se explică faptul că Eminescu este investit — la Grigore Vieru — cu puterea divină de a judeca lucrurile:

De avem sau nu dreptate

Eminescu să ne judece.

Natura, peisajul sănătății prezente nu atât pentru pitorescul lor, cît pentru a confirma statornicia și credința:

Există un munte sfînt

Cu semnul credinței pe creste — scrie Liviu Damian, muntele mai însemnînd și un mijloc de a intra în legătură cu divinitatea, stabilitatea, imuabilitatea, puritatea.

Deschiși deopotrivă spre eul propriu și spre lumea din jur, menținîndu-se în proximitatea ființei și recucerind sacralitatea vieții, poeții basarabeni își continuă calea recuperînd în poezie ceea ce ne este dat de la Dumnezeu — unitatea de neam.

**"DE UNIT
NE-A UNIT DUMNEZEU,
CUM A CREZUT EL
CĂ E BINE.
NOI AR TREBUI
SĂ NE REINTEGRĂM"**

**Interviu cu scriitorul
Ion ITU (Brașov)**

— Domnule Ion Itu, cititorii din Republica Moldova vă cunosc grație unor cărți scoase de Editura Oriental Latin, unde sunteți director. Amintesc dintr-o acestea: **Dicționar de personaje literare**, publicat, după trei ediții în România, într-o ediție în Republica Moldova, la Editura Universitas din Chișinău, apoi **Dicționar de proză românească**, apărut în trei ediții, **Dicționar de poezie românească**, într-o primă ediție și, de curând, **Dicționar de critică literară**, deocamdată tot într-o ediție. Operă de ampoloare și de succes, integrala dicționarelor "O.L." este realizată cu concursul unor colaboratori de prestigiu, din generații și orientări diferite, cum ar fi Eugen Simion, vicepreședintele Academiei Române, Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, scriitorii Gheorghe Crăciun și Ovidiu Moceanu, de la Universitatea "Transilvania" din Brașov, tinerii critici literari Mircea Itu, Andreea Deciu, Românița Constantinescu sau Ioana Frunțelată. Unele dintre acestea, la care adaug și **Limbă română**, în două volume, de Ovidiu Moceanu, ca și **Indianismul lui Eminescu** de Mircea Itu, au ajuns și în mîinile noastre. Dar n-au ajuns toate. De ce oare n-ajung deloc sau ajung cu întîrziere cărțile Orientalui Latin, că și ale altor edituri din Țară, la Chișinău? De ce este atât de greu procesul acesta de integrare culturală?

— Eu sper că nu din pricina antetului de pe frontispiciul editurii. Și nici din alte pricini bicisnice. Așa sper. Dar ceea ce cred cu îndărătnicie am să vă spun cinstit: deoarece nu suntem încă pregătiți pentru asemenea interferențe simple. Noi am fost pregătiți pentru anumite convergențe complicate. Cum să vă spun? Dacă doi români se întâlnesc pe podul de peste Prut, înainte să fi apucat să-și dea bună ziua, se găsește numai decât cineva care se întrebă: oare de ce își dau ăstia bună ziua? Și de ce tocmai pe podul de peste Prut? Și la urma urmei ce nevoie au ei de asta? Și cu ce scop fac ei așa un lucru? Și oare au întrebat ei unde trebuie dacă e cazul să-și dea bună ziua așa, de florile mărului? Și oare au asupra lor zapis pentru aceasta? Mă tem că între noi, deocamdată, sunt blocaje tocmai de un asemenea tip complicat. Unii au spus că avem un plan ascuns — să ne unim, alții au spus că ar fi mai bine să ne despărțim, uitând și unii și alții că vorbesc despre lucruri la care nu se pricep. Eu am scris o carte intitulată **Poemele sacre**, despre virtuțile filozofiei naționale românești, așa cum apar ele la români dintotdeauna și de pretutindeni, și am constatat că de unit n-am a ne uni unii cu alții. De unit ne-a unit Dumnezeu, cum a crezut el de cuvîntă, fără să ne întrebe pe noi sau pe vecinii noștri. Ne-a dat aceleași cuvinte, ne-a dat aceleași geometrii ornamentale, ne-a dat aceleași cîntece. Fustel de Coulanges, în **Cetatea antică**, afirmă că cea mai de preț comoară ce ne-a rămas din strămoși sunt cîntecele noastre. Iar noi, dacă avem aceleași cîntece, înseamnă că avem și aceiași strămoși. De unit, aşadar, ne-a unit Dumnezeu. Și a făcut-o din vecie, pentru vecie, cum le face el pe toate. Noi avem numai a ne integra, după cum spun, de altfel, toți politicienii, de pe amîndouă marginile rîului. Dar uite că suntem așa de păcătoși că nu ne putem nici măcar integra ca lumea,

pe baza unor principii europene general acceptate. Eu spun că din pricina complicațiilor pe care ni le facem singuri. Politicienii noștri vorbesc de tot felul de integrări culturale și economice, la care se pricep ca musca la arat. Eu mă întreb de ce nu dau ei un prim exemplu de integrare pe terenul formelor politice? De ce nu găsesc cu cale să facă din cînd în cînd cîte o întrunire comună măcar a comisiilor de cultură, de industrie, de agricultură, a comisiilor juridice sau de politică externă din cele două parlamente românești? Ca să-și pună de acord cuvintele despre integrare. De ce nu fac măcar cîte un schimb de vederi pe linie de partid: agrarienii de pe ambele maluri ale Prutului, socialistii de colo și de dincolo? Nu spun democrații, că democrații sunt cu toții, fără deosebire: de stînga sau de dreapta (Prutului, de bună seama). Dar uite că ei nu se întrunesc, nu vorbesc, nu se integrează în nici un fel. Însă li se pare că au misiuni sfinte cu privire la a ne uni pe criterii etnice, sau la a ne despărți pe temeiul vizuinii despre vizuină, cum spunea un poet al nostru, Marin Sorescu, înainte să fi gustat din mierea ministerială. Din păcate, noi toți, scriitorii și editorii, mă tem că mai trăim încă obișnuințele epocilor trecute, cînd aşteptam să ne integrăm prin înțelepciunea politicienilor. Eu cred că pricina aici stă: ca produsele noastre — culturale prin voia firii, ca și produsele țărănilor, să fie puse în situația de a circula dintr-o parte în alta, după legile liberului schimb, cum se întîmplă în toată lumea bună, deci nu după planuri de muncă politicizate.

— Pînă în 1989 erați cunoscut mai ales în calitate de critic literar și de artă, de eseist, în special prin activitatea curentă la revistele "Transilvania" din Sibiu și "Astra" din Brașov (reviste la care v-ați aflat printre fondatori și unde ați lucrat mulți ani), ca și din alte reviste ardeleni, cum ar fi "Steaua" sau "Tribuna", din Cluj, unde ați susținut rubrici consistente de istorie literară. Ați publicat cîteva cărți

semnificative, de exemplu, *Critică și strategie*, tipărită la Editura Dacia din Cluj, *Pictori sibieni*, apărută la Editura Meridiane din București, sau *Destinul unei artiste*, apărută la Editura Uniunii Compozitorilor din București. Sunteți scriitor, dar și membru al Uniunii Artiștilor Plastici și al Uniunii Oamenilor de Teatru și Muzică. După 1989 criticul Ion Itu a fost dublat de politicianul Ion Itu, deputat în Parlamentul României. De ce v-ați implicat în politică, domnule Ion Itu?

— Din rațiuni mai înalte, dacă-mi dați voie să spun așa. Am crezut și eu, cu naivitatea de care suntem capabili toți cărturarii lumii, că s-au deschis deasupra noastră cerurile mute de-atîta vreme, și acum vom trăi cu toții potrivit unei rațiuni de dreptate nemaiînăzute, universale. Curînd a trebuit să admit că lumea politică este o lume a oportunităților de tot felul, inclusiv a oportunistilor, cum a fost ea dintotdeauna. Dacă nu ai religia oportunistului, ci te simți legat în diferite ierarhii de valoare, practic n-ai ce căuta în lumea politică. Asocierile între niște vocații oportuniste și altele transcendentaliste trebuie să fie, și sunt, aberații teribile. Eu am simțit această incompatibilitate de fond și am înțeles că sunt singur vinovat de aceasta. Prin urmare, am hotărît să plec.

— Care dintre cei doi a câștigat competiția: omul de cultură sau politicianul?

— De ce nu-l întrebați pe Ion Ungureanu, care a fost și va fi întotdeauna un bun ministru. Între români, de ce nu-l întrebați pe Grigore Vieru, care s-a aflat un timp în centrul unui imperiu universal, de ce nu-l întrebați pe Barbu Ștefănescu Delavrancea, care a fost o vreme primarul Bucureștiului, pe Titu Maiorescu, care a fost de mai multe ori ministru și o dată chiar primul ministru al României? De ce nu-i întrebați pe Mihai Eminescu și pe Ion Creangă, care făceau o politică strănică în jurul marelui sanctuar al

Junimii ieșene, din care s-au ales mulți ministeriabili de faimă ai țării? Dacă totuși m-ați întrebat pe mine, am să vă spun sincer: din credința că aş putea fi de folos acelor rațiuni mai înalte. Dar am constatat ceea ce ar fi trebuit să știu de la început: că pentru un om de cultură rațiunile cele mai înalte nu pot fi decât rațiuni culturale, după cum pentru un bun agricultor cele mai înalte rațiuni sunt cele cu privire la vreme, la unelte și la roada cîmpului. Și, desigur, la sănătatea trupului și a minții, după cum ne-a dat-o, la fiecare, bunul Dumnezeu.

— *Într-o carte a Dumneavoastră foarte controversată, Primii noștri poeți*, publicată cu un an în urmă, susțineți o altă perspectivă asupra poeziei române. Acolo afirmați că originile poeziei române sunt mult mai vechi decât se consideră de obicei, avansând un punct de vedere pe care îl susțin la noi în Basarabia N. Dabija și a. Vă rog să arătați care sunt aceste origini?

— O regulă elementară în știința istorică spune că istoria culturii unui popor începe odată cu primele înfiripări ale colectivității respective. Nu știu dacă omul s-a apăcat mai întîi spre pămînt, ca să piptăie glia maternă, sau a privit mai întîi cerul patern, de deasupra lui, cotropit de miracolul rotirii astrelor. Asemenea lucruri, astăzi, după ce Mircea Eliade a explicitat lumii ce este o istorie a credințelor, pot fi truisme ingenioase, dar nu obiecte de dispută pentru învățăți. Tot el vorbește pe larg despre anumite elemente ale culturii române de dincolo de orizonturile creștinismului european, de anumite personalități ale aceluia timp auroral, despre care spune că erau strămoșii noștri. Eu n-am făcut decât să investighez informațiile cu privire la aceste biografii și la operele rămase. Rezultatele au fost publicate în revista "Steaua" din Cluj, cu aproximativ 10 ani în urmă, sub forma unui ciclu de monografii. **Primii noștri poeți**, de care vorbiți, este de fapt însumarea acestor biografii culturale mirabile între copertele unei cărți. Am

adăugat doar cîteva studii scrise tot atunci, dar care nu au putut apărea în reviste datorită dimensiunilor neobișnuite. Ele se referă la o anumită coincidență orică, pe de o parte, și la o altă, ahileică, pe de alta, cu noi, deci, cu tablourile noastre culturale mentale. Am identificat un număr de 12 asemenea personalități, începînd cu homericul Linos și Încheind, absolut arbitrar, cu Niceta, "apostolul dacilor". Între timp, după publicarea cărții, am ascultat fel de fel de păreri și pot declara acum cu mîna pe înimă: dacă aş repuna astăzi cartea, și într-o zi o voi face, informația nouă m-ar impune să ridic acest număr la 15, deoarece am mai descoperit între timp încă trei autori, între care măcar unul, Toxaris, n-ar fi trebuit să-mi scape. Vedeți cum se întîmplă lucrurile? Românii au trăit atît de mult dispersați prin împăratările străine, încît nu le-a fost posibil să-și scrie o istorie a lor, propria lor istorie. Au fost obligați să-și facă școlile tot pe istoriile care le-au scris alții. În acest cadru, spre exemplu, mi s-a părut cu totul fascinantă perspectiva dată de Leon Donici asupra mișcărilor social-politice din Rusia, pe care profesorii noștri le numeau Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Scriitorul basarabean are o imagine a lui, diferită, absolut interesantă asupra evenimentelor de atunci. Ea nu seamănă deloc cu vizuinile triumfaliste care ne-au fost inculcate nouă prin mecanismele ideologice imperiale. Aș spune că redimensionează, printr-o perspectivă nouă, a neamurilor mici, a românilor în speță, materia acelui cutremur istoric. Nu e de mirare, deci, să vezi că un mare savant român din Cernăuți — Aron Pumnul — concepe istoria literaturii române ca un obiect distinct, înțeles ca atare, deci curpinzîndu-i pe autorii români de pretutindeni și de totdeauna. Din păcate, istoricii literari de după el, între care chiar G. Călinescu, au schimbat unghiul, vorbind numai de istoria literaturii făcute de români din interiorul granițelor administrative ale statului

român. E altceva. Noi trebuie să învățăm de la evrei și să ne obișnuim a gîndi despre cultura românească fără cenzura vameșului de la granița de stat. Datinile, tradițiile, rostirea prin cîntec, prin armonia cuvîntului, tînguirile sufletului românesc, nu pot fi captureate de vameș,oricît de buni ar fi ei în meseria lor. Noi trebuie să fim pregătiți să purtăm procesele noastre cu vameșii măcar cum le-a purtat Brâncuși cu americanii, care au interzis intrarea păsărilor sale în Statele Unite fără taxele pentru toate celelalte păsări, inclusiv pentru galinaceele domestice. Românii au, deci, un mod al lor de a gîndi despre păsările văzduhului, ca trăsuri transcendentale, asociindu-le unui vocabular transsubstanțial, ca păsări ale sufletului universal. Dar tot de aici și populația acestor personaje stranii, de tipul Struțocămilei sau a lui Păsărilă-Lungilă, care-și arogă funcții călăuzitoare în orizonturile de basm din lumile noastre paralele. Ca și lui Cicerone Poghirc, care mi-a atras atenția asupra faptului, mie mi s-a părut foarte important, citind *Iliada*, să constat că Ahile, care era din Pind, procedînd ca orice țăran român, i se destăinuie tocmai lui Balius, calului său, asupra deciziei de a intra în luptă pentru a-și răzbuna prietenul ucis. Și am crezut că e firesc să mă întreb de unde pînă unde tocmai calul îi poate spune eroului, cu vorbe omenești, despre soarta ce îl aşteaptă în Cîmpia Scamandrului. Prin carteaceasta, eu spun, deci, că românii au o cultură veche și că această cultură trebuie învățată ca atare în școlile statului, indiferent în ce stat învăță ei, indiferent de numele consacrat astăzi pentru calificarea aceluia stat. Nu cultura trebuie să se îmbrace în straiele politicii oportune a statului, ci tocmai invers, statul politic trebuie să fie consacrat după regulile culturii naționale. Asta a spus și Eminescu: suntem un strat de cultură la gurile Dunării. Asta și rămînem, indiferent de faptul că unii vor să ne oblige să spunem, în Ardeal, că suntem ardeleni

și nu români, în Banat că suntem bănăteni și iarăși nu români, în munții Pindului că suntem greci și deci în nici un caz români ș.a.m.d. E clar că în lucrurile acestea guvernează alte puteri decât cele politice. Guvernează alții împărați: Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Mircea Eliade, Eugen Coșeriu și alții ca ei. Iar dacă putem întîlni oameni care nu înțeleg un asemenea lucru nu-i nici un bai, cum spunem noi, în Ardeal. Înseamnă că au alte meserii și că trebuie să-și vadă de ele.

— Dumneavoastră preferați criticii literare de întîmpinare, de actualitate, istoria literară. De ce?

— Nu-mi dau seama. Probabil din pricina unei experiențe de viață, care m-a învățat că pe acest teren poți fi liber. Pe terenul criticii literare de întîmpinare prea ti se uită fiecare peste umăr, cînd nici n-ai apucat să-ți termini fraza. Am trăit prea mult situația în care nici nu s-a uscat bine cerneala din pagină și s-au ivit cenzorii. Ce faci, zice unul, nu știi că ăsta e frate cu Dumnezeu? Nu știi că ăstălalt-e dat dracului? Cum poți să spui aşa ceva, cînd trebuie să mergem la ăla să ne dea bunul? Vrei să-ți-i ridici în cap pe ăia cu haita patruzeicincistă? Vezi-ți mai bine de sutamiiștii, că ăia și-au trăit traiul demult și și-au mîncat mălaiul. Sincer, mă tem că pricina acestei evaziuni din raiul actualității a fost dată, în cazul meu, nu de anumite strategii savante, ci tocmai de nevoia de protecție pe care o resimțeam, ca om firav ce sunt. De altfel, o meserie ca atare, a criticii de întîmpinare, eu nici nu cred că există. În schimb cred că literatura, dacă are o istorie, are și un specialist în istoria literaturii, care trebuie să fie altul decât specialistul de istorie generală. Cei care se întîmpină unii pe alții cu un pahar de vodka sau cu cîte o nuia, cu cîte un buchet de flori sau cu cîte unul de cuvinte, după cum înțeleg eu lucrurile, sunt cu totul altceva decât critici. Din simplul motiv că meseria asta se deduce de la elinul *kritikos*, care înseamnă a construi, nu a întîmpina. Dă, desigur, asta nu ex-

clude să deducem cuvintele și din alte rădăcini, să le preparăm după alte înțelesuri și să le oferim pentru alte felurite suferințe și slăbiciuni. Altfel, fie vorba între noi, un fel de responsabili cu protocolul am mai avut și vom avea și de-acum înainte, cu și fără voia noastră.

— Sunteți unul dintre eminescologii cei mai consecvenți, dat fiind că ați publicat multe studii despre Mihai Eminescu, între care chiar două cărți: *Eminescu și Brașovul și Orfismul eminescian*. Ce reprezintă pentru dumneavastră Mihai Eminescu?

— Eminescu. Eminescu este o definiție a sufletului românesc. Ca istoric literar am constatat că facultatea aceasta i-a fost inculcată prin didactica dascălului și părintelui său spiritual Aron Pumnu, la vîrsta unei copilării fermecătoare, pe care români îl retrăiesc neîncetat, oriunde s-ar afla. Studiind în profunzime opera eminesciană, care cuprinde aproximativ 15.000 de pagini, am învățat că ceea ce se întîmplă cu noi, de la Nistru pîn' la Tisa, și din Cernăuți pînă la Roma, este consecința unui destin integral, răsărit sub steaua orfismului. În mariile universități ale lumii există catedre speciale pentru studierea operei autorilor naționali fundamentali. Italianii au catedre Dante. Americanii au deschis catedre Mircea Eliade. Români, după o sută de ani de la încheierea operei eminesciene, nici n-au reușit să publice toată această operă monumentală. De aceea eu spun mereu: Eminescu nu este pentru români un subiect de istorie literară. Este un proiect al viitorului. Cum să înțelegem viitorul nostru dacă nu-l citim pe Eminescu? Cum să-l citim dacă nu îl publicăm? Unii spun că nu putem publica paginile în care vorbește ireverențios despre ruși. Alții spun să nu publicăm paginile în care vorbește nelegant despre greci, despre evrei, despre germani, despre unguri, despre bulgari. Să nu vă spun cît de irreverențios vorbește el despre români și

ungureni, despre bucureșteni sau despre botoșăneni și chiar despre basarabeni. Cît de drastic este el cu tinerii moderniști, cu femeile cumsecade, cu ostașii țării. Cei care gîndesc astfel nu au în vedere că el a fost totodată un mare pamphletar, care nu trebuie confundat cu marele filozof, cu marele poet orfic, și cu nimic altceva. Cine s-argîndă să măture afara din cultura lumii grecotismele lui Cicero. Crede cineva că e tocmai timpul să-l adune pe ironiști într-un sac și să le dea drumul pe Dunăre la vale? Eminescu reprezintă poate cea mai dramatică imagine a creatorului european. Este un simbol cristic al românilor, la picioarele căruia ne plîngem soarta amară, în credința unei izbăviri de care el n-a avut parte.

— Ce părere aveți despre ce se întîmplă acum în Basarabia?

— Basarabia trece printr-o perioadă destul de grea. Acolo se petrec multe lucruri discordante. Oamenii au fost obișnuiți cu ideea că cineva, acolo sus, le poartă de grijă. Și s-au pomenit dintr-odată că au rămas în voia soartei, siliți să-și poarte singuri crucea. Ca soldatul din poveste: fără baionetă în coaste, dar și fără gamelă. Ce se întîmplă acum în Basarabia este o parte dintr-o tragedie care se joacă și în România în termeni aproape identici, dar se joacă și în Polonia, și în Ungaria, și în tot estul ieșit de sub dominația comunistă. Astă pe teren politic, economic, moral. Sunt, firește, și procese specifice, date de discordanța intereselor etnice, de pildă. Anumite expresii ale acestor disensiuni le trăim și noi, în Ardeal. E greu să-l convingi pe cineva care a fost majoritar, și s-a comportat că un stăpîn, că acum, dacă lucrurile s-au mai schimbat, nu trebuie să se teamă că va deveni slugă. În Constituția României, la care și eu am lucrat, mai ales în problema pluralismului etnic, există prevederea că nimenie nu este mai presus de lege: nici prin origine, nici prin condiția materială și nici prin orice alte determinări. Cine vrea să ducă

împreună cu românii calvarul acestei egalități n-are a se teme de nimic. Se întâmplă însă că anumiți oameni vor să scoată din această condiție privilegii. Iar asta nu e posibil pentru nimeni. Eu mi-amintesc, de pildă, de o discuție purtată în Brașov, între o delegație din, pe atunci, Republica Federală a Germaniei, cu noi, cîțiva gazetari români, între care se afla și președintele organizației etnicilor germani din România, Eduard Eisenburger, gazetar și el, un mare gazetar. La un moment dat unul din membrii delegației R.F.G. a ținut să afle de ce etnicii germani din România trăiesc atât de prost, în raport cu frații lor din Germania, care au mult mai multe drepturi. Eduard Eisenburger i-a răspuns că în Brașov, unde sunt atâtia etnici germani, sunt atâtia primari, atâtia consilieri, atâtia şefi de instituții, după care a dat cifrele pe întreaga țară, nominalizând cu ministeriale, cu conducerile politice, cu presa, cu numărul de școli etc. Delegatul german a susținut că nu a fost înțeles și a repetat întrebarea. La care reprezentantul român a repetat și el cifrele. Cînd lucrurile începeau să ia o turnură absurdă, unul din membrii delegației germane i-a spus colegului său: dragă, tu n-ai înțeles. Domnul Eisenbürger și-a spus că în România etnicii germani au drepturi egale cu românii, nu cu germanii din R.F.G. Asta-i toată problema. Dacă oamenii încearcă această exigență, toate disputele cad. Dacă tind să dobîndească, pe teritoriul statului român, alte drepturi, potrivite eventual altor state, noi spunem că nu e corect, deoarece dispare egalitatea, se instituie privilegiile de castă, se deschid căile nedreptății.

— Ce părere aveți despre ceea ce se întâmplă acum în România?

— Eu cred că nouă ni se întâmplă exact ceea ce merităm. Toate, spunea bătrînul înțelept, de vreme ce există, sunt bine făcute. Trăim și noi procesele tranziției de la ceea ce știam, la ceva despre care știm că a existat cîndva, auzim că

există în alte părți. Noi avem în Brașov o mare uzină de autocamioane, cu mult peste 20.000 de salariați. Înălțea s-a dezvoltat între timp un mare cartier muncitorească, în care s-au aşezat cu traiul peste 40.000 de oameni. Cînd am început să strigăm pe străzi "Jos comunismul!" conducătorii uzinei au înțeles că trebuie să debraseze centrala termică a uzinei de cartier. Culmea e că aveau dreptate. Uzina din sistemul economiei de piață nu poate fi obligată să încalzească blocurile din cartierele orașului. Dar guvernării nu pot lăsa un cartier de 40.000 de suflete fără căldură. și s-a făcut un tîrg specific tranziției, foarte prost pentru toată lumea. Uzina dă căldură cartierului. Banca, la presiunea guvernărilor, onorează salariile fără să țină seamă de cîți bani are uzina în cont. și uite-șă blocajul financiar se acumulează, deficitul crește și noi am rămas tot la faza: timpul trece, leafa merge, noi cu drag muncim. Sigur că soluția ar fi simplă: să construim o centrală specială pentru cartier. Așa spun politicii. Arhitecții îi susțin. Dar finanțări se opun cu îndîrjire, arătîndu-ne că buzunarele sunt goale. Așa că, pînă una alta, treaba rămîne în gura presei. Care poate ce poate.

— Ce credeți că se întâmplă acum cu românii de pretutindeni?

— Se întâmplă lucruri ciudate. Dacă guvernul de la București promovează anumite măsuri și mesaje pentru românii de dincolo de frontierele statului român, se găsesc imediat anumiți politicieni, din anumite capitale, pregătiți să facă întîmpinări de tot felul. Dacă de peste o sută de ani se dezvoltă în lume o puternică organizație mondială a evreilor, toată lumea spune că așa ceva este normal. și este. S-a gîndit cineva să-i întrebe pe armenii din diferite țări de ce se consideră frați cu armenii din diferite țări? De ce musulmanii din Europa au relații speciale cu lumea musulmană? De ce grecii, polonezii, ungurii se interesează de grecii, polonezii, ungurii de pretutindeni? De

ce rușii fac același lucru, oriunde s-ar afla? Unde am ajunge dacă am crea bariere, dacă am alimenta toate susceptibilitățile, dacă n-am pleca de la realitatea dată și n-am dă soluții la problemele ei? Eu știu că scriitorii români care trăiesc la Moscova, și sunt vreo 20 după informațiile mele, o duc atât de bine încât au hotărît să trăiască la Moscova. În Israel a apărut un dicționar masiv al scriitorilor israelieni de origine română, care cred că au dreptul să se exprime în limba română și să se afle în bune legături cu prietenii lor din România. În Iugoslavia s-a publicat de asemenea un dicționar al scriitorilor români din Iugoslavia. Culmea e că de aceste dicționare guvernul de la București nici nu are habar. Ce e rău în asta? E rău că nu avem un dicționar al scriitorilor români din toată lumea, că nu avem, după cum spuneam, o istorie a literaturii române după modelul **Lepturariului**... pe care a învățat Mihai Eminescu. E rău că școlile românești de la Salonic nu mai funcționează, deși sate întregi vorbesc și astăzi o românească inteligibilă. E rău că românii pot fi suspectați de intoleranță, tocmai ei, care au tolerat în fruntea lor, zeci și zeci de ani, domni de Fanar, primsecrетари de Moscova și regi de Sigmaringen.

— Care sunt proiectele de viitor ale Editurii *Oriental Latin*? Dar ale Dumneavoastră ca scriitor?

— Avem acum sub tipar o colecție minunată de poezie populară din Sudul Transilvaniei — **Roata stelelor**, avem un volum foarte important despre incidentele filozofiei indiene în opera lui Lucian Blaga, de Mircea Itu, autorul cărții **Indianismul lui Eminescu**, premiat pentru debut la Salonul Național de Carte de la Cluj în vara anului 1995. În colecția didactică reluăm în forme îmbogățite seria dicționarelor "O.L.". Ca lucrări personale, după acest volum consacrat Orfismului eminescian, aş vrea să mă lămuresc eu însuși asupra interferențelor mele în viața politică, încheind cartea intitulată chiar

așa: **O experiență ratată**. După care încerc să public volumele de călătorie în Grecia, de etnoesthetică și de teoria operei, puse la sertar de mai multă vreme.

— Ce credeți despre literatura din Basarabia? Care ar fi locul ei în contextul mai general al literaturii române?

— Cândva am citit cu înfrigurare un fragment de 10—12 pagini dactilografiate, despre acest subiect, dar numai în legătură cu secvența celor două decenii dintre 1920 și 1940, dintr-un studiu semnat de Vasile Badiu. Nu demult am scris și am publicat un eseu monografic despre povara bunătății noastre, așa cum este ea reînviată în povestirile lui Ion Druță. Tot atunci am publicat cîteva poezii de Dumitru Matcovschi, de Grigore Vieru și de Leonida Lari, pe unii i-am prezentat în integrala dicționarelor, iar deși sunt pregătiți să scriem în edițiile viitoare. Trebuie să vă spun că am plîns adeseori cu prietenii mei, înainte de izgonirea comunismului din Europa, recitînd, cu un fel de religiozitate greu de explicat în cuvinte, versuri sfîșietoare despre Basarabia, cum sunt cele despre moldovenii care rîd la un colț de masă și la celălalt plîng, despre frații de departe și despre rîurile trase prin inima românilor. Convoind odată despre toate acestea cu cîțiva prieteni din Basarabia, unul dintrei ei, Anatol Ciocanu, de la "Glasul", m-a întrebat dacă știu versurile închinante de Mihai Eminescu Basarabiei și a trebuit să recunosc sincer că nu le-am putut recita și că nu le aveam în bibliotecă. Acum le am: mi le-a trimis dumnealui, transcrise cu mîna și eu le-am publicat numaidecît într-o revistă din Brașov, păstrîndu-le în suflet cu tînguirea lor cotropitoare cu tot. Ca să-mi pot permite să exprim însă o părere asupra literaturii din Basarabia ar trebui să citeșc **Istoria literaturii Basarabiei** de Mihai Cimpoi: o carte fundamentală, documentată cu feroarea marelui critic, după forma monumentală consacrată de G.

Călinescu. Dar cartea nu a fost încă publicată. Ea se află acum, după cîte știu eu, în forma unui manuscris voluminos, care cuprinde peste 1000 de pagini: cu biografiile esențiale, cu comentariu sistematic, cu ilustrații, cu referințele critice de trebuință, cu bibliografia completă. Mă rog, o carte încheiată la toți nasturii, cum spunem noi în intimitate. Pînă să citeșc această carte a cărților, și trebuie să mărturisesc că o aştept cu mare interes, nu-mi pot asuma orgoliul unei păreri. Am însă intuiții sigure cu privire la locul privilegiat al poetilor basarabeni în concertul general al doinei românești. Și, dacă-mi îngăduiți să extind aceste intuiții la estetica limbii române pe temeiul cercetărilor lui Eugen Coșeriu, la teatrul lui Ion Ungureanu, sau la proza lui Paul Goma, basarabean și el, deși pribegit pe bulevardele Parisului, îmi vine să spun că locul acesta este pardosit cu lumină.

— *Dacă un scriitor basarabean v-ar propune un manuscris (bun!), l-află publică?*

— Deinde. Orientalul Latin este o editură cu program. O carte poate să fie bună pentru o editură și să nu fie oportună pentru alta. Noi ne-am specializat în anumite tipuri de carte, destinate unui anumit public, pentru care avem o anumită linie de comunicație, o anumită lungime de undă ca să putem fi contactați. Sistemul nostru de dicționare literare, spre exemplu, este o creație a noastră, diferită de tot ce a existat în domeniu. Ea pune în mișcare literatura didactică adresată elevilor și profesorilor din ultimele clase de liceu, altfel decât într-o perspectivă istoristă, tradițională. Organizează valorile în funcție de criteriul optim de identificare, deci alfabetic, ajutîndu-l pe cititor să ajungă rapid la informația dorită, fără nici un fel de bariere segregaționiste. Dacă spui **Critică**, bunăoară, iei dicționarul de critică și te duci la C. Nu ești blocat de faptul că nu-ți amintești imediat de epocă, de autor, de cîte și mai cîte. Așa facem noi: practicăm, în acest

caz, un limbaj potrivit pentru lumea noastră, care este o lume a calculatoarelor. Se poate deci să ne cadă în mînă un text bun, dar care practică un discurs diferit de al nostru. Se poate, de asemenea, ca diferența specifică să fie și de altă natură. Noi suntem interesați, de pildă, în dezvoltarea cunoașterii consacrate identității românești, ceea ce înseamnă că nu vom da curs analiticii concentrate pe definițiile specifice altor tipuri de identitate. Ele trebuie să fie proprii, eventual, altor instituții editoriale. După cum altele ar putea să opteze, să spunem, pentru consacrarea virtuților comparativiste. De aici rezultă o serie de reguli și de limite de competență pe care ni le impunem singuri, și care pot merge pînă la preferința pentru un anumit tip de poetică, cu adîncime filozofică, de pildă, în detrimentul scrierii frivole, gratuite, ca expresie a săraciei de sine, după cum credem noi. Criteriile însă nu sunt, în nici un caz, de natură geografică, deoarece în acest domeniu nou nu ne-am calificat. Nu ne-am întrebat niciodată dacă autorii sau colaboratorii noștri sunt din Ardeal, din București, de pe Valea Timocului sau de pe Valea Mureșului, din Banat sau din Moldova. Cu atît mai puțin ne putem întreba dacă ei sunt din Țara Hațegului, de unde sunt eu de loc, din Țara Bîrsei, unde se află Brașovul, sau din Țara Basarabilor, cum o numea pe aceasta Eminescu, în ciclul lăti de articole pe care noi le fișam de zor în studenție, în caiete ce le mai am și azi.

Consemnare:
Dan MUNTEANU

"ARGO" – O REVISTĂ A DIASPOREI LITERARE

Revista "Argo" este cititoră (1990) și îngrijită cu un discernămînt și o intuiție aparte de poetul Alexandru Lungu (Bonn), originar din Cetatea Albă și de soția sa Micaela. Pentru a vârsa lumină asupra genezei și programului publicației, cităm din confesiunile redactorului ei (nr. 6, 1992): "De mult doream și visam să înfăptuiesc o revistă de poezie și desen deschisă poetilor și artiștilor români ce viețuiesc în afara granițelor țării. Dorința s-a întărit, fiind întregită de un simțămînt de datorie, după ce unele dintre revistele literare (cele mai alese!) ale exilului românesc au dispărut. Este vorba de "Ethos", "Limite" și "Micron". Primele două au fost măiestrite, cu o pricepere unică și printre-o trudă inspirată, de strălucitul cărturilor care este Virgil Ierunca; amândouă au găzduit numeroși poeți și îndestul de multă poezie. "Micron" era un fel de foaie volantă, cósacrată aproape exclusiv poeziei, redactată și caligrafiată de atât de înzestratul și sensibilul desenator și poet Ștefan Munteanu". Și în continuare: "Argo nu are ambiția deșeartă de a inventa și promova un curent poetic sau un program literar, ci se străduiește să așeze în lumină actul poetic în toate largurile sale văzute și nevăzute. Nu suntem nici un grup mai mult sau mai puțin deschis, ci mai degrabă un fel de confrerie marcată cu pecetea de aur a prieteniei".

La aceste cuvinte inspirate am vrea să adăugăm că revista "Argo" ajunsă la al 12-lea număr, apare de două ori pe an — de solstiții — și este un centru de atracție și un promotor al operelor produse de către cei destărați.

Autorii publicației sunt, de regulă, personalități polivalente: scriitori, pictori etc., care în virtutea destinului

ARGO

12

vitreg își încheagă opera în paralel cu practicarea unor meserii necesare pentru menținerea existenței.

Impresionează diapazonul lucrărilor poetice, atașate cu sfîntenie, spiritualitate românești, dar trecute prin filiera diferitelor meridiane, curente literare, convingeri etc. Înstrăinarea naște frumuseții.

Originale sunt eseurile (Mircea Zaciu, S. Damian, Sergiu Levin ș.a.), prezentările de carte, fișierul revistei. Consistente interviuri cu George Astaloș, Gabriela Melinescu, Alexandru Lungu ș.a. scot în relief veșnicele probleme ale artei poetice și ale celor ce îi poartă aura și amărăciunea.

În "Argo" au publicat poeți și desenatori de excepție, care, frustrați de regim, au îmbrățișat străinătatea, pînă la ultimul hotar al ei care este neființă: Ștefan Munteanu, George Tomaziu, Ștefan Baciu, Paul Păun, Horia Stamatu.

O prezență permanentă în revistă sînt Gabriela Melinescu (Stockholm), George Astaloș (Paris), Alexandru Lungu (Bonn) ș.a.. Dintre autori din Basarabia "Argo" i-a găzduit pe Andrei Burac (nr. 11) și Leo Bordeianu (nr. 4, 12) — cu poezie și pe Tudor Coman (nr. 5—7) — cu lucrări grafice.

În continuare prezentăm cititorului nostru o succintă și, sperăm, reprezentativă microantologie poetică selectată din paginile revistei "Argo".

Leo BORDEIANU

Horia STĂMĂTU
(n. 1912 — m. 1989)

Ştefan MUNTEANU
(n. 1926 — m. 1990)

DE CE NU CITESC...

BIOGRAFIE

Am scris
aşa cum
un ţăran sapă
o femeie naşte
o mamă plângere
un bătrân se roagă.
Am scris,
după cum
alii respiră —
pînă cînd
am pierdut oxigenul
din peniţă.
Atunci
a trebuit să plec
pe altă lume,
după oxigen.

1985

George TOMAZIU
(n. 1915 — m. 1990)

URMA NORULUI

Acolo unde se adună mîngîindu-se
ca foile unui trândafir
umbre de ieri și de alătări
și numai acolo
dar coțurile nemumărate
și însemnînd spațiul
de afară-dinăuntru interferîndu-se
fără de
fără
și suferă
cine nu știu
dar suferința este mai mult
decît undeva

în miezul de roză umedă
născîndu-se mîngîile-se miresmele
trece un nor

1970—1990

de-atîtea zile
și săptămîni
nimic
și parcă tot n'aș mai citi?
Sunt lucruri scrise
cu-atîta frumusețe
că mi se face milă
mi-e teamă să nu le întunec
Sunt lucruri scrise
atît de ginggașe
că mi-e teamă să nu le îneac
cu mîlul adunat în mine
din informația cea de toate zilele
Ce dulce e să te scalzi
în linîștea neîncepută
care coboară
cînd ne pierdem citind
și uităm cătirea
la depărtări stelare
de vraîștea
preoților nimicniciei
ce ne dizolvă
spațiul și timpul și măsura

De ce nu citesc
de-atîtea zile și săptămîni
și rămîn
sălbăticîune speriată
în pragul infinitului?
Cărțile sfinte și ele
sunt din ce în ce mai sterse
de legiuinile atîtor ochi
orbiți de literă

Dar poeții ce fac?
dau lumii strugurii
încărcați de cuminecare
sau numai umilii cîrcei
care se prind de arac
și înalță curpenul
spre soare?

Toamna
la desființarea timpului
totul se face fum

Se apropie veșnicia
de înaintea
oricărui scris.

Nicholas CATANOY
(n. 1925)

CU VERZI PRIVIRI

În umbra înscrierii
mai flutură un val de zare,
un tremur de agonie, cu verzi
priviri.

Miroase a hoit
și-a stele carnivore.

Dă-mi drumul crinilor sfioși
în toamna acestor
triste goluri, mai lenevoase
ca un cînt oriental.

a cuvintelor
viețuiesc în trecerea lor
dintre rost și rostire
precum o pasăre nebiruită
prin păduri mereu călătoare

rânte uitați
cuvintele trase
pe roata pierzaniei

iar cuvîntul lăsat zălog
pentru o silnică tăcere
cine să-l mai răscumpere?

Gabriela MELINESCU
(n. 1942)

Ştefan BACIU

ARTĂ POETICĂ

Poezie — fin pumnal
baionetă, dinamită
nu scăpări de carnaval
nici luciri de bachelită

poezie — knock out dur
jiu-jitsu și karate
glonte fix în plin azur
nu tăceri nevinovate

poezie — kamikaze
pocnet pur de nouă flintă
nu parfum pe vechi obuze
arc ochind exact la țintă

poezie cu trăgaci
nu un cîntec vechi al lirei
nu un joc știut, dibaci

poezie: hara kiri.

VIAȚA ÎNTINDE CAPCANE

A cîntă în adevăr —
poezia ca o limbă interioară,
un șoptit al unei alte geneze —
șoptire — o adiere în Dumnezeu.

Înainte de cuvînt — viața întinde
capcane,
eram mai lucitorii în ochi
și sandalele mele de aur fugeau
către țara din depărtare.

Știam deja — a cîntă
nu înseamnă a ține limba
de cerul gurii.

Precum răcoarea zăpezii pe o zi
de secetă — venea poezia.
Și un sărut pe buzele fecioarei
era de fiecare dată cînd
un răspuns adevărat se dădea.

George ASTALOS
(n. 1933)

Alexandru LUNGU
(n. 1924)

CUVÎNTUL ZĂLOG

pînă dincolo de miezul lor tăinuit
împărtășesc aievea
soartă de văzduh însingerat

TEASTA MEA CU PEȘTI

poate că erau crabii
somnului meu sticlos
care îmi forfecau indiscret visele

sau poate delfinii
cu extravaganta lor tandrețe
care îmi înăbușeau neconitenit revolta

sau castorii poate
cu perversitatea lor ereditară
care îmi rodeau grăios gleznele

sau poate sepiile
cu atavismul lor tentacular
care îmi împiedicau mișcarea
sau poate chiar tu

crescind impudic
din țeasta mea
cu pești exaltați
tu
care netezești apele
cu nuferi
aprinși

ce se mai audе pe afară

Alexandru DOHI

O MUZICĂ DE FANTASME

Ochii tăi
Verzi agonii rupte din frunzișul de vară
Scăpărind flăcări iuți alungă roșia fieră
Ce-a încercat frumoasă să te muște
Spre a te trezi din imaginare
De înțelesuri ce nu'ncap în poeme
Care credeai că te apără de blestemele
Și te păstrează pentru o lume
care abia se naște
Nu din auzite și citite ci din ascultare
De lumină rîzînd peste cumplita iarnă
Ci din vedere de cîntec ce adoarme
roșia fieră

13 august 1995

Stela VINIȚCHI RĂDULESCU
(n. 1936)

VASE COMUNICANTE

melancolia mea lîngă această fintină
realitatea din ce în ce mai puțină

mașina de scris bate în gol
clapele sunt pline de grăsimea
zilelor și de răcoarea unei singure
nopti

degetele se subțiază sensurile se retrag
din lucruri ca o apă

pînă ce lumina se desparte de întuneric
pînă ce visul se desparte de moarte

oprește, doamne, mersul rotitelor tale
ascunse:
necuvîincios de disperată
seara asta!

Crisula ȘTEFĂNESCU

TOAMNĂ MUNCHENEZĂ

E toamnă.
Un soare atât de blînd
că Moartea stă cu noi în berării
și, de a toamnei frumusețe îmbătată,
își uită coasa-n bălării.

Paul KIDRON

* * *

Tăceri, îndoieri, temeri, neîncrederi,
nocturne întrebări fără răspunsuri —
toate trec prin mine, șuierînd
ca niște jerbe de spice
peste neguri care acoperă
cerul țării prin care eu
rătăcesc nomad

George RUSNAC
Universitatea de Stat
din Chișinău

FALSE POLISEMII ÎN DICȚIONARE EXPLICATIVE ROMÂNEȘTI

Paradigmele polisemantemelor din dicționarele explicative românești poartă adesea marca confuziei rezultate dintr-o sistematizare etimologică deformată a vocabularului. În cele de mai jos ne propunem să analizăm două cazuri de acest gen: unul referitor la lexemul *bazaconie* și altul privitor la *bezmetic*.

Arhaicului *bazaconie* "nelegiuire, fărădelege" (reflex al v.sl. *bezakonije* "id.", atestat în traducerile lui Coresi, în *Cazania* lui Varlaam etc.) i se atribuie (începînd cu F. Miklosich—apud Al. Ciorănescu [1] — și L. Șaineanu [2, p. 218]) explicit ([3], [4], [5], [1] etc.) sau implicit ([6], [7], [8] etc.) și sensul de "faptă, întîmplare, idee etc.izară". Din punct de vedere fonetic, gruparea în același articol de dicționare al acestor sensuri e ireproșabilă, dar criteriul semantic se opune unei atare sistematizări, căci "bizareria", "ciudătenia", "comedia", "extravaganța" "elucubrația" sau "trăsnaia" nu se învecinează cu "abjecția", "infamia", "fărădelegea" sau "crima". În astfel de cazuri tradiția e predispusă să judece lucrurile din perspectiva datelor materiale, rezervînd părții ideale rolul de creuzet în care topește amalgamul "transformărilor" și "dezvoltărilor" închipuite. Mai multe generații de lexicografi și etimologi culeg roadele amare ale acestei desincronizări și arbitrarietăți.

Necesitatea unei reorientări metodologice, resimțite mai ales în domeniul etimologiei, ne-a determinat să căutăm alte căi de acces în rețea

ascunsă a semnificațiilor din cadrul vocabularului românesc, iar căutarea s-a soldat cu descoperirea anumitor legități privind sistematizarea etimologică a limbajului. Din seria acestora menționăm aici fragmentarea etimologică în cîmpuri (subansambluri) etemicice (motive-mice). Cîmpul etemic al conceptului luat în discuție îl formează lexemele fondului vechi compatibile cu etemul (motivarea particulară) < lovitură (impulsie, în sens mai larg) care provoacă o reacție emoțională >: *bazaconie*, *bîzdîganie*, *năzbîț* [4], *năzbîție*, *năzdrăvan*, *nasmodie* [4], *năzgodie* [4], *năsărîmbă* [4], *năstărîmbă* [4], *năstrușnic*, *dizmerenie* [9], *bosma* [4], *bozma* [4], *poznă*, *lozeală* [10], *șozenie* [4], *șod* [4], *ciudătenie*, *dăñănaie*, *dandana*, *dangana* [4], *sanchiu* [4], *sânciu* [4], *șanț* [4], *tânciu* [4], *nagodă* [4], *miraz* [4], *minunăție*, *drăcie*, *drăcovenie*, *ștrengărie*, *trăsnaie*, *comedie*.

Sub raportul expresiei, în acest subansamblu se delimită trei clase de unități lexicale în care poate fi observată o anumită apropiere fonematică și morfematică între termeni: a) *bazaconie*, *bîzdîganie*, *năzbîț*, *năzbîție*, *năzdrăvan*, *nasmodie*, *năzgodie*, *năsărîmbă*, *năstărîmbă*, *năstrușnic*, *dizmerenie*, *bozma*, *bosma*, *poznă*, *șozenie*, *lozeală*, *șod*, *ciudătenie*; b) *dăñănaie*, *dandana*, *dangana*, *sanchiu*, *sânciu*, *șanț*, *tânciu*; c) *drăcie*, *drăcovenie*, *ștrengărie*, *trăsnaie*.

Asemănările nu sunt întîmplătoare, ci cad sub incidenta legii oscilărilor fonematice nelimitate în cadrul acelaiași tip — vocoid-non-vocoid — de expresie, lege descoperită de noi în 1985 și aplicată ulterior în diverse articole și comunicări. Conform acestei legi, tranșele radicale și afixale ale creațiilor lexematice indigene reprezintă fractiuni (aloete, variante) din continuumul mișcător al materiei glotice. Variația lor e corelată, în celălalt plan, cu reluări, amplificări sau schimbări de conținut. Frămîntarea ideatică e supusă și ea unei legi ignorate de etimologi. E vorba de transformarea sinestezică a sensurilor,

adică de o primenire care are la bază convertibilitatea simțurilor noastre. Ultima lege ne permite să stabilim un raport de contiguitate între etemul evidențiat anterior și etemele: <amuzant>, <răstit>, <träsnit>, <repezit>, <pocnit>, <pocit>, <hodorogit>, <foşnit>, <fleşcăit> <m o ale>, <încet>, <greoi>, <neindemnatic>, <tont> etc., care sănt subordonate mai multor etememe (motivări generale): <<sonic>>, <<cinetic>>, <<vizual>> etc.

În lumina acestor diferențieri și precizări vom înțelege că anumite contingente fonice și semantice cu termeni din afară cîmpului etemic invocat nu sănt fortuite, ci stau sub semnul unor relații determinate, infiltrate în straturi adînci ale vocabularului.

Enumerînd, în **Diccionario etimológico rumano**, derivatetele arhaicului *bazaconie*, Al. Ciorănescu adaugă: "Probabil la același grup se referă *boscoană* (var. *bozgoană*, *boscoadă*, *bongoasă*, *bongoană* "farmec, vrajă" și derivatetele *bosconiță* "vrăjitoare" și a *bosconi* "a fermeca"; "a *boscordi*". *Bozgoană* pare a fi un simplu dublet al lui *bazaconie...*" [1]. Ciorănescu a intuit corect ecoul lui *bazaconie*, dar l-a atribuit eronat omonimului de origine slavă, care are altă structură morfemică și altă motivare. *Bazaconie* indigen contracteză relații etimologice (deduse din schimbarea ordonată a expresiei și a conținutului) nu numai cu *boscoană*, *bozgoană* etc., semnalate de Ciorănescu, ci și cu alte numeroase vocabule expresive: a *boscordi*, a *boscrosi* [4] "a vrăji", "a flecări"; "a şopotii"; "a bolborosi"; a *boscăi* "a bolborosi"; "a (h)orbocăi" (trimis de DLR [4] la *boscoană*, iar acesta derivate, după F. Diez, G. Koerting — apud Al. Ciorănescu [1] — și A. Cihac [11], din ngr. *naskania* "vrăji"; Ov. Densusianu și Al. Ciorănescu formulează obiecții fonetice contra acestei derivări, fără a găsi o soluție etimologică peremptorie), *boscar* "scamator" (în loc să-l raporteze la a *boscăi*, W. Meyer-Lübke [12], C. Tagliavini — apud Al. Ciorănescu [1] — L. Šâineanu [3], DLR [4], Al. Ciorănescu [1] etc. îl

extrag din numele propriu *Bosco* al unui scamator italian, iar *Migliorini*, apud Al. Ciorănescu [1], din numele francezului *Boscard*), *bosoi* "copil mic și gras" [9], *boșomete* "id." [9], *bosnat* "posomorît, îmbufnat" [9]; *busnat* "bucălat" [7], *îmbuznat* "mînios" [4], a se *buzurlui* "a se burzului" [4], a se *buzăi* "a se bosumbla" [4], a se *buza* "a plînge, a bîzii" [10], *bîză*: a intra în ~ "a se zori", a intra (a fi) în ~ cu cineva "a intra în tratative", a lua în ~ pe cineva "a lua peste pîcior", "a certa cu asprime", "a repezi" [10], *bîzdăocă* "scandaligiu" [10], a *bîzdări* "a alerga" [4], a *bosoli* "a înghesui" [4], a *posodi* "id." [4], a *buşti* "a trînti", "a lovi", a se *busna* "a se mînia" [4], *busna*: a da ~ "a năvali pe neașteptate" (DLR [4]: "probabil din ung. *buszma* "bădăran", "prost"; a *intra* ~ în casă ar însemna deci la origine: "a intra ca un bădăran"; ipoteză contrazisă de prezența creațiilor expresive a *buşni*, a *bujni* "a tîșni"; "a da năvală" [10], cf. și a *buhni*, a *buzni* [4] etc.), *busta* "id." [4], *buzna* "id." [7], *bujinigai* "negură"; "fumăraie"; "forfotă" [10], *buşneac* "colb" [4] (motivem: <foială, mișcare agitată>), *buştină* "negură" [4], a se *buşuli* "a se amărî" [4], *bazaochi* "sașiu"; "nebunatic, poznaș" (înmănușcherea acestor sensuri aparent incompatibile se explică prin convergența etemelor <pocit> (= "sașiu") și <träsnit, repezit> (= "nebunatic"); DLR [4], A. Scriban [5]: <sl. *bezokij* "fără ochi", Al. Ciorănescu [1]: <sl. *bezokъ* "necbrâzat"), a *băscăli* "a certa"; "a-l face de rîs pe cineva" [4], *băscălie*: a lăua în ~ "a lăua în rîs" (Al. Graur: <tîg. *bastali* "șa de călărie", E. Vasiliu: <băscălui "a (se) despărții", apud Al. Ciorănescu [1]), a *beşteți* "a face pe cineva de ocară" (DLR [4]: cf. a *feşteți* "a mînji", N. Drăganu [13, p. 263]: <ung. *bestija* < lat. *bestia* "bestie"), a *băscăcăra* "a rîde zgomotos, prostește, a rînji" [10], a *lăscăbăia* "id." [10], a *răscăbăia* "id." [10], a *lozi* "a delira" [10], a *născoci* "a scorni" (A. Cihac [11], Al. Ciorănescu [1]: <bg. *nascacam* "a găsi, a afla", dar cf. a *născocorî* "a se lăuda", "a se îngîmfa", "a se fuduli"; "a se răsti la cineva" [4], a *născodi* "id." [4], a *născoti* "id." [4], *năzdoi* "scrîntit la minte" [4], a *dănanăi* "a legăna" [4],

tancă "lovitură dată cu palma"; "neghiob" [4], panc "țicnit" [4]), a (se) dărăci "a certa"; "a bate"; "a se hîrjoni" [10], a dărîma "a bate, a schilodî" [4], a dărîna "id." [4], a tărăpăni "a îmblăti"; "a bate" [4], tîrcoață "belea, pacoste"; "tîrfă" etc.

Logica și realitățile sistemului dezarmează încercările etimologilor de a explica prin influențe apariția elementelor lexicale examineate.

Inacceptabile, din același punct de vedere, sunt și explicațiile etimologice date unor termeni ai cîmpului etemic *bazaconie*. De ex., *năstrușnic*, ancorat temeinic în stratul expresiv al vocabularului românesc, prin afinități fono-semantice cu vocabule din interiorul cîmpului (clasate sub [a] și din exterior¹), e confruntat de L. Șaineanu [3] cu ceh. *strašníc*, de H. Tiktin [14] cu ceh. *strychny* "scurt, înghesuit" și rus. *srucnyj* "comod, maniabil", de Al. Graur [15, p. 28], urmat de DLR [4], cu slavonul reconstruit *nestrûjenu "nestruijt", iar de SDE [16] cu scr. *nestasan* "obraznic, neascultător"; "neastîmpărat".

Bozma (bosma) e pus în relație [3], [4] cu turc. *bozma* "crimă", la fel procedează A. Scriban [5], dar se referă la alt sens al ipoteticului etimon turcesc: "stricare, anulare, ștergere". Ambele sensuri îs străine însă de cel al cuvîntului românesc.

Pentru poznă A. Cihac [11] alege sl. *posmechu* "rîs", H. Tiktin [14] și A. Scriban [5] germ. *Posse* "năzbîtie", Al. Ciorănescu [1] sl. *pozrovali* "a cunoaște" și *poznanije* "cunoaștere", deși recunoaște că evoluția semantică nu e clară, iar Gh. Bogaci [17, p. 26] rus. *pozno*, fabulînd întîmplări cu tineri petrecăreți care se întorceau tîrziu acasă. Tatonări oarbe și subiective care discreditează valoarea științifică a investigațiilor etimologice.

Cealalti termeni, neinclusi în

clasele relevante mai sus, se verifică etimologic prin raportare la elemente contigue din exteriorul cîmpului. Astfel, *nagodă* (*nagete*, *nagotă*, *nangotă*, *nacodă*, *nacotă*, *nanotă*) "lucru sau faptizar" [4] se grupează cu *nagubă* "lucru însăpmîntător"; "namilă, arătare" [4] și *măgăoai* "mătăhală, momiie", infirmînd supozitia împrumutului din bulgară, susținută de DLR [4], cu atît mai mult că bg. *nagoda* are alt sens: de "întîmplare".

Cît privește cuvintele *miraz*, *miräzenie* și *minunătie*, se întrevede înrudirea lor cu elementele de origine latină a *mira* și *minune*, iar relația dintre *comedie* și it. *commedia* reclamă o filieră (tc. *komedya*, cf. A. Scriban [5]).

Neologismele *bizar*, *bizarerie*, venite din franceză, scot în evidență un radical similar celui din *bazaconie*. În limba franceză radicalul respectiv apare în variație aloetică (*biz-*, *big-*, *bis-*, *pig* - etc.: *bizarre* "nebun, extravagant", *bigearre* "id.", *biger* "a săruta", *biser* "id.", *pige*: *faire la* ~ "a păcăli", *pigeon* "porumbel" etc.), ceea ce ne face să punem la îndoială explicația lui A. Dauzat: "<it. *bizzarro* < sp. *bizarro* "brave" < basque *bizar* "barbe" (simbolul forței)" [18]. *Biz*-(*bis*-) nu se manifestă ca împrumut nici în italiană și nici în spaniolă (sf. it. *bizza* "mînie neașteptată"; "toană, capriciu", sp. *bizarria* "vitejie"; "mărinimie" "splendoare, măreție", sp. *bizbirjido* "vioi"; "voios", sp. *bisbisar* "a boscorodi, a bombăni" etc.). Comparata cu rusa (*bazan* "tipălău" [19], *bazyga* "id." [19], *bazlat* "a minti" [19] etc.) denotă, dincolo de arealul romanic, caracterul indo-european al radicalului.

Vom mai pune în discuție o falsă polisemie, rezultată dintr-o glosare eronată, dar care, la rîndul ei, e tot o consecință a unei rătăciri etimologice. E vorba de *bezmetic*. DLR [4] îl dă cu următoarele sensuri: "I. 1. (Despre

1) *Năstașnic* "vioi, zburdalnic"; "impulsiv, aprig"; "schimbător, nestatornic"; "iacom" [4], *năstăvit* "neastîmpărat, nepotolit" [4], *nastur* "zănic, bezmetic, nerod" [4], a se *năstîmi* "a ieși (din pămînt), a răsări, a se ivi"; "a crește" [4], *năstămit* "neprîcepit" [4], *năstrunchiat* "zburdalnic" [4], *năstrut*, "nătărău"; "zăpăcit"; "nebun"; "neputincios"; "dezordonat" [4], *năsvleg* "nătîng"; "nătărău", "bădăran"; "bolnav"; "schilod" [4], *năstrap* "picătură" [4], *năstrăpat* "apăsat" [4], *năzbîcă* "neplăcere, supărare, necaz"; "nărvă" [4], *năzgovenie* "născocire"; "snoavă"; "glumă" [4], a *năzui* "a nădăjdui, a rîvnii"; "a se strădui" [4], *năzuială* "adăpost" [4], *năzuros* "mofturos", a se *măscări* "a se surpa" etc.

stupi) *Stup bezmetic* = orfan, fără matcă (s. cu matca stearpă, *nefructificată ori falsă*)... 2. P. ext. (Despre albine; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) Fără conducător, fără cap și fără ţintă, în neștiere, zăpăcit. *Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său...* Creangă... II. P. anal. (Despre oameni; predicativ, în legătură cu un verb al mișcării) zăpăcit (ca albinele care și-au pierdut matca), fără a și încotro s-o apucă; p. ext. (atributiv; uneori complinit prin "la minte") uluit, amețit, tehui s. buimac de cap, năuc".

Această structurare semantică trădează eforturile autorilor de a ilustra ipoteza formulată de G. Weigand (apud Al. Ciorănescu [1]), conform căreia la originea rom. *bezmetic* ar sta ucr. *bezmatok* ("stup" fără matcă). În realitate, adjecтивul din sintagma *stup bezmetic* nu diferă de adjecтивul din îmbinarea *roi bezmetic*, iar adverbul respectiv rămîne cu același sens pe lîngă orice verb al mișcării, fie că e vorba de albine sau de alte ființe. Atât adjecтивul, cât și adverbul nu dezvăluie cauza, cum se străduie cu tot dinadinsul s-o facă cei ce acceptă etimologia lui G. Weigand, ci califică sau descriu. A. Scriban [5] se desolidarizează de Weigand, dar crede că *bezmetic* ar proveni din bg. *bezumnik* "fără minte, prost". Există, de fapt, reg. *bozometric* (var. *buzumetic*) "prost, bleg" [5], care pare să confirme opinia lui Scriban, dar structura morfemică al presupusului etimon bulgar și legile la care ne-am referit pe parcurs se opun derivării respective. Variantele *dezmetic* (pentru *bezmetic* "nebun, zăpăcit") și *buzumetic* (pentru *bozometric* "prost, bleg"), precum și vocabulele a se *buzumeni* "a se zăpăci" [4], *buzumenit* "zăpăcit" [20], *buzumeneală* "zăpăceală" [20], probează, aloetic și etemic, originea indigenă a cuvîntului *bezmetic*.

În concluzie, reconsiderările de ordin lexicografic sunt de neconcepță astăzi fără descoperirile etimologiei structurale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Ciorănescu Al., *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de la Laguna, 1958—1966.
2. Șăineanu L., *Încercare asupra semasiologiei limbii române*, București, 1887.
3. Șăineanu L., *Dicționar universal al limbii române*, ed. VI., Craiova, 1929.
4. *Dicționarul limbii române*, A—C, D—De, F—L (*Lojnică*), București, 1913 și u.; serie nouă (literele M, N, O, P, R, S—*Spongios*, Ș, T), București, 1965 și u.
5. Scriban A., *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.
6. *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.
7. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.
8. Breban V., *Dicționar general al limbii române*, București, 1992.
9. *Lexic regional*, I, București, 1960.
10. Udrescu D., *Glosar regional Argeș*, București, 1967.
11. Cihaic A., *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I: *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, II: *Éléments slaves, magiars, turcs, grecs-modernes et albanes*, Frankfurt/M.—Berlin—Bucarest, 1870, 1879.
12. Meyer-Lübke W., *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.
13. Drăganu N., *Beșteți* // "Dacoromania", buletinul "Muzeului limbii române" condus de Sextil Pușcariu, anul VI, Cluj, 1931.
14. Tiktin H., *Dicționar român-german*, I—III, București, 1903, 1911, 1925.
15. Graur Al., *Etimologii românești*, București, 1963.
16. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, Chișinău, 1978.
17. Bogaci Gh., *În lumea cuvintelor*, Chișinău, 1982.
18. Dauzat A., *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris, 1938.
19. Dali V., *Tolkovyj slovari jivogo velikorusskogo iazyka*, I—IV, Moskva, 1955.
20. *Lexic regional*, II, București, 1967.

Ion DRON
Chișinău

CU PRIVIRE LA ORIGINEA NUMELUI TOPIC RENI

Reni este o denumire a unui orașel așezat pe malul stâng al Prutului la vârsarea acestuia în Dunăre, localitate care, în pofida tuturor răutăților, mai păstrează pînă în prezent un colorit, deși mai puțin nuanțat, însă specific moldovenesc.

În mai multe lucrări din trecut se amintește că pe locul orașelului Reni în antichitate se găsea "vechiul oraș dunărean Daciporata" (în elementul — *porata* se întrezărește numele rîului **Prut** — I.D.), "iar pe timpul lui Traian — orașul roman *Arbium*"¹.

Descriind unele evenimente legate de anul 1621, Miron Costin menționa: "Și de atuncea (din 1621 — I.D.) sintu luate Renii cu cîteva sate de soltan Osmanu, sat de țară pe Dunăre, ascultătoriu cătră ocolul Gălăților, și sintu date de împărătie (e vorba de imperiul Otoman — I.D.) cătră Smil (Izmail — I.D.), de atuncea, căruia olatu venitul este închinat la mormîntul lui Mahmet, ce este în Țara Arăpască, aproape de Marea Roșie"².

Dimitrie Cantemir amintea că "în acest fel" (adică *Reni*), era numită localitatea ce avea și o cetate și pe care turcii o numeau *Timarova* (și *Tomara*, conform relatărilor din **DGB** și **DSB** — I.D.). Garnizoana cetății Reni ("cetate de mică însemnatate", după mărturiile lui Cantemir — I.D.) era alcătuită din creștini, în majoritate moldoveni, fără turci, cu un comandant de asemenea creștin, însă supus pașei din Silistra³.

După anul 1940 orașelul Reni a fost inclus forțat de către structurile

administrative sovietice în componența regiunii Odesa a Ucrainei.

Numele topic *Reni* n-a nimerit în orbita de discuție a savanților din Republica Moldova. Cu toate că *Reni* a fost parte componentă a Moldovei feudale (rupt din trupul Moldovei de către turci în 1621) și a statului român (1859—1878, 1918—1940, 1941—1944), probabil, din considerente ideologice, denumirea nu și-a găsit reflecție pe paginile studiilor de ordin toponimic. Acest "gol", însă, cu dibăcie a fost umplut de unii autori proruși și proucraineni, care s-au străduit să demonstreze că denumirea *Reni* ar fi, "incontestabil", de origine slavă.

De exemplu, în *Istoria orașelor și satelor Ucrainei. Regiunea Odesa* (Kiev, 1969, p. 700; în limba ucraineană) se afirmă⁴, fără nici un fel de argumente și demonstrații, că pe locul orașelului Reni, în timpul Rusiei Kievene (?), prin secolele IX—XII, ar fi existat un chei fluvial și, chipurile, de la acel "chei" (numit în rusa veche *reni*) ar proveni denumirea *Reni*⁵. Este o afirmație fantezistă, deoarece nu există nici o relatare în vreo cronică, fie rusească, fie ucraineană, care ar confirma existența unui chei fluvial pe teritoriul localității moldovenești Reni. Nu există de asemenea nici un fel de dovezi precum că pămînturile din imediata apropiere a Dunării ar fi făcut parte vreodată din componența statului numit Rusia Kieveană (sec. IX—a. 1132).

Un oarecare I. M. Kruglaek repetă afirmația greșită despre existență în timpul Rusiei Kievene, pe locul orașelului Reni, a unui "chei fluvial" numit în rusa veche *reni*, mai adăugînd precum că "există date că slavii (este vorba de slavii secolelor IX—XII — I.D.) numeau acest orașel *Perunova reni*"⁶.

Dacă această din urmă informație nu este o falsificare crasă, avem de a face cu cel puțin o interpretare eronată a faptelor și evenimentelor, sub raport cronologic, sau cu o inexactitate. *Perunova reni*

(în cronicile vechi rusești de asemenea: *Perunea reni*, *Perunia reni*), în calitate de toponim, pentru denumirea unui banc de nisip din regiunea pragurilor râului Nipru; este amintit în cronica veche rusească, numită "Lavrentievskaia" (scrisă în 1377), cu referire la evenimentele din anul 988⁷. În aşa fel "Bancul de nisip *Perun*" (ori "Bancul de nisip al lui *Perun*") se găsea puțin mai jos de cataractele Niprului (azi regiunea Zaporojie) și nu are nici o legătură cu vreun "chei fluvial" de la vărsarea Prutului în Dunăre. Cu atât mai mult că în limba rusă nu-i înregistrat *reni* cu înțelesul de "chei".

Dicționarele limbii ruse explică *reni* ca "banc de nisip"⁸ înrudit (cu) ori împrumutat din islandeza veche: *rein* "fășie îngustă de pămînt crescută cu iarbă", cunoscut cu același sens și cu altul mai largit, adică "hat; hotar", și în limbile suedeze, norvegiană, germană veche. Comp. aici și *rieva* în letonă și lituaneană ("fășie"), pe cind în ucraineană *rini*, cu alt fonetism, înseamnă doar "nisip măscat; prundă; pietriș; aluviuni de nisip, pămînt, pietre".

Urmând orbește tălmăcirile autorilor proslavi (proruși și proucraineni), am cădea într-o cursă, din care nu pot ieși nici ei. De exemplu, în cazul toponimului *Renescurt* (păstrăm varianta fonetică conform sursei)⁹ — denumire a unui meandru al Nistrului în vecinătatea fostelor sate moldovenești (azi aproape în întregime rusificate și ucrainizate) Grădinița și Yaski (în prezent raionul Beleaevka, regiunea Odesă), autorii își recunosc că întîmpină greutăți privind etimologizarea lui. Autorii ucraineni (GP, 73) consideră, pe bună dreptate, că, dacă ar fi fost vorba de o influență ucraineană, sunetul e din compoziția elementului *ren-* (*Renescurt*) ar fi trebuit să sună *i*, însă fenomenul nu are loc. Se presupune că ar fi vorba de o influență din partea tiverților asupra limbii romanilor (aproape, deocamdată nimici n-a demonstrat științific că tiverții ar

apartine lumii slave), "amintindu-ni-se" că tiverții "ședea pe Nistru și pe... Dunăre" (?), cu toate că nici un fel de anală nu înregistrează "șederea" tiverților "slavi" pe Dunăre. și întrucât autorilor ucraineni nu le convine, din punct de vedere politic și ideologic, să recunoască adevărul că denumirile topice ce conțin elementul *ren-* în spațiul dintre Prut și Nistru (inclusiv ambele maluri ale Nistrului inferior) sunt formate de românii moldoveni, fapt susținut încă în secolul XIX și de cercetătorul A. Schmidt¹⁰, ei pun la îndoială în GP (p. 73) și explicația lui A. Schmidt referitoare la denumirile meandrelor Nistrului, care explicație, în concepția lor, "evident că necesită concretizare".

În **Dicționarul explicativ al limbii române** (București, 1975) *renie* este înregistrat cu înțelesul de "porțiune joasă și convexă din meandrul unui râu, acoperită de nisipuri și de prundișuri, reprezentând zona de acumulare a aluviunilor" și este considerat un împrumut dialectal din graiurile ucrainene (*rjen*), iar *reniș* cu înțelesul de "mulțime de semințe de salcie; strat de nisip sau de pietriș pe fundul apelor curgătoare" — o creație formată pe teren propriu din *renie* + sufixul *-iș*.

După cum am arătat, *renie* nu poate fi considerat împrumut din limba ucraineană, fiindcă n-are nici un suport de ordin fonetic. În graiurile moldovenești de la est de Prut *renie* (*rānii*), răspîndit în satele nistrene și în cele prutene din sud-vestul republiei, are ca sinonim termenul entopic *scruntar* (răspîndit în unele sate din raioanele Briceni, Edineț, Rîșcani, Glodeni, Fălești).

Termenul entopic *renie/rānii* în graiurile limbii române din Basarabia, înregistrat de T. Porucic¹¹ (cu variantele și formele: *renis*, *reni*, *roni*, *ronea*), are următoarele înțelesuri:

1) marginea apei lacului (sau bălții) cu fund nisipos și neadînc;

2) marginea apei curgătoare, anume acea cu fund nisipos și neadîncă;

3) pădure tînără de sălcii și plopi pe aluvioni (comp. aici și sensul din DEX: "multime de semințe de salcie");

4) aluvioni proaspete acoperite cu sălcii și plopi tineri de un an;

5) țarm jos acoperit cu mîlitoră nisipoasă, adusă de apele mării;

6) zonă aluvionară cu sol format din nisip, pietriș și ceva argilă;

7) ruptură în mal, formată de apă curgătoare, cu pietriș în terenul coastei;

8) reniș cu sălcet și plopiș cu totul tînăr (de un an);

9) prundiș (pietriș) amestecat cu nisip și cu puțină argilă (am reprodus înțelesurile înregistrate de T. Porucic fără vreo intervenție proprie).

Dicționarul dialectal (volumul IV, Chișinău, 1986, p. 92) mai înregistrează pentru *răniș* și următoarele sensuri: 1) insulă (satul Goieni, raionul Dubăsari); 2) pămînt adus de ploaie (satul Ciobruci); 3) loc puțin adînc într-o apă, cu nisip și pietriș unde se scaldă copiii (satul Lalova, raionul Rezina).

Constatăm, astfel, că în graiurile limbii române *renie* (*răniș*) are o paletă de sensuri cu mult mai variată și mai bogată decât o au termenii *reni* și *rini* în limbile rusă și ucraineană. Românescul *renie* are unele paralele semantice de ordin entopic în limbile suedeza și islandeză (*rein* "fișie de pămînt crescută cu iarbă"), norvegiană, germană veche (*rein* "hat; hotar"), letonă și lituaniană (*rieva* "banc de nisip", dar și "dună; bară, cataractă a unui riu; loc uscat înălțat pe teritoriul unei bălti ori al unei lunci; insulă într-o baltă; adîncitură; fișie")¹².

Merită să amintim că și în limba latină *arena/harena* (considerat de unii lingviști termen de origine etruscă) are înțelesul primordial de "nisip; loc nisipos; pustiu nisipos; litoral (nisipos)" și este, fără îndoială, înrudit cu *reni* și *reiva* din rusă veche, letonă și lituaniană, dar și cu *renie* din graiurile limbii noastre.

Existența în limba latină a cuvîntului *arena/harena* cu sensurile amintite l-a făcut pe cercetătorul P.

Papahagi să credă că în graiurile române (din jurul Mării Negre și de pe Dunăre) *renie* ar fi pătruns "din latinescul arena "nisip". S-a mai crezut că cuvîntul "ne-a fost adus mai tîrziu din italiană", iar forma *Reni* s-ar explica "prin fonetică sintactică: a din *á-renă* a fost simțit ca prepoziție, și ca atare a fost despărțit de cuvînt"¹³.

După cum nu putem demonstra că *renie* (desigur, inițial poate fi vorba de un radical străvechi *-ren-*) ar fi fost cunoscut și strămoșilor noștri dacogeați (din lipsa mostrelor scrise), tot aşa numai în bază unei simple coincidențe cu forma *reni* din rusa veche (cu sensuri cu mult mai sărace ca în română), nu putem susține teza părtinitoare a unor cercetători ruși și ucraineni și chiar a unora autohtoni precum că *renie* în graiurile limbii române ar fi un împrumut din rusa veche (ori din ucraineană; v. și DEX).

Toponimia românească din regiunile Mării Negre, Dunării, Prutului, Nistrului, Oltului referitoare la termenul entopic *renie* (cu toate variantele și formele regionale), înregistrat în componență unor nume geografice concrete (și mai ales în toponimia minoră; comp.: Renea, Balta-Renea, Renea Scurtă, Renea Lungă, Renea Lupului și.a.), este extrem de bogată și variată¹⁴.

Și hrisoavele domnești din secolele XVI—XVII înregistrează numele localității Reni (cînd este vorba de anumite delimitări și hotărnicii): "... de la țarmul dinspre Reni, dinspre Zăton..."¹⁵. Însă nici un fel de izvoare nu atestă o populație rusă ori ucraineană (rusină) care s-ar fi aşezat cu traful în localitatea dată.

În concluzie: numele topic *Reni* este o creație toponomică proprie limbii române care descinde din termenul entopic *renie*. Entopicul *renie* (*răniș/răne*), trecînd în categoria numelor geografice, a fost simțit de purtătorii limbii române ca un toponim format cu sufixul toponomic *-eni*.

Tezele precum că numele topic *Reni* ar fi de origine slavă (rusă veche ori ucraineană) nu sunt decît rodul

imaginației unor ahtiați de pămînturi străine pe care vor să și le aproprieze pe vecie, căutînd și vreo îndreptățire istorică, aberațiuni care nu au nici o legătură cu știința și cu adevărul istoric.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

¹ Arbore Z., **Dicționar geografic al Basarabiei**, București, 1904 (mai departe: DGB), p. 176; **Dicționarul statistic al Basarabiei**, Chișinău, 1923 (mai departe: DSB), p. 369.

² Miron Costin, **Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-Vodă încoace**, Chișinău, 1972, p. 122.

³ Cantemir D., **Descrierea Moldovei**, Chișinău, 1982, p. 45—46.

⁴ Cu o trimitere la o informație inexistentă a lui A. Zașciuk ce miroase a falsificare.

⁵ Aceeași greșală este repetată (bănuim, intenționat) și de Yanko M. T. (**Toponimicinii slovnik-dovidnik Ukrainskoi RSR**, Kiev, 1973; în limba ucraineană).

⁶ Krugleak I. M., **Imea vașego goroda**, Kiev, 1978, p. 111—112 (în limba ucraineană).

⁷ **Etimologichinii slovnik litopisnih gheograficinih nazv Pivdenoi Rusi**, Kiev, 1985, p. 101 (în limba ucraineană).

⁸ Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Том III.. М., 1987. с. 470; Даль В.. Толковый словарь живого великорусского языка. Том IV. Спб.-М., 1882. с. 122.

⁹ **Ghidronim Nijniogo Podnistrovea**, Kiev—Odesa, 1981, p. 73 (mai departe: GP; în limba ucraineană).

¹⁰ Шмидт А.. Материалы для географии и статистики России. собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния. Часть I.. Спб., 1863. с. 195.

¹¹ Porucic T., **Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia**, Chișinău, 1931.

¹² Мурзаев Э. М.. Словарь народных географических терминов. М. 1984; Фасмер М. оп. cit.

¹³ A se vedea avizul la articolul lui Papahagi P., **Reni** // "Dunărea", nr. 1, p. 61—68; publicat de Lipăneanu M. ("Revista periodicilor: 1923, 1924") // **Dacoromania**. Partea 2, Cluj, 1927, p. 1510.

¹⁴ Exemplile de ordin toponimic (foarte multe la număr) se vor urmări înregistrate în diferite lucrări: **Marele dicționar geografic al României**, alcătuit de George Ioan Lahovari (litera R); Iordan I., **Toponimia românească**, București, 1963; GP.

¹⁵ **Documente privind istoria României. A. Moldova. Secolul XVI**, Volumul III, p. 397; Volumul IV, p. 79, 102, 142; **Secolul XVII**, Volumul IV, p. 210.

Niculina IACOB
Suceava

**200 DE ANI DE LA
A DOUA TRADUCERE
INTEGRALĂ A BIBLIEI
ÎN LIMBA ROMÂNĂ –
BLAJ, 1795**

În prefața Bibliei tipărite la Sibiu între 1856 și 1858, mitropolitul Andrei Șaguna afirma: "Limba Bibliei pentru un popor numai o dată se face; dacă s-au învins piedica cea mare a traducerii și dacă poporul au primit limba aceea zicind în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai de a reînnoi și îndrepta acesta, după cum ar fi reînnoi și îndreptat traducătorul cel dintâi al Bibliei de ar fi trăit pînă în vremile lor". Se sublinia astfel ideea că fiecare nouă traducere a însemnat înnoire și îndreptare, o ilustrare a nivelului de evoluție a limbii literare la un moment dat, dar și o nouă treaptă în evoluția acesteia.

Pe teren românesc, limba Bibliei "s-a făcut" la 1688, **Biblia de la București** (sau **Biblia lui Șerban Cantacuzino**) reprezentând pentru cultura noastră un monument de limbă literară. Începutul fusese deci făcut, rămînea să se continue munca de modelare și remodelare a graiului românesc în condițiile în care limba literară se elibera tot mai mult din "strîmtarea" începuturilor. O astfel de responsabilitate nu și-o puteau asuma decît cei mai buni cunoșători ai limbii române, oameni cu experiență în traducerea de cărți sau în realizarea de lucrări originale. Îndrăzneața întreprindere de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, după 107 ani de la prima traducere integrală, îi aparține lui Samuil Micu, "cel mai harnic traducător al Școlii Ardeleane", "întîul

mare scriitor român din Transilvania", cum îl numea Lucian Blaga (**Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea**).

Micu mărturisește cu loialitate în cuvîntul înainte **Cătră cetitoriu** că **Biblia lui Șerban** a reprezentat cartea de căpătă în realizarea noii traduceri: "Deci, avînd eu îndeletnicire, m-am îndemnat să mă apuc de atîta lucru și să îndrepezez (s.n. — N.I.) graiul Bibliei ceii mai dinainte românește tipărită". În afara acestei surse, Micu a consultat și versiunile greacă (de la Alexandria), ebraică și latină, fapt relevat de notele sale. Susținem cu cîteva exemple din **Cartea Facerii** afirmația de mai sus: în cap. 2, vs. 20: "și-au pus Adam nume tuturor dobitoacelor și tuturor paserilor cerului și tuturor fierilor *pămîntului*", cuvîntul "*pămîntului*" este explicat în notă astfel: "grecește: *tarinii*"; în cap. 4, vs. 13: "Mai mare iaste *vîna* mea decît a să ierta mie", pentru *vîna* se face în notă următoarea precizare: "jidov: *fărdelegea mea*". Trimiterile la sursa latină sunt rare. Astfel, în primele 13 pagini, o singură trimitere se face la textul latin: cap. 13, vs. 8: "iară hananeii și ferezeii lăcuia atunci *pămîntul acela*". Micu a luat din versiunea latină demonstrativul *acela*, care nu există în traducerea de la 1688, adnotînd: "acela s-au luat din cea latinească pentru mai bun înțeles". Raportarea la textul primei traduceri este permanentă și e firească, de vreme ce autorul traducerii de la 1795 își propune în mod declarat să "îndrepezeze" limba vechii traduceri.

Samuil Micu este primul critic sever al **Bibilei de la București**, în prefața citată el exprimîndu-și nemulțumirea față de "așezarea și întocmirea graiului românesc" din **Biblia de la 1688**: "Scriptura Sfintă, care cu cuvînt elinesc și Biblia să zice, de pre limba elinească, din izvodul celor șeaptezeci de dascăli românește tălmăcită, la anul 1688, în București s-au fost tipărit, dar cu foarte intunecată și încurcată așezare și întocmire a graiului românesc, și mult

osibit de vorba cea de acum obicinuită (s.n. — N.I.) și mai ales de graiul și de stilul cel din cărțile bisericești, care în toate besearecile românești să cetesc și pentru aceea pretutindenea tuturor și de toți iaste cunoscut și înțeles". Sublinierea făcută de noi în textul lui Micu atrage atenția asupra faptului că neajunsurile pe care autorul le găsește limbii acestui text se explică prin stadiul de evoluție a limbii române literare la dată traducerii. De aceea graiul vechii traduceri părea rău întocmit și încurcat. Motivul nu este singular, de vreme ce limba textelor religioase a rămas extrem de conservatoare, mai importantă fiind învățatura lui Dumnezeu decât grija față de exprimare. Ideea este explicit formulată și de către Micu la sfîrșitul cuvîntului înainte **Catră cetitoriu**.

Observațiile critice continuă, iar acuzațiile devin și mai grave: "Cît acea tălmăcire aceii Bibliei mai pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor iaste, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului și bisareci românilor". Că în cele afirmate pînă acum Micu este și subiectiv se vede clar din finalul prefeței, unde le cere cititorilor să nu se grăbească a "vinovăți" și "a defăima lucrul" traducătorului dacă în unele locuri limba li se va părea și în noua traducere întunecată: "Iară eu, iubite cucernice cetitoriu, am voit a-ți aduce aminte că doar și acum întru unele locuri și să va părea întunecat graiul, ci pentru aceea să nu te smintești, nici să te pripești a vihovăji și a defăima lucrul, că întunecarea aceasta și dintru aceasta vine că noi nici pentru mai luminat înțeles nu am vrut de la noi nici măcar un cuvînt cît de mic să băgăm în Sfânta Scriptură, ci ne-au fost voia ca întru toate să râmîie întru curățenia sa și întru tot adevărul său, după cum iaste întru cea elinească". Circumstanțele pe care și le acordă sieși nu le avusese Micu în vedere, în ceea ce-i privește pe autorii primei traduceri: "că foarte anevoie iaste luminate și cu chiar (*clar* — n.n., N.I.) înțeles de pre o limbă a tălmăci pe

altă limbă nici un cuvînt adăugînd, ci ținând idiotismii limbii cei dintîiu, că *fieștecare limbă are osibitii ai săi idiotismii*" (s.n. — N.I.). Iată-l pe Micu, criticul neîndurător, dar nu și rău intenționat, al **Bibilei lui Șerban** cerîndu-i cititorului să fie îngăduitor în ceea ce privește "tocmirea și aşezarea graiului românesc" din Biblia sa. El subliniază chiar, în mod cu totul neașteptat, la sfîrșitul prefeței, că în primul rînd este important ca cititorul să urmărească învățătura lui Dumnezeu, și nu graiul în care a fost transmisă această învățătură: "Ci tu, cucernice cetitorule, toate le ia în parte bună și te folosește cu această a noastră osteneală spre mai mare laudă a lui Dumnezeu și a sfintei beseareci creștere și a sufletului tău mîntuire că acesta iaste scopul osteniei mele (...)".

Dacă Micu putea fi subiectiv în unele afirmații ale sale, totuși un argument adus de el în sprijinul necesității unei noi traduceri ni se pare indiscutabil, anume numărul mic de exemplare din **Biblia de la 1688**. Ca urmare, nici măcar preoții nu-și puteau procura Biblia, chiar cu mare prej și cu mare "trapăd". Iese din discuție posibilitatea ca un credincios de rînd să fi intrat în posesia unei astfel de cărți.

Eiind convins de importanța realizării unei traduceri superioare a Sfintei Scripturi și bazîndu-se pe experiența sa de traducător, Micu nu a acceptat să tipărească Biblia în tălmăcirea lui Petru Pavel Aaron — "ahiereul Făgărașului și vladica a tot Ardealul și a părților Tării Ungurești". Aceasta realizase, se pare, traducerea întregii Scripturi, dar, din cauza morții traducătorului, noii tălmăciri îi lipsea "îndreptarea cea mai de pre urmă". Pe lîngă aceasta, fiind păstrată doar pe niște foi și "ne dată la lumină" (*netipărită*, n.n. — N.I.), multe pagini s-au pierdut datorită deselor mutări din loc în loc. Și din aceste motive Micu ia asupra sa munca extrem de dificilă "ca toată Biblia de unul cu asemenea stil și aşezare a graiului să se

tălmăcească". Este de remarcat aici concepția filologului Micu în legătură cu necesitatea unei traduceri realizate într-un stil unitar și într-o limbă unitară. Nu era aceasta singura dovedă a lui Micu de grijă deosebită față de unificarea limbii române literare. Avem în vedere unificarea sub raportul grafiei, propusă de el în 1779 prin **Cartea de rogacioni pentru evlavia homului chreștin**, unificarea sub raport morfosintactic, concretizată în normele prezentate de el în **Elementa linguae daco-romanae sive valachicae** (1780), precum și

contribuția în domeniul vocabularului; dicționarul său, la început bilingv: român-latin (1801), apoi în 1805, în patru limbi (român-latin-maghiar-german), a constituit punctul de plecare în realizarea **Lexiconului de la Buda** (1825).

Propunem în continuare două fragmente din traducerea de la 1688 și din cea de la 1795, dând cititorilor posibilitatea de a observa aspectul limbii în două etape de dezvoltare a limbii române literare (1640—1780 și 1780—1840):

1688, Facerea, cap. 9

vs. 8: Si zise Dumnezău lui Noe și feciorilor lui zicînd:

vs. 9: "Si iată, eu rîdic făgăduința mea voao și semenției voastre după voi,

vs. 10 și a tot sufletul viu împreună cu voi: den păsări și den dobitoace, și den toate jigăniile pămîntului, cît sînt cu voi, den toate care au ieșit den chivot.

vs. 11 și voiu pune făgăduința mea cătră voi și nu va mai muri tot trupul de apa potopului; și nu va mai fi de acum potop de apă ca să strice tot pămîntul"

vs. 12 Si zise Dumnezău cătră Noe: "Acesta e semn făgăduinții carele éu dau între mine și întru voi și întru tot sufletul viu, cîte sînt cu voi, întru semenției vecinice.

vs. 13 Arcul mieu îl puiu întru nor și va fi întru semnul făgăduinții, întru mijlocul mieu și a pămîntului.

vs. 14 Si va fi cînd voi noora nor pre pămînt să va ivi arcul în nor (...)"

1795, Facerea, cap. 9

vs. 8: Si au grăit Dumnezeu lui Noe și feciorilor lui cu dînsul, zicînd:

vs. 9: "Iată, eu pun legătura mea cu voi și cu semenția voastră după voi:

vs. 10: și cu tot sufletul viu ce iaste cu voi: din paseri și din dobitoace, și din toate fierile pămîntului cîte sînt cu voi, din toate care au ieșit din corabie.

vs. 11: și voiu pune legătura mea cu voi și nu va muri mai mult tot trupul de apa potopului, și nu va fi mai mult potop de apă care să strice tot pămîntul"

vs. 12. Si au zis Domnul Dumnezeu cătră Noe: "Acesta iaste sămnul legătûrii care-l dau eu întră mine și întră voi și întră tot sufletul viu, care iaste cu voi, întru neamuri vecinice.

vs. 13. Curcubeul mieu îl puiu pre nor și va fi semn de legătură întră mine și întră pămînt.

vs. 14. Si va fi cînd voi noora noori pre pămînt să va arăta curcubeul pre noor (...)"

Adrian TURCULEȚ
Iași

**ASPECTE
ALE ROSTIRII
ROMÂNEȘTI
STANDARD ACTUALE***

2. Diftongii *ea* și *ia*, *oà* și *uà*

1. Existența în limba română a cîte două serii de semivocale anterioare (palatale) *e* și / și posteroare (labiale) *o* și *u* și combinarea lor cu vocalele *a* și *o* creează cîte două serii de diftongi ascendenți: *ea* și *ia*, *oà* și *uà*, *eo* și *io*. Aceste serii de diftongi, care în vorbirea coločială se confundă adesea, prezintă dificultăți privind atât descrierea lor fonetică, cât și interpretarea lor fonologică¹.

În cele ce urmează, vom descrie primele două serii de diftongi (*ea/ia*, *oà/uà*) pe baza corpusului realizat prin înregistrarea unor enunțuri citite de 40 de subiecți tineri, originari din provinciile istorice Moldova, Basarabia, Muntenia și Transilvania².

Dificultăți în diferențierea acestor două serii de diftongi produce faptul că semivocalele închise / și u au un pronunțat caracter vocalic³, neprezentând decît rar, la unii vorbitori, un zgromot consonantic și o creștere a duratei perceptibile, care să le diferențieze mai clar de perechile lor mai deschise și să fixeze mai net limita dintre semivocală și vocală. În cazul diftongilor *ea* și *oà*, combinarea celor două elemente vocalice este și mai strînsă, ele fiind descrise de Alf Lombard⁴ ca fiind formate dintr-un element vocalic deschis și un a anterior, respectiv posterior (și labializat): *âa*, *âa*, caracterizare potrivită pentru realizarea acestor diftongi în poziție postconsonantică în rostirea standard,

mai ales în varianța muntenească a acesteia.

O acordare mai puternică a celor două elemente ale diftongului *ea* a fost notată mai ales la subiecți originari din sudul țării, iar în poziție finală accentuată și la subiecți din Basarabia: *b-eâťă*, *jub-eâť*, *m-eâť*, *n-oapteâť*, *t-eâťru*; ca urmare a acordării, diftongul se poate reduce la un a anterior: *amâă*, *mâ* (subiect din Focșani). Rostirea diftongului *ea* cu o labializare mai puternică a vocalei (care se poate observa, adesea, la vorbitori ardeleni ai limbii standard) a fost notată la subiecți originari din Maramureș, Ilva Mare și Lupeni: *b-oâlă*, *încögâče*, *t-oâťă*; reducerea diftongului la o vocală deschisă posterioară: *câsta*, *omeni* apare, în mod surprinzător, la același subiect din Focșani.

În poziție inițială, dar, uneori, și în poziție postconsonantică, se percep, mai ales în cazul lungirii diftongului, în rostirea lăță sau/și emfatică, o deschidere treptată a semivocalei: *iea* (= *ea*), *i-ea* (dat), *uoală*; *ab-jea*, *l-jeac*, *b-ugală*.

2. Poziția de bază a diftongului *ea* este cea postconsonantică, anume în radicalul cuvîntului (*beată*, *creastă*, *deal*) sau în terminațiile -ea, -ează ale unor substantive (mai ales articulate) și adjective feminine, ale unor forme verbale, ale unor adverbe și pronume: *cartea*, *grea*, *vrea*, *lucrează*, *alăturea*, *mea*, *nimenea*; *ea* mai apare ca diftong sintactic: *de-acolo*, *pe-acolo*, *ne-am dûs*.

Realizarea diftongului *ea* cu semivocala închisă (*ea*, *ia*, *ia*) cunoaște diferențe considerabile de la un cuvînt la altul. Nu am notat, de exemplu, niciodată închiderea semivocalei în: *beau*, *calea*, *cartea*, (*ia*) *dreapta*, *iubea*, *mîncarea*, *petrecerea*, *pe-aleea*, *printre-atîția*; am notat-o sporadic în: *alăturea*, *așeză*⁵, *funcționează*, *lucrează*, *mea*, *noaptea*, *teatru*, (*în*)*totdeauna*, *oare-ai* (*știut*), *oriunde-am* (*fost*); rar în: *creasta*, *fierbea*, *grea*, *nimenea*, *vrea*, *cîte-am* (*văzut*), *de-acolo*, *de-ajuns*, *ne-am*

* Prima parte a articolului a fost publicată în "Limba Română" nr. 1, 1995.

dus; puțin mai frecvent în: *beată, deal, leac, lunea, teamă* și aproape în jumătate din ocurențe în *seama*⁶.

Închiderea semivocalei în stadiul *à* este frecventă mai ales la subiecți din Basarabia (la unii din aceștia fiind realizarea normală a diftongului *ea*), apoi la subiecți din estul și nordul țării (Moldova, Maramureș); dar apare și la unii vorbitori din sudul țării (Brăila, Sibiu, Lupeni).

3. Poziția de bază a diftongului *â* este poziția la inițială de cuvînt și de silabă: *iată, statuâ, viâ*; în fonetică sintactică: *î-a dat, maîales*.

În poziția la inițială de cuvînt nu am notat decât semivocala *în iată, iapa, iama, i-a creat, i-aduce*. Dificultatea rostirii diftongului *ea* la inițială absolută apare clar, în ciuda faptului că subiecții s-au străduit să reproducă grafia, în enunțul: *Ea îa carteala din geantă*. În marea majoritate a cazurilor, pronumele și verbul au fost realizate omofone, în forma: *â à carteala...* În cîteva cazuri semivocala a fost *e* (de patru ori, la subiecți din Muntenia și la unul din Maramureș) sau *i* (de 11 ori, la subiecți din toate provinciile; în două cazuri, deschiderea usoară s-a transmis și semivocalei din forma verbală: *ea ia* (Brăila) și *ia ia* (Basarabia)). O altă modalitate de a distinge cele două forme, realizată în 16 cazuri, la vorbitori din diferite zone, a fost întărirea semivocalei (care

y devine *iot*) în forma verbală: *ia ia*; la doi subiecți (originari din Lupeni și Maramureș), întărirea caracterului consonantic al semivocalei apare, de

altfel, invers, la pronume: *ia ia* (la repetare, subiectul din Maramureș are *ia ia*).

În poziția la inițială de silabă, o deschidere usoară a semivocalei (notată grafic sau nu) apare, rar, în *sfiala, statuia, uneia*; la fel, în neologismele *apreciază, imediat, specială*, dar și în *apropiat*; în ultimele patru cuvinte este frecventă realizarea hiatului (ca în forma grafică) și, mai rar, sinereză celor două vocale (care este însă frecventă în *imediat, specjală, specială*). Mai frecventă este deschiderea semivocalei în pronumele (forma colcovială) *âia: âia, âea, âea* și, mai ales, în adverbialul *ioia*, în care

rostirea cu *i, e, ê* a fost notată în aproape jumătate din ocurențe. În sfîrșit, în locuțiunea adverbială *mai ales* (formînd un singur cuvînt fonetic), deschiderea semivocalei încadrate de vocala cea mai deschisă se produce în majoritatea ocurențelor (69 din 80), mergînd pînă la acomodarea reciprocă puternică, întîlnită mai ales în diftongul *â*

ea: maê-ales.

O confruntare directă între grafie și rostire se produce și în cazul formelor pronominale aceea (fem. sg.) și *aceia* (masc. pl.). Influența grafiei, favorizată de precedența vocalei cu apertură medie *e*, face ca aceea să fie rostit cu semivocala deschisă (*i, e, ê*) în majoritatea cazurilor; la numeroși subiecți, forma feminină se opune formei masculine printr-o deschidere mai mare a semivocalei, chiar dacă tendința de deschidere se manifestă, mai slab, și la aceasta din urmă: *acêea, acêea* vs. *acêia (ia, ea)*. În 31 de cazuri, cele două forme se realizează totuși, ca omofone, în formele *acéia, acéia*, mai rar, *acêea (ea)*; forma feminină se realizează frecvent și cu hiat: *acéa* (rostire mult mai rară la forma masculină, unde apare, în schimb, mai frecvent asimilarea totală a lui *-a: acéie, acée*).

În formele *aleea* și *creează*, diftongul redat grafic prin *ea* a fost realizat în mai puține cazuri cu semivocala încisă: *âa* (în 15, respectiv 5 exemple) decît cu semivocala (mai) deschisă: *âa* (în 6 și 11 exemple), *ea* (în 4 și 9 exemple), *ea/ea* (în 16 și 7 exemple); în majoritatea cazurilor (în 41, respectiv 49 de exemple), subiecții au pronunțat aceste forme, în ciuda grafiei, cu hiat: *aléa, creáză*.

În poziție postconsonantică, diftongul *âa* se realizează mai ales după consoane labiale, context în care el se opune diftongului *ea*. Efortul vorbitorilor de a menține această opozitie se manifestă prin cazurile mai frecvente, de întărire a semivocalei *i*

la semiconsoana *iot: abâa, bâatâ,*

^h *pâatră*. Opoziția dintre formele *mea* și *mî-a, beată* și *biată* din secvențele:

Mama mea mi-a dat o floare și O femeie beată este biată se menține, sub influența grafiei, la majoritatea subiecților: m ea vs. m i-a (m-i-a), b eată vs. b iatā (b iatā). Mulți subiecți originari din est și nord (Moldova, Basarabia, nordul Transilvaniei, Maramureș) prezintă însă, dimpotrivă, tendința de slăbire a semivocalei i (prin deschiderea acesteia) după labială. La asemenea vorbitori, sînt curente rostiri ca: am ează (ia, ea), m e-a dat (ia, ea), p eată (ea, ia). Unii subiecți din Basarabia, dar și cîte unul din Lupeni și Sibiu au citit invers cele două forme din enunțul al doilea: O femeie b iată este beată. În sfîrșit, tendința de a mări durata semivocalei duce la disocierea diftongului ia la unii subiecți din Basarabia: piată, b iată și la un subiect din Sibiu: b iată; și în viață (pronunțat astfel de un subiect din Brăila) disocierea diftongului este mai probabilă decît reluarea unei rostiri învechite.

Ocurența diftongului ia a fost înregistrată, în conformitate cu forma grafică a cuvintelor, în d iavol, în formele aceștia și atîja și, în fonetica sintactică, prin atragerea vocalei finale reduse -i la un a inițial următor: iț-amintești, banj-a dat, ani-amără, la mulți-ană. În aceste cuvinte și forme, realizarea diftongului ia prezintă fluctuații destul de mari: în d iavol o deschidere ușoară a semivocalei i apare numai la doi subiecți din Basarabia și Maramureș, în schimb, apare în șapte exemple întărirea

semivocalei: d iavol (la subiecți din Muntenia și sudul Moldovei), iar la un subiect din Basarabia, disocierea diftongului: d iavol. În aceștia deschiderea semivocalei (i, e, ə) apare în ceva mai multe cazuri (11), ca în atîja să se realizeze în majoritatea exemplelor. În fonetica sintactică, cazurile de deschidere a semivocalei (provenite din vocala redusă -i) sunt rare în acești actori, (n-a fost) nimeni acolo, puțin numeroase în anj-aman, ier-am (fost) și mai numeroase în Cîțam (fost), toț-i-am (venit).

4. Diftongul əa este consolidat, conform normelor ortoepice, în poziție postconsonantică. Închiderea

semivocalei (əa, ua, ya) este însă obișnuită și apare în toate cuvintele înregistrate care conțin diftongul əa, dar cu variații mari de la un cuvînt la altul și chiar la același cuvînt rostit în contexte diferite sau repetat în același context. În cuvintele boală, coastă, doare, soare, goală, școală, rostirea cu semivocala închisă a fost notată mai frecvent decît în coase, floare, frumoase, noaptea, proaspete; în cunoaște, încocace, foarte predomină net diftongul əa. În formele toată și toate din enunțurile: Puii aceia piuie toată ziua și toată noaptea și Toate pietrele-au căzut alătorea, apare frecvent əa, în timp ce în toate, rostit emfatic, în secvență: Cîțiva lupi au omorît toate oile, s-a rostit, cu cîteva excepții, diftongul əa.

Mulți subiecți din Basarabia, Moldova, dar și din alte părți: Maramureș, Ilva Mare, Lupeni, Sibiu, Brăila au rostit cyasta atît substantivul coastă, cît și secvența Cu-asta (mă doare mai rău).

5. Diftongul əa se realizează, în mod obișnuit, în poziția la inițială de cuvînt și de silabă. În ciuda grafiei oa, cuvintele oale și oale au fost rostite numai cu əa; în oare și oameni am notat cîteva cazuri de deschidere a semivocalei: oare (Brăila) și uameni (Botoșani); în cuvîntul əoază, deschiderea semivocalei apare în circa o treime din ocurențe (ua, əa, əə); cauza pare a fi, pe de o parte, frecvența redusă a acestui neologism în vorbirea curentă, pe de altă parte, precedența, în secvență citită, a articoului o: o oază.

În poziția la inițială de silabă, prezența diftongului əa este asigurată în formele articulate de tipul ziuă (apare exclusiv əa) sau a doua (în acest numeral, la doi subiecți originari din Muntenia, dispără semivocala: dōa). În băcăuan și vioară, realizări deschise ale semivocalei (ua, əa, əə) apar relativ rar. Diftongul əa este ocurență în această poziție și ca urmare a epentezei semivocalei ə în cuvinte, ca aluat și luat (participiu); în aceste exemple au fost notate cazuri rare de deschidere ușoară a semivocalei: (a)luuat, dar, mai frecvent, aceste cuvînte au fost rostite cu hiat: aluăt,

luát, iar participiul *luat* apare, la subiecți din sudul țării, adesea, cu sinereză: *luat și cu semivocala deschisă: loat*.

În poziție postconsonantică, diftongul *ya* a fost urmărit în secvența *cu-asta* și în neologismele *cuarț*, *linguală*, *trotuar*; în *cu-asta* deschiderea ușoară a semivocalei apare sporadic: *cu-asta*; în *linguală* diftongul se menține, cu excepția a patru cazuri de disociere: *linguală*, iar în două cazuri se produce epenteza semivocalei *u*: *linguală*. Rostirea cuvintelor *cuarț* și *trotuar* dovedește dificultatea vorbitorilor de a realiza diftongul *ya* în silabă închisă; în majoritatea cazurilor, ele au fost pronunțate cu hiat: *cufără*, *trotuără*; în şase cazuri a fost notat un diftong cu elemente egale în *cuarț*⁸.

6. În cele ce urmează vom face unele observații mai generale asupra faptelor expuse mai sus.

Rostirea diftongilor *ea* și *oa* este bine consolidată, în pronunțarea standard, în poziție postconsonantică⁹, în timp ce ocurența diftongilor *ia* și *ua* este normală în poziția la inițială de cuvînt (inițială absolută) și de silabă.

Diftongii *ea* și *ia* contrastează mai ales după consoană labială, poziție în care realizează chiar unele perechi minime: *beată—biată*, *mea—mi-a* (*dat*); după consoană nelabială, ocurența diftongului *ia* este limitată normativ la cîteva lexeme, ca: *aceștia*, *atâția*, *diavol* și la îmbinări în fonetică sintactică, de tipul: *acești-actori*. Efortul vorbitorilor de a distinge diftongii *ea* și *ia* în poziție postconsonantică (mai ales după consoană labială) duce la realizarea semivocalei *i* ca *iot*: *biată*, *djavor*, *p̄atră* și, mai rar, la disocierea diftongului *ia*: *biată*.

Contrastul dintre diftongii *oa* și *ua* în poziție postconsonantică, existent la nivelul grafematic: *coafor—cuarț*, *goală—linguală*, este puțin fixat fonematic, realizându-se în rostire, adesea, ca opozitie între *o* și *u* (cu disocierea diftongului *ya*, mai ales în silabă închisă).

Există o anumită variație liberă a diftongilor *ea* și *ia*, *oa* și *ua* chiar la nivelul stilului *cîtit* al pronunțării standard. În poziție postconsonantică, la subiecți din diferite zone, se

neutralizează opozitia dintre *oa* și *ua*; opozitia dintre *ea* și *ia* se menține numai după consoană labială, dar la unii subiecți din est și nord se neutralizează și în această poziție. În poziția la inițială de silabă, se poate produce deschiderea semivocalelor *u* și, mai ales, *i*, aflate între vocale (semi)deschise.

Realizarea, în fiecare caz în parte, a diftongilor *ea* și *ia*, *oa* și *ua* depinde nu numai de contextul fonetic direct, ci și de alți factori, adesea greu de precizat, cum sunt frecvența cuvîntului, analogia, intonația și accentul sintactic, caracterul solemn al vorbirii etc. Deschiderea mai frecventă a semivocalei *i* în *atâția* față de *aceștia* se explică nu numai prin precedență, în ultimul cuvînt, a unui grup consonantic, ci și prin utilizarea mai frecventă a formei de referință *acești* (cf. *acești elevi*, dar *atâția elevi*). Frecvența ridicată a deschiderii semivocalei în *joia* se explică și prin analogia cu adverbialele de același tip: *lunea*, *marțea*, *miercurea*, *vinerea*. În enunțul: *Copiii ăla-s foără obraznici*, diftongul *oa* se menține în aproape toate cazurile în cuvîntul *foarte*, asupra căruia, datorită accentului sintactic, se concentrează mai mult atenția vorbitorului. Rostirea solemnă, recitată, cu o intensitate și durată mai mare a sunetelor din versurile: *Că-n gheără de fieră și-n gură de tun...* determină perceperea frecvență a semivocalei de tranziție în *ghără* și

întărirea semivocalei *i*: *f̄iară*, *f̄iară*¹⁰.

Realizările variate ale diftongilor *ea* și *ia*, *oa* și *ua* pun problema raportului dintre scriere (ortografie) și rostire (orthoepie) și, într-un plan mai larg, a raportului dintre dezvoltarea naturală, spontană a dialectelor, graiurilor și chiar a limbii comune colocviale și dezvoltarea controlată, normalată a limbii comune standard. În evoluția naturală a limbii predomină principiul economiei de efort, care duce la eliminarea opozitiilor mai slabe, cu un randament funcțional redus. În multe graiuri și, în mare măsură, în vorbirea comună colocvială, s-a neutralizat opozitia dintre semivocalele *e* și *i*, respectiv *o* și *u*, a dispărut perfectul simplu, articolul genitival s-a redus la o formă unică, *a*, etc. Limba standard menține distincțiile

funcționale și chiar creează unele opozitii noi (care corespund sistemului limbii), în primul rînd, în limba scrisă și, apoi, prin influența limbii scrise (și a grafiei), în limba vorbită (pronunțarea) standard. Ortografia noastră a normat, cu ajutorul principiului morfematic, scrierea diftongilor *ea* și *ia*, *oa* și *ua* și a influențat fixarea rostirii lor în anumite poziții. Sub influența scrierii, vorbitorii încearcă să rostească semivocalele deschise chiar la inițială absolută (*ea*, *oameni*), unde acestea nu corespund rostirii "naturale" (în acord cu deprinderile articulatorii tradiționale). În ceea ce privește poziția la inițială de silabă, credem că norma ortoepică ar trebui să recomande rostirea semivocalei *e* cu rol distinctiv în forme ca: *aceea*, *ceea* *ce*, *aleea*, *creează*, realizare preferabilă aceleia, destul de răspîndită și *ea*, cu hiat: *acéa*, *céa ce*, *aléa*, *créazá*.

Este posibil ca unii susținători ai așa-zisei "limbi moldovenești" să fi fost atrași, întrucîtva, de ideea "democratică" de a ridica fapte din graiurile moldovenești din stînga Prutului și din limba comună coloială la rangul de normă literară. Această atitudine contravine însă unității limbii de cultură moderne a tuturor românilor, creată, de-a lungul veacurilor, prin efortul multor generații de reprezentanți ai diferitelor provincii lăcuite de români și aplicarea ei ar însemna, de fapt, o vulgarizare și o sărăcie nepermisă a acesteia. La fel de absurdă ar fi ideea de a readuce cultura modernă a unui popor la nivelul culturii ethnografice și folclorice tradiționale. Dezvoltarea culturii unui popor nu poate avea loc fără un nivel corespunzător de cultură a limbii.

Aspectele complexe ale realizării diftongilor *ea* și *ia*, *oa* și *ua*, abaterile de la normele rostirii standard, existente, în măsură mai mare sau mai mică, pe tot teritoriul de limbă română, pun în evidență necesitatea cultivării permanente a limbii standard vorbite, în sensul respectării și al perfecționării normelor sale, al dezvoltării și nuanțării posibilităților sale funcționale.

NOTE:

¹ Dificultatea percepției limitei dintre cele două elemente și a preponderenței unuia dintre ele în cadrul silabei i-a determinat pe Gustav Weigand și Alf Lombard să numească diftongul *ea* și *oa* "plutitor", respectiv "flotant" sau, mai exact, "ușor ascendent"; diftongul *eo* a fost apropiat de către Gustav Weigand, Ernst Gamillscheg, Alf Lombard și Al. Graur de vocala anterioară *ö*. Din punct de vedere fonematic, diftongii *ea* și *oa* au fost interpretatați de mai mulți cercetători ca monofonemati, iar de Emil Petrovici ca "pseudodiftongi", semivocalele marcând numai timbrul palatalizat/labializat al consoanei precedente.

² A se vedea prima parte a acestei cercetări, consacrată hiatului și amuțirii lui -i de la pluralul articulat al masculinelor și de la genitiv-dativul articulat al femininelor, publicată în "Limbă Română" (Chișinău), nr. 1, 1995, p. 99–105.

³ Toate cele patru semivocale românești sunt variante nesilabice ale vocalelor corespunzătoare, vezi *Recherches sur les diphongues roumaines*, publiées par Al. Rosetti, Bucarest—Copenhague, 1959, p. 18 și.u., 40 și.u.

⁴ **La Pronunciation du roumain.** Uppsala, (1934), p. 128–130.

⁵ În ciuda normei ortoepice, subiectii au rostit cu diftong această formă în majoritatea cazurilor.

⁶ Frecvența mai mult sau mai puțin redusă a închiderii semivocalei într-un cuvînt sau altul se datorează, adesea, desigur, hazardului. O frecvență mai ridicată în *seama* poate fi datorită influenței diftongului *ia* precedent din enunțul: *la seama, te situezi pe o poziție ambiguă*.

⁷ O deosebire în rostirea celor două secvențe apare la tăietura silabică, care, în cazul secvenței *cu-asta*, se situează înainte de s: *cu-a-sta* (mă doare mai rău).

⁸ Rostirea *coafór*, recomandată de normele ortoepice actuale, a fost înregistrată rar; în ceva mai multe cazuri s-a rostit diftongul *ua*: *cuafór*, rosturile cele mai frecvente săn cu hiat, în forma *oa*; *coafór* și *ua*: *cuafór*.

⁹ Deprinderea de a rosti diftongii *ea* și *oa* în această poziție, ca și durata mai mare a semivocalelor *i* și *y*, explică tendința vorbitorilor de a disocia secvențele *ia* și *ua* după consoană. Propunând subiecților să citească unele cuvinte scrise în două feluri, ca, de exemplu: *Claudea* — *Claudia*, *Horea* — *Horia*, *teară* — *tiară*, *ucrainean* — *ucrainian*, *budoar* — *buduar*, *coafór* — *cuafór*, *toaleță* — *tualetă*, *trotoar* — *trotuar*, aceștia au rostit secvențele grafice *ea*, *oa* ca diftongi, dar au disociat, de regulă, secvențele *ia* și *ua*. Unele indicații ortografice și ortoepice contravin acestei tendințe a vorbitorilor: *trotuar*, pron. *-tuar*, *toaleță*, pron. *to-a*.

¹⁰ Vezi și observațiile, făcute mai sus, în legătură cu *(ia)* *seama*, *(o)* *oază*, *toate*.

Ion VICOL
Chișinău

PUNCTE DE VEDERE LA PREDAREA FONETICII

Cunoscutul lingvist Mioara Avram susține că "scopul predării limbii române în școală este formarea deprinderilor de exprimare corectă, orală și scrisă, însușirea normelor limbii literare în toate compartimentele ei" [1, p. 70]. În rîndurile ce urmează intenționăm să pertractăm un aspect al unuia dintre compartimentele limbii, și anume fonetica didactică în școala din Basarabia. Punctele fonetice didactice, reflectate în programa și în manualele școlare de aici, sunt de suspensie, adică fonetica didactică este prea puțin orientată spre practică, ea nu dă spațiul necesar anumitor capitoale ce urmăresc însușirea normelor ortoepice. Atât norma subiectivă sau convențională, cât și norma obiectivă sau uzul lingvistic sunt în situația de a se adapta la concrețețea lucrurilor și fenomenelor din mediul natural și sociocultural. Realitățile înconjurătoare generează anumite condiții de transmitere a comunicării, și acestea, la rîndul lor, pot influența norma ortoepică. În Basarabia mediul socio-lingvistic acționează nociv asupra limbii române, care este "sortită să fie folosită cu statut alogen, e supusă unor continue influențe din partea idiomurilor oficiale..." [2, p. 29]. Se impune, aşadar, desfășurarea unor acțiuni concrete care pot sugera și soluții aplicabile privind reglementarea uzului fonetic în școală. E o problemă pentru toți factorii implicați la rezolvarea ei.

Școala din Republica Moldova însă face pași timizi în această direcție. Ordonarea unui mesaj sonor, produs în conformitate cu normele în vigoare, ține mai întîi de fixitatea normei ortoepice în uzul fonetic al fiecărui copil. Este vorba de unicitatea recomandărilor de rigoare în ciclurile

școlare privind pronunțarea corectă a limbii române. Aceasta nu epuizează și celealte aspecte ale exprimării corecte din care se evidențiază corectitudinea lexicală, morfologică, sintactică, stilistică. Ortoepia (dar și ortografia) sunt domenii și acțiuni specifice de cultivare a exprimării corecte. Se cere să facem o precizare a terminologiei. *Ortoepia* în sensul terminologic al ei înseamnă "pronunțare corectă". Este o specializare, o fixitate a termenului, înțelegîndu-se pronunțarea normată, literară a unei limbi. Precizarea se impune pentru *Ortofonie*, care determină de asemenea pronunțarea corectă, însă normală din punct de vedere fiziologic. Ortoepia și ortofonia sunt indispensabile de reliefarea clară, expresivă a conținutului sonor comunicat, care este *Dicția*. Aceste trei momente ale cultivării limbii române sub forma ei sonoră semnifică siguranța elevului în evitarea afoniei, divagațiilor și averselor fonematice, vetustelor produceri sonore, "pronunțărilor cu defecte de vorbire ca bîlbîiala, pelticia, groseierea..." [1, p. 32].

În timp ce ortofonia și dicția constituie calitatea lor de atrbute, în orice variantă a limbii (literară sau regională), ortoepia este o preocupare de principiu din punct de vedere lingvistic, deoarece ține de aspectul literar al limbii, de normele ei fixate prin anumite definiții. Așadar, se impune aici aspectul legiferat al normei lingvistice. *Ortoepia*, în fond, reprezintă imanența foneticii, "faptele", efectele sunetelor în acțiunile de producere a actului comunicativ sonor, dar literar, al individului.

În activitatea profesorului de limba română trebuie să se evidențieze cultivarea ortoepiei, prin angajarea elevilor la însușirea, achiziționarea normelor de pronunțare literară și la producerea unei comunicări sonore adecvate, corecte, culte, clare, expresive. Aceasta ține de fapt de educația patriotică impunîndu-se unitatea limbii naționale prin sporirea gradului de cultură a elevilor. Respectarea normelor ortoepiei îl disciplinează pe elev și în educația lui civică prin respectarea normelor de conduită (ori sociale). Pronunțarea uzuală actuală a elevilor

nu mai poate fi tolerată (această constatare o exprimăm cu toată responsabilitatea fondată în contactul nostru direct cu învățământul preuniversitar) și ea trebuie să fie o componentă fundamentală a activității actuale a școlii în acest domeniu.

În școală deprinderile ortografice ale elevilor sunt formate relativ în baza normelor existente. Cea mai mare greutate a școlii însă "... nu e cum scriem, ci cum rostим un cuvînt; grea nu e ortografia, ci ortoepia" [3, p. 3]. Pentru a păstra "... averea națională: unitatea în limbă și o normă unică în pronunțare" [4, p. 134] se impune "să ne simțim prin școli, de nu în casă și în viață publică, de-a introduce o pronunțare generală" (M. Eminescu). Deci pentru a realiza în școală scopul practic de ordonare a exprimării elevilor — claritatis causa — este necesar a se crea anumite condiții și a se aplica anumite metode de îndeplinire a lui. Condițiile presupun, în mod firesc, modele calitative, unitare și ferme; metodele țin în mare măsură de caracterul de noutate al achiziționării pronunțării de la care se afirmă sănsele reușitei la ortoepie. Această afirmație poate fi contestată împuñându-nă-se că pentru copilul școlarizat nu e nimic nou referitor la exprimarea lui orală, fiindcă el deja are formată o pronunțare într-un anumit mediu familial ori social; școala va acționa doar în sensul de corectare și de normare a pronunțării lui achiziționate. Rolul școlii "în domeniul ortoepiei este corectiv, avînd de luptat cu deprinderi de pronunțare anterioare" [1, p. 34]. Vom accepta observația numai dintr-un punct de vedere, cel privind modelele cu care se întâlnesc elevii în viață lor. Mediul lingvistic în școală și în societate se găsește la gradul vulnerabil al realizării lui. Pronunțarea vorbitorilor (copii și maturi) este cu preponderență regională, neliterară și această particularitate influențează acceptarea modificărilor ortoepice recente. Care sunt factorii, ce periclitează pronunțarea literară din același mediu sociocultural? Vom numi doar cîțiva. În Basarabia nu se observă deosebiri lingvistice pregnante dintre sexe și generații. În loc să fie în descreștere, unificarea exprimării comune regresive a diferențelor generației se află în creștere.

Aici intervine, pe lîngă cel demografic, și factorul social. Se desfășoară un proces de "tulburare", de dezagregare a unității lingvistice progresive. Astfel se menține unitatea internă locală în cadrul limbii ce slăbește unificarea la nivel național. Vehicularea termenului "limbă moldovenească" și bataliile lingvistice au generat factorul de natură ideologică și politică privind primatul adevărătoarei limbi de stat și oficiale — limba română. Situația creată aduce după sine factorul psihologic ce reclamă asiduu menținerea deprinderilor "moldovenești" depășite în exprimarea vorbitorilor, cultivarea conștiinței că aşa cum se vorbește e "moldovenește", iar vorbirea literară e românească, de peste Prut. Prejudicierea limbii române se produce permanent în Basarabia, fiindcă "aspectul ei literar, caracterizat, între altele, prin promovarea unor particularități ale graiurilor locale, e supus, ca și graiurile vorbite, unei presiuni din partea limbii oficiale, rusa" [2, p. 30]. Crearea unui mediu lingvistic rusesc în orașele și orășelele din republică s-a promovat pe parcurs de zeci de ani drept urmare a politiciei de înstrîințare a limbii române, acțiune ce continuă, de fapt, și în prezent.

Procesul de corectare a pronunțării elevilor în raport cu norma ortoepică reclamă o atitudine diferențiată privind "abaterile" de tot felul, care sunt datorate gradului redus de instrucție sau inculturii. Ele nu țin de nici un sistem. Nu se respectă ordinea logică și cronologică a regulilor curente ale ortoepiei (și ale ortografiei) din moment ce pronunțarea corectă este însușită înaintea scrierii corecte. Nu se pun accentul pe indicații normative și corrective privind pronunțarea elevilor în mediu școlar, adică nu se realizează la nivelul respectiv didactică ortoepiei. Acest fapt evidențiază anumite carențe în studierea particularităților fonetice ale sunetelor. Memoria imaginii cuvîntului auzit, "foneticitatea" lui joacă un rol primordial, deoarece în limbă, în comunicare este foarte importantă treapta audiției. Se impune convingerea elevilor că esențial este mai întîi ceea ce se aude, ceea ce percepem din cele auzite de la emițător. Nimeni nu contestă că

vorbirea se adresează auzului — înțîiul și ultimul criteriu al limbii. Ceea ce nu se aude nu poate fi identificat și, deci, nu poate fi percepț de urechea omului și nu reprezintă pertinență sunetului ca purtător al semnificațiilor lingvistice. Doar audibilitatea caracterizează procesul comunicării sonore, adică acțiunile, eforturile orale în scopul emiterii unui mesaj decis. Constatarea respectivă evidențiază perspectiva relației ce se stabilește, în procesul comunicării, între emițător și receptor. Contează aici gradul înalt de cultură lingvistică a emițătorului. De aceea se impune plenar compatibilitatea metodelor, procedeeelor eficiente privind deprinderile celui care are ceva de comunicat și modalitățile prin care este capabil să infiltreze mesajul în conștiința celor spre care el este trimis, adică să-i facă pe cei care îl ascultă (îl percep auditiv) să gîndească ceea ce dorește el, "traducîndu-l" în ultimă instantă gîndirea prin semnele audibile proprii. Condiția acestei acțiuni a emițătorului este ca el să vorbească — fiind condus de rațiune, dar și de sentiment — "prin a încerca să fie nu numai deslușit, ci să convingă și să intereseze auzitorii..." [5, p. 93]. Autorul citat invocă teza că emițătorul (cel care vorbește) este obligat să țină seama de cel căruia i se adresează. Așadar, este accentuat rolul primordial al fonologiei care conduce direct la pronunțarea literară, deci la ortoepie, și aceasta — la ortologie, adică la cultura limbii elevului.

Normele ortoepice sunt fixate și sunt relevante în limbajul uman "doar pentru că avem o "conștiință fonologică", adică distingem fonemele" [6, p. 103]. De aici și facultatea limbajului ce "se prezintă sub forma unor secvențe continue de sunete, sau continuuri fonice, repetațe prin intervale" (idem). În școală este necesar să se lucreze intens și permanent asupra celor trei calități ale sunetelor: intensitatea (sau accentul), înălțimea muzicală (sau tonalitatea, tonul) și durata (sau cantitatea). Aceste calități acustice "au valoare fonologică dacă vibrația lor poate distinge semnele (cuvintele — n.n.), adică dacă poate să implice o vibrație de semnificat în limbajul enunțativ; au

valoare stilistică dacă pot constitui manifestarea unei atitudini emotive a vorbitorului" [6, p. 106]. Însă o remarcă esențială trebuie să persiste în conștiința profesorului aflat la lecție, că sus-numitele calități sunt posibile și caracterizează sunetele doar în comparație cu alte sunete. *Procedeul confruntării sau al comparației* aplicat în cadrul lecției de limba/literatura română va evidenția "opozitia" ori distincția sunetelor intense — atone, înalte — grave, lungi — scurte (ele pot fi și mai puțin intense, mai puțin înalte, mai puțin lungi) ale "aceluiași fel de a vorbi sau ale aceluiași act lingvistic" (idem).

Cum se dă motivarea semnului lingvistic privată din punctul de vedere al foneticii ori cum se formează "conștiința fonologică" a elevului? Fiecare vorbitoare are tendința constantă de a asocia de anumite sunete semnificații contextuale, deci valoarea expresivă a sunetului îi vine din, contextul respectiv. La lecție, prin situații pedagogice respective, se deduce motivarea semnului lingvistic din "secvențele continue de sunete (continuuri fonice)" (E. Ciseriu), desemnîndu-se calitățile enumerate ale acestora prin confruntarea/compararea lor. În versurile "Și-acolo-n deâl, cum fulgeră, / Un plumb simții că vine / Și n-âvu loc, cît lárg erá, / Decît în piépt la mine" (G. Coșbuc, *Scrisoare de la Muselim Selo*) motivarea cuvintelor "loc" și "larg" vine de la durată (cantitatea), timbrul fonemelor [o] și [a]. Ridicarea tonului și în același timp creșterea duratei fonemului [a] din cuvîntul "larg" conduce atenția elevului la relevarea asociatiilor contextuale, prin confruntarea fonemului [o] din cuvîntul "loc". [A] "insistă" asupra unei semnificații semantice, și anume sensul de spațiu deschis, nedeterminat, întindere, nemărginire, necuprindere, pe cînd sensul lui [o] este spațiu determinat, specificat, măsurat, trasat dar și cuprins în semnificația cuvîntului "larg". Caracteristica lui [o] e detectată prin labializarea lui (rotunjirea buzelor evidențiază oarecum spațiu determinat, fixat, trasat). Așadar, fonemul [a] culminează prin identitatea articulatorică și auditivă și prin

tonalitatea pregnantă față de fonemul [o]. Lingvistul Lidia Sfîrlea susține că "dacă însă ne situăm pe planul mai îngust al realizării sunetelor, constatăm că pronunțarea românească își are structura ei stilistică, relativ independentă de structura stilistică generală a limbii" [7, p. 596]. În continuare insistăm asupra acestei observații ce se pretează perfect și la materia fonetică pentru studiere și la obiectivele operaționale, adică activitatea auditivă (modele sonore), reproductivă (vorbirea), productivă (compunerea mesajului sonor individual) ale elevului la lectie. Activitățile auditive se vor desfășura în cadrul unor înregistrări cu pronunțare literară — modele ale limbii standard. Metodele profesorului se vor realiza în mod realist, perseverent și atent la modelele propuse. Predarea și controlul în cadrul lecției, indiscutabil, vor viza lectura individuală cu voce tare și recitarea. Profesorul va corecta imediat eroarea în pronunțarea elevului și o va explica apelând la instrumentarul normativ ortoepic (dicționarul, îndreptarul, regula).

Chintesația celor expuse rezidă în dezvoltarea auzului fonemativ și în deprinderea elevului de a distinge caracteristicile "audibile" individuale ale sunetelor expuse analizei ori cercetării din punctul de vedere al normei ortoepice. Astfel și are loc descoperirea "noutății" în exprimarea orală. Elevul depistează individual caracteristicile pertinente ale sunetelor simțind "deliciul" (frumusețea, sonoritatea) lor în exemplele aduse, în modelele sonore calitative, unitate care-i "farmecă" auzul. O atare situație pedagogică va influența pozitiv și progresiv la producerea mesajului sonor propriu, adaptat modelelor audiate. *El va "descoperi" că se pronunță numai aşa, iar a pronunța numai aşa e corect și e frumos, inteligibil și numai aşa "... formulăm exact, limpede..., atrăgător, nou, variat un gînd, o intenție, o problemă"* [8, p. 165]. Înțelegem prin atare activitate realizarea unității limbii în domeniul pronunțării, fundamentată prin însușirea normelor ortoepice, adică

prin implicarea materiei fonetice teoretice. Acest fenomen explică și unitatea spirituală a tuturor românilor, indiferent în ce medii naturale și socioculturale viețuiesc, vorbindu-și limba părintească, având conștiința etnicității lor, iar "factorul conștiință — în sensul foarte larg al cuvîntului — este determinant în menținerea limbii. Atât timp cât români (ne referim la cei din afara granițelor țării) au conștiința apartenenței lor etnice reale nu se poate vorbi de dispariția limbii, oricât ar fi de puternică presiunea idiomului oficial" [2, p. 33]. Depășirea "presiunii idiomului oficial", debarasarea de ea și victoria asupra ei semnifică "frontul" pe care "luptă", astăzi profesorul de limba/literatura română. Arsenalul său în această "luptă" îl constituie metodele și procedeele care formează un stereotip dinamic al pronunțării literare. Acestea pot fi inductive, deductive, de problematizare, de cercetare, de analiză a faptelor de limbă. Ele trebuie să evidențieze, în etapa incipientă, muzicalitatea limbii, partitura intonațională a fiecărui sunet, amoniile interne, aspectul stilistic și valoarea lui impresionară, dozarea lui afectivă — ele constituie tabloul cromatic al sunetelor, aplicîndu-se apoi, în etapa cercetării și analizei, teoria fonetică la cazul (sunetul) concret în exprimarea orală, fiindcă îmbogățește conștiința elevului. Aceasta impune limbii în orice ipostaze lărgirea sferei sale de comunicare, mlădierea ei continuă. "Învățătorii și profesorii de limba română trebuie să stăpînească mai înțîi profund și temeinic datele științei pe care o predau" [10, p. VII].

Sunetul din cuvînt poate să marcheze anumite înțelesuri subtile, sugestii de amănunt, evocări sentimentale și stări psihice, fapte pregnante de expresivitate, frapînd sensibilitatea și obișnuința elevului cu tiparele limbii care nu sunt altceva decît cadrul natural și social al său. El îl "descoperă", îl sesizează astfel prin perceperea importanței și semnificației sunetelor (există un număr mic de sunete care, combinate diferit, formează totalitatea cuvintelor din vocabular) și astfel, de la un

compartiment al foneticii la alt compartiment, de la un ciclu școlar la altul înțelege că "limbajul care... era numai un mijloc de comunicare și cunoaștere devine el însuși obiect al cunoașterii" [9, p. 4] în condițiile cînd "cunoașterea regulilor gramaticale nu este indispensabilă în folosirea limbii" (idem). Se realizează principiul accesibilității în instruire: abstractizarea fonetică se "decodează" treptat, străbătîndu-se drumul de la concret la abstract, de la particular la general. Astfel cunoașterea apare în viața școlară a elevului ca o acțiune a sa proprie, generată în baza unei mobilizări intelectuale, spirituale, a unui imbold interior, adică în baza unei curiozități științifice, dezvoltarea exprimării orale (și scrise) și însușirea teoriei fonetice fiind în strînsă interdependentă.

Este un lucru neclar atunci cînd elevii sunt privați de însușirea cuvenită și temeinică a foneticii la lecții, și această nedreptate față de elevi este susținută prin următorul postulat într-o lucrare metodică [10, p. 235]: "În nici un caz nu este necesar să li se dea elevilor din clasele V—VIII denumiri și amănunte care ar constitui un balast sau chiar o piedică în munca de însușire a unor noțiuni simple". De ce atâtă insistență ("În nici un caz") în reducerea la "mușenie savantă", de ce atâtă ardoare pentru simplismul însușirii foneticii ("munca de însușire a unor noțiuni simple"), de ce atâtă teamă și nesiguranță în conștientizarea, de către elevi, a noțiunilor teoretice ("denumiri și amânunte care ar constitui un balast")? De unde atunci vivacitatea limbii române în funcțiile ei comunicativă, nominativă, expresivă? Structura sonoră sugestivă a cuvintelor subliniază valoarea noțională pe care o exprimă ele. Este vorba de corespondența între structura fonetică a cuvintelor și resursele lor expresive. "Dar sunetele pot avea valoare expresivă și din altă cauză. Între ele și înțelesul cuvintelor în care apar se stabilește, prin asociere de idei, o legătură strînsă, așa că prezența unor anumite sunete conferă cuvîntului respectiv o nuanță semantică determinată..." [11, p. 16]. Identificăm, aşadar, adaptarea volumului sonor al cuvintelor la conținutul noțional exprimat sau rezonanța cuvintelor în baza structurii fonetice. Astfel, nelabiala posterioară închisă [i],

singură sau întovărășită de sonanta nazală [n], indică ideea de adîncime, fundătură, îngropare, aflarea în pămînt, loc tăinuit: *Limbă noastră-i-o comoară / ÎN adîNcuri ÎNfuNdată; ÎN fuNd, pe cer albastru, ÎN zarea depărtătă;* sau vibranta sonantă [r] ne trimite la obiecte răsunătoare, zăngăitoare: *Un șiRag de piatRă RaRă / Pe moșie RevăRsată.* Aici [r] evocă piatra de cristal ce răsună cînd se rostogolește pe masă (profesorul poate demonstra fenomenul în fața elevilor). Așadar, sunetul "devine un adevărat simbol, un semn cu nuanță semantică specială..." [11, p. 16] pe care o găsim numaidecît în cuvintele comunicării noastre. Profesorul de limba română trebuie să fie conștient de această valoare semantică determinantă a cuvintelor prin volumul sonor al lor și el trebuie să manifeste principalitatea în fortificarea metodelor și procedeelor bine plasate la lecție în scopul de a contribui la sensibilizarea elevului pentru studiul vorbirii, la producerea mesajului sonor ortoepizat, la dezvoltarea simțului estetic și la stimularea actului de lectură a operelor literaturii artistice.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Mioara Avram, **Probleme ale exprimării corecte**, București, 1987.
2. Gr. Brâncuși, **Vitalitatea limbii române** // Revista "Limbă Română", Chișinău, nr. 5—6, 1994.
3. Sextil Pușcariu, T. Naum, **Îndreptar și vocabular ortografic**, București, ed. III-a, 1941.
4. Gr. Bulgăr, **Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români**, București, 1966.
5. Doina David, **Limbă și cultură**, Timișoara, 1980 (Autoarea citează din lucrarea lui I. Manliu **Curs elementar de literatură. Noțiuni de logică, stilistică, retorică**, București, 1881, p. 84).
6. Eugenio Ciseriu, **Introducere în lingvistică**, Cluj, 1995.
7. Lidia Sfîrlea, **Variante stilistice ale pronunțării românești actuale** // Revista "Limbă Română", București, nr. 6, 1963.
8. Sorin Stati, Gh. Bulgăr, **Analize sintactice și stilistice**, București, 1970.
9. Ion Berca, **Metodica predării limbii române**, vol. II, București, 1974.
10. **Metodica predării limbii române în școală generală**, București, 1966.
11. Iorgu Iordan, **Stilistica limbii române**, București, 1975.

Lumița LĂZĂRESCU
Iași

SINONIMIA SINTACTICĂ DINTRE PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE ȘI PROPOZIȚII

Prin sensul lui etimologic, termenul *sinonimie* aparține nivelului lexical al limbii, dar, în lingvistica modernă, acest termen a fost folosit și pentru fapte aparținând altor nivele ale limbii. Se vorbește despre sinonimie în gramatică, atât în planul morfologiei*, cît și în cel al sintaxei.

Înțelegem prin *sinonimie sintactică* relația sintactică ce se stabilește între două sau mai multe enunțuri, diferite la nivelul organizării sintactice, dar care transmit aceeași informație sintactică.

În cele ce urmează ne vom ocupa de sinonimia dintre *o parte de propoziție și o propoziție corespunzătoare din cadrul frazei*. De exemplu, în enunțurile: *Am citit o carte interesantă* și *Am citit o carte care a fost interesantă*, cele două atrbute: interesantă, cu structură sintetică**, din primul enunț, și *care a fost interesantă*, cu structură analitică propozițională, din cel de al doilea enunț, sînt diferite la nivelul organizării sintactice, dar transmit aceeași informație sintactică. Îndeplinind cele două condiții indispensabile existenței sinonimiei la nivel sintactic: *nonidentitate la nivelul organizării sintactice și identitatea informației sintactice*, cele două atrbute, unul cu structură sintetică, din enunțul *Am citit carteă interesantă*, celălalt cu structură analitică propozițională, din enunțul *Am citit carteă care a fost interesantă*, sînt sinonime din punct de vedere sintactic.

Sinonimia sintactică dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare are, însă, unele limite, existînd destule deosebiri între aceste două unități sintactice (propoziția și partea de propoziție).

Un aspect al sinonimiei sintactice dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare este acela al sinonimiei dintre *subiect și subiectivă*.

O problemă a sinonimiei sintactice dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare este aceea dacă propoziția subiectivă poate fi încadrată sau nu în categoria subordonatelor. Încadrarea subiectivei în categoria subordonatelor ar implica recunoașterea existenței relației sinonimice de tip sintactic între o parte *principală* de propoziție — subiectul — și o propoziție subordonată, deci secundară în planul frazei — propoziția subiectivă.

În literatura de specialitate, atunci cînd se vorbește despre limitele în ceea ce privește corespondența dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare, este amintit, ca o primă deosebire, faptul că "în timp ce subiectul, ca parte de propoziție, este parte principală, propoziția subiectivă nu este propoziție principală, ci propoziție secundară, subordonată (2, p. 255)."

Notă: Pentru a afla dacă includerea propozițiilor subiective în categoria subordonatelor este conformă cu realitatea lingvistică, este necesar să analizăm ce fel de raport sintactic există între subiect și predicat și între subiectivă și propoziția regentă.

Relația sintactică dintre subiect și predicat a prilejuit numeroase discuții în literatura de specialitate.

Unii cercetători consideră raportul sintactic dintre subiect și predicat ca fiind o relație de subordonare. Astfel, considerînd pertinent faptul că raportul grammatical dintre subiect și predicat se realizează prin acord, s-a afirmat că "acest raport nu poate fi altul decît cel pe care îl exprimă întotdeauna acordul: de subordonare" (3, p. 176).

Fiind propusă spre analiză sintagma grup verbal și afirmîndu-se că

grupul verbal se organizează în jurul verbului, indiferent de modul la care apare (personal/hepersonal)" (4, p. 227); a fost propusă includerea subiectului în componența grupului verbal, "pe lîngă determinările general recunoscute ca fiind de tip verbal" (4, p. 227).

În literatura de specialitate, unii cercetători sunt de părere că singura parte de propoziție absolut necesară în toate propozițiile este predicatul în opoziție cu o "necesitate parțială a subiectului, alături de o necesitate parțială a complementului direct în propozițiile insuficiente; Băiatul aduce..." (5, p. 510).

Relația sintactică dintre subiect și predicat a fost interpretată și ca o relație de interdependență, inclusă în raportul de subordonare. Astfel, unii cercetători consideră că relația sintactică dintre subiect și predicat este o relație de "dependență bilaterală și obligatorie" (6, p. 112). Cel care subscriu acestei idei consideră că "raportul de inerență nu este incompatibil cu raportul de subordonare" (7, p. 111).

Cercetătorii care afirmă că în limba română există mai multe tipuri de raporturi sintactice, nu numai coordonarea și subordonarea, sunt de părere că relația dintre subiect și predicat este o relație de interdependență, "de inerență, de "atașare", "alipire", "încorporare", "cuprindere" (8, p. 122). Raportul sintactic dintre subiect și predicat este, deci, în această viziune, un raport de reciprocitate, "de inerență, între părțile principale de propoziție" (9, p. 175). Marca raportului de inerență este reprezentată "de acordul gramatical", iar conținutul raportului de inerență "vizează importanța părților de propoziție principale în cadrul unității sintactice superioare, adică al propoziției" (10, p. 124).

Luând în considerație opiniiile existente în literatura de specialitate referitoare la raportul sintactic dintre subiect și predicat, credem că între subiect și predicat există un raport sintactic de interdependență, pentru că, în privința formei, atât subiectul, cât și predicatul impun unul celuilalt respectarea anumitor restricții formale, manifestate dinspre subiect spre predicat prin acordul gramatical și dinspre predicat spre subiect prin recipiunea casuală (predicatul impune subiectului

să stea, de obicei, în cazul nominativ***. Exemplu: "Viscolul frâmintă lumea... Lupii suri ies după pradă" (V. Alecsandri).

În ceea ce privește conținutul raportului sintactic de interdependență dintre subiect și predicat, acesta se referă la importanța subiectului și predicatului în cadrul propoziției. Subiectul și predicatul sunt părți principale de propoziție și, deci, răspund negativ la testul omisiunii, nici subiectul și nici predicatul nepotindu-se substitui cu zero, fără ca enunțul (mai precis, informația semantică și gramaticală transmisă de enunț) să nu sufere. Deși urmare, considerăm că raportul sintactic dintre subiect și predicat nu este un raport de dependență unilaterală, ci un raport sintactic de dependență bilaterală a celor două elemente intrate în raport. Spre deosebire de raportul sintactic dintre atribut și regentul său, care este unul simplu de subordonare, manifestat prin aceea că "numai atributul depinde de regentul său, nu și regentul de atribut" (8, p. 534), raportul sintactic dintre subiect și predicat este unul de egală subordonare.

Dacă în plan lexical s-a făcut distincție, în interiorul relației sinonimice, între *sinonimia lexicală totală*, care reprezintă "diferențieri regionale ale vocabularului" (11, p. 271), și *sinonimia lexicală parțială*, care se manifestă între cuvinte "ale căror denotate nu coincid în totalitate" (11, p. 271), această diferențiere ar fi potrivită și în plan sintactic între două valori ale sinonimiei sintactice: *sinonimia sintactică parțială* și *sinonimia sintactică totală*.

În plan sintactic, înțelegem prin sinonimie parțială *sinonimia* dintre o parte de propoziție principală și o propoziție cu o importanță diferită de cea a părții de propoziție cu care intră în raportul sintactic *sinonimic*, deci secundară. Astfel, subiectul spusă din propoziția "Și de aceea spusa voastră era sănă și frumoasă" (M. Eminescu), subiectul — parte principală de propoziție — este sinonim sintactic parțial cu propoziția subiectivă *Oricine va privi pe oameni ca oameni* din fraza "*Oricine va privi pe oameni ca oameni nu poate fi decît bun*" (N. Iorga),

propoziție subordonată și, deci, secundară în planul frazei.

Pentru cercetătorii care consideră propozițiile subiective propoziții secundare****, sinonimia dintre subiect, parte principală de propoziție, și propoziția subiectivă, propoziție secundară, este sinonimie sintactică parțială. Pentru acești cercetători, propoziția subiectivă este secundară, deoarece, în primul rînd, în cadrul frazei, "are o importanță mai mică decât regenta ei și, ca urmare, poate fi comutată — principal — cu zero" (10, p. 123) și pentru că, în al doilea rînd, subiectivele, în calitate de propoziții secundare, "conțin un element de relație subordonator în frază" (10, p. 123). Ca atare, subiectiva este înscrisă printre subordonate, înscrisere care este justificată "nu numai prin elementele ei introductory, ci și din punct de vedere structural", deoarece, din punct de vedere structural, "predicatul domină subiectul" (7, p. 112).

Însistându-se pe argumentul care sugerează că mai important decât subiectul este predicatul, pentru că "subiectul nu este necesar în toate propozițiile" (5, p. 510), și susținîndu-se că "singura parte principală de propoziție este predicatul" (5, p. 511), este afirmată ideea potrivit căreia "propoziția subiectivă, este subordonată unui verb-predicat, ceea ce este un indicu de corespondență cu un subiect subordonat" (5, p. 511).

În plan sintactic, *sinonimia totală* reprezintă *sinonimia dintre o parte de propoziție cu o anumită importanță în planul propoziției* (principală sau secundară) și *o propoziție cu aceeași importanță în planul frazei*. Astfel, subiectul *prezentul* din propoziția "Au **prezentul** nu ni-i mare?" (M. Eminescu), parte principală de propoziție, este *sinonim syntactic total* cu propoziția subiectivă. Ce se petrece cu noi, din fraza "Întii și întii mă interesează **ce se petrece** cu noi" (I. Lăncrăjan), propoziție "inerentă" (9, p. 177).

Cercetătorii care consideră că între subiect și predicat există un

raport de *interdependență* încadrează subiectivele în rîndul propozițiilor nonomisibile și, deci, cu o importanță egală în cadrul frazei cu a subiectului în cadrul propoziției. Subiectivele, opiniază acești cercetători, nu adaugă, pur și simplu, diferite informații de natură semantică și gramaticală regentei, ci "aduc compliniri indispensabile din punct de vedere grammatical propozițiilor regente, ale căror subiecte sunt" (9, p. 169). Îndepărarea propozițiilor subiective din frazele în care acestea apar face "să nu mai avem comunicări complete, deoarece lipsește subiectul despre care se face o comunicare" (9, p. 170).

În literatura de specialitate a fost făcută distincția între *insuficiență de natură grammaticală* și *insuficiență de natură lexicală* (la verbele modale, de aspect etc.) (11, p. 170), considerîndu-se că, în timp ce propozițiile insuficiente lexical "rămîn totuși propoziții" (9, p. 170), propozițiile regente ale subiectivelor "au nevoie de subiecte pentru a îndeplini condiția de a fi propoziții" (9, p. 170). Regenta subiectivei primind numele de *termen predicativ*, a fost sugerată necesitatea considerării acestei propoziții regente a subiectivei "termen de propoziție, parte de propoziție" (9, p. 171), și nu propoziție. Privită din această perspectivă, propoziția subiectivă nu este propoziție secundară, ci propoziție "inerentă" (9, p. 177), propoziție integrată în cîmpul semantic și grammatical al regentei.

Considerăm că propozițiile subiective nu sunt propoziții secundare și subordonate, ci propoziții "inerente" (9, p. 177), pentru că aceste propoziții nu pot fi omise din enunț, fără ca acesta să sufere din punctul de vedere al informației semantice și grammaticale transmise. Propoziția subiectivă, întocmai ca și corespondentul ei din plan propozițional, subiectul, aduce compliniri indispensabile din punct de vedere semantic și grammatical propoziției regente. Subiectul fiind o parte principală de propoziție și

propoziția subiectivă o "propoziție inherentă" (9, p. 177), rezultă că sinonimia sintactică dintre subiect și subiectivă nu este parțială, ci *totală*.

* În morfologie putem vorbi despre sinonimie atunci cînd organizarea morfematică a cuvintelor este diferită, dar este transmisă aceeași informație morfologică. Un exemplu de sinonimie preponderent morfologică este cel reprezentat de concurența *infinitiv-conjunctiv*, pe baza similitudinilor de conținut morfologic, avînd loc, după o perioadă prealabilă de alternanță, procesul de înlocuire a infinitivului prin conjunctiv: *învață a scrie*—*învață să scrie* (1, p. 167).

** Nu este vorba despre *sintetic* (și, respectiv, *analitic*) la nivel de flexiune (Exemplu: *venit* — flexiune sintetică; *am venit* — flexiune analitică), ci despre *sintetic* (și, respectiv, *analitic*) la nivel de cuvînt (Exemplu: *a jura* — cuvînt sintetic; *a pună mîna în foc* — structură analitică).

*** În lucrarea de față nu luăm în discuție decît *prototipul* subiectului și anume subiectul în nominativ. Subiectul în genitiv, dativ și acuzativ vor fi discutate într-o lucrare viitoare.

**** Vezi Dimitriu C., **Gramatica limbii române explicată. Sintaxa**, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 123; Teodorescu Ecaterina, **Propoziția subiectivă**, Editura științifică, București, 1972, p. 113.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Diaconescu I., **Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din sec. al 16-lea** // în Omagiu lui Alexandru Rosetti.
2. **Gramatica limbii române**, Editura Academiei, vol. 2, ed. 2, 1963.
3. Drașoveanu, D. D., **Despre natura raportului dintre subiect și predicat** // C.L., 3, 1958.
4. Pană Dindelegan Gabriela, **Tipuri de relații în interiorul grupului verbal** // "L.L.", 1975, nr. 2.
5. Iacob Șt., **Natura subiectului** // "L.R.", 1969, nr. 3.
6. Hjelmslev L., **La notion de réction** // "Actalingvistica", 1, 1939, apud, Teodorescu Ecaterina, **Propoziția subiectivă**, Editura științifică, București, 1972.
7. Teodorescu Ecaterina, **Propoziția subiectivă**, Editura științifică, București, 1972.
8. Iordan I., **Limba română contemporană**, Ministerul Învățămîntului, București, 1954.
9. Alexandrescu Ecaterina, **Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora** // "L.L.", 1967, 15.
10. Dimitriu C., **Gramatica limbii române explicată. Sintaxa**, Editura Junimea, Iași, 1982.
11. Iordan I., Robu VI., **Limba română contemporană**, Editura didactică și pedagogică, București, 1978.

Anatol EREMIA
Chișinău

**DICTIONARUL
ENTOPIC AL LIMBII
ROMÂNE**
(Litera "C", I)

Pentru studiul numelor topice un deosebit interes îl prezintă termenii entopici și cuvintele cu răspindire geografică limitată, regionalismele, dialectismele, localismele. E necesar de aceea să se cunoască în ansamblu și în detaliu vocabularul dialectal, precum și particularitățile fonetice și gramaticale specifice graiurilor limbii române. În acest scop la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei timp de mai mulți ani au fost efectuate ample cercetări de teren în diferite zone geografice și raioane ale republiei, precum și în regiunile litorale cu populație românească și alogenă din Ucraina (reg. Odesa, Cernăuți, Transcarpatia). Cu ajutorul unui chestionar special au fost anchetate circa 1200 localități, inclusiv 1100 de sate de pe teritoriul Moldovei din stînga Prutului. Suplimentar au fost cercetate sursele istorice (documentele, cronicile, recensăminte, notele de călătorie, hărțile etc.) și alte publicații (opere literare, periodice vechi și noi), din care au fost excerpțiate toponime, entopice, cuvinte populare și dialectale folosite nemijlocit în texte. În baza acestor materiale lexicale au fost întocmite **Fișierul toponimic general și Cartoteca termenilor entopici românești**.

Lucrări de explorare similare au fost întreprinse în curs de decenii și în România, aici cercetările pe teren cuprindând toate județele din toate regiunile istorice (Moldova, Muntenia, Transilvania, Dobrogea). Un valoros material toponomic și entopic se află în posesia colectivelor de onomastică de pe lîngă instituțiile academice și catedrele universitare din București, Iași, Cluj, Galați, Timișoara, Suceava și.a. Sunt bine cunoscute la noi studiile de toponomie semnate de reputați lingviști români: Iorgu Iordan, Emil

Petrovici, Ioan Pătruș, Gheorghe Bologan, Dragoș Moldovanu, Dumitru Loșonți, Vasile Frățilă, Vasile Târa, Rodica Suflețel, Valentin Țurlan, Mircea Homorodean și.a. Printre acestea amintim prestigioasele lucrări lexicografice **Tezaurul toponamic al României. Moldova** (București, vol. I, partea 1—2, 1991—1992), **Dictionarul toponamic al României. Oltenia** (Craiova, vol. 1—2, 1993—1996), **Dictionarul toponamic al Banatului** (Timișoara, vol. I, 1984 și urm.).

Printr-o convenție de colaborare științifică între Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei și Institutul de Lingvistică al Academiei Române s-a început nu demult elaborarea unei lucrări lexicografice de proporții — **Dictionarul entopic al limbii române**. Acest dicționar va cuprinde apelativele și termenii entopici populari care participă la formarea diverselor categorii de nume topice românești (oiconime, oronime, hidronime etc.). Au fost stabilite principiile de alcătuire a dicționarului și, în linii mari, expuse deja în publicațiile de specialitate (1, p. 467—472; 2, p. 41—48). A văzut lumina tiparului și un fragment din acest dicționar, litera "A" (3, p. 87—93), urmînd ca alte două secvențe (litera "B") să fie date publicității în "Revista de lingvistică și știință literară" (Chișinău). Din cuprinsul părții de dicționar ce vor fi publicate în paginile revistei "Limba Română" cititorii noștri vor lua cunoștință de principalele probleme și aspecte ale cercetărilor entopice și toponimice, iar autorii lucrării se vor informa preventiv asupra inventarului de apelative topice și a modului de prezentare a lor în dicționar. Toponimele și entopicele incluse în fragmentele ce urmează prezintă situația lingvistică din spațiul geografic basarabean.

cadeápă s.f. Cataractă, cascadă; Dș — Arionești, Oț — Lencăuți. Top.: **Cadeapă**, mică cascadă pe cursul rîulelului Rîpa Adincă, Cc — Vertiujeni. Sin.: **cascadă**, **cerbătoare, chișoi (chișău), durduc, fierbătoare, huc, prag, sârtoare**. Pl.: **cadeápe**. Din **cade apa**, prin contopire.

cahátă s.f. Sarai lung; adăpost pentru cereale, fin; Sg — Copăceni, Tambula. Sin.: **saivan, standoală, sopron, şopru**. Pl.: **caháte**. Et.: ucr. **kagat** "groapă săpată, acoperămînt pentru păstrarea cartofilor, sfeclei" (ESUM, II, 337).

cal s.m. Deal lung, întins, tărăganat; Flș — Glinjeni, Măgura, Glă — Funduri Vechi, Ustia, Sr — Schinéni, Ug — Măgurele. Top.: **Calul din Fața Măgurii**, Ug — Magurele. Pl.: **cai**. Din **cal**, prin metaforizare.

calabatínă s.f. Groapă cu apă de ploaie, pe drum (DD, II, 129). Cf.: **calabatină** "fîntînă cu izvorul la suprafață, unde locul a

fost ușor adîncit și apărat cu lespezi" (Moldovanu, Chestionar, 45). Sin.: **bâlc**, **bâltoacă**. Pl.: **calabatine**. Et.: ucr. **kalabatyna** "bâltoacă, groapă adîncă cu apă". Cf.: ucr. **kalabatyna**, **kolabatyna** "idem", dim. **kalabatynka** (Iurkowski, UTH, 71), rus. **kaldobina**, **kolodobina** "idem" (Murzaev, SNGT, 245).

câle s.f. 1. Drum principal, șosea (gener.). 2. Stradă în oraș, lungă și largă (gener.). Cf.: **cale** "idem" (DA, I (2), 44–45, DLRLC, I, 315, DEX, 111), **cale** "cărare" (Ioniță, Glosar, 19), **ot muke ot kale** (1528, DERS, 31). Top.: *Calea Basarabiei*, *Calea ieșilor*, *Calea Orheiului*, străzi în or. Chișinău. Pl. **căi**. Et.: lat. **callis**.

canál s.n. Albie artificială, săpată și amenajată, care leagă două ape curgătoare sau stătătoare (gener.). Cf.: **canal** "idem" (DA, 1(2), 72, DEX, 114), **canal** "gîrlă îngustă sau ceva mai largă prin care se scurg lățurănic apele unui rîu" (Porucic, Lexiconul, 40). Top.: *Canalul Bîcului*, Sn — Bucovăț, *Canalul de pe Ses*, Tș — Căzănești. Sin.: **canavă**, **șanț**. Pl.: **canále**. Et.: lat. **canalis**, fr. **canal**.

canară s.f. 1. Stîncă, deal stîncos. 2. Pășune, frecvent în localitățile cu populație găgăuză, rar în zonele învecinate. Cf.: **canara** "stîncă; stîncă de mare", "pășune grasă" (DA, 1(2), 73, DEX, 114), "stîncă tare", "pășune de îngrișat vîțele" (Porucic, Lexiconul, 51, 60), "stîncă", "carieră de piatră", "pășune grasă" (Rotaru, Oprescu, LT, 9). Sin.: **botoș**, **butură**, **stîncă**, **stîncă** (I), **ceairă**, **îmaș**, **sesc**, **toloacă** (2). Pl.: **canărăle**. Et.: bg. **kanara**. Cf.: bg. **kanara** "stîncă abruptă", "carieră" (Murzaev, SNGT, 252), tc. **kanara** "stîncă", "abator" (Magazanic, TRS, 310), găg. **kanara** "bolovan, stîncă", "pășune" (GRMS, 241).

canávă s.f. Canal, șanț (DD, II, 135). Pl.: **canáve**. Et.: rus. **kanava**.

cantón s.n. 1. Locuință pădurarului (gener.). 2. Clădire înzestrată cu aparate și utilaj necesari pentru supravegherea și întreținerea unei căi de comunicație (cale ferată, șosea) (gener.). Cf.: **canton** "idem" (DA, 1(2), 87, DLRLC, I, 325, DEX, 116), "casa paznicului de la calea ferată" (E. Janitsek, SMO, 122). Top.: *Cantonul din Voloacă*, Clș — Sadova, *Cantonul de la Pănășești*, canton de cale ferată, or. Strășeni. Pl.: **cantoáne**. Et.: fr. **canton**.

cap s.n. 1. Partea de început sau de sfîrșit a unui loc sau obiect; margine (gener.). 2. Partea de sus, vîrful unui deal (gener.). Cf.: **cap** "idem" (DA, 1(2), 93, DLRLC, I, 328, DEX, 116, DELM, I, 545). *Amu aproape de Capul Stencii, drept pe culme, au stătut toate steagurile* (Costin, LTM, 239). ... *Un sat pînă în 1790 și pînă în 1800 erau în locuri aproape de capul Cheilor* (1528, Sava, DL, 4). ... *Și di acolo la vali pînă valea Hasan tot costîșa pînă în capul piscului deasupra satului și am pus piatră hotar* (1668, Sava, DL, 102). ... *Și di acolo tot în gios pînă la capul Dumbrăvii* (1768, Sava, DL, 219). Top.: *Capul Chiscului*, deal, Dș — Baraboi, *Capul Cornului*, teren arabil, Clș — Văcinești, parte de pădure, Rz — Tareuca, *Capul Dealului*, pămînt arabil, deal, Oh — Molovata, deal, Sr — Vărăncău, *Capul Dumbrăjii*.

pădure, teren argilos, Clș — Pîrjolteni, *Capul Rediuului*, livadă, pămînt arabil, Ns — Ciutești, teren agricol, Tș — Sceleni. Sin.: **capăt** (I), **pisc**, **vîrf**. (2). Pl.: **cápete** (1), **cápuri** (2). Din **cap**, prin metaforizare.

cápăt s.n. Partea de început sau de sfîrșit a unui loc sau obiect; margine (gener.). Cf.: **capăt** "idem" (DA, 1(2), 96, DLRLC, I, 329, DEX, 117, DELM, I, 548); **cápetele** (1570, DERS, 32). ... *Hotarul satului ... s-ar fi început din capătul pîrăului ... pînă la capul pîrlogului din vale* (1528, Sava, DL, 3). ... *Cît tîne capîtele acestor trii moșii, ce mai sus s-au zis ... binevoind am miluit* (1806, Sava, DO, 413). Top.: *Capătul Cornului*, parte de pădure, Rz — Tarasova, *La Capăiul în Moșanu*, pămînt arabil, Dș — Bârceni. Sin.: **cap**, **margine**. Pl.: **cápete**. Din **capete**, prin singularizare.

capelă s.f. Biserică mică izolată; paraclis (gener.). Cf.: **capelă** "idem" (DA, 1(2), 102, DLRLC, I, 329, DEX, 117). Top.: **în deal la Capelă**, or. Soroca, **strada Capelei**, or. Chișinău. Pl.: **capéle**. Et.: it. **cappella**.

cápîște s.f. (Inv. Rar) Bisericuță; Bm — Lipcani. Cf.: **cápîște** "Templu pagînesc; orice biserică a unui cult creștin neortodox" (DA, 1(2), 105), "biserică de rit neortodox" (DEX, 117). ... *Au pus tabăra sa și el supt Camenița, despre capîștea armenească* (Costin, Opere, 106). Pl.: **cápîști**. Et.: sl. **kapiște**.

cápără s.f. Instalație de lemn sau de metal pe moviele și pe mari ridicături de teren destinață măsurărilor și observărilor topografice; Flș — Pompa, Sg — Hecul Nou, Rădoaia, Tș — Zgădești. Cf.: **capre** "semne puse pe vîrfurile dealurilor" (Moldovanu, Chestionar, 153). *De pe capre movielei din Cornul Dealului se vedea ca-n palmă satul, văile și dealurile din împrejurime, pădurea cu toate poienile și hîrtoapele ei...* (rev. "Moldova", 1989, nr. 3, p. 21). Top.: *La Movila cu Capră*, movilă Rz — Zahoreni. Sin.: **bornă**, **carantie**, **figură**, **momie**, **observator**, **oceană**, **pandelă**, **parapet**, **punct trigonometric**, **tribună**, **vîscă**. Pl.: **cápăre**. Din **capră**, prin metaforizare.

captár s.n. Prisacă (DD, II, 141). Var.: **captari**. Cf.: **captar** "stup de albine", Rn — Frecăței (Lîmanscōe). Sin.: **prisacă**, **stupină**. Pl.: **captare**. Din **captă** + suf. -ar.

captári s.n. v. **captár**.

carantínă s.f. Loc special amenajat pentru izolare persoanelor care au fost în contact cu bolnavii contagioși sau care au venit dintr-o regiune bîntuită de o epidemie (gener.). Cf.: **carantină** "idem" (DA, 1(2), 127, DLRLC, I, 335, DEX, 119). *Pînă după miezul nopții, am stat numai într-o fumăraie de baligă, ca la carantină* (I. Creangă, după DLRLC, I, 335). Top.: *În Carantin*, loc unde a existat o veche localitate, Dbs — Lunga. Pl.: **carantine**. Et.: rus. **karantin** (< fr. **quarante**).

carantie s.f. Instalație de lemn sau de metal pe moviele și pe mari ridicături de teren destinață măsurătorilor și observărilor topografice; An — Crețoia, Clș — Onișcani, Cnr — Cigîreni, Găurenî, Horești, Rezeni, Tipala, Ht — Horodca, Ilv — Milești Mici, Oh

— Peresecina. Cf.: **carantii** "pătul la vie ori la harbuzărie" (DD, II, 142). Top.: **Carantia**, movilă, An — Tîntăreni, Clș — Râciula, **Dealul Carantiei**, deal, Cnr — Rezeni, **Mojila cu Carantie**, movilă, Oh — Clișova. Sin.: **bornă, capră, comănaс, figură, momie, observator, ocheană, pandelă, parapet, punct trigonometric, tribună, vișcă**. Pl.: **carantii**. Et. nec.

carauлă s.f. Loc amenajat pentru pază la intrare în sat sau oraș; Cl — Cotihana, Roșu, Trc — Alatu, Balabanu. Cf.: **carauлă** "pažă, gardă, străjă" (DA, I(2), 129, DLRLC, I, 335, DEX, 120). Sin.: **strajă**. Pl.: **carauле**. Et.: rus., bg. **karaул**, sîrb. **karaула**, ngr. **karaули**, tc. **karaу(v)ul**.

cardón s.n. 1. Locuința pădurarului; Clș — Bahmut, Hîrbovăt, Ns — Ciorești, Seliște. 2. Pîchet de granițier; Cl — Crihana Veche, Fls — Călinești, Horești. Var.: **cordon** (lit.). Cf.: **cordon** "frontieră, graniță" (DLRLC, I, 550, DEX, 197), **cardon** "canton, cea mai mică unitate în administrația pădurilor", "pîchet de granițier" (DD, II, 144). Top.: **Cardonul**, parte de sat, Sr — Trîfăuți, teren agricol, Vlc — Giurgulești, **Cardonul lui Bațău**, loc în pădure, Ilv — Malcoci, **Cardonul Morozenilor**, parte de moieșie, Fls — Drujineni, **Cardonul Vechi**, parte de pădure, Fls — Drujineni, **Sub Cardon**, pămînt arabil, Lv — Leca. Sin.: **canton** (I). Pl.: **cardoáne** (lit. **cordoáne**). Et.: rus. **kordon**, ucr. **kardon**, pol. **kordon**, fr. **cordon**, it. **cordone**.

cariéرă s.f. Loc de unde se extrage piatră, marmură, nisip (gener.). Cf.: **carieră** "îdem" (DA, I(2), 144, DLRLC, I, 338). Top.: **Cariera**, carieră de nisip, Brn — Grimești, carieră de piatră, Oț — Bîrnova, **Cariera de la Stîna**, deal unde a fost o carieră, Cr — Cricova, **Cariera Veche**, An — Varnița. Sin.: **mină**. Pl.: **cariére**. Et.: fr. **carrières**.

cartofleáncă s.f. Loc unde se cultivă cartofi; Cc — Hrușca, Rb — Ghidirim, Sz — Nezavertailovca. Top.: **Cartofleanca**, sate (Dr, Ug). Sin.: **cartofărie, crumpeňiste**. Pl.: **cartofljeni**. Din dial. **cartoflă** "cartof" (< rus. **kartofel**) + suf. -eancă.

casabáа s.f. (Inv.) Orăș, tîrg. Cf.: **casaba** "orășel, tîrg turcesc" (DA, I(2), 174). **La Chișinău și la Soroca și la alte tîrguri și casabale** (M. Kogălniceanu, Letopisețele, după DA, I(2), 174). **Gheni-Sehîr este oraș, casaba mare, iar nu cetate** (doc. 1715, ibidem). Pl.: **casabále**. Et.: tc. **kasaba** "orășel".

cascádă s.f. Cădere naturală de apă pe cursul unui rîu (gener.). Cf.: **cascadă** "îdem" (DA, I(2), 178, DLRLC, I, 343, DEX, 124). Top.: **Cascada**, mică cascadă în pîrul Valea Bulbonilor, Oț — Mereșeuca, **La Cascade**, mici praguri în apa Nistrului, numite și Praguri, Sr — Cosăuți. Sin.: **cadeapă, cerbătoare, chișoi (chișău), durduc, fierbătoare, huc, prag, săritoare**. Pl.: **cascáde**. Et.: fr. **cascade**.

castéл s.n. 1. Cetățuie, fortăreață (gener.). 2. Clădire mare și veche semănînd cu un castel; casă servind ca locuință a vechilor proprietari; Oh — Butuceni, Piatra, Rz — Saharna. Cf.: **castel** (DA, I(2), 183, DLRLC, I, 344, DEX, 125). Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel... (Bolintineanu, după DA, I(2), 183). Stă **castelul singuratic**, oglindindu-se în

lacuri (M. Eminescu, idem). Top.: **Castelul**, cu varianta **Castiolul**, loc cu urme de construcții vechi, Sn — Făgureni, **La Castel**, vale, pămînt arabil, Ns — Drăgușenii Noi. Sin.: **cetate, cetățuie, palanca, parcan** (I). Pl.: **castéle**. Et.: lat. **castellum**, it. **castello**, pol. **kastel**, germ. **kastell**.

căciulát adj. (despre munți, dealuri) Cu vîrf ascuțit, avînd bază circulară; Clș — Bahmut, Ug — Bumbăta. Top.: **Căciulata**, deal, Banat, România (DTB, II, 17), **Căciulata**, munte, "muntele seamână cu o căciulă", jud. Corj, România (Popescu, GG, 120). Pl.: **căciulăti, -te**. Din **căciulă** "a avea (a fi) cu căciulă".

căciúňă s.f. Vîrf de deal ascuțit cu bază circulară; Ug — Sinești, Teșcureni, Unjești. Cf.: **căciulă** "vîrf de deal rotunjît la bază și ascuțit la capăt" (Moldovanu, Chestionar, 67), "înălțime acoperită cu negură (eventual cu vegetație)" (DTB, II, 17). Sin.: **căpătińă, comănaс**. Pl.: **căciúli**. Din **căciulă**, prin metaforizare.

catacómă s.f. Subterană îngustă și lungă; Brn — Criva, Rz — Saharna. Cf.: **catacombă** "îdem" (DLRLC, I, 345, DEX, 125). Sin.: **bortă, hrubă, peșteră**. Pl.: **catacómbe**. Et.: fr. **catacombe**, it. **catacomba**.

caucáz s.n. Partea de moieșie cea mai îndepărtată de sat; Dr. — Nicoreni, Ochiul Alb. Cf.: **caucaz** "cea mai îndepărtată mahala a satului ori a orașului" (Porucic, Lexiconul, 52). Top.: **Caucazul**, teren agricol, Cnr — Gangura. Sin.: **camceacă, coreea, india, sahalin**. Pl.: **caucázuri**. Din top. **Caucaz**, prin apelativizare.

cazán s.n. Vîlcea încisă; hîrtop, gropă mare; Brn — Coteala, Clș — Onișcani, Dș — Tîrnova. Cf.: **cazan** "formațiune geologică sau de altă natură semănînd cu un cazan" (DA, I(2), 237, DTB, II, 17), "cataractă; fierbătoarea din josul cataractei" (Porucic, Lexiconul, 41). Top.: **Cazanele**, strîmtoare pe Dunăre, Banat, România (DTB, II, 16—17), **Cazanul**, pădure, Oh — Puțintei, Vîrova, parte de moieșie, Vlc — Slobozia Mare, **Mojila din Cazan**, movilă, Vlc — Slobozia Mare. Sin.: **adîncitără, adîncitură, căldare, căuș, ceanac, ceaun, cofăică, găvan, gropană, hîrtop, strachină, tigaiе, zănoagă**. Pl.: **cazâne**. Din **cazan** "căldare; ceaun (vas)", prin metaforizare.

căbórnita s.f. Loc sau cupitor în pădure unde se fac cărbuni de lemn (gener. în raioanele Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Hîncești, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni). Var.: **căbórnită, cobornită**. Cf.: **cobórnită** "gropă rotundă, acoperită cu lemn groase și cu pămînt, în care se făceau cărbuni de lemn" (DD, II, 199). Top.: **Căbórnita**, loc în pădure, Clș — Căbăiești, **Cobornitele**, poiană în pădure, Rz — Trifești, **La Căbórnite**, loc în pădure, Oh — Mâna, **Vatra de Căbórnită**, loc unde se făceau cărbuni de lemn, Oh — Curchi. Sin.: **bocșă, cărbunarie, cărbuniște, măngălărie**. Pl.: **căbórnite** (**căbórnită, cobornită**). Din **cărbune** + suf. -ornită, prin suprapunerea parțială a formantului.

căldáre s.f. 1. Depresiune de teren, vîlcea; Gld — Cajba, Limbenii Vechi. 2. Vîlcea încisă, hîrtop; Oh — Susleni, Sg —

Chișcăreni, Ug — Negurenii Vechi. Var. dim.: **căldarușă**. Cf.: **căldare** "adîncătură mare, rotundă, de origine glaciară, în regiunea munților Înalți" (DA, 1(2), 43), "depresiune circulară cu versanți repezi în care își au originea unele pâraie de munte" (Rotaru, Oprescu, LT, 9). "Loc mic format în albia unui râu prin adunarea apei într-o groapă" (Moldovanu, Chestionar, 31), **căldarușă** "groapă adîncă, cu pante domoale, între dealuri", "apă stătătoare de formă rotundă" (Moldovanu, Chestionar, 51, 97). Top.: **Căldarea**, vale, Cisl — Coștagiala, **Dealul Căldării**, deal, Ug — Todirești, **Căldarușa**, vale și rîuleț, affluent de stînga al Camenicii, Gld — Viisoara, vale, ramificație de dreapta a văii Brătuleanca, Ns — Brătuleni, **Ciușmeaua din Căldarușa**, izvor, Ns — Brătuleni, top. **Căldarușa**, pîrâu (1492, DERS, 33), sat (1593, 1597, DERS, 33). Sin.: **cazan**, **căldare**, **căldarușă**, **căuș**, **ceauș**, **cofăciă**, **găvan**, **gropană**, **hîrtop**, **strachină**, **tigaiă**, **zănoagă**. Pl.: **căldări** (**căldăruse**). Din **căldare**, prin metaforizare.

căldărúșă s.f. v. **căldare**.

călină s.m. Desiș de călini; Frs — Coșernița, Sr — Rublenița, Rublenița Nouă. Var. dial.: **călinari**. Top.: **Călinariul**, teren agricol, Sr — Rublenița. Sin.: **călinet**. Pl.: **călinári**. Din **călin** + suf. -ar.

călinét s.n. Pădurice (desiș) de călini; Brn — Lipcani, Cls — Buda, Căbăiești. Cf.: **călinet** "(Rar) crîng de călini" (DEX, 130). Top. **Călinetul** (1548, 1569, 1578, DERS, 33). Sin.: **călinar**. Pl.: **călinétri**. Din **călin** + suf. -et.

căpățină s.f. Vîrf de deal, pisc de formă conică; Ns — Bălănești, Milești, Oh — Ghetlova, Pujintei. Cf.: **căpățină** "vîrf de deal de formă rotundă" (Moldovanu, Chestionar, 67). Top.: **Căpățina**, deal de formă rotundă, jud. Maramureș, România (E. Faiciuc, SO, IV, 303), dealuri, Ht — Buțeni, UG — Sinești, *Chiscul Căpăținei*, vîrf de deal, Vlc — Brînza, *Șesul Căpăținei*, pămînt arabil, Ug — Pojarna, Sinești, **Căpățina**, deal cu pădure, teren ridicat, Banat, România (DTB, II, 22), Căpățina, nume topice (1505, 1558, 1578, DERS, 35). Sin.: **cap**, **căciulă**, **comânac**. Pl.: **căpăține**. Din **căpățină** "cap", prin metaforizare.

capcánă s.f. (înv.) Loc pe un drum de pădure unde se puneau curse năvălitorilor turci și tătari prin tăierea și doborîrea copacilor din ambele direcții ale căii de comunicație, prințindu-i la mijloc și înconjurîndu-i din toate părțile; Cls — Tuzara, Ilv — Malcoci, Ns — Iurceni. Top.: **Căpcanele**, loc în pădure, Ns — Bursuc, *În Căpcăni*, pămînt arabil, Vlc — Colibași. Pl.: **capcâne**. Din **capcánă** "cursă", prin metaforizare.

căprăreață s.f. Loc unde pasc sau unde se odihnesc caprele; Cls — Buda, Căbăiești, Ts — Budăi, Hirișeni, Ns — Iurceni. Cf.: **căprăreață** "loc de odihnă pentru capre", "loc de păscut caprele" (DA, 1(2), 111), "locul de păsunat al caprelor" (Ionijă, MGB, 62),

"staul de vite" (DTB, II, 22), "adăpostul vitelor" (Moldovanu, Chestionar, 155). Top.: **Căprăreață**, loc în pădure, Oh — Vatici, **Căprăretele**, teren în pantă, arabil, Banat, România (DTB, II, 22), top. **Căprăretele** (1500, DERS, 35). Pl.: **căprărețe**. Din **căpră** + suf. -ăreață.

căprăria s.f. 1. Loc în pădure unde viețuiesc caprele sălbaticice (gener.). 2. Adăpost, staul pentru capre (gener.). Cf.: **căprărie** "staul de capre, strungă în care se odihnesc caprele" (DA, 1(2), 111), "adăpostul caprelor" (Moldovanu, Chestionar, 155). Top.: **Căprăria**, pantă de deal împădurită, Ht — Horjești, parte de pădure, Ht — Sofia, teren agricol, Ilv — Hansca, loc cu vii și livezi, Sn — Scoreni, fostă poiană, acum livadă, Rz — Mateuți, *La Căprărie*, loc în pădure, Oh — Susleni, *Valea-Căprăriei*, Brn — Bulboaca, **Căprăria**, loc, jud. Vrancea, România (Gh. Moldoveanu, SO, II, 110). Sin.: **căprăreață** (2). Pl.: **căprării**. Din **căpră** + suf. -ărie.

cărăre s.f. 1. Drum îngust pe care se umblă numai cu piciorul sau călare (gener.); DA, 1(2), 128, DLRLC, I, 367, DEX, 132). 2. "Poteci în cîmp bătătorite de animale"; Brn — Caracușenii vecchi, Oh — Butuceni. Var. dim.: **cărăruică**, **cărăruie**, **cărărușă**. Top.: **Cărăriile Nantei**, parte de hotar (1757, 1768, Sava, DL, 202, 220), **Cărare**, **Cărăreni**, toponime (1436, DERS, 35). **Cărarea Hertii**, loc, Cls — Vălcineț, **Cărarea Izvorului**, parte de teren, Ht — Buțeni, **Cărarea Ursului**, cărare prin pădure, Cls — Vălcineț, **Cărările**, drumuri înguste pe o pantă de deal, Cc — Cerlina, cărări prin hîrtoape, Ns — Brătuleni, parte de moie, Vlc — Giurgiulești, Slobozia Mare, *La Cărări*, terenuri agricole, Brn — Hădărăuți, Cl — Baurci, păsune cu cărări, Fls — Chetriș, rîpi cu cărărușe, Ns — Ciuciuleni, *Sub Cărări*, parte de teren, Ns — Boldurești. Sin.: **potecă**. Pl.: **cărări** (**cărăruići**, **cărărui**, **cărăruse**). Et.: lat. **carraria**.

cărămidărie s.f. 1. Loc unde se fac cărămizi (gener.). 2. Fabrică de cărămizi (gener.). Cf.: **cărămidărie** "idem" (DA, 1(2), 127, DLRLC, I, 368, DEX, 133). Top.: **Cărămidăria**, locuri unde a existat o cărămidărie, terenuri agricole, Cc — Cuhureștii de Sus, Et — Chiurt, Fls — Năvirnet. Pl.: **cărămidării**. Din **cărămidă** + suf. -arie.

cărăruiică s.f. v. **cărare**.

cărăruiie s.f. v. **cărare**.

cărărúșă s.f. v. **cărare**.

cărbónita s.f. **căborniță**.

cărbunărie s.f. Loc sau cupitor în pădure unde se fac cărbuni de lemn (gener. în raioanele Călărași, Hîncești, Nisporeni, Orhei și.a.). Cf.: **cărbunărie** "idem" (DA, 1(2), 132, DLRLC, I, 369, DEX, 133). Top.: **Cărbunăria**, loc unde se făcea cărbuni de lemn, jud. Maramureș, România (E. Faiciuc, SO, IV, 303), **Cărbunării**, locuri, jud. Alba, România (I. Stan, SO, I, 259), **Cărbunăria**, locuri în pădure unde se făcea cărbuni de lemn, Fls — Chetriș, Gld — Balatina, Clococenii Noi, Lipovăț, Viisoara, Oț — Bîrnova, Ug — Rădenii Vechi, **Cărbunăriile**, pămînt arabil, Rz — Cobîlnea. Sin.: **bocșă**, **căborniță**, **cărbuniște**, **măngălărie**. Pl.: **cărbunării**. Din **cărbune** + suf. -arie.

cărbuniște s.f. Loc sau cuptor în pădure unde se fac cărbuni prin arderea înceată a lemnelor; Clș — Căbăiești, Temeleuți, Ns — Ciutești, Vărzărești, Ug — Cornova. Cf.: **cărbuniște** "loc unde se făcea cărbuni din lemn arse la foc domol" (Moldovanu, Chestionar, 159). Top.: **Cărbuniști**, pămînt arabil, finăt, Ctū — Valea Scradii. Cf. **Cărbuniș**, pădure unde se făcea cărbuni de lemn, Transilvania, România (Gr. Rusu, SMO, 158). Sin.: **bocșă**, **căbornită**, **cărbunarie**, **măngălărie**. Pl.: **cărbuniști**. Din cărbune + suf. -iște.

cărpinét s.n. Pădurice, desis de carpeni (gener.). Cf.: **căpinet** "idem" (DA, 1(2), 158, DEX, 133). Top.: **Căpinetul**, locuri, Banat, România (DTB, 27). Sin.: **cărpiniș**. Pl.: **căpinéte**. Din **carpen** + suf. -et.

cărpiniș s.n. Pădurice, desis de carpeni (gener.). Cf.: **cărpiniș** "idem" (DA, 1(2), 158, DRLC, I, 370, DEX, 133), "regiune acoperită cu carpen" (Porucic, Lexiconul, 65), "pădurice de carpen" (Iordan, TR, 63, 346, E. Ianitsek, SMO, 133). Top.: **Cărpiniș**, locuri (1546, 1575, 1580, DERS, 36), **Cărpinișul**, sate, locuri, Banat, România (DTB, 27), **Valea Cărpinișului**, vale, Ctū — Apșa de Jos. Sin.: **căpinet**. Pl.: **cărpinișuri**. Din **carpen** + suf. -iș.

cărtofărie s.f. Loc cultivat cu cartofi; Cr — Boșcana, Coșernița, Goianul Vechi, Ts — Chiștelnița, Scorțeni. Var.: **cărtofărie**. Cf.: **cărtofărie** "idem" (DA, 1(2), 165). Top.: **Cărtofăria**, terenuri agricole, Flș — Taxobeni, Sv — Copceac; vale, Dș — Visoca, *In Cărtofărie*, pămînt arabil, Clș — Tuzara. Sin.: **barabuliște**. Pl.: **cărtofării** (**cărtofării**). Din **cartof** + suf. -arie.

cărtofărie s.f. v. **cărtofărie**.

cărvasărie s.f. (Rar. Ist.) Loc unde s-a aflat un vechi han pentru caravane, o vamă; Oh — Butuceni, Trebujeni. Var.: **chervăsărie**, **chirvăsărie**. Cf.: **carvasara**, **cărvasărie** "edificiul în care se află vama turcească, în care trăgeau în gazdă negustorii turci, cu mărfurile lor" (DA, 1(2), 169), **caravansarai** "în Orient han mare la care poposesc caravanele" (DRLC, I, 335, DEX, 120). Au prădat **carvăsaria turcească** (Neculce, LTM, 130), **sedna**, **cărvasariu** (1560, DERS, 36) ... *Du la drumul cel mare al Orheiului și di la Carvasara în sus* (1656, Sava, DO, 103). Casa lui de lîngă carvasara, *la Sfîntul Lazăr*, era din piatră de Orhei zidită, *cu pînîții afundă* (Sadoveanu, ZC, 303). Top.: **Chirvăsăria**, locul unor vechi construcții ruinate, Oh — Trebujeni. Pl.: **cărvasării** (**chirvăsării**). Et.: fr. **caravanserail**, germ. **Karawanserai**, rus. **karavan-saray** < tc. **kerevansaray**.

căsăpie s.f. 1. Măcelărie (gener.). 2. Abator; Cl — Crihana Veche, Zîrnești. Var.: **căsăchie**. Cf.: **căsăpie** "idem" (DA, 1(2), 174, DRLC, I, 371, DEX, 133). **Căsăpia tîrgului să dea pe tot anul cîte cincizeci lei venit la cutia tîrgului** (doc., 1823, după DA, 1(2), 175). Sin.: **abator**, **sâlhâna** (**zâlhâna**). Pl.: **căsăpii** (**căsăchii**). Din **casap** + suf. -ie.

căscătură s.f. 1. Crăpătură în stîncă; Cc — Japca, Rz — Buciucșa. 2. Groapă, rîpă adîncă, prăpastie; Dbs — Holercani, Molovata. Cf.: **căscătură** "dischizătură, crăpătură" (DA, 1(2), 177), "groapă adîncă,

cu pante prăpăstoioase, între dealuri și întră munți" (Moldovanu, Chestionar, 97). Sin.: **bortă**, **crăpătură**, **hrubă**, **peșteră**, **spinticătură** (1), **găvan**, **gropană**, **rîpană**, **hău**, **ocnă**, **prăpastie** (2). Pl.: **căscături**. Din **căscă** + suf. -ătură.

căsoáie s.f. 1. Casă mare auxiliară, nelocuită; Cr — Cricova, Dș — Cernoleuca, Sudarca, Ns — Iurceni, Vărzărești, Oh — Rujnița. 2. Casă mică și veche; sărai; Brn — Bulboaca, Ctr — Chioselia Mică, Eț — Terebna, Zăbriceni, Ht — Logănești, Șipoteni, Oh — Pohorniceni, Oț — Dîngeni. 3. Bucătărie de vară; Dbs — Tibuleuca, Sn — Cojușna, Ghidighici, Sr — Cosăuți, Ocolina, Sobari. 4. Casă izolată în cîmp sau în pădure; adăpost pentru muncitori; casa pădurarului; Dș — Tîrnova, Eț — Tîrnova, Rș — Mihăileni, Nicoreni, Budineț (r. Storojinet, reg. Cernăuți, Ucraina), Cupca (r. Hliboca, reg. Cernăuți, Ucraina). 5. Săpătură în stîncă, peșteră naturală, Brn — Criva, Eț — Bleșteni. Cf.: **căsoiae** "idem" (DA, 1(2), 181—182, DEX, 134), "casă de vînătoare", "locuință depărtată de sat, pe care oamenii o folosesc numai vara și toamna", "adăpost de iarnă al vitelor" (Moldovanu, Chestionar, 155, 157), "adăpost pentru paza vitelor pe dealuri" (Lex. reg., I, 76), "casă de lemn pentru adăpost și pentru vite" (E. Ianitsek, SMO, 142). Top.: **Căsoaia**, locuință în pădure (s. Igești, rn. Storojinet, Ucraina), locuință în cîmp, Eț — Parcova, peșteră în stîncă, Eț — Bleșteni, Căsoaia lui Spoiyală, locuință, Dș — Mindîc. Sin.: **hurdugie**, **bojdeucă** (1), **bujdă**, **bujlă**, **cocioabă**, **coșmoagă**, **sărai** (2), **cuhne** (3), **băracă**, **bărată**, **budă** (4), **hrubă**, **peșteră** (5), **bortă**, **căsoică**. Pl.: **căsoáie**. Din **casă** + suf. -oie.

căsoică s.f. Săpătură în stîncă, peșteră naturală; veche locuință omenească; Eț — Bleșteni, Brînzeni, Rz — Saharna, Tîpova. Top.: **Căsoica**, scorbură în stîncă, Sr — Zastînca, *La Căsoici*, peșteri mici în malul stîncos al Răutului, Oh — Butuceni. Sin.: **bortă**, **cocioabă**, **hrubă**, **peșteră**. Pl.: **căsoici**. Din **căsoiae** + suf. -ică.

căsúță s.f. Acoperămînt în sat sau în cîmp prevăzută pentru uscarea frunzelor de tutun (gener.). Top.: *La Căsuțele din Vale*, loc cu adăposturi pentru uscarea frunzelor de tutun, Cr — Hrușova. Pl.: **căsúte**. Din **casă** + suf. -uță.

cășarie s.f. Încăpere pe lîngă stînă unde se prepară cașul, brînda (gener.). Cf.: **cășarie** "clădire (parte a stînei) unde se prepară cașul, brînda sau cășcavalul" (DRLC, I, 372, DEX, 134). Apelativul, cu sensul învechit "impozit pe caș; cășerit", e menționat încă la 1498 (DERS, 36). Top.: **Cășăria**, terenuri agricole și locuri de pășune, Cl — Baurci, Rș — Recea, Ug — Bușila, *Pîrul Cășăriei*, vale și pîrâu, Brn — Slobozia, Șirauți. Sin.: **brîndă**, **cășcărie**. Pl.: **cășârii**. Din **caș** + suf. -arie.

cătinis s.n. Loc împinzit de cătină; Ctr — Coștagalia, Haragîș, Pleșeni, Trc — Aluatu, Balabănu. Cf.: **cătinis** "desis, mulțime de cătină" (DEX, 134). Top.: **Cătinisul**, cu varianta *La Cătini*, rîpă împinzită cu cătină, Cnr — Cigîrleni. Pl.: **cătinisuri**. Din **cătină** + suf. -iș.

cătún s.n. 1. Sat mic izolat, subordonat unei comune (gener.). 2. Parte de sat, mahala; Cr — Cruglic, Hîrtopul Mare, Onițcani, Tș — Mîndrești, Zgărdești, Șv — Ermoclia, Olănești. 3. Loc ascuns, îndeprtăt de sat; Cls — Căbăiești, Hoginești, Frs — Rădulești Vechi, Sf — Stoicanii, Vădeni; Var.: **cătună**, **cotun**, **cotună**. Cf.: **cătun** "grup de case țărănești, izolată; sat mic", "mahala", "colibă ciobănească...", "bordei" (DA, 1(2), 219), "pădure, hâjă, desis" (DEX, 134), "sat mic, izolat" (Porucic, Lexiconul, 52), **cotună** "stradă periferică" (V. Goicu, SO, IV, 344). Moșie întraegă Văscăuji, alături... cu două cutunuri lăcuite pe dină cu numire Văscăuji de Sus și de Gios sau Jora de Sus și Jora de Gios (1820, Sava, DO, 482). Top.: **Cotuna**, părți de sate, Ht — Boghicieni, Ns — Drăgușenii Noi, Zberoaia; **Cătun**, sate (1581, 1599, 1600, DERS, 37). Sin.: **cîslă**, **sătuc**. Pl.: **cătună** (**cotună**) și **cătunuri** (**cotunuri**).

cătună s.f. v. **cătun**.

cătuște s.f. Locul unde a fost un cătun (Porucic, Lexiconul, 52). Var.: **cotuște**. Pl.: **cătuști** (**cotuști**). Din **cătun** + suf. -iște.

cățină s.f. Pietroi, stîncă; Biserica Albă (r. Rahău, reg. Transcarpatică, Ucraina). Var.: **cășin**, **cățin**, **cățină**. Cf., **cățin** "bolovan, piatră mare, stîncă", **cățun** "un fel de pădure mică, dar tufoasă" (DA, 1(2), 198), **cășini** "bălțile mici și foarte puțin adânci, care se usuca vara", precum și **cățină** "covată, troacă de pîine" (idem.), **cățină** "stîncă abruptă, acoperită cu tufaris rar", **cășini** "tufaris rar crescut pe marginea de sus a stîncilor sau prăpăstilor" (Porucic, Lexiconul, 45, 65), **cățin** "culme de deal în formă de potcoavă", "stîncă cu multe colțuri" (Moldovanu, Chestionar, 71, 75), **cățin** "apă stătătoare puțin adâncă și de mică întindere care seacă vara" (Ibidem, 47). Top.: **Cățina**, pantă de deal, Fls — Taxobeni. Sin.: **babă**, **bołovan**, **bot**, **butură**, **buturoi**, **stăpă**, **stîncă**, **stîncă**. Pl.: **căține** (**cășini**, **cășini**, **căține**). Et.: lat. **catinum** "strachină", "blid".

căulă s.f. (Rare) Plută construită din grinzi de lemn și scînduri; or. Cahul, Vlc — Slobozia Mare, Văleni. Cf.: **căulă** "vas de plutit format din... grinzi, ... podisor de bîrne; ... o plută mai mică" (DA, 1(2), 222), "pod care plutește" (Moldovanu, Chestionar, 173), "(Reg.) plută mică, întrebuițnată ca pod plutitor" (DEX, 134). Sin.: **brudină**, **dubas**, **pod plutitor**, **pod umblător**. Pl.: **căule**. Et. nec.

căuș s.n. Depresiune de formă circulără; rîpă, groapă adâncă; hîrtop; Brn — Caracușenii Vechi, Colicăuți, Oh — Berezlogi, Susleni. Cf.: **căuș** "loc ușor adâncit de pe coasta unui deal" (Moldovanu, Chestionar, 87). Top.: **Căușul**, fost lac, acum teren agricol, Ht — Cioara, Pogănești, vale și rîpă, Ns — Boldurești, loc în valea Nistrului unde a existat o băltă, Șv — Purcari, Rîdiul Căușului, loc în hotarul satului Cigîrleni — Cnr (1757, Sava, DL, 198). Sin.: **adâncitură**, **afundătură**, **cazan**, **căldare**, **căuș**, **ceanac**, **ceaun**, **cotlon**, **covată**, **covățitură**, **găvan**, **gropană**, **hîrtop**, **strachină**, **tigai**, **zănoagă**. Pl.: **căușuri**. Din **căuș** (vas), prin metaforizare.

ceadîr s.n. Cort. Turcism folosit în scrierile literare mai vechi, în prezent fiind cunoscut și vorbit numai în localitățile cu populație găgăuză din sudul Basarabiei. Cf.: **ceadîr** "cort militar" (DA, 1(2), 248). Top.: **Ceadîr**, sat, judecătorești, Cahul (Giurgea, DSB, 63, AR—1930, 490), astăzi în raionul Leova, **Ceadîr-Lunga**, oraș, reședință de raion (Clg), **Ceadîr-Iolu**, vale, Clg — Joltai, **Dealul Cedîrului**, deal, Lv — Orac (Giurgea, DSB, 152). Pl.: **ceadîruri**. Et.: tc. **cadir** "șatră, cort". Cf.: az. **cadyr** "cort" (SGTA, 150), găg. **çadır** "șatră, cort" (GRMS, 524).

ceahlău s.n. Deal înalt; vîrf de deal foarte înalt; Cls — Căbăiești, Ns — Boldurești. Top.: **Ceahlăul**, deal înalt, Sn — Lozova, **Dealul-Ceahlăului**, deal, Dbs — Ustia (Giurgea, DSB, 455), **Şiahlául**, deal, Sr — Ocolina. Pl.: **ceahlăie**. Din top. **Ceahlău**, prin apelativizare.

ceair s.n. I. Loc, șes de pășune și finăt, imaș; Trc — Aluatu, Balabanu, Samurza, Ct — Cardaș (Frumușica), Ctr — Ciobalaccia, Rn — Barta (Plavni), Frecătei (Limanscoe), Satul Nou (Novoselscoe), Vlc — Brînza, A. I. Cuza, Giurgiulești, Slobozia Mare, Vadul lui Isac. 2. Loc îngrădit pentru pășunatul animalelor; Frs — Tîra, Ns — Ciorești, Rz — Otac, Tș — Negureni. 3. Cîmp larg, nelucrat; Oh — Brănești, Rz — Gordinești, Tarasova, Șd — Olîșcani, Răspopeni. 4. Livadă veche, părăsită, cu copaci rare și locuri de pășune; Ns — Bălăurești, Rz — Ghiduleni, Lalova, Slobozia — Horodiște, Sn — Onești. 5. Veche gospodărie rurală, cu case mari și sărăie ruinate; Frs — Ciutulești, Rz — Ignătei, Meșeni, Păpăuți, Trifești, Sn — Trușeni, Șd — Chipesca, Șv — Ștefănești. Var.: **ceir**, **cier**, **șeair**, **șier**. Cf.: **ceair** "loc șes de pășunat; izlaz, finăt" (DA, 1(2), 250), "(învechit și regional) loc de pășune (adesea împrejmuit cu un gard); cîmpie nelucrată în apropiere unei ape" (DLRLC, I, 379, DEX, 135), **ceair**, **ceir** "pășuni naturale întînse, bune de păscut tot timpul (chiar și pe secată)", "cîmp de pășunat caii; pășune în general; livadă de fin; fineață" (Porucic, Lexiconul, 21, 52), **ceir** "grădină de legume", "fineață", "șes", "loc drept, nearat de mulți ani, pe care crește iarbă", "loc întins, pe care crește fin; finărie" (DD, V, 163), **ceair** "pășune naturală... vale" (Rotaru, Oprescu, LT, 9). *Caii sburădă prin ceairuri, / turma sbiară la pășune, / mieii sprinteni pe colnice / fug grămadă-n răpegiune* (Alecsandri, Opere, I, 227). Top.: **Cearul**, loc, șes, pășune, Ct — Chioselia Mare, Trc — Carbalia, Vlc — Slobozia-Mare, văi, Cl — Baurci; Trc — Budăi, Musaitu, Orehovca, **Cer-Balta**, șes, Trc — Cairaclia, **Cear-Pai**, teren agricol, Clg — Tomai, **Cierul**, locuri de grădină, Rn — Plavni (Barta), Vlc — Giurgiulești, **Şeiriul**, locuri de pășune, Cls — Vărzărești Noi, Frs — Prodănești Vechi, Rz — Pereni, fostă livadă boierească, Sr — Vanțina, **Şierii**, locuri de pășune, Cls — Onișcani, Pitușca, mahala, Cls — Temeleuți, în **Şieri**, vii, livezi, Sn — Scoreni, Voinova. Sin.: **cosălău**, **finăt**, **finărie**, **imaș**, **islaz**, **toloacă** (1–4), **conac**, **hurdughie**, **ratuș** (5). Pl.: **ceairuri**, **ceiruri**, **cieruri**, **șeairuri**, **șieruri**. Et.: tc. **çair** "luncă, pășune". Cf.: az. **çayır** "luncă, pășune" (SGTA, 151), găg. **çayır** "luncă, pășune, imaș" (GRMS, 525), uzb.

çajir "pășune", bg. **çair** "luncă, pășune" (Murzaev, SNGT, 605).

ceanác s.n. (Rare) Depresiune de teren de formă circulară. Var.: **cenac**. Cf.: **ceanac** "Vas mare de pămînt, smâlțuit pe dinăuntru..." (DA, 1(2), 251), "(Reg.) strachină mare (de lut ars și smâlțuit sau de lemn)" (DLRLC, 379, DEX, 135), "vîlcea încisă de forma unei străchină" (Porucic, Lexiconul, 33), "găvan" (Rotaru, Oprescu, LT, 9), "adîncitură mare de formă rotunjită" (Moldovanu, Chestionar, 87). Top.: *Cenac*, sat (Csî), *Dealul Cenacului*, deal, Lv — Beștemec. Sin.: **cazan**, **căldare**, **căuș**, **ceaun**, **găvan**, **gropană**, **hîrtop**, **strachină**, **tigai**, **zănoagă**. Pl.: **ceanac** (**cenace**). Din **ceanac** "strachină", prin metaforizare. Et.: tc. **çanak** "strachină, blid", găg. **çanak** "strachină" (GRMS< 529), az. **çanak** "idem" (SGTA, 153).

ceatal s.n. (Rare) Bifurcare a unui drum sau a unui rîu. Var.: **cetal**. Cf.: **ceatal** "locul unde se bifurcă un rîu", "bifurcare de ape curgătoare" (Rotaru, Oprescu, LT, 10). Top.: *Ceatal*, bifurcare de drum, Clg — Beşghioz, *Ceatal-Iol*, râscrucă de drumuri, Bb — Cioc-Maidan, Clg — Tomai. Sin.: **cruce**, **furcă**, **furcitură**, **râscrucă**, **râspîntie**. Pl.: **ceatale** (**cetale**). Et.: tc. **çatal** "furcă; bifurcare". Cf.: az. **çatal** "bifurcare; râscrucă" (SGTA, 154), găg. **çatal** "râscrucă; bifurcare; ramificație" (GRMS, 531).

ceaún s.n. Depresiune de teren de formă circulară; Brn — Caracușenii Vechi, Eș — Brînzeni. Var.: **șeaun**. Cf.: **ceaun** "groapă mare de sub creasta muntelui" (Moldovanu, Chestionar, 87). Top.: *Ceuñel*, vîlcea, Ht — Strîmbeni, *Ceuñele*, locuri accidentate, Rș — Petrușeni. Sin.: **cazan**, **căldare**, **căuș**, **ceanac**, **găvan**, **gropană**, **hîrtop**, **strachină**, **tigai**, **zănoagă**. Pl.: **ceaúne** (**șiaúne**). Din **ceaun** (vas), prin metaforizare.

REFERINȚE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

1. Bolocan Gh., **Dicționarul entopic al limbii române** // "Studii și cercetări lingvistice", 1975, nr. 5.

2. Eremia A., **Dicționarul entopic al limbii române** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1994, nr. 5.

3. Eremia A., **Dicționarul entopic al limbii române** (Fragment) // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1995, nr. 3.

* * *

Alecsandri V., **Opere** — Alecsandri Vasile, **Opere**, Chișinău, I—IV, 1976.

Costin M., **LTM**, — Costin Miron, **Letopisețul Țării Moldovei**, Chișinău, 1988.

Costin, **Opere** — Costin Miron, **Opere**, București, 1958.

DA — **Dicționarul limbii române**, Academia Română, București, I, 1913 și urm.

DD — **Dicționar dialectal (Cuvinte, sensuri, forme)**, Chișinău, I—V, 1985—1986.

DELM — **Dicționar explicativ al limbii moldovenești**, Chișinău, I—II, 1977—1985.

DERS — Bolocan Gh. (red. resp.), **Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române**, București, 1981.

DEX — **Dicționarul explicativ al limbii române**, București, 1975.

DLRLC — **Dicționarul limbii române literare contemporane**, București, I—IV, 1955—1957.

DTB — **Dicționarul toponomic al Banatului**, Timișoara, I, 1984 și urm.

ESUM — **Этимологичный словарь украинской Мови**, Kiev, I, 1982 și urm.

Giurgea, DSB — Giurgea E., **Dicționarul statistic al Basarabiei**, Chișinău, 1922.

GRMS — **Гагаузско-русско-молдавский словарь**, Moscova, 1973.

Ioniță, **Glosar** — Ioniță V., **Glosar toponomic**, Caraș-Severin-Reșița, 1972.

Ioniță, **MGB** — Ioniță V., **Metafore ale graiurilor din Banat**, Timișoara, 1985.

Iordan, **TR** — Iordan I., **Toponimia românească**, București, 1963.

Iurkowski, **UTH** — Iurkowski M., **Ukrainska terminologia hydrograficzna**, Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk, 1971.

Lex. reg., I — **Lexic regional**, București, 1960.

Magazanik, **TRS** — Magazanik D A., **Турецко-русский словарь**, Moscova, 1945.

Moldovanu, **Chestionar** — Moldovanu Dragoș, **Chestionar toponomic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologice**, Iași, 1978.

Murzaev, **SNGT** — Murzaev E. M. Словарь народных географических терминов, Moscova, 1984.

Neculice, **LTM**, — Neculice Ion, **Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte**, București, 1959.

Popescu, **GG** — Popescu Radu, **Graul gorjenilor de lîngă munte**, Craiova, 1980.

Porucic, **Lexiconul** — Porucic T., **Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia**, Chișinău, 1931.

Rotaru, Oprescu, **LT** — Rotaru Petre, Oprescu George A., **Lexicon toponomic**, București, 1943.

Sadoveanu, ZC — Sadoveanu M., **Neamul șoimăreștilor. Zodia cancerului. Creanga de aur**, București, 1986.

Sava, DL — Sava A., **Documente privitoare la tîrgul și ținutul Lăpușnei**, București, 1937.

Sava, DO — Sava A., **Documente privitoare la tîrgul și ținutul Orheiului**, București, 1944.

SGTA — Словарь географических терминов и других слов, встречающихся в топонимии Азербайджана, Moscova, 1971.

SMO — Studii și materiale de onomastică, București, 1969.

SO — Studii de onomastică, Cluj-Napoca, I, 1975 și urm.

Sigle (Raioane, județe, ținuturi)

An	— Anenii-Noi
Bb	— Basarabeasca
Bd	— Bolgrad
Brn	— Briceni
Ca	— Cetatea Albă
Cc	— Camenca
Chl	— Chilia
Cl	— Cahul
Clg	— Ceadîr-Lunga
Clș	— Călărași
Cnr	— Căinari
Cr	— Criuleni
Crț	— Cernăuți
Cș	— Căușeni
Cșl	— Cimișlia
Ct	— Comrat
Ctr	— Cantemir
Ctu	— Çeteu
Dbs	— Dubăsari
Dr	— Drochia
Dș	— Dondușeni
Et	— Edineț
Flș	— Fălești
Frș	— Florești
Gld	— Glodeni
Gp	— Grigoriopol
Gr	— Greceni
Hn	— Hotin

Ht	— Hîncești
Ilv	— Ialoveni
Is	— Ismail
Lp	— Lăpușna
Lv	— Leova
Ns	— Nisporeni
Oh	— Orhei
Otc	— Otaci
Oț	— Ocnița
Rb	— Rîbnița
Rh	— Rahău
Rn	— Reni
Rș	— Rîșcani
Rz	— Rezina
Sg	— Sîngerei
Sn	— Strășeni
Sr	— Soroca
Sț	— Storojineț
Sz	— Slobozia
Şd	— Șoldănești
Şv	— Ștefan-Vodă
Tb	— Tatarbunar
Tg	— Tigheci
Tgn	— Tighina
Trc	— Taraclia
Tș	— Telenești
Ug	— Ungheni
Vlc	— Vulcănești

Maria GRAUR,
Serafim FLOREA
Chișinău

SĂ NE CUNOAȘTEM ȘI SĂ NE PĂSTRĂM NUMELE

Unul dintre atributele de bază ale etnicității unui popor (deopotrivă cu limba, portul, cîntecul și dansul popular, toponimele, particularitățile antropologice și cele psihice, caracterul național) este considerată și antroponimia națională — numele de familie și prenumele, cu care sunt nominalizați cetățenii grupului etnic respectiv. Fondul antroponomic al unui popor se prezintă ca una dintre primele file ale cărții sale de vizită pentru alte popoare ale lumii. Cu toate multiplele metamorfoze cauzate de influența reciprocă a vecinilor, de conviețuirea pe unul și același teritoriu a reprezentanților altor etnii, alături de cea autohtonă, de presiunea migrațiilor, de asimilarea dintre grupurile etnice în mediul multor țări, popoarele lumii își păstrează și își ocrotesc fondul antroponomic considerat prin specificul său drept național și nu se dezic de el. Aceasta, de regulă, predomină în cadrul etniei respective.

Partea cea mai dinamică o constituie prenumele, care, sub influența progresului informatizării, largirii contactelor interetnice, se modifică, se înnoiesc mereu, se internaționalizează. Și totuși fiecare neam și-a păstrat un anumit fond de prenume specifice numai lui. Cînd auzim prenumele Boris, Ivan, Igor, Iurie, Iaroslav, Oleg, Ruslan, Vladimir, Sveatoslav, Veaceslav, Tatiana, Olga, Iaroslavna, Natașa etc., ne dăm seama că avem a face cu ruși;

prenumele Andras, Arpad, Bela, Gabor, Ianos etc. sunt ungurești; cele de tipul Dieter, Gunter, Friedrich, Franz, Helmut etc. — germane; cele de tipul Antonio, Alvarez, Joze, Juan, Ignasio, Pablo, Pedro, Felipe, Salvador etc. — spaniole. Este firesc și faptul că multe popoare înrudite au un fond de prenume foarte apropiat, cum ar fi cel al rușilor, ucrainenilor și bielarușilor sau cel al italienilor și spaniolilor.

Care e situația prenumelor în Republica Moldova? Ne mîndrim și noi, români, cu prenumele noastre specifice Ion și Ioana, Adrian și Adriana, Aurelian și Aurelia, Daniel și Daniela, Cezar și Cézara, Corneliu și Cornelia, Dorin și Dorina, Iulian și Iuliana, Mihai și Mihăela, Ștefan și Ștefania, Marcel și Marcela, Tudor și Tudora, Doru și Rodica, Sorin și Sorina etc. Un loc aparte în fondul antroponomic autohton îl ocupă prenumele naționale create în spațiul nostru național, prenume pline de gingăsie, frumusețe, blîndețe cum ar fi Brăduțu, Bucur, Bujor, Dinu, Doru, Făgurel, Horia, Mior, Sorin, Viorel etc. și Alunica, Brîndușa, Crenguța, Doina, Drăgălină, Floarea, Fulga, Garofita, Lăcrămioara, Luminița, Mioara, Rodica, Românița, Sînzeana, Sorina, Speranța, Steluța, Viorica etc.

Dar, avînd o țară, un neam, o limbă, din anumite motive, noi, români basarabeni, nord-bucovineni, transnistreni, nu avem astăzi în circuitul cotidian un fond adecvat de prenume ca cel al majorității fraților noștri din Țară. Progrese importante în evidență și încetătenirea antroponimiei moldovenești în circuitul cotidian nu prea înregistrăm. Deși lingviștii noștri specializați în acest domeniu (M. Cosniciu, A. Eremia, A. Dumbrăveanu și alții) pare să-și facă cinstit datoria. În privința reglementării scrierii prenumelor și a numelor de familie purtate de populația băstinașă din Moldova s-au făcut multe lucruri bune (ca, de altfel, și în privința onomasticii în general), mai ales de la 1989 începând: au fost

publicate o serie de dicționare, broșuri, articole în revistele și culegerile științifice de specialitate, numeroase materiale în presa cotidiană. Pe tema antroponimiei sunt frecvente luările de cuvînt la radio și televiziune.

Se resimte încă amprenta cunoștinelor falsificări ale istoriei noastre naționale, a promovării numeroaselor acte de deznaționalizare, de care guvernantii chișinăueni actuali nu se grăbesc să se dezică. Continuăm a purta în buzunare și a prezenta pașapoartele sovietice în care se încalcă grosolan tradițiile neamului nostru, admîndu-se mostre de nume schimonosite de tipul Brosca Ivan Virgilovici, Coșcoval Aliona Mircevna etc. Purtători de prenume ce ne-ar onora limba (în afară de purtătorii numelor calendaristice moldovenizate) avem puțini. Fondul nostru de prenume la est de Prut s-a scufundat adînc în mulțimea de prenume calendaristice și a celor împrumutate de la vecinii noștri slavi, partea lui națională în numărul purtătorilor actuali fiind neînsemnată. Numele și prenumele noastre adecvate și corecte "trăiesc" mai mult în dicționare, lucrări științifice, articole de ziar, nefiind fixate în actele de identitate și, respectiv, utilizate în vorbirea orală.

Majoritatea părintilor nou-născuților de origine română de la noi, din diferite motive (lipsă de informație comodă spre utilizare, indiferență față de cultura limbii și de tradiții, nivel scăzut de cultură generală, de conștiință națională, comportare neglijentă a lucrărilor oficiilor stării civile față de parinti, influență malefică a proceselor de deznaționalizare etc.) folosesc pentru botezarea copiilor lor un număr redus de prenume autohtone, preferîndu-le pe cele de împrumut, frumoasele noastre prenume rămînînd în umbră, nevalorificate. Chestionarea în anul 1994 a 1677 de studenți din grupele cu predare în limba română de la

A.S.E. din Chișinău a atestat că prenume, care corespund specificului nostru național nu mai mult de 10—11%. Cunoscuta cercetătoare a antroponimiei noastre, dna Maria Cosniceanu, într-un articol de ziar ("Fâclia", 1994, 11 noiembrie), relatează că marea majoritate a fetelor de la Institutul de Arte poartă prenumele Aliona și Svetlana. După părerea dumneaei, acest fenomen se explică prin faptul că părinții nu cunosc și alte nume frumoase și poetice, consfințite prin tradiția limbii noastre, fapt regretabil, care reduce mult din prospetimea, noutatea, originalitatea fondului de prenume existent.

Am putea să motivăm acest fenomen nedorit și prin faptul că majoritatea părintilor noștri pe vremuri au fost botezați la biserică, unde nou-născuților li se dădeau de obicei prenume calendaristice (Constantin, Gheorghe, Nicolae, Maria, Elena, Ecaterina etc.). Străbunii noștri respectau cu evlavie calendarul bisericesc. De multe ori nou-născutul primea un prenume purtat de o rudă apropiată. Astfel cercul se închidea. Prenume originale se întâlnneau numai în familiile de intelectuali, numărul căror era destul de mic. Iar de la 1945 începe orice tendință de manifestare a dragostei față de istorie și neam, inclusiv în domeniul numelor, era înăbușită, ca dăunătoare principiilor prieteniei și internaționalismului.

Aproximativ același lucru are loc și astăzi, mai ales în mediul rural. Desigur, are importanță și unde se ia decizia de a numi copilul: în familie, la biserică sau la oficiul stării civile. Pe nimeni dintre persoanele oficiale nu interesează acest lucru, iar mentalitatea din timpul U.R.S.S.-ului mai e încă vie. Prezența dicționarului de nume al dnei M. Cosniceanu în oficiile stării civile schimbă prea puțin situația, pentru că funcționarii de acolo sunt străini de grijile și durerile neamului. De regulă, tinerii părinți,

prezentându-se la oficiu emoționați, n-au timp să răsfoiască cele 90 de pagini ale dicționarului respectiv pentru a căuta și a alege un prenume potrivit și frumos pentru copilul lor. Iar articolele de ziar sunt consultate astăzi de un număr extrem de limitat de cititori, în temei de intelectuali.

Neglijarea patrimoniului prenumelor, care ne caracterizează într-un fel originea, istoria, limba, demnitatea națională, originalitatea în raport cu alte popoare, trebuie să ne alarmeze pe toți. Trebuie să întreprindem de urgență acțiuni pentru salvarea specificului nostru național. S-o începem prin accordarea de

consultări practice viitorilor părinți: în școală, în auditoriile studențești, în laboratoare și în birouri, în presă, la radio, TV (la Telematinal — zilnic). Am putea întocmi liste cu cele mai frumoase prenume autohtone, pe care să le propagăm prin toate mijloacele audiovizuale specifice: calendare, anuare, copertele cărților, caietelor, bloc-notes-urilor etc. Prezentăm mai jos o mostră de acest fel, invitînd cititorii să ne sugereze și alte căi de salvagardare a patrimoniului nostru antroponomastic.

Cele mai frumoase prenume de români

Prenume de bărbați

Adrian	Dorian	Leontin	Remus
Alecu	Dorin	Lilian	Romulus
Aristian	Donu	Liviu	
Aristin	Dragoș	Lorentin	Sabin
Augustin	Drăgălin	Lucian	Sergiu
Aurel			Silvestru
Aurelian	Emil	Marcel	Silvian
Aureliu	Enache	Marin	Silviu
	Ene	Marius	Sorin
Bogdan	Eugeniu	Matei	Stelian
Brăduțu		Mior	
Bucur	Făgurel	Mircea	Şerban
Bujor	Florentin	Mugurel	Ştefan
	Florian		
Camil	Florin	Narcis	Teodor
Căliman		Nicandru	Tiberiu
Călin	Gabriel	Nicanor	
Cătălin		Nicu	Titu
Cezar	Horia	Nistor	Traian
Chiriac			Tudor
Ciprian	Iancu	Octavian	Tudose
Claudiu	Ilarion	Onisifor	Viorel
Corneliu	Ion	Oprea	Virgiliiu
Cristian	Iulian	Ovidiu	Vlad
	Iuliu		Vlaicu
Dan		Paul	
Daniel	Laurențiu		Zaharia
Decebal	Laurian	Radu	Zamfir
Dinu	Leon	Răzvan	

Prenume de femei

Adela	Crenguța	Ileana	Otilia
Adelina	Cristina	Ioana	
Adriana		Ionela	Paulina
Aglaiă	Daniela	Iulia	
Agnesa	Diana	Iuliana	Raluca
Albina	Didina		Regina
Alexandrina	Dochița	Laura	Rodica
Alina	Doina	Laurenția	Romania
Alunica	Domnica	Lăcrămioara	Ruxanda
Angela	Domnița	Leonela	
Antoaneta	Dorina	Leontina	Sabina
Antonia	Drăgălina	Lilia	Silvia
Argentina	Dumitrița	Liliana	Sînzeana
Ariadna		Livia	Smăranda
Aristița	Emilia	Lucia	Sorina
Augustina	Eugenia	Lucreția	Speranța
Aura		Lumița	Stela
Aurelia	Felicia	Malvina	Ștefania
Beatrice	Floarea	Marcela	
Beatricia	Florența	Marcelina	Teodora
Brîndușa	Florica	Mariana	Tudora
	Florida	Marina	
Carolina	Florina	Mădălina	Vasilina
Călină	Fulga	Mărioara	Vergilia
Cătălina	Gabriela	Mihaela	Veronica
Cecilia	Garofita	Mioara	Victoria
Cezara	Georgeta	Mirabela	Violeta
Cezarina	Gheorghina	Nicoleta	Viorela
Cipriana	Gloria	Niculina	Viorica
Claudia	Haritina	Olimpia	Virginia
Constanța			Zamfira
Cornelia			

Alexandru GROMOV
Chișinău

PERFIDIA POSPĂIELII

— Măi băieți, să știi că am ofis și *bodigard*!...

Involuntar, m-am dat mai aproape: ne englezim, ne occidentalizăm, dar bine că ne dezorientalizăm. Altfel zis, după atâta rusificare, ne mai derusificăm nițeluiș. Slavă Domnului!

— Ai și "Mercedes"?

— Ha-ha! Să vezi cu ce *carobcă*, și ce scaturi! Și cum o rvește s'mesta!...

În privința influenței engleze nu mi-a mai rămas nici o îndoială.

I. Pe parcurs de cincizeci de ani, e al doilea pentru mine mare șoc lingvistic.

Acuiaț la Durlești, mă cruceam la tot pasul: bine, proaspătii tractoriști n-aveau de unde să știe de șenile sau demaror, să admitem, dar de unde s-au luat *castrulea* și *pereulcul*, iar cînd jucam volei se căuta un *sudiac*? Abia de trecuseră doi ani de cînd româna încetase a fi unica limbă oficială a locului, sătenii învățaseră la școală, probabil că citeau și ziaore... Ce se întîmplase între timp? Cum de s-au dus toate pe apa sîmbetei într-un răstimp atât de scurt? Unica explicație putea fi numai vecinătatea capitalei (localnicii îi spuneau fîrg), cu droaja ei de ministere, comitete și tot soiul de alte instituții, unde unica limbă permisă nu era măcar nici "moldoveneasca". Și bieții durleșteni, angajați la toate *cantoarele* posibile pentru un codru de pîne, în calitate de *storoși și istovnici* (!), se acomodau și ei la limba șefimii...

Deci, rămînă astea doar o tristă amintire, să mai rîdem în barbă, chit că nu chiar de toate ne-am spălat deocamdată. S-ar părea, totuși, că ținem să ne distanțăm de acea nefastă presiune, dînd preponderență căii spre Europa. Să vedem însă în ce mod o facem.

Intr-adevăr, decît să spui *ohranic*, zi-i mai bine *bodigard* (în

engleză: *body-guard*). Traducerea exactă ar suna *gardă personală*, dar atunci cine te-ar mai lăua în serios? Pe cînd cuvîntul englezesc se asociază imediat cu dolari, lire sterline, fie chiar și cu mărci germane, conferindu-i vorbitorului respectiva alură și considerație, cel puțin aparentă. Aici însă intervin două circumstanțe: cunoașterea limbii din care împrumutăm și oportunitatea împrumutului.

E cît se poate de explicabil interesul față de engleză și influența crescîndă de care se bucură în întregul spațiu estic posttotalitar. Una din destinațîile cortinei de fier era de a-i bara penetrarea dincoace de Elba, deși, de ochii lumii, oficialitățile pledau pentru schimbul de valori spirituale. Ceea ce nu-i împiedica pe vigilenții ideologi, mai pe șoptite, să insinueze: "Luati seama, englezearca nu-i decît un paravan după care se ascunde tot putregaiul Apusului imperialist!" După căderea zidului de la Berlin și pulverizarea cortinei, reacția, firește, nu s-a lăsat așteptată. Din cele mai variate considerente, mulți s-au pus temeinici pe studiul limbii englez. Cît privește teritoriul de dincoace de Prut, mi-e teamă că numărul de cursuri de română pentru alolingvi nu rezistă la nici o comparație cu cele de engleză...

2. L-am auzit pe un șef de instituție spunîndu-i secretarei că, uite, calendarul ăsta ar trebui lipit cu *scotch*, la care doamna se arătă vădit dezorientată. Din parte-mi, nu sînt înclinat să consider că e vreun abuz la mijloc: în mod tradițional, *scotch* înseamnă *whisky scoțian*, dar, evident, nu pe acesta îl avusesc în vedere persoana în cauză, ci banda adezivă pentru hîrtie, folosită frecvent în cancelarii. Și decît să-i spunem *lipucică*, aşa cum se obișnuiește la noi, mai bine să folosim termenul acceptat, probabil, pe tot globul.

Alți termeni proveniți din engleză, cum ar fi *miting* (engl. *meeting*), *seif* (engl. *safe*) sau *scuar* (engl. *square*, primul sens al cuvîntului fiind "pătrat"), — toți au fost adaptăți la ortografia și fonetica română. Deși nu dintr-o dată: multă vreme s-a scris *safeu*. La fel, *Yankee* a devenit *yankeu*. Dar cea mai curioasă evoluție, după mine, a fost cea a zăvorului de siguranță, primele modele ale căruia, importate din S.U.A. sau Marea Britanie, purtau inscripția *Yale*. Cu timpul, denumirea de origine s-a

transformat în substantiv comun — *o vală*. Sau un alt exemplu — *cipul*, astăzi element de bază în electronică, inițial însă *chip* semnificând în engleză *așchie, ciob*, deci, ceva de minime dimensiuni.

În schimb, nu se lasă adaptat *staff* — substantiv cu multiple semnificații, de la *prăjină, cîrjă, linie de portativ la personalul unei instituții, redacție sau stat-major*. Auzi la tot pasul: "Mă duc la staff", "aici e stafful nostru". În fond, e sinonim cu *sediul*, dar, după cum se vede, acesta din urmă sună arhaic. și cînd te gîndești că e și el un neologism... Moda, ce să-i faci!

Fenomenul, bineînțeles, nu e nou: de cînd lumea, o anumită categorie de vorbitori a tîns să-și dea limbajului o nuanță distinctă. Însă numeroase cuvinte și expresii au fost assimilate de literatura artistică și, treptat, au intrat în patrimoniul limbii literare. și invers: proza, poezia, dramaturgia au favorizat înglobarea neologismelor de origine străină în vorbirea de toate zilele.

Și aici mă întorc la prima dintre condițiile enumerate anterior: dacă ne plac aşa de tare împrumuturile, să cunoaștem limba din care le luăm. Altăminteri, vom da cu oîștea-n gard... și dacă pe parcursul unei conversații la cafenea evenimentul rutier cu pricina are șansa de a trece nesanctionat, în cazul unei luări de cuvînt în public, al unei apariții la radio sau televiziune consecințele vor fi grave.

Însă oricît ne-am feri să abuzăm de cuvinte străine, totuna își vor croi ele drum spre noi: denumiri geografice, nume de persoane, termeni tehnici, științifici, economici, politici etc. Prin urmare, încă un argument în favoarea cunoașterii limbilor. Mai mult ca atât: un diplomat sau un reporter, un om de afaceri sau un prezentator trebuie să cunoască nu doar o singură limbă.

Cei mai mulți, însă, odată ce-au studiat engleza, îi aplică regulile de pronunțare la stînga și la dreapta, fără a se întreba care e originea cuvîntului, are sau nu ceva comun cu engleză. Pe cînd, se știe-prea bine, regulile sunt complet diferite pentru franceză sau germană, spaniolă sau portugheză, polonă sau maghiară, olandeză sau suedează. Pentru a nu le confunda, există tabele fonetice indicînd corespondența literelor și semnelor pentru fiecare limbă, dar spre a le

utiliza trebuie să depistezi mai întîi originea cuvîntului. Altfel le pui pe toate, claipe peste grămadă, într-o singură oală englezescă...

3. Cel mai mult le dau de furcă denumirile străine, fără doar și poate, comentatorilor politici și celor sportivi. Ce vreți, riscul meseriei! Iată unde se cer selectați cunoșători, cum se zice, prima-ntîi. Însă audiind emisiunile noastre radio și TV, te alegi adesea cu impresii de cu totul altă natură.

Un timp, am fost rugat de responsabilită din dealul Schinoasei să notez deficiențele, de ordin lingvistic, desigur. De vreo două ori le-am și pus în discuție. După care interesul pentru asemenea analize s-a volatilizat, dar, pare-mi-se, nu pentru că ar fi fost atinse culmile perfecțunii. Bunăoară, denumirea orașului Quebec din Canada se pronunță în două feluri: engl. *Cuibéc*, fr. *Chebéc*, ai noștri le-au considerat insuficiente și le-au înlocuit cu alte două: *Cvébec* și *Chiúbec*. Sau alt exemplu: fotbalistul *Lee*, de certă apartenență anglo-saxonă, nu se rostește *Li*, cum s-ar cuveni, ci cu doi de "e", în schimb alt jucător, *Walter* din Germania, e supus regulii englezesci și se transformă în *Volter*...

Ca să fie și el în rînd cu lumea, insul cu *ofis* și *bodigard* strecoară pe *ici-colo* cîte un cuvîntel străin. Pospăială de cea mai ieftină marcă, ce mai încolo-ncoace. Dar respectivul "poliglot", cel puțin, nu pretinde a fi expert în materie. Ce ne facem însă cu cei ce se pretendă?

În concluzie vom accentua: împrumutăm de-a valma, cu și fără trebuință, și nu cum s-ar cuveni, adică atunci cînd este absolut necesar, limba nedispuñînd de termeni pentru a exprima noțiunile în cauză; iar cînd cuvintele străine ne pică nechemate, în virtutea unui fenomen obiectiv, adesea nu știm pe unde scoatem cămașa.

Dar, oricît de spinoasă ar fi problema, ea nu rămîne a fi decît una din multiplele componente ale promovării limbii române literare în toate sferele vieții cotidiene. Cu sau fără condimente exotice. Iar dacă recurgem la ele, să știm să deosebi piperul de vanilie.

Alexandru FURTUNĂ
Chișinău

ROLUL PĂSTORILOR TRANSHUMANȚI LA MENTINEREA UNITĂȚII ETNO-CULTURALE A ROMÂNIILOR

Păstoritul transhumanțant a contribuit în mod deosebit la întreținerea unei legături strânsse între cele mai îndepărtate colțuri ale spațiului geografic românesc și chiar dincolo de el. Emigrările românilor din Transilvania, după cum afirmă C. Podaru, au crescut an de an, revărsindu-se în Principate și prin țări mai apropiate sau mai îndepărtate, cum ar fi sudul Poloniei și sud-vestul Ungariei, Moravia, Silezia, Serbia, Bulgaria, Crimeea și Caucaz, Rusia pînă pe Volga, îndepărtata Siberie etc.

Unii păstori, făcînd comerț cu produsele lor valoroase ajungeau pînă la Viena, Venetia, Constantinopol, Bavaria etc.

În spațiul mediteranean al secolului al XVI-lea transhumanța este, înainte de toate, circumscrisă la Peninsula Iberia, Franța, Italia. În celelalte peninsule — Balcanică, Anatolia, Africa de Nord — ea este copleșită de un nomadism sau seminomadism covîrșitor².

Din capul locului, după cum afirmă pe drept cuvînt T. Mateescu, "trebuie precizat însă că transhumanța, la toate popoarele de altfel, nu exclude vlața sedentară, ci dimpotrivă, este strîns legată de aceasta. Ea a fost determinată numai de bogăția șeptelului și de insuficiența furajelor, neavînd deci cauze de ordin demografic. Așezările de unde provineau mocanii nu au fost

abandonate niciodată, ele rămînînd pe harta țării, de-a lungul veacurilor, pînă în zilele noastre. Aceasta e încă o dovdă de necontestat a continuității poporului român în vatra străbună, respectiv în spațiul carpato-danubiano-pontic"³.

În Basarabia oierii transilvăneni au păsunat turmele din vremuri străvechi. Din perioada modernă s-au păstrat niște rapoarte ale unui consul austriac către Metternich din anii 1813, 1814 și 1815, în care se arată greutățile mari ce le întîmpinău, din cauza rușilor, oierii ardeleni, care încercau să treacă Prutul în Moldova. O hartă rusească de la 1836—1852 arată multe tîrle românești în sudul Basarabiei. Oierii mărgineni au mers în colo cam după 1870—1880.

Prea puțini din ei au trecut cu oile lor. Majoritatea au intrat ca ciobani pe la boieri, care aveau turme de 5—6 mii de oi. Tânărîi considerau o mare favoare faptul de a avea pentru noii lor născuți ca nași cîte un tîrlaș mărginean.

În serviciul boierilor au putut să-și prăsească și ei oi, căci le primeau drept simbrie: cîte 25 la an. și-au înjghebat cu încetul tîrlele lor independente, care, după un vechi obicei, nu depășeau cifra de 2000 de capete. Cu acestea s-au împrăștiat apoi în toată Basarabia. Teritoriul pe care îi aflăm resirați se întindea din sudul Basarabiei pînă în dreptul orașului Bălți. De la acest oraș mai spre nord erau de tot rari, doar cîteva tîrle de poienari și tilișcani de se mai găseau. Cei mai mulți erau în partea sudică a Basarabiei și în regiunea Valului de Sus al lui Traian. Există și un drum al lînii. La el se asociau de la 5—6 pînă la zece tîrlași, își încărcau căruțele cu 800—1000 kg de lînă și plecau. Drumul ținea 25—30 de zile, pe vreme cu ploi — 40 de zile⁴.

În Basarabia erau în transhumanță și păstori din munții Giurgiului, mai ales din Făncel, numiți de secuime bîrsani. Aceștia treceau pe la Tulgheș și Prisăcani și se îndreptau spre Piatra Roman, Vaslui

și Huși, pe unde iernau. De multe ori nu se opreau aici spre iernare, ci treceau Prutul pe la Leova și coborau pînă în preajma Bolgradului. O parte din acești păstorii s-au așezat definitiv în Basarabia⁵. Grăitoare în acest sens sunt legendele despre întemeierea unor sate din sudul Basarabiei⁶. Unii mociani s-au stabilit cu traiul și în Transnistria⁷.

Păstorii, ardeleni au sprijinit eficient unitatea culturală și națională, participând nemijlocit la intensificarea raporturilor de orice natură între români din Transilvania și cei din Tara Românească și Moldova⁸.

Prin aceasta, credem, se explică răspîndirea și în Moldova a unor obiceiuri, datini, tradiții ce țin de purtarea cămășilor femeiești cu mînecile largi, croite dintr-un lat și jumătate; a căciulilor țuguiate, a ițarilor, a saricelor, a cojoacelor ciobănești⁹, folosirea carelor numite mocănești etc¹⁰.

Pe tot cuprinsul țării, începînd din satele de sub munte și pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale cîmpiei, oierii transhumanți desfășurau o activitate intensă, ducînd cu ei lucruri utile, obiecte de artă populară (farfurii de lemn ornamente, ouă încondeiate etc.) și cărți care în cadrul vieții cotidiene de atunci însemnau o scînteie proiectată asupra viitorului¹¹.

Într-un context mai larg, academicianul Ștefan Ciobanu, referindu-se la cultura românească în Basarabia (sec. XIX), afirmă: "Toate cărțile cu caracter religios, didactic, toate încercările de literatură, scrierile periodice nu au putut răsări pe un ogorстер. Ele au avut ca izvor energia națională a poporului de la sate, care a trăit în tradițiile culturale, în obiceiurile și datinile strămoșești, în cîntecele și basmele neamului românesc"¹².

Cel ce și-a cîștigat merit nepieritor, scrie N. Dragomir, prin răspîndirea cărții și sufletului românesc în aceste locuri (*Basarabia — A. F.*), este Dumitru Ghibu, bătrînul... împreună cu fiul său Dumitru

și ginerele Oprea Borcea. El a început acest comerț chiar din anul 1865. Pentru rolul său culturalizator, pe care l-a îndeplinit prin răspîndirea cărților, bătrînul D. Ghibu a fost supranumit apostol.

Într-adevăr, s-au adus în Basarabia nu sute, ci mii ori poate chiar zeci de mii de cărți: Evanghelii, Psalmi, Minee, Pentecostare, Ceasloave mici, Ceasloave bogate, Molitvenice, Acatiste, Viețile sfintilor, **Epistolia Maicil Domnului**, **Oglinda înimii**, apoi Alexandrii, Genoveve, **Istoria despre Horia, Cloșca și Crișan și evenimentele din 1848**, Calendare, care, îndeosebi, aveau mare trecere, gazeta "Foaia poporului". Cărțile acestea, în cea mai mare parte, erau scrise cu litere chirilice, însă printre ele erau și tipărituri cu litere latine, care erau cumpărate mai ales de cunoșcătorii de carte din tîrguri și sate: preoți, dascăli, elevi și.a.¹³

O parte din cărțile și revistele aduse și răspîndite de către mocienii ardeleni au stat la baza formării sau au completat substanțial unele biblioteci bisericesti — izvor de lumină și cultură. Dispunem de date că în 1941, în biblioteca bisericii din s. Hrușova, jud. Lăpușna, se păstrau 500 de volume, "toate în limba vechilor cazanii"; un **Apostol** din 1794 tipărit la Rîmnic; o **Evanghelie** chirilică tipărită la Sibiu în 1806; un **Molitfelnic** din 1816; **Mineile** (în număr de 12) din 1819; un **Ceaslov** tipărit la lași în 1846 (a doua ediție; era singurul exemplar tipărit în limba română); un **Octoih** din 1862; un **Ceaslov** vechi fără coperte și.a.¹⁴. Un număr impunător de volume (480) se găseau și în biblioteca bisericiei din s. Vadul lui Vodă, același județ. Dintre cele mai vechi tipărituri făceau parte: un **Ceaslov** din 1797; un **Triod** pentru post din 1798; un **Slujebnic** din 1815; o **Mineie de obști** din 1819; un **Tipic** bisericesc reînnoit, din 1857; o **Mineie a sărbătorilor mari** din 1871; un **Octoih** din 1872; un **Apostol** adus de la mănăstirea Neamț și.a. Toate aceste cărți erau legate în scoarțe de lemn și învelite în piele de

culoare neagră. Cărțile și revistele se păstrau într-un dulap special cu registru în regulă, sub supravegherea preotului¹⁵.

Despre cărțile dăruite de mocanii ardeleni ne relatează și Ștefan Meteș: „Un oier ardelean a dăruit bisericii din satul basarabean Palanca (jud. Orhei) **Evanghelia din Sibiu** (1844) a lui Vasile Moga, care pînă astăzi se citește în biserică, deși locuitorii sunt ruși. Oierii din Săcele au înzestrat mănăstirile din Prahova: Susana — cu un **Octoih**, Cheia — cu un policandru, și cîte altele nu s-au împărtășit cu prisos din darul lor”¹⁶.

Locurile de pe unde le adunau, după cum s-a văzut, erau diferite. O bună parte le aduceau din Brașov, de la Șcheia, de la Mănăstirea Neamțu, din București.

În timpurile mai dintru-nceput, cărțile erau trecute prin vamă pe ascuns: le punea pe podul cărujei și peste ele așezau cealaltă marfă. După 1892 o parte din cărți erau aduse cu trenul. Ele treceau cenzura la Odesa.

Cărțile erau vîndute prin toate tîrgurile și orașele Basarabiei: Chișinău, Tighina, Orhei, Telenești, Bălți, Soroca, Fălești, Glodeni, Briceni, Ungheni, Călărași, Nisporeni, Hîncești etc. Un număr mare de cărți se vindeau pe la biserici, hramurile diferitelor mănăstiri. Erau trecute și peste Nistru, la Dubăsari.

După 1894 autoritățile ruse au început tot mai des să pună piedici în calea răspîndirii cărților românești. Moș Dumitru Ghibu este arestat și ținut o zi la Închisoare. Rușii vedeau în acest moșneag răspînditor de carte românească deșteptătorul sufletelor obidite sub jugul moscălesc¹⁷.

Aceste interdicții se încadrează pe deplin în doctrina țaristă de rusificare. După cum afirmă Gh. Negru, un element esențial al acestei doctrine „a constituit politica de izolare a românilor din Basarabia de cei din regat, limitarea și suprimarea circulației valorilor național-culturale

din România în Basarabia”¹⁸.

ACESTE valori au putut circula liber doar după Marea Unire de la 1918. Și atunci ardelenii au fost printre primii și cei mai săritori la nevoie care le-au venit întru ajutor basarabenilor¹⁹. Apostolatul cultural și național în Basarabia îi aparține lui Onisifor Ghibu, rudă apropiată a mocanului Dumitru Ghibu, supranumit și el apostol. Datorită lui O. Ghibu, în 1926 în Basarabia începe să activeze societatea „Astra”, care „s-a impus în conștiința opiniei publice ca organism cultural viabil și dinamic, ca centru spiritual național de prestigiu, ca focar care adunase în jurul său întreaga intelectualitate și întreaga populație de bună credință a ținutului”²⁰.

Aceste semnificative tradiții de ajutorare a Basarabiei din partea României continuă și azi. România este cea care ne-a acordat ajutoare substanțiale: credite, benzină, motorină, cereale, cărți etc. Tot ea întreține peste 10 mii de studenți și elevi care își fac studiile la diverse instituții de învățămînt. România a fost alături de noi în Războiul de independență din 1992. Ea este prima țară din lume care ne-a salutat independența. România ne-a ajutat, prin ambasadele ei, să fim recunoscuți ca stat independent de către țările lumii. Tot ea a contribuit enorm ca Republica Moldova să fie acceptată în rîndurile Organizației Națiunilor Unite²¹.

În încheiere, se cuvine subliniat aportul bibliotecilor de carte românească de la Chișinău — „Onisifor Ghibu” și „Transilvania” — la menținerea unității etnice și culturale a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Pietra unghiulară a acestor importante edificii de cultură a fost pusă încă la sfîrșitul secolului trecut de mocanul-apostol D. Ghibu, urmat apoi de cărturarul-apostol Onisifor Ghibu, iar în prezent de feciorul acestuia — doctorul Octavian Ghibu și numeroșii săi prieteni și colegi.

*Asociația Transilvăneană pentru cultura populară română.

NOTE:

¹ Podaru C., **Interferențe românești transilvane cu Țările Române prin occupațiile agrare în urma emigrărilor din secolele XIII—XX.** // Al XIII-lea simpozion național de istorie și retrologie agrară a României, Constanța, 1994, p. 52, 54.

² Braudel F., **Mediterrana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea**, B., 1985, p. 179.

³ Mateescu T., **Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră**, B., 1986, p. 4.

⁴ Dragomir N., **Oierii mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crimeea și America de Nord** // Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, Cluj, 1938, vol. VI, p. 211—220.

⁵ Arbore Al. R., **Informațiuni etnografice și mișcări de populație în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni**, Cernăuți, 1929, p. 53.

⁶ **Folclor păstoresc**. Alcătuirea, prefată și comentariile de E. Junghietu și A. Furtună, Chișinău, 1991, p. 58.

⁷ Pavelescu Gh., **Aspecte din spiritualitatea românilor transnistreni**, Craiova, 1944, p. 3—32; **Colinde din Transnistria**. Cuvînt înainte, studii introductive, texte și melodii culese și notate de Constantin A. Ionescu, ediția a II-a, întregită, Chișinău, 1994, p. 48.

⁸ Matei D., **Mișcări demografice în cadrul colonizării rurale din Țara Românească și Moldova (secolele XVII—XVIII)** // Studii și articole de istorie, 1969, XIV, p. 90.

⁹ Pavel E., **Portul popular moldovenesc**, Iași, 1976, p. 44, 68; Țurturenă A.. Овцеводство у молдован в XIX—начале XX в.. Историкоэтнографический аспект, Chișinău, 1989, p. 46—47.

¹⁰ Caraman P., **Literatura populară** // Caietele Arhivei de folclor, III, Iași, 1982, p. 115.

¹¹ Constantinescu-Mircești C., **Păstoritul transhumanț și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII—XIX**, B., 1976, p. 131.

¹² Ciobanu Șt., **Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă**, Chișinău, p. 331.

¹³ Dragomir N., *ibidem*, p. 188—193.

¹⁴ Balmuș F., **Monografia bisericiei din s. Grușovo, jud. Lăpușna, zidită în a. 1802** // Arhivele Statului (București). Fondul Ministerului Instrucțiunii Publice, dosarul 324/1941, fila 154—155.

¹⁵ Dimitriu D., **Monografia bisericiei din comuna Vadul lui Vodă, jud. Lăpușna** // *ibidem*, dosarul 658/1942, f. 222.

¹⁶ Meteș Șt., **Păstori ardeleni în Principatele române**, Arad, 1925, p. 166.

¹⁷ Dragomir N., *ibidem*, p. 188—193; Haneș P., **Scriitori basarabeni**, B., 1920, p. 39; Arhimandritul Dionisie. **Un apostol necunoscut al Basarabiei; moș Dumitru Ghibu** // Ghibu O., **De la Basarabia rusească la Basarabia românească**, vol. I, Cluj, 1926, p. 342—344; Ghibu O., **Ardealul în Basarabia**, Cluj, 1928, p. 3—4.

¹⁸ Negru Gh., **Izolarea Basarabiei (cîteva amănunte)** // "Literatura și arta", 2 septembrie 1993, p. 2.

¹⁹ Corbu H., **O personalitate politică și culturală de excepție: Onisifor Ghibu** // "Ştiința", 1993, nr. 6, p. 12; Ghibu O., *ibidem*, p. 2, 259 și a.

²⁰ Corbu H., **O vatră de lumină: "Astra basarabeană" (I)** // "Revista de lingvistică și știință literară", 1992, nr. 2, p. 50.

²¹ Dabija N., **Psihologia oii / Literatura și arta**, 10 noiembrie 1994, p. 1.

²² ... **Onisifor Ghibu era considerat antisovietic, fiindcă a activat în Basarabia** (Dialog cu dl Octavian Ghibu, profesor, publicist, memorialist, feciorul celui care a fost Onisifor Ghibu) "Mesagerul", 1994, 14 octombrie.

Anatol MORARU
Bălți

**ELEMENTE
DE MODERNITATE
ÎN OPERA
LUI A. RUSSO**

Începînd de la 1901, cînd apărea valoroasa monografie a lui Petre Haneș, ce purta semnificativul titlu **Alexandru Russo: o pagină ignorată din literatura română**, despre "ostașul propășirii" și despre opera sa notorie s-au enunțat multe opinii bine argumentate și demne de reținut. P. Haneș descoperă un nume și o operă ce confirmă deplin adevărul că "Dacă nu se cunosc toți scriitorii, istoria unei literaturi (și a unui neam — în cazul lui A. Russo — n.n. — A. M.) este incompletă și nenaturală".

Depart de noi gîndul de a mai realiza o ordinară statistică a valențelor și calităților notabile ale operei lui A. Russo. Vom încerca să efectuăm o analiză succintă a unor aspecte ce fac parte dintr-o problemă mai amplă: modernitatea creației russoiste. Modernismul ar însemna și "încercarea de a pune de acord expresia artistică cu viața modernă, cu sensibilitatea epocii...". E vorba deci și în cazul operei gînditorului român de tentația / obsesia unei noi viziuni, de eforturile "achiziției" unor modalități adecvate de zugrăvire a unei realități în plină afirmare.

Criticii și istoricii literari au menționat în deplină unanimitate că A. Russo a optat cu toată ființa pentru modificări radicale în structura socială și spirituală a civilizației românești. Erau oare realizabile asemenea metamorfoze capitale fără o sincronizare cu ritmurile culturii occidentale? Era oare posibil ca

literatura română ce abia se afirma să se impună ca valoare europeană / universală, constituindu-se în exclusivitate pe baza resurselor proprii, autohtone, omișind conștient o revalorificare a ideilor și orientărilor estetice care animau întreaga Europă?...

Mentionăm de la bun început că statutul de mare și înflăcărat patriot nu trezește polemici și explică multe lucruri... Totodată, renascentist prin vocație și structură intelectuală, A. Russo conștientiza necesitatea asimilării creațoare a culturii avansate a civilizației moderne.

A. Russo și ceilalți pașoptiști își fac apariția în peisajul literar românesc într-un moment de "secetă" literară și de lipsă în mare parte a limbii literare, lipsă de idei majore, lipsă de forțe și experiență în conceperea și materializarea estetică a unor pînze epice de largi dimensiuni, lipsă de militantism, de tradiție literară în adevăratul sens al cuvîntului:

La 1840 cîmpul literaturii românești nu era însă totalmente viran, or, pînă la acea dată se afirmase și un Gh. Asachi, și un C. Conachi, și un Dinicu Golescu, și un Ion Heliade Rădulescu, și un Vasile Cîrlова și poeții Văcărești etc. Dar aproape în cazul fiecăruia era vorba de o operă de pionierat care, înregistrînd și unele valori, atesta mai ales carentele caracteristice / iminente oricărui început.

Noua generație cultivată în mariile centre de cultură apusene, ce nu-și uitase însă/încă solul natal, uzitînd entuziasmul, energia și cutezanța proprie vîrstei, nu admitea să rateze șansa declanșării unor importante transformări sociale și culturale. În atmosfera epocii se condensa imperativul unei "noi spiritualități". Se produce apoi fenomenul "Daciei literare" și această apariție masivă în chiar primul număr a unor lucrări de certă valoare, ce denotau potențele creațoare ale scriitorilor români. Concepția literară artistică ce se cristaliza nu era în

ansamblu completamente "nouă" în raport cu cea "utilizată" de precursori, dar avea meritul de a fi fost mai bine organizată și programată doctrinar și înregistra un coefficient de actualitate mult mai sporit. Pașoptiștii aveau înscrisă în carteia destinului cardinala menire socială și culturală — a-și trezi din letargie semenii și a definitivă o paradigmă poetică inedită. Sînt începuturile de consolidare și modernizare a literaturii române.

A. Russo, acest "om de un caracter original, de un spirit viu, de o inimă generoasă, înzestrat cu o imagine bogată", cum avea să-l definească V. Alecsandri, scrie primele pagini ale cărții vieții sale prin **Piatra teiului, lașii și locuitorii lui în 1840 și Studii naționale**. Fire dotată și lucidă, el înțelegea prea bine că o operă cîstigă deosebit de mult în planul universalității, dacă încorporează cît mai plenar trăsăturile caracteristice, identificabile ale unui popor. Vorba de mult mai tîrziu a lui O. Goga (poet ce a atins în mai multe dimensiuni și a revalorificat militantismul și mesianismul pașoptiștilor) care afirma: "Eu am crescut de la bun început în specificul național, adică am crescut că nu se intră în universalitate, decît pe poarta ta proprie". A. Russo și-a căutat insistent "propria poartă", și mai multe lucrări ale sale ilustrează acest fapt. El, cu siguranță, n-a fost refractar la modelele literare străine, știind și reușind să discearnă cu exactitate între impostură și originalitate. Exemplu edificator în sensul asimilării de către scriitorul român a unor modele literare franceze de marcă este și **lașii și locuitorii lui în 1840**, care, lucru bine știut, e o veritabilă moștră de proză fiziologică. Această lucrare anunță un început de citadinizare în literatura noastră.

A. Russo va evoca și aportul tinerei generații, care respirase aerul benefic al democrației în țările europene, la "schimbarea la față a orașului": "... roiu acela de tineri care au petrecut în orașele europene în mijlocul unei vieți și al unor obiceiuri

diametral opuse obiceiurilor și vieții liniștite și așezate din patria lor au schimbat fața lașilor, introducînd alte vederi, alte idei și un alt fel de a privi lucrurile"³. Scriitorul a susținut cu ardoare această ofensivă a nouului într-o țară încăcată în lene, întuneric și ignoranță, aportul său ponderabil fiind remarcat de V. Alecsandri, care într-o scrisoare către A. Odobescu datată cu 1863 remarcă: "... este unul din acei tineri care au început și susținut lupta generației nouă în contra obiceiurilor ruginite a societății vechi"⁴.

La 1855 în **Cugetări** Russo va consemna această confruntare dură între două mentalități, concepții despre lume și existență — una perimată, depășită și alta renovată: "... Ei (părinții — A. M.) au deschis ochii într-un leagăn moale de obiceiuri orientale; noi am răsărit în larva ideilor nouă: ochii și gîndul părinților se îndreaptă spre Răsărit, a noștri ochi stau țintiți spre Apus!"⁵.

Integrat temeinic în mișcarea culturală declanșată de "Dacia literară", înzestrat cu o sensibilitate modernă și cu o capacitate de previziune impresionantă, Russo va enunța în aceleași **Cugetări** niște adevăruri triste privind modul de a fi al românilor, "trecerea lor prin lumină" (L. Blaga): "... nu zic nimică despre spiritul dușmănos a istoriei românilor... (era vizată lucrarea lui A. Papiu **Istoria românilor din Dacia superioară** — A.M.) socot însă că e vremea ca să ne oprim pe această cale de partide; de mult ce ne vom lăuda, de mult ce vom hui celealte neamuri, români socot că sînt buni și mari din născare și se vor acufunda iarăși în somnul lor adînc"⁶. P. Haneș constata cu multă amărăciune la 1901: "Ce bine ar fi fost dacă ideile acestea ar fi avut vreun efect". Si tot el continua: "Oare starea noastră de nelucrare nu se datorește ideilor cu care ne-am hrănit, că "Românul în vieci nu pierde", că puterea noastră de viață e fenomenal de mare, că inteligența cu care Românul e dotat e suficientă pentru a împiedica orice influență dăunătoare streină?"⁷.

Aproape nimic esențial nu s-a schimbat în această materie, vom constata și noi copleșit de un sentiment similar acum, la fine de secol.

În cronica **Poetul Dăscălescu** (să remarcăm că Russo are la activ încetătenirea genujui) autorul a ținut să-și expună și unele principii estetice. Referindu-se la Dimitrie Dăscălescu, el stăruie cu aceeași viziune profetică asupra condiției și destinului omului de litere la români: "Românul a avut mulți oameni mari, dar în loc de a le ridica statuie, spre a-i cunoaște, se duce să vadă în depărtare chipul oamenilor mari; românul are viteji în istorie, are mucenici a neamului său; dar de nu ar fi vîntul să ne șoptească de ii, nu am ști că au fost, că pămîntul și inimele nu au ținut numele, nici chipurile lor; românul a avut scriitori mari — dar sunt uitați; românul are și va avea poeți, iar românul nu știe a prețui ce e bun și ce trebnic, decât într-un tîrziu cînd râceala și descurajarea au amortit sufletele"⁸. Istoria literaturii române listează suficiente nume care exemplifică prin destinele lor triste și rezonanțele neadecvate ale creațiilor justăcea gîndului russoist. Mai mult decât atît, scriitorul parcă ar fi prevăzut nefericită trajectorie a propriei opere; or, abia în 1892 cercetătorul german W. Rudow comunica într-o istorie a literaturii române, scrisă în limba germană, cîteva informații biografice, consacrîndu-i și un capitol aparte despre creația lui, ceea ce în literatura noastră se va face abia în 1901: A. Russo va aprecia înalt lîrica lui D. Dăscălescu (era vorba, amintim, de volumul de versuri **Zorile**, apărut în 1854 și rămasă fără rezonanțe), invocînd argumente de felul "e română pînă în cap", "limpede de idei și adîncă de gîndire folositoare", nu are nimic cu "strălucirile străine", or, nu vrea să fie "nici lamartiniană, nici byroniană, nici hugeniană". Scriitorul, se pare, va exagera cu bună știință supraevaluînd versurile minore ale lui Dăscălescu și aducînd drept argument forte tematica națională abundantă în volumul

acestuia, cu atît mai mult că analiza artistică adecvată a materialului poetic lipsește. De altfel, situația se repetă identic și în cazul lui Mihai Cuciureanu, căci și despre poezile din volumul **Cercetări poetice**, apărut în 1839, nu se va spune decît că "sînt pline de sentiment patriotic". Nimic uimitor, dacă ne gîndim la poziția față de această problemă exprimată de scriitor în **Cugetări**: "De a greși prin mult patriotism este o greșală frumoasă..."⁹. Pe de altă parte, e cunoscută opinia lui A. Russo despre mișcarea romantică franceză, mai ales din faza ei incipientă, școală pe care o va caracteriza cu destulă caușicitate. Ce se întîmplă totuși în cazul acestor două scurte "hronici literare"? Pierde oare scriitorul, care demonstrează în repetate rînduri pînă atunci intransigență, discernămînt față de orice fenomen literar, lingvistic, social etc., simțul valorii în aşa măsură încît să elogieze niște producții poetice mediocre? Cu atît mai mult că nici măcar în latura națională, cum subliniază A. Dima¹⁰, Dăscălescu secundat de Cuciureanu nu erau veritabili/originali, cel puțin Dăscălescu îl imita foarte aproape pe Lamartine. În fine ambii poeți îi erau și prieteni apropiati. D. Dăscălescu își exprima chiar recunoștința profundă în ziarul lui M. Kogălniceanu "Steaua Dunării": "... să primești mărturisirea recunoștinței mele și încredințarea stimei și considerației ce-ți păstrează"¹¹.

E prezentă, credem, în cazul pus în discuție o limitare a înțelegerii critice a lui A. Russo la acea etapă, fapt care nu alterează în proporții aportul său la statonicirea genului. Cu atît mai mult că patriotismul va căpăta în lîrica românească statut estetic deplin abia pe la 1905 prin cîntările durerilor Ardealului O. Goga.

Nu trebuie considerată depreciativă nici "sentința" — poezia lui D. Dăscălescu e frumoasă pentru că nu e "lamartiniană, byroniană, hugeniană" — cu atît mai mult că lîrica lui Hugo și Byron prin viziune și militantism era pe unda de recepție a

pașoptiștilor, foarte apropiată de dominanta lor spirituală. Deci în acest context verdictul ce "viza" poezia lui Lamartine, Byron și Hugo nu trebuie înțeles ad litteram, întrucât gînditorul român, lucru sigur, nu contestă valoarea marilor modele europene, ci, evident, condamna (în linia întregii generații) imitațiile proaste, pastișele ce inundaseră literatura română din epocă. Deși influența literară din Apus a fost masivă (și întîrziată ca de obicei), pașoptiștii (care aveau o bună cunoștință a factorilor interni) au optat pentru anumite modele — vecine cu idealurile societății românești de la acea oră și apropiate de temperatura aspirațiilor proprii. Nu este întîmplător în acest context și faptul, observat încă de G. Ibrăileanu, că asemenea mari poeti ca A. de Vigny și A. de Musset au rămas aproape complet ignoranți de pașoptiști, căci remarcă Paul Cornea: "... problematica dezaxării morale, jocul de oglinzi al introspecției, frenezia sensibilității, rafinamentele formei artistice n-au avut în genere priză, ele depășind cerințele immediate ale momentului"¹² și, credem, posibilitățile artistice reale. Poetii pașoptiști nu au cultivat o lirică intimă în expansiune. N. Bălcescu, spre exemplu, cerea o renunțare la pasiunile umane efemere, căci "singura dragoste a noastră este România". Un argument elocvent ar fi și structura **Amintirilor** lui A. Russo, care în cîteva capitole va evoca lumea/universul dulce al copilăriei și apoi brusc o va abandona, revenind la momentul social stringent.

Generația de la 1848 a izbutit o refacere a literaturii naționale, realizând îmbinarea materiei culturale autohtone cu viziunea modernă europeană.

A. Russo prin întreaga operă a urmărit și în mare parte a reușit o sincronizare valorică cu modelele literare apusene, rămînînd original, modern într-o epocă pe care a hașurat-o spiritual și modern astăzi.

NOTE:

¹ Haneș P., **Alexandru Russo: O pagină ignorată din literatura română**, București, 1930, p. 3.

² Fierăscu C., Ghîță, Gh., **Mic dicționar îndrumător în terminologia literară**, București, 1979, p. 22.

³ Russo A., **Opere**, Chișinău, 1989, p. 226.

⁴ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 431.

⁵ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 65.

⁶ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 74.

⁷ Haneș P., **Lucrarea citată**, p. 23.

⁸ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 170.

⁹ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 111.

¹⁰ Dima Al., **Alecu Russo**, București, 1957, p. 192.

¹¹ Russo A., **Lucrarea citată**, p. 419.

¹² Cornea P., **Studii de literatură română modernă**, București, 1962, p. 149.

Noemi BOMHER
Iași

ADEVĂRUL DE DINCOLO DE CUVÎNT

1. LITERATURA LUI MARIN PREDA EMITE ÎNDOIALA ÎN 1968

Polemica lui Marin Preda cu literatura rurală "falsă" (Ion, *Desculț*) prin intermediul complexității **Moromețiilor** (1955, 1967) se transformă în 1968 într-o narăjune de tip proustian, în care întrebările se deschid fără a se oferi vreun răspuns. Cunoscător al operei lui Dostoievski, scriitorul propune un roman de amintiri semnificativ printre experiență particulară a unui personaj ce crede că viața este un continuu succes sau acumulare de succese psihologice:

"Știu că de azi înainte voi începe drumul de întoarcere al vietii mele și că va fi atât de lung încât mă gîndesc dacă n-o să-l scurtez singur; n-am nici treizeci de ani. Astă, ține doar de puterea amintirilor mele. Deocamdată m-am hătărit să părăsesc acest oraș, în care nu sănătatea bătrâni și nici amintiri, cum îi spun toți pe-aici fără să-și dea seama ce le iese din gură". Personajul cu nume literar semnificativ — "Călin care se surupa" — părăsește lumea vînzătorilor de cirele și refuză să mai cearnă sau să ofere obiecte de cernut pentru a privi capitala de pe acoperișurile pe care le vopsește. O voce a unei Pithii legate la ochi, doamna Sorana, îl obligă să părăsească spațiul capitalei și să se întoarcă la originile probabil rurale, fiind tentat să pună țărușul unui nou oraș în care amăgirile se transformă în

speranță. Același conflict dintre tată și fiu din volumul al doilea al **Moromețiilor** se toärce în dis-locarea și des-trămarea relației cu ființa paternă, într-o încercare de a coborî înspre paradisul pierdut, înspre insula robinsoniană ce trebuie descălecată. În *mise-en-abîme*-ul din visul în care, în eterna insulă — loc de refugiu insolubil, reappeare mereu moartea, se ascunde cheia explicației titlului, *intrus* în propria-i experiență, necunoscută anterior, în refuzul greșelii, în amăgirea inexistenței cruzimii. Plin de "tinerețe și avînt", personajul se vrea un etern Pygmalion ce o salvează pe Maria de Cazanciu și din dorința de a fi corect se căsătorește cu această Galatee, uitînd-o pe bucureșteanca Viorica. Ambiguitatea comportamentului apare și în gestul în care personajul crede că-și aparține sau că-i aparține corpul, avînd dreptul să salveze pe cel închis în cazan. Ironia textului se bazează pe ruptura iluziei că viața este "miracol de contemplație", că există o libertate morală și că natura poate fi transformată de către om. Nu insula este părăsită, ci, pur și simplu, resortul ascuns al spațiului tînăr refuză să accepte inițierea personajului.

Conștiința îndoiei nu poate fi rezolvată prin schimbări ale toposului și parațunea ne obligă la dubitație, demonstrînd că decorul nu poate mișca situația, discursul însuși al textului fiind unul împotriva conceptului socialist din context. Poate că publicul posibil, și publicul de atunci și publicul fictiv de astăzi, nu găsește aceleași rezonanțe în întrebările din text. Trebuie să fii corect cu ceea ce ți se cere, cu alteritatea, cu destinul sau cu tine însuți? Lungul monolog al lui Călin Surupăceanu, suspendat în mișcarea camionului către un alt spațiu, este un fir al dialogului embrionar și fantastic, în care răspunsul este întotdeauna abia sugerat.

Ezitările înregistrate în indicii textuali ne arată că, într-un fel, textul este interactiv. Zisele personajelor, gîndurile lor sunt rîsele de amintire:

"Rîd ca nebunul, doamnă, de ce-mi aduc aminte, răsunsei eu tare, gîndindu-mă cu exaltare că sănătatea doamnei Sorana și că nu seamănă cu nici unul din cei prezenți, pe care nu eram atât de smintit să-i consider inferiori mie ci doar diferenți și poate chiar în aparență incapabili să mai rîdă ca altădată, și poate că nici măcar atât, dacă era de luat în seamă firea gazdei, a cărei gură nu schiță măcar un surâs, nici cînd se spuneau glume, care totuși aduceau îci-colo cîte un rîs sec sau cîte un rînjet mai prelungit. De mult observasem că tăcerea unor oameni e totală, cu sensul că nici ei nu știu că tac, lipsindu-le stimulentul adevărat care să-i facă să vorbească să zicem cu gura închisă, și mie îmi plăcea cînd nimfeream între ei, fiindcă nu trecea mult și îi vedeam cum ieșeau din letargie, fie datorită rîsului meu, care stîrnea dezaprobată, fie cuvintelor mele care fiind sincere îi înțepau că pe niște bivoli și începeau să-i facă să scoată mugete din gîturile lor puternice exprimînd uneori idei pe care mintea mea necoaptă le înțelegea greu, sau nu le înțelegea deloc".²

De fapt, tot textul este o încercare de a smulge surâsul și ambiișile și de a răspunde fulgerător sau nu la relația dintre comportament și iluzie:

"Totuși înțelesesem și mă mirai de mine. Parcă mă trezii dintr-un somn care începuse din ziua sosirii mele din armată și se termina acum prin înțelegerea faptului că Maria suferea din pricina mea, fiindcă mă iubea prea tare".³

Argumentele sănătatea doamnei Sorana și că nu seamănă cu nici unul din cei prezenți, pe care nu eram atât de smintit să-i consider inferiori mie ci doar diferenți și poate chiar în aparență incapabili să mai rîdă ca altădată, și poate că nici măcar atât, dacă era de luat în seamă firea gazdei, a cărei gură nu schiță măcar un surâs, nici cînd se spuneau glume, care totuși aduceau îci-colo cîte un rîs sec sau cîte un rînjet mai prelungit. De mult observasem că tăcerea unor oameni e totală, cu sensul că nici ei nu știu că tac, lipsindu-le stimulentul adevărat care să-i facă să vorbească să zicem cu gura închisă, și mie îmi plăcea cînd nimfeream între ei, fiindcă nu trecea mult și îi vedeam cum ieșeau din letargie, fie datorită rîsului meu, care stîrnea dezaprobată, fie cuvintelor mele care care fiind sincere îi înțepau că pe niște bivoli și începeau să-i facă să scoată mugete din gîturile lor puternice exprimînd uneori idei pe care mintea mea necoaptă le înțelegea greu, sau nu le înțelegea deloc".²

De fapt, tot textul este o încercare de a smulge surâsul și ambiișile și de a răspunde fulgerător sau nu la relația dintre comportament și iluzie:

"Totuși înțelesesem și mă mirai de mine. Parcă mă trezii dintr-un somn care începuse din ziua sosirii mele din armată și se termina acum prin înțelegerea faptului că Maria suferea din pricina mea, fiindcă mă iubea prea tare".³

Argumentele sănătatea doamnei Sorana și că nu seamănă cu nici unul din cei prezenți, pe care nu eram atât de smintit să-i consider inferiori mie ci doar diferenți și poate chiar în aparență incapabili să mai rîdă ca altădată, și poate că nici măcar atât, dacă era de luat în seamă firea gazdei, a cărei gură nu schiță măcar un surâs, nici cînd se spuneau glume, care totuși aduceau îci-colo cîte un rîs sec sau cîte un rînjet mai prelungit. De mult observasem că tăcerea unor oameni e totală, cu sensul că nici ei nu știu că tac, lipsindu-le stimulentul adevărat care să-i facă să vorbească să zicem cu gura închisă, și mie îmi plăcea cînd nimfeream între ei, fiindcă nu trecea mult și îi vedeam cum ieșeau din letargie, fie datorită rîsului meu, care stîrnea dezaprobată, fie cuvintelor mele care care fiind sincere îi înțepau că pe niște bivoli și începeau să-i facă să scoată mugete din gîturile lor puternice exprimînd uneori idei pe care mintea mea necoaptă le înțelegea greu, sau nu le înțelegea deloc".²

Imaginea acestei lumi. Textul se caracterizează prin abuz retoric demonstrativ asupra importanței memoriei. De asemenea, prin dorințe euristică, prin introducerea unor dificultăți datorate participării tautologice a lui Călin la dragostea cu Maria sau cu Viorica. Ceea ce este semnificativ rămîne marca nonpeiorativă și nonmeliorativă la condiția intelectualizării muncitorului. Ca și Ilie Moromete, în căutarea adevărului, personajul are nevoie de ficțiune, de metafore, de imaginări, de motivație literară. Corelația unității cu legea lui *post hoc ergo propter hoc* ne duce la deriziune, la proclamarea unui rezistoriu mitologic în final (vă lipsesc eroii și mormintele; vor veni alții mai duri) dar mai ales într-o acțiune extraordinară ce furnizează matricea romanului **Cel mai iubit dintre pămînteni**, în găsirea adevărului nu dincolo de realitate, ci dincolo de cuvînt.

2. INTERPRETAREA

CELUI MAI IUBIT DINTRE PĂMÎNTENI ASTĂZI (ANACRONIE ȘI CATACRONIE)

Interpretarea operei lui Marin Preda suscitată din cînd în cînd bătălii între docți, poate din cauza autorului însuși, care s-a situat în textele sale la limita dintre sensul literal și cel literar, obligîndu-și lectorul să vadă realitatea, viața proprie ca o pradă, pe care o apuci sau nu, fie în forma unei pîini, fie sfîșiată de cîini sub forma unui cadavru de cal.

În sensul alegoric, ascuns dincolo de sensul literar, ne interesează argumente înscrise în operă, folosite în decursul celor 15 ani de analiză succesivă a ultimului roman publicat (**Dacă dragoste nu e, nimic nu e**) și utilizate și de noi pentru a cere o lectură echivocă, fictivă, ambiguă, plurală, opusă aceleia de apropiere de nivelul referențial.

Debutul textului este dominat de relația dintre imaginea plastică a insului scos prin efect dintre ființele pământului. Incipitul textului evocă, similar unei scene din **Marele singuratic**, relația dintre "cel mai iubit pămîntean" și text. *In articulo mortis* toate principiile sunt permute, totul privește înapoi și naratorul ne explică din pragul spre lumea de dincolo plăcerea de a se culca pe pămînt și de a simți echilibrul natural în propriul corp, de care se va îndepărta după ce va scrie textul, la cererea fostului prieten, acum avocat, Ciceo. Trebuie să recunoaștem nu numai o plăcere de întîlnire cu universul primitiv, dar și cu mitul Geei, mama-pămînt, lumea în gestație care stă la originea timpului, cea care primește un ritm regulat și căută ordinea degajându-se progresiv din haos. Pentru moment naratorul fără nume ce și-a adaptat 'masca insolită a celui ce aparține unei rase semnificative, a iubitorilor, își concentreză atenția asupra sufletului uman, capabil să descopere valoarea simbolică a comportamentului altora și al lui însuși. Pămîntul este materia ploetică din care s-au născut pămînteni, conducede la inform sau diform către forma iubirii și în toposul adesea utilizat al pământului apare emblema și simbolul gestației prin formă. Întîlnirea din pământuri oferă un curios mixaj de univers realist cu obiceiuri locale, dar și de fantastic gigant în care cei doi ciobani par niște ființe primitive ce au conservat în timpul modern relieful terestru și care observă corpul fetei adormite, mitic infiltrate în pămîntul matern. Există de la aceste prime nuvele, pînă la ultimul roman o apariție a figurii tutelare tonice a pământului, pe care-l dorește Ilie Moromete lovindu-i cu parul pe cei doi fii "ne-no-ro-ci-ți" din propria-i familie care nu au prins sensul adînc al nevoii de a poseda și exploata bine pămîntul, în principal ca valoare simbolică a relației cu lumea sigură într-o lume mobilă.

În reprezentarea lumii pe care și-o asumă Ilie Moromete strategia este stabilitatea, continuitatea față de spațiul pe care-i construită casa în care se ridică *axis mundi*, salcîmul, în care se derulează emblema perfectă a întîlnirilor de la fierărie, dar cel mai important lucru rămîne continua manieră de a se schimba a pământului. Ilie Moromete se instalează prin corpul său în lumea prispei, la

stănoagă, dar se dilată și se transformă liber în scenele de la seceriș și de la treierat, creînd într-un sistem biblic o apropiere pagină de principiul creației continue, pămîntul în stadiul unei cosmogonii deschise de geneza aceasta. Lecțiile din finalul romanului explică ereditatea garantată de perpetuarea din tată-n fiu a relației cu acest pămînt imuabil.

Un partener intertextual în toate romanele rămîne acest pămînt în care este înscrisă prin băterea țărușilor și utopia orașului modern din **Intrusul**, un pămînt dinamic, al cărui punct de perfecțiune îl atinge utopia din ultimul roman îñ care se povestește o istorie plină de evenimente și vicisitudini, rulată în jurul unei figuri, Victor Petriș, un căutător al unei alte religii, ca și Nicolae Moromete, autorul eseului **Era ticăloșilor**, de care nu se poate distanța decît prin cuvintele spuse la telefon de o falsă dragoste pură, cea care îl sacralizează în ordine teologică, politică, dar mai ales feminină, ca **Cel mai iubit dintre pămînteni**.

Mișcîndu-se în lumea istoriei, personajul cunoaște transformismul pământului, descoperind prin propriul său corp avatarurile multiple și insolite ale lumii tăinuite în grotele de plumb, unde se ascund carcere și bolgii în care pot pieri gardienii, sau în lumea orașelor bine organizată, dar paralizată pentru filozoful neacceptat, ce-și asumă funcția de a izgoni și şobolanii.

Se ridică din textele lui Marin Preda o formidabilă nevoie de libertate realizată prin mișcările nerăspicuoase pentru orice sistem sigur de el însuși. Ilie Moromete se debarasă de toate înlanțuirile prin imobilitate și prin refuzul de a participa, pînă când e nevoie să vîndă salcîmul sau o parcelă din pămînt. Victor Petriș se vede în metamorfoză față de modelul patern și matern, simînd că, din non-iubirea dintre părinți, el, adolescentul, e obligat la drumuri burlești, cum sunt acelea pentru iubirea "blestemată" sau pentru frumoasa neînțeleasă, deopotrivă Nineta și căprioara, sustrâgîndu-l de la iubirea puțin flexibilă, maternă.

Se poate interpreta textul ca o imitație a vieții, dar în realitate Marin Preda plădează pentru transformarea radicală, pentru digerarea și asimilarea

vieții ca pradă pentru autor. Modelul dostoievskian este reciclat, redistribuit într-o versiune dinamică, mai mult sau mai puțin fidelă, a unei odisei moderne și travestite. Ceea ce vrea să indice textul este rescrierea nașterii nu numai ca formă a creației, dată de relația cu Matilda și mai ales cu fiica ei, cît ca un act unic și definitiv de a găsi idealul familiei pornind de la evanghelia lui Matei.

În linii mari, "romanul total" este un melange, o hibridare de surse diverse, o versiune burlescă a păcatului înlocuit prin Nineta, afișat prin căprioară.

Textul ilustrează aptitudinea de metamorfoză a personajului, care este un avatar al tipului de personaj aprofundat de versiunea lui Nicolae din **Viața ca o pradă sau din Moromeții II și Marele singuratic**, un personaj rezervat, autonom, ce-și exercează libertatea în fața unor identități schimbante.

Într-un mod general un asemenea text pare un text postmodern. În opoziția binară prin care o presupunem, anacronia este proiecția aberantă a prezentului petrecut, forțând trecutul să urce pînă în prezent ca în anabasă. Catacronia este aceeași iluzie, la fel de greșită, a posibilității de a percepe trecutul, independent de prezentul ce condiționează simțurile. Personajele lui Marin Preda cred că pot face abstracție de situația existențială pentru a reconstituî un trecut ipotetic, este sensul prefixului *cata-* în *catabasă*, descendere iluzorie în adevarul alterității.

Să revenim la *anacronie* și *catacronie* din titlul nostru sugerînd că acest text renaște texte îi Marin Preda din trecut, le transformă în acest roman în metafore și și, dacă violența impunea în primele texte forță, în acest text forță este înlocuită cu aceea a gîndurilor, care servește pentru a înțelege mai bine, paradoxal, ceea ce a fost trecutul.

Nu este vorba de a nega critica istorică, ce vedea în acest roman o replică intelligentă și serioasă la realitățile deceniului al VI-lea și nici nu e vorba de a emite rezerve asupra criticilor de astăzi, ce caută peste tot contradicții. Pur și simplu este impor-

tant să vedem că nu sursele pasajelor regăsite în context dău valoarea acestui roman, ci singur gestul interpretativ ce trimit personajul Victor Petrini către gînditorul Ilie Moromete, către promarxistul Nicolae Moromete, către revoluționarul Ștefan al lui Parizianu sau către încrezătorul în sine Călin Surupăceanu.

Plasticitatea semantică nu credem că stă în semnele de întrebare adresate ironic epocii. Orizontul de lectură din 1996 ne obligă să descoperim alte contexte decât cele anterioare, pentru noi se cern alte ciurele decât acele programate unei lecturi în 1980. Succesul la public și moartea autorului au creat în acest roman accente utile și le-au ascuns pe cele agreabile.

Invităm să descoperim mesajul ascuns și profund ce se bazează pe o interpretare ezoterică în raport cu preocupările de moment ale lui Marin Preda, devenit suspect pentru această carte pe carê o camuflă exagerat și sigur nu pentru vocabularul antipolitic.

Încercăm să sugerăm inserția unor argumente serioase și subversive, pornind de la titlul **Era ticăloșilor**, eseul compus de cel mai iubit dintre fiii pămîntului, ce vrea să distrugă, măcar în scris, veselii cronicari de tipul Amăicălitului. Dar nu rîsul la adresa lumii universitare perfect raliată la solicitările contradictorii ale regimului, ci mai ales căutarea serioasă în adîncime a opozitîilor binare dintre eul masculin și alteritatea feminină. Alegerea deconcertantă a personalității Matildei se bazează pe înțîlnirea hermeneutică între diversele sensuri ale relației erotice, răul de care suferă după căsătorie, înțîlnirea dintre soți este neliniștită tocmai pentru ezitarea pe care a avut-o între numele de familie Petrini (cel care s-a născut din piatră) și numele de botez Petrică (hipocoristic) a celui de-al doilea soț al Matildei. Devenit Petrică, acesta nu mai poate compune, și Petrini încearcă să-l pună în gardă. În scena abstractă și grotescă din pădure, Petrică se urcă într-un copac și urlă pronosticînd, incert ca într-un oracol, viitorul plin de enigme al lui Victor.

Drumul labirintic cu multiple căi din Mina de plumb fără ieșire are ca

răspuns simbolic strigătul din copac al lui Petrică. Pornind de la titlu, tonul este dat, discursul relevă, naiv, profetic, echivocul existenței și anacronismul luptei duse de celelalte personaje. Ambiguitatea limbajului demonstrează că revelația a fost făcută de-a lungul textului și sensul ascuns trebuie căutat nu în alegorii abuzive, ci în ironia participării la fascinația trăirii, directe, ce ascunde întotdeauna o greșeală erotică (relația enigmatică dintre mama lui Petrini, sora ei și tatăl lui Victor). Ca în profetiile delphice, misterele sunt semne și sensul abscons al mesajului aparține explicit doar lectorului, "vela faciunt honorem secreti".

Pentru a justifica gustul jocului nu ne rămâne decât să scoatem maximul de profit din prejudiciile elitiste ale lui Victor Petrini ce caută în iubire dorință, libertate. Adevarata semnificație nu este descoperită decât prin hazard, prin uciderea întîmplătoare a soțului lui Suzy Culală ce obligă personajul să scrie această carte:

"Scru pentru că-mi face bine, îmi place să scriu."

Acest *captatio benevolentiae* ne arată că artificiul textului promis în titlu, adevarat sau fals, adevarat și fals, este inițierea lectorului în avatarul scrierii unui text, în care simbolul pământului oferă acces la adevărurile ascunse. Interpretarea acestei cărți ca un ecou al operei lui Însuși și ca o hieroglifă a ceea ce ar fi însemnat dragostea creștină în alte opere se bazează pe parurgerea inițiatică a unui drum de la *eros* carnal prin *agapes* spiritual către *caritas*, amorul divin.

Textul se bazează pe *coincidentia oppositorum*, conflictul între carne și spirit, între amorul de sine Însuși, *philautia*, și *caritas*. Din lectura textului scoatem nu comentariile istorice, ci aceleia ermetice adresate inițiaților, împrumutate misterios stultiei ca într-un *encomium moriae*, căci în acest deghizament lupta cu şobolanii poate părea un joc, în realitate ea este un *altior sensus*, este lupta cu ființele pământului lipsite de intelectualitate, continuu acceptând politicul.

Tendința de a vedea un strigăt

pentru libertate, reprezentat de o utopie viitoare, poate părea exagerată, dar răsturnată la Sorbona clujeană de ignoranță ironică, emptionantă, dar nu naivă, căci fostul dentist, decan la filologie, rămâne orb la implicațiile realiste ale propriei teorii.

Verbum caro — cele 2 cuvinte antitetice au o valoare oximoronică pentru textul lui Marin Preda, ce evită echivocul generalizat din texte comandate ca **Racul** de A. Ivasiuc și care, print-o prodigioasă invenție narativă, este stăpîn al sensurilor ascunse. Semnul de joc se bazează și astăzi pe şansa unei plăceri la o lectură ce descoperă simbolul, ironia și poate o ideologie de care indirect s-a dezis.

NOTE:

¹ Marin Preda, **Intrusul**, prefată și tabel cronologic de M. Ungheanu, Editura Minerva, București, 1974, p. 1.

² Idem, *Ibidem*, p. 162.

³ Idem, *Ibidem*, p. 169.

Silviu BEREJAN,
Vasile PAVEL
Chişinău

REUNIUNEA INTERNATIONALĂ A DIALECTOLOGILOR ÎN ITALIA

După întrunirea dialectologilor români din toamna anului 1994 la Barcelona (Spania), la cel de al VIII-lea Colocviu Internațional de lucru asupra **Atlasului Lingvistic Romanic** (vezi: RLŞL, nr. 2, 1995), între 4 și 9 decembrie 1995 a avut loc reuniunea ordinară a Comitetelor naționale ale ALiR-ului ce și-a ținut lucrările în orașele Torino și Fossano din Italia.

Vom accentua că în general aceste reuniuni se desfășoară anual în una din țările de limbi românice, cu precădere într-o zonă cît mai specifică sub raport lingvistic ce are pronunțate particularități dialectale. Lucrările asupră ALiR-ului s-au început la Centrul de Dialectologie din Grenoble (Franța) acum 10 ani, dar cele 4 colocvii la care au participat reprezentanți ai institutului nostru s-au derulat anume în asemenea zone: primul pe insula Corsica (Franța), la Ajaccio, unde se vorbește un dialect francez aparte și unde a fost *Rubin Udler*, conducătorul de atunci al colectivului de dialectologi de la noi; al doilea în regiunea autonomă spaniolă Galicia, la Santiago de Compostela, unde se vorbește un dialect intermediar portughezo-spaniol (numit de purtătorii lui limbă galegă) și unde a fost *Silviu Berejan* în calitatea sa de membru al Comitetului de Patronaj al ALiR-ului; al treilea în Catalania (Spania), la Barcelona, cum am menționat deja mai sus, unde se vorbește un dialect spaniol specific (recunoscut ca limbă romanică aparte — catalana) și unde a fost Vasile Pavel, noul coordonator al problematicii noastre dialectologice;

și, în sfîrșit, al patrulea în regiunea Piemont (Italia), în cele două orașe nominalizate mai sus din provinciile Torino și Cuneo, unde se vorbește un dialect foarte diferit de restul regiunilor italiene (cum se menționează în **L'Atlante linguistico ed etnografico del Piemonte occidentale** și în **L'Atlante linguistico italiano**, realizate la Institutul Atlasului Lingvistic Italian din Torino, specializat exclusiv în dialectologie).

La reuniunea din Italia, din partea Republicii Moldova au luat parte *Silviu Berejan* și *Vasile Pavel*, inclusi între timp în Comitetul Național al Moldovei, ultimul fiind de acum și membru al Comitetului de redacție al ALiR-ului. Se intenționa ca una din următoarele întruniri să aibă loc în România și Republica Moldova, unde există de asemenea zone de vorbire dialectală românească cu specific pronunțat (ca cea ardeleană, bănățeană, moldovenească), dar, doarece avem dificultăți mari în ceea ce privește asigurarea materială a unei asemenea manifestări, deocamdată acest deziderat rămîne nerealizat (fără termen).

Întîlnirea de la Torino a decurs sub genericul "Atlasuri lingvistice naționale și supranaționale: aspecte metodologice și noi tehnici de realizare", deoarece aici au avut loc concomitent trei reuniuni separate: a **Atlasului lingvistic italian** (ALI), a **Atlasului lingvistic romanic** (ALiR) și a **Atlasului lingvistic european** (**Atlas Linguarum Europae** — ALE), deci o adevarată adunare generală (assemblée) a dialectologilor din Europa, care în decurs de cinci zile au dezbatut toate problemele ce îi frâmîntă pe cercetătorii idiomurilor populare de pe întreg continentul.

La discutarea materialului dialectal românesc au fost prezenți cunoscuți specialiști în domeniul din București (*Nicolae Saramandu*, director adjunct al Institutului de Fonetică și Dialectologie "Al. Rosetti" al Academiei Române, și *Ion Ioniță*, cercetător la același Institut), din Cluj-Napoca (*Nicolae Mocanu*, *Ivan Faiciuc* și *Dumitru Loșonț*; dialectologi de la Institutul de Lingvistică și Teorie

Literară al Filialei Cluj a Academiei Române), din Iași (Stelian Dumistrăcel, cercetător principal la Institutul de Filologie Română "Al. Philippide" al Filialei Iași a Academiei Române) și din Chișinău (Silviu Berejan și Vasile Pavel, amintiți deja mai sus, de la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din Moldova).

Cheftuielile de călătorie, cazare și întreținere au fost suportate, în ce ne privește pe noi (cei din R. Moldova și doi dintre cei din România), de organizatori, de altfel ca și în anii precedenți (Vasile Pavel având drumul plătit de data aceasta de Fundația Soros din Moldova), în conformitate cu o înțelegere mai veche cu Centrul de Dialectologie din Grenoble, care dirijează lucrările asupra ALiR-ului în genere. În caz contrar, noi cel puțin, n-am fi avut posibilitate să fim printre cei ce conlucrează la ALiR.

Participanții la reunurile planificate au fost căzați la Fossano (oraș la vreo 60 km de Torino), unde s-au derulat și toate ședințele în aula și săliile de studii de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Torino, care funcționează în localitate.

Însă ceremonia de deschidere a manifestărilor și de prezentare a primelor volume ale Atlaselor (editate la Institutul de Poligrafie și Monetărie a Statului), la care au fost rostită și cuvîntările de salut ale oficialităților, a avut loc în Aula Magna a Rectoratului Universității din Torino, unde toți participanții s-au deplasat în prima zi cu autocarul.

Festivitățile s-au derulat în cîteva etape.

Întîii au luat cuvîntul prof. Mario Umberto Dianzani, rector al Universității de Studii din Torino, prof. Lorenzo Massobrio, director al **Atlasului Lingvistic Italian**, prof. Michel Contini, director al **Atlasului Lingvistic Romanic**, precum și alți vorbitori, care au dezvăluit semnificația lansării ALI și ALiR — opere fundamentale pentru lingvistica romanică, apreciind apariția primelor volume drept un eveniment științific de prim rang.

În după-amiază aceleiași zile participantii din străinătate au vizitat Redacția **Marelui Dicționar al Limbii Italiene** și totodată impunătoarea Casă Editorială UTET, ziua încheindu-se cu o interesantă excursie la Muzeul Egiptean din Torino, unde vizitorii au luat

cunoștință de o serie de exponate unice.

În ziua următoare, la Fossano (Cussanio), în Aula Magna a Universității, după salutul Președintelui Provinciei Cuneo și Primarului orașului Fossano, au fost inaugurate ședințele grupelor de lucru, sub președinția prof. Gaston Tuaillet (Grenoble).

Grupele de lucru au examinat, în decursul a trei zile, fiecare sinteză, realizată pentru ALiR, în parte, făcînd pe loc toate precizările de rigoare pînă la cele mai mici amânunte, în aşa fel ca materialul de limbă să poată fi pus de acum pe hărți în forma lui definitivă. Participanții la grupele de lucru s-au întrunit sub conducerea unui coordonator, în diverse săli de studii ale Facultății, dezbatările concrete propriu-zise fiind precedate, în fiecare zi, la o ședință în plen, de un raport teoretic prezentat de membri ai diferitelor comitete naționale (printre raportori, coordonatori ai discuțiilor și președinți la ședințele plenare au figurat și reprezentanți ai României și Moldovei).

În ultima zi, tot la Cussanio, în aceeași Aula Magna, a avut loc reuniunea Comitetului Internațional de Redactare al ALE, la care, sub președinția prof. Mario Alinei (Firenze), au fost discutate pe larg probleme la ordinea zilei legate de ALE, care se află la al cincilea volum al său, au fost prezentate hărți ilustrative din acest volum și au fost trasate în concluzie sarcini de viitor pentru toate comitetele naționale. A fost propusă compoziția nouă a Comitetului Național al Moldovei, astfel ca dialectologii noștri să poată colabora în continuare și la această operă de anvergură internațională.

Printre participanții din diferite țări ale Europei la reuniunea ALE-ului am avut ocazia să întîlnim și vechi cunoșcuți din fosta Uniune Sovietică, în prezent reprezentanți din diferite țări independente (Rusia, Ucraina, Letonia, Georgia).

Gazdele au organizat în încheiere o frumoasă excursie turistică cu autocarul prin zonă, în timpul căreia am vizitat cîteva orașe cu monumentalele lor castele și catedrale și am putut admira minunatele peisaje piemontene cu podgorii exemplare așternute pe povîrnișurile văilor și dealurilor subalpine.

SĂ AVEM CONȘTIINȚA VALORILOR NOASTRE CULTURALE

Interviu cu artistul plastic
Mihai TĂRUS

— Se spune că numai identitățile perfecte au emoții. Ce te poate emoționa astăzi, Mihai Tăruș?

— Orice. Emoția este cea care scapă rațiunii.

— Crezi în ideea de progres în cultură?

— Cred în ideea de reînnoire. Există o evoluție a stilurilor artei, în cazul cînd le studiezi, le însușești și le experimentezi.

— În procesul de comercializare a artei, s-ar putea întîmpla, ca niște calități absolut indispensabile operei de artă să se piardă. Dar, fără artă, firește, nu vom putea trăi... Atunci va avea loc o a doua Renaștere?

— Renașterea, în artă, nu s-a întîmplat doar o singură dată. Ne-am obișnuit să facem referiri la Renașterea italiană. Însă impresionismul este și el o renaștere. Și romanticismul. În anii 60 în artă americană a apărut un nou curent — expresionismul. Apoi — conceptualismul, practicat acum în diferite țări. El presupune evidențierea ideii, concepției, procesului de creare a operei, acestea fiind considerate mai semnificative decît forma finală.

— Așa menționează și Constantin Prut în Dicționarul de artă modernă: "Forma se află în gestație. Poate fi anunțată de o schiță, de o însemnare, dar păstrează un grad de imprevizibilitate"...

— Chișinăuenii au avut ocazia

să viziteze o expoziție de acest gen. Ea a avut loc în anul trecut, avînd-o drept autoare pe Fria Elfin din Austria.

— Sînt mai bine de două decenii de cînd te-ai stabilit la Sankt-Petersburg. Însă nu ocolești nici Chișinăul. Cunoști mișcarea artistică din Basarabia și fenomenul cultural european. Căre este, după părerea Dumitale, poziția artei plastice de la noi în ierarhia universală de valori?

— Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să cunoști foarte bine ceea ce se întîmplă în lume. Noi încă nu ne-am integrat în Europa, nu putem circula liber în multe țări, nu avem contacte suficiente cu arta și cu creatorii de acolo. Deschiderea aceasta, mai ales pentru artiști, încă nu s-a produs. Peste tot, în țările post-socialiste, se întîmplă același lucru — s-a obținut libertatea, care permite să se picteze orice. Va trebui să treacă multă vreme pînă se va schimba și mentalitatea pictorilor.

Totuși, dacă s-ar face o scară a valorilor europene, cred că arta basarabeană ar ocupa unul din primele locuri. O spun cu certitudine. Trebuie să avem conștiință valorilor noastre culturale.

— Cunoașteți un algoritm optim de propagare a artei naționale?

— În problema dată numai un program de stat ar putea fi eficient. Altfel, toate se întîmplă la nivel individual. Artiștii plastici pleacă în străinătate, își prezintă operele, specificând că sunt din Republica Moldova. Și rar de tot se întîmplă ca cineva să-și amintească de ei.

— În cazul acesta unii artiști plastici, lipsiți de inițiativă practică, dar cu un talent deosebit, riscă să rămînă în anonimat.

— Un asemenea risc a existat întotdeauna.

— Ce înseamnă să fii modern în artă?

— Eu cred că fiecare generație nouă de artiști plastici este modernă, vine cu demersul ei artistic, cu idealul

și cu stilul său. Și nu-i poți obiecta nimic. Chiar dacă ceea ce face ea se află oarecum într-o contradicție cu opera creată de generația precedentă.

Timpurile își lansează artiștii și îi lasă urmașilor. Puțini dintre cei care depășesc anonimatul vor trece în secolele viitoare și se poate întimpla să nu fie cei mai buni.

— Colorile, pe care le folosești, îți aparțin doar tăi?

— Îmi aparțin în momentul când pictez. Pe urmă aparțin cadrului în care s-au armonizat: spectrului de forme și de sugestii. Apoi — celor care le privesc.

— Ce ai pictat în ultimele luni?

— Mai întâi — florile sădite de mama, naturile statice, pe care le-am "vînat" în jurul casei. De fapt, nu am pictat niște lucruri concrete, ci, mai degrabă, emoții, generalizări, care pornesc de la imagini. Tabloul numit "Alb" scoate în relief niște brumărele, titlul "Verde, brun, alb, negru" semnifică, de fapt, culorile pe care le-am utilizat lucrând asupra pînzei respective.

— Care este anotimpul cel mai fertil pentru creația Dumitale?

— Aș numi toamna, îndeosebi luna septembrie, când sunt mai inspirat ca oricînd.

Trebuie să găsești metoda, procedeul de a face ceea ce este interesant atât pentru tine, cât și pentru public. Atunci vine împăcarea cu sine, inspirația și elanul creator.

— Deci, pledezi pentru un exercițiu continuu, ce implică atingerea desăvîrșirii?

— Cred că "exercițiu" nu e cuvîntul potrivit. Este vorba de o stare propice unei activități permanente.

— Ai avut tentația auto-exprimării prin alte mijloace artistice, să zicem, prin muzică sau prin poezie?

— Consider că nu am o altă cale decît pictura. Ea a fost și este pentru mine enigmatică, variată, misterioasă, complexă. Am depus eforturi considerabile pentru a o înțelege cît

de cît. Nici nu am avut timp pentru altceva. E o latență în biografia mea de creație. Am făcut școala de pictură la Chișinău, apoi — Institutul — la Sankt-Petersburg. L-am absolvit la vîrstă de 26 de ani. Visam doar atât: să fiu liber și să pictez ceea ce doresc. Am continuat să învăț de la predecesori. Și, în același timp, am căutat drumul meu propriu, marcat de originalitate și de posibilitatea de a face ceva nou, inedit.

— Ce tendințe ale artei contemporane te animă?

— În ultimul timp mă frămîntă din ce în ce mai mult ideea evoluției formei și a timpului. Aș vrea să le încadrez în pictură. Cred că acest lucru e posibil.

— Cu cine dintre pictorii de la Chișinău menții contacte de creație?

— Mereu revin la maestrul Mihai Grecu, personalitate artistică distinctă. Discuțiile noastre sunt consistente și revelatorii. O vizitez pe doamna Ada Zevin, profesoara mea de la școala de pictură. Andrei Sârbu mă uimește adesea prin ceva nou, tentant. Stilul lui este de un rafinament aparte. Mă întrețin cu Elena Bontea; din generația mai tînără — cu Anatol Danilișin.

La Chișinău îi văd și pe cei ajunși în străinătate. Anul trecut precum și anul acesta am discutat cu Ion Coman, stabilit în Italia. Tot aici îl întîlnesc pe Nicolae Guțu, aflat mulți ani la Moscova, acum — la București.

— Chișinăul rămîne, după cum susținea Eugene Ionesco, "locul ideal pentru întîlniri"...

— Mi-ar plăcea și altă dată să conversăm în această urbe, care predispune spre meditație, creație și spre reevaluarea drumului parcurs.

— Și în aceeași idee de propagare a oamenilor de creație din Basarabia.

Mulțumesc pentru interviu.

Consemnare: Emilia GHEȚU

DRAGOŞ VICOL: *CORNUL DE AUR*

Scriitorul Dragoş Vicol, deşi nu are nici 25 de ani împliniţi, semnează cea de-a cincea carte a sa. Autorul este un român de dincolo de Prut, român basarabean deci, de prin părțile Cahulului, şi, în această calitate, cultivă o splendidă limbă populară, pigmentată cu nenumărate expresii cronicareşti.

Romanul **Cornul de aur** este o creaţie de inspiraţie popular-istorică, în care nu atât drama narativă, altminteri atât de convenţională, contează, cît limbajul înflorat și poetic în care Dragoş Vicol se dovedeşte a fi un maestru. La un moment dat ne furase gîndul că cineva i-ar dicta cărţile: un înțelept bătrân hrănît cu dicţionare, în casa ticsită de fişe şi de incunabule, un distins savant născut-crescut la ţară şi rafinat prin universităţi înalte, rechemat la viaţă, ca şi armăsarul din basme, cu ajutorul făraşului de jăratec al spiritualităţii noastre ancestrale.

Cartea lui D. Vicol este nu numai valoroasă, ci şi necesară: "limba moldovenească" a autorului dovedindu-se a fi aceeaşi limbă românească neaoşă; astfel că romanul **Cornul de aur** are şi valoare de document, de act de autentificare a identităţii obiectului cu sine însuşi, ceea ce înseamnă că trebuie să poarte unul şi acelaşi nume: limba română. Romanul se caracterizează printr-o bună articulare a limbii neaoşă româneşti, a graiului dintre Carpaţi, Nistru şi Dunăre, precum şi printr-o remarcabilă voluptate narrativă. Unele construcţii capătă caracter poematic, ca la Sadoveanu. Stîhiile naturii sunt hiperbolizate în maniera lui Calistrat Hogaş. Dincolo de pletora de adjecitive, metafore şi alegorii care uneori devin obosităre şi amintesc prea mult de Fănuş Neagu, ni se dezvăluie un

acut simţ de observaţie, de punere în valoare a detaliului artistic. "Nucii ieşau încet din negură..." lată un mod de a anima peisajul, de a-i imprima cu mijloace aparent simple o aură de mister. În mijlocul iernii, într-un decor glacial, unul din eroi, Haralambie Şoimu, descoperă o vie cu struguri daţi în copt. Astfel în sînul mirajului moldovean arhaic se introduce un element de miracol, care nu este altceva decât calea mitică spre zeul dispărut, spre Dionisos, zeul vinului.

Impresionează arta de a reconstituî atmosfera vechilor bîlciori de la Moghilău şi Botoşani. Enumerarea mărfurilor dovedeşte atât buna documentare, cît şi capacitatea de a selecta amănuntul artistic: "pluguri, obezi, dinţi de grăpă, galoaane de ulei, băşici cu sare, capete de lulea, sulimanuri".

Deşi întîmplările au loc curind după pravila lui Cuza, deci, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, totuşi e prezent şi zeul. Epocile ancestrale se împleteşte astfel cu un trecut mai apropiat, producînd adesea hibrizi metaforici. Introducerea unui dubios moment erotic (p. 14—15), credem, este o concesie adusă obsesiilor sexuale ale vremurilor moderne.

Veriga ce uneşte generaţiile în cartea lui Dragoş Vicol este Vinul de viaţă lungă, probabil, Cotnarul (undeva se face aluzie la Tokai, cu care Cotnarul e înrudit). Acest vin este darul zeului Dionisos făcut meleagurilor

noastre. "Zici că pîlpîie lumînarea-n el", "Foc și sînge amestecate", "Sărut de fată mare!" sunt determinative livrești, sadoveniene, însă frumoase. Autorul hiperbolizează cu nonșalanță, reliefind virtuțile terapeutice ale licorii. Prin acest procedeu, și prin altele similare, se trece ușor din registrul istoric în cel fantastic, ca la Marquez, naratiunea impregnîndu-se cu o anumită tensiune lirică.

În roman se desfășoară paralel două direcții narrative: una statică, privind podgorenii din satul Stâncuț, și alta dinamică, referitoare la drumul Cazaclilor (a cărăușilor de vinuri), în inimă Rusiei. În acest fel se creează suspansul care potentează fiecare din cele două aventuri. Din păcate, multe episoade sunt idilice, redundante, rămîn un fel de poveste în poveste. Autorul este mai curînd un narator de întîmplări pitorești decît un creator de destine și acest lucru conferă tehnicii sale scriitoricești un aer întrucîntă desuet. Imagini frumoase găsești la tot pasul, dar întîmplările sunt convenționale, iar ideile nu se prea înghesuie. Dacă n-ar fi împletirea cu mitologia și cu basmul, evenimentele relatate ar fi cît se poate de banale. Autorul introduce pe rînd Zeul, apoi Cîinile, Șarpele cu trei capete și, în cele din urmă, un vin care te scoală din morți, elemente care insolitează într-o oarecare măsură descrierea vietii podgorenilor din viile de la Stâncuț. Nu rareori motivațiile personajelor sunt false (p. 77), momentele pitorești sunt nesemnificative, se cade în melodramă, se moralizează ori se hiperbolizează excesiv. Filoul polițist (crimele lui Marcu) e simplist, haiducesc. Episodul cu nunta (p. 122) e de prisos; scena cu culegătorii legați la gură cu basmale e penibilă, preluînd un fals vehiculat de Zaharia Stancu în romanul **Desculț**. Capitolul în care ploaia se oprește la zvonul de clopoțe (cap. 31) e un moft. Următorul — la fel. Scrisoarea părintelui Hilaret, repetă lucruri cunoscute, n-are funcționalitate. Încercările la care e supus Grigoraș pentru a fi trecut în tagma bărbaților (p. 165) sunt neverosimile

pentru sfîrșitul secolului al XIX-lea. Finalul scade în mod deprimant: în cap. 43 se recurge la minuni cristice, pentru ca apoi să se dea o raită și prin Panteonul păgân.

Finalul e artificial: în loc să se pună accentul pe destinul oamenilor din Stâncuț și pe vinul de viață lungă, ni se aduce în prim plan un personaj cu totul secundar: Papazoglu. Aici autorul, scos din domeniul în care exceleză — limba —, își descoperă carentele. Tehnica romanului demodat, fermecătoare pe distanțe scurte, e de-a dreptul plăcătoare pe distanțe lungi.

Iată și cîteva din cuvintele regionale care împodobesc romanul **Cornul de aur**: *moscăiau, iorgane, coarbă, baistruc, a pribălu, pacorniță, porăind, zolnic, opalci, stulpită*. Este un merit incontestabil al autorului apelul la resursele limbii de-acasă, din graiul oamenilor de la țară. Ca și faptul că nu lasă să se piardă cuvinte străvechi în furia anglofonă care ne bîntuie.

Postfața putea foarte bine să lipsească. Afirmații precum "suntem cel mai dionisiac popor din lume" sau "istoria neamului românesc este istoria viaței de vie" sunt simple teribilisme cu un mare grad de naivitate. Autorul susține că dacă în mileniul al treilea nu ne vom întoarce la Dumnezeu, s-ar putea să nu mai există deloc — semn că l-a citit recent pe Malraux, deși nu vrea nicidcum s-o recunoască.

Dragoș Vicol pomenește de un manuscris, de o Dionisiadă care i-ar veni de la străbunicii săi: Alexandru, Dumitru, Mihai și chiar de la tatăl său, Ion. Deși nu e decît un procedeu metaforic, misterul maturității creațioare a lui D. Vicol și-ar găsi explicația anume în preluarea moștenirii spirituale a strămoșilor săi, "pe care a șlefuit-o și căreia i-a dat strălucire".

Viorel DINESCU
Galați

CEL DE-AL DOILEA SEMN

Din Bălți ne parvin vesti bune. Un grup de profesori de la Universitatea "A.Russo" a editat cel de-al doilea număr al revistei "Semn", publicație lansată în primăvara anului 1995. Acțiunea este cu adevărat temerară pe fondul tot mai apăsătoarelor dificultăți și nu doar de ordin material. Având o ținută intelectuală demnă, revista propune cititorului un spectru tematic pe cît de interesant, pe atât de divers, axat la compartimentele cultură, literatură și religie. Tema inaugurală a numărului **Provincia și provincialismul** — înglobează mai multe opinii susținute de autori de pe ambele maluri ale Prutului. O definiție a fenomenului îi aparține lui Nicolae Leahu, care consideră provincialismul mai degrabă o boală și imaturitatea unui individ sau a unei societăți care încă n-a luat act de propria sa existență. La rîndul său profesorul universitar de la Iași Nicolae Crețu afirmează că marii însingurați dău provinciei "blazonul unei nobleți pe care nu au cum să o eclipszeze capitalele politice" și că viitorul este al descentralizării instituționale. O imagine a provincialismului de la 1840 cu influențele din literatura franceză este evocată de către Margareta Abramciuc. Ghenadie Nicu dă o replică articolului **Mirifica inconștiență** publicat în "Contrafort" (nr. 11, septembrie 1995, p.3), în care francezul Daniel Boignet scrutează rece tot ce i-a fost dat să întîlnească într-o vizită făcută la Chișinău.

Observații personale subtile se conțin în comunicările prezentate de către Iustin Pânta, Helena Pachlowska (Polonia) și Rumen Leonidov (Bulgaria) la primul festival internațional de poezie care a avut loc la Chișinău (23–27 octombrie 1995) și pe care revista le reproduce. Profesorul Petru Ursache se referă la un aspect al creației blagiene mai puțin abordat: universul religios. Subliniind înrudirea dintre termenii "minune" și "lumină" în creația lui Lucian Blaga, profesorul ieșean evidențiază datul poetului de copărătăș

la menținerea ordinii sacre a cosmosului. De un spațiu amplu beneficiază poezia optzecistă basarabeană, analizată de către Nicolae Leahu (**Fețele și măștile optzecismului basarabean**) și Mircea V. Ciobanu (**Universul spart al poeziei lui Emilian Galaicu-Păun și Un grup inexistent**). Nu este neglijată nici poezia premergătoare postmodernismului din Basarabia: Anatol Moraru evocă "foamea de concret" din versurile unui lider al shaizeciștilor, Liviu Damian, autor care a contribuit în mare măsură la desolemnierea lirismului. Creația eminesciană constituie obiectul articolelor semnate de Maria Sleahtîchi (**Sens și semnificație în poezia lui Eminescu**) și Adrian Ciubotaru (**Elemente de gnoză în "Cezara" de Mihai Eminescu**).

Gheorghe Popa (în articolul **Și totuși quo vadis?**) pune punctul pe i în "problema" noțiunilor de *român* și *limbă română*.

În cadrul "Anchetei" își face bilanțul Ion Ciocanu, autor a numeroase cărți de critică literară, prezent activ în presă.

Autorul **Argumentului de rigoare** judecă aportul criticiilor literari la mișcarea literelor chișinăuiene "după ceea ce au făcut, nu după ceea ce au tăcut". (Deși ar fi fost binevenit și criteriu: au făcut și după aceea au tăcut.)

Remarcăm și prezența cronicii literare (semnatari M. Abramciuc și A. Ciubotaru), a unui nou gen de poezie fixă, *renku*, autori Șerban Codrin și Constantin Severin, precum și a versurilor lui Iosif Brodski și Margareta Abramciuc.

Cel de-al doilea număr al revistei bălțene e un *semn* că efortul de sincronizare a modului de gîndire din Basarabia cu cel din Țără, și nu numai, dă roade.

Ana BANTOȘ

MOȘTENIRE

Ediția a treia

După cele două serii de concursuri, organizate pentru tinerii din Republica Moldova în anii școlari 1993/1994 și 1994/1995 și în preajma pregătirilor pentru cel de-al treilea concurs, putem constata că o tradiție este pe cale să se stăormicească, consfințind o legătură tot mai strânsă între românii basarabeni și români din diaspora occidentală, în general, și comunitatea românilor din Franța, în special.

Propunem menținerea formulei de concurs din anul precedent, pe cele două secțiuni: *istoria românilor și istoria literaturii române*, respectiv:

Premiul I, cîte 200 \$ pentru fiecare din cele două secțiuni.

Premiul II, cîte 150 \$ pentru fiecare din cele două secțiuni.

Premiul III, cîte 100 \$ pentru fiecare din cele două secțiuni.

Cîte 6 mențiuni — 50 \$ — pentru fiecare din cele două secțiuni.

Toți premianții, precum și cei răsplătiți cu mențiuni, vor primi un număr egal de cărți în limbile română și franceză.

TEMELE ȘI CONDIȚIILE CONCURSULUI

Temele la istoria românilor

1. Solidaritatea Țărilor Române în lupta antiotomană sub conducerea lui Mihai Viteazul.

2. Cartea și tiparul în Țările Române din a doua jumătate a sec. al XVI-lea și pînă la începutul sec. al XVIII-lea.

3. Conștiința apartenenței etnice (naționale) a moldovenilor în literatura istorică, juridică și religioasă din Țara Moldovei — sec. al XVII-lea — începutul sec. al XVIII-lea.

4. Cauzele, esența și destinul "autonomiei" Basarabiei sub stăpînirea țărismului rus (1818—1828).

5. Statutul politico-juridic și organizarea internă a Țării Românești și a Moldovei în anii Regulamentelor Organice.

6. Mișcarea pentru autodeterminarea Basarabiei în primăvara anului 1917 — primăvara anului 1918.

7. Recunoașterea internațională a Marii Uniri românești din 1918.

8. Viața culturală în Basarabia în anii 1918—1940.

9. "Problema basarabeancă" în relațiile româno-sovietice (1920—1940).

10. Mișcarea pentru democratizarea și renașterea națională în Republica Moldova în anii 1988—1995.

Temele la istoria literaturii române

1. Obiceiuri agrare în tradiția populară (Plugușorul, Caloianul, Drăgaica s.a.)

2. Ideea de comunitate și continuitate în opera cronicarilor moldoveni și munteni.

3. D. Cantemir în străinătate.

4. Școala Ardeleană — mișcare iluministă românească.

5. M. Eminescu și Basarabia.

6. L. Rebreanu — cititor al romanului românesc modern.

7. N. Labiș — exponentul noii tendințe în lirica postbelică.

8. Trecutul istoric în proza contemporană.

9. Dragostea în creația lui Nichita Stănescu.

10. D. Matcovschi: destin basarabean.

Participanții vor prezenta lucrările în scris în volum de 15—20 de pagini dactilografiate la două intervale sau scrise cîte în caiete liniate. Lucrările vor fi expediate pe adresa: 2009, or. Chișinău, str. Sfatul Țării, 2, redacția săptămînalului "Literatura și Artă" (pentru concursul "Moștenire") pînă la 15 aprilie a.c.

La concurs vor fi admise lucrările consacrate numai unei singure teme de la secțiunea dată.

La etapa a doua vor fi invitați autorii celor mai bune lucrări. Discuțiile vor avea loc cu predilecție în baza temelor propuse.

Cerințele față de perfectarea lucrărilor: numele, prenumele și adresa autorului se indică pe o foaie aparte; lista literaturii consultate (monografii, studii, articole, recenzii etc.) se anexează la finele lucrării.

La concurs sunt invitați să participe numai elevii cfaselor superioare (a IX-a—a XII-a) din colegii, licee, școli normale.

Rezultatele concursului vor fi anunțate în presă.

Dragi elevi din Republica Moldova și Ucraina, vă îndemnăm să participați la concursul "Moștenire".

Vă dorim succes!

Notă: *Distinsul poet și patriot, dl Toma Istrati, un basarean de-al nostru, care în prezent trăiește în România, a instituit un premiu special de 100 de dolari pentru cea mai originală lucrare.*

Elena BIVOL

Silvica ȚUGUI-OBRIJANU

Lucia PÎSLARU

Lilia CIOBANU

Vlad AFANASIU

Format: 70x108 1/16. Tiraj: 4800.

Com. nr. 739. Prețul 2 lei.

Tipografia Editurii "Universul"

Casa Presei,
str. Pușkin, nr. 22, Chișinău,
277012

Căsuța poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare nr. 134, 277012, Chișinău

23 44 19, 23 44 12

Articolele publicate în revistă reflectă punctul de vedere al semnatarului,
care nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Copertele: Mihai TÂRUS, I. Răstignire,
IV. Plop mort, Succesiune, Case la Granville.

Dragi cititori!

Colegiul de redacție al revistei "Limba Română" își exprimă convingerea că numai cu ajutorul dumneavoastră va putea elabora concepția unei publicații acut necesară școlii naționale, cultivării și dezvoltării limbii noastre.
Așteptăm răspuns la întrebările din

MICROANCHETĂ

1. Sînteți abonat la revista "Limba Română" ?
(Dacă nu, indicați din ce motive?)

---

2. Revista "Limba Română" programează tipărirea unei Ediții Speciale ce va aborda în exclusivitate teme dificile la limba și literatura română. Considerați necesară o asemenea ediție?

---

3. Indicați temele pe care le considerați dificile sau insuficient tratate în literatura de specialitate.

- a. la limba română _____

- b. la literatura română _____

---

4. Ce subiecte (din domeniul filologiei, literaturii și culturii naționale) propuneți să fie oglindite în primul rînd de către revistă?

---

5. Vă rugăm să notați și alte sugestii vizînd diapazonul tematic, aspectul grafic etc. al publicației noastre

---

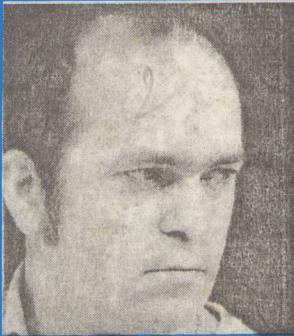
În eventualitatea unei viitoare colaborări vă rugăm să ne indicați coordonatele Dvs.

Prenumele _____
Numele _____
Adresa _____
Tel. _____

Vă mulțumim anticipat pentru bunăvoie de a răspunde la anchetă.

*Cititorii sunt rugați să expedieze
MICROANCHETELE
pe adresa:
or. Chișinău, bd.Ștefan cel Mare, nr. 134,
cașuța poștală nr. 83.*

Telefoane: 23.44.19, 23.44.12, 23.25.83.

Mihai ȚĂRUS

Născut: 1948, Sinești, Ungheni.
Studii: Colegiul de Arte Plastice
"Alexandru Plămădeală" (1968);
Institutul "I. Repin" din Sankt-Petersburg (1975).
Expoziții: Chișinău (1990—1993);
București (1992—1993); Paris (1989);
Sankt-Petersburg (1975, 1981, 1987—1993);
Moscova (1991) și.a.

ISSN 0235—9111

Indice 77075

